

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

MAZ.
Small

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele-III

XXI

B

31

NAPOLI

**NICOLAI
VIGELII**
Dialectica Iuris.

CAPITVM HVIVS OPERIS ELEN- CHVS,

LIBRI PRIMI DE *expositione.*

Quid sit Dialectica, & quis eius sit vsus.	Pag. 1.
Quotuplex sit Dialectica? Et de expositione.	3.
De vniuersorum distributione.	5.
De singulorum descriptione: necnon de prædicabilium & prædicamentorum definitionibus ac differentijs.	9.
De prædicamentis, seu subiectis.	11.
De personis.	13.
De rebus.	14.
De actionibus.	16.
De prædicabilibus, prædicatis, seu locis expositionis.	17.
De locis internis, & primùm de definitione.	ibid.
De genere.	21.
De specie.	22.
De differentia.	25.
De proprio.	27.
De toto & partibus.	30.
De coniugatis.	32.
De adiacentibus.	33.
De actibus.	36.
De subiecto.	37.
De connexis & relatiuis.	38.
De causis, & primùm de causa efficiente.	39.
De materia.	42.
De forma.	43.
De fine.	45.
De effectis.	47.

De contingentibus.	48.
De nomine.	49.
De comparatis.	ibid.
De similibus & dissimilibus.	52.
De repugnantibus.	54.
De locis personarum specialibus.	59.
De locis rerum specialibus.	64.
De locis actionum specialibus.	65.
De composito themate, seu propositione.	78.
De locis compositi thematis tractandi specialibus.	82.
De officio thematis, siue legis.	84.
De ratione thematis siue legis.	85.
De thematis siue legis declaratione.	86.
De exceptionibus thematis siue legis.	87.
De ulteriore iuris descriptione.	89.
De iuris mutatione.	90.

LIBRI SECUNDI DE

inventione.

De argumentatione.	93.
De quaestionibus.	94.
De quaestionibus forensibus.	99.
De compositis quaestionibus.	101.
De locis inventionis.	103.
Ab autoritate.	105.
A qualitate sententiae, vel propositionis.	113.
A definitione.	126.
A genere.	219.
A specie.	150.
A differentia & proprio.	156.
A toto.	158.
A parte.	173.
A coniugatis.	182.
Ab adiacentibus.	183.
A subiecto.	186.
A causa efficiente.	190.
A causa materiali.	209.
A causa formali.	210.
A causa finali.	212.

Ab ef.

Ab effectu.	226.
A contingentibus.	226.
A nominac.	229.
A comparatis.	232.
A simili.	245.
A dissimili.	247.
A repugnantibus.	ibid.
A locis personarum specialibus.	285.
A locis rerum specialibus.	293.
A locis actionum specialibus.	294.
A locis compositi thematis specialibus.	295.
A ratione legis, vel alterius dispositionis.	296.
A verbis legis, vel alterius dispositionis.	326.
Ab exceptione legis, vel alterius dispositionis.	329.
Ab vltiore descriptione iuris lege introducti.	334.
A mutatione legis.	335.
De exceptionibus aduersus regulas hactenus enumeratas generalibus.	ibid.
De confutatione.	339.
De hypothefibus seu causis forensibus disputandis, & primùm de actione inuenienda.	344.
De exceptionibus inueniendis.	346.
A persona facti.	351.
A re in qua, vel circa quam factum est.	354.
A causa facti.	357.
A modo facti.	362.
A loco facti.	364.
A tempore facti.	366.
Ab instrumento facti.	367.
Ab antecedentibus.	368.
Ab adiunctis.	370.
A consequentibus.	371.
De amplificationibus digressio.	373.
De altero exceptionum genere, quod sumitur ex re petita.	375.
De tertio exceptionum genere, quod sumitur ex persona actoris vel accusatoris.	377.
De quarta exceptionum genere, quod sumitur ex perso-	

persona procuratoris.	379.
De sexto exceptionum genere, quod sumitur ex persona iudicis.	ibid.
De septimo exceptionum genere, quod sumitur ex loco actionis.	380.
De octavo exceptionum genere, quod sumitur ex modo actionis.	381.
De nono exceptionum genere, quod sumitur ex tempore actionis.	ibid.
De replicationibus, duplicationibus & sic deinceps inveniendis.	383.
De thesi seu quaestione iuris infinita disputanda.	391.
De facti quaestione disputanda.	396.
Ex persona facti.	399.
Ex re in qua, seu circa quam factum est.	402.
Ex causa facti.	404.
Ex loco facti.	ibid.
Ex tempore facti.	406.
Ex modo facti.	ibid.
Ex instrumento facti.	408.
Ex antecedentibus factum.	ibid.
Ex adiunctis facti.	410.
Ex consequentibus factum.	411.

LIBRI TERTII DE IUDICIIS.

De argumentationum formis.	413.
De inductione.	416.
De syllogismo.	421.
De syllogismo categorico.	428.
De syllogismo hypothetico.	436.
De syllogismo necessario, probabili & falso.	440.
De hypothesebus seu quaestionibus iuris finitis vel causis dijudicandis.	443.
De probationibus iniungendis, & de praesumptionibus.	459.
De legitima praesumptione.	460.
De praesumptionibus quaestionum iuris.	477.
De praesumptionibus quaestionum facti.	480.
De praesumptionibus certarum causarum.	486.

De

De præsumptionibus certorum locorum.	488.
De exceptionibus præcedentium regularum generatilibus.	ibid.
De præsumptione arbitraria.	495.
De examine probationum.	497.
De supplendo eo quod partibus deest.	501.
De ijs quæ ipso iure nulla sunt.	507.
De causis extraordinarijs, & arbitrarijs.	513.

Finis Elenchi capitum.

1808
 1809
 1810
 1811
 1812
 1813
 1814
 1815
 1816
 1817
 1818
 1819
 1820
 1821
 1822
 1823
 1824
 1825
 1826
 1827
 1828
 1829
 1830
 1831
 1832
 1833
 1834
 1835
 1836
 1837
 1838
 1839
 1840
 1841
 1842
 1843
 1844
 1845
 1846
 1847
 1848
 1849
 1850
 1851
 1852
 1853
 1854
 1855
 1856
 1857
 1858
 1859
 1860
 1861
 1862
 1863
 1864
 1865
 1866
 1867
 1868
 1869
 1870
 1871
 1872
 1873
 1874
 1875
 1876
 1877
 1878
 1879
 1880
 1881
 1882
 1883
 1884
 1885
 1886
 1887
 1888
 1889
 1890
 1891
 1892
 1893
 1894
 1895
 1896
 1897
 1898
 1899
 1900

1

DIALECTICES IVRIS CIVILIS, Liber primus.

DE EXPOSITIONE.

QVID SIT DIALECTICA, & quis eius sit vsus.

DIALECTICA ab alijs aliter definitur. Reuera tamen nihil aliud est quam ars differēdi, dicta ἀπὸ τῆς διαλέγειν, quod est differere, quod Germani dicūt eigentlich von ein ding reden. Sed & si quis eam definierit artem esse docendi & discendi, non aberrarit. Nam huius rei artem esse, nemo (credo) sana mentis negauerit: cum etiam supputandi, cantandi, saltandi, & aliarum huiusmodi aditionum artem aliquam esse conspiciamus, qua pradii melius ista agunt, quam alij eius artis imperiti. Ita quoq; videmus multos certa ratione & arte melius tum docere tum discere: alios contra peius & difficilius, qui arte ista sunt destituti. Quanquam interdum aliqui arte ista destituti non infelicititer cūm docent tum discunt, vel longa consuetudine, vel natura bonitate adiuti: melius tamen idem facturi, si optima natura artem adiunxissent. Istam autem tam docendi quam discendi artem Dialecticam esse, in confesso est. quia hac definitur, quod sit ars artium, scientia scientiarum:

quoniam ductu eius alias artes atq; sciētias tum do-
 ceamus, tum discamus. qua ratione Aristoteles quo-
 que suam Dialecticam Organon siue instrumentum
 inscripsit, quod sit tractāda philosophia quasi quod-
 dam instrumentū, sine quo ista neq; tradi neq; per-
 cipi rectē possit. Cum ergo tria sint, qua perfecta o-
 ratione sūt, vt doceat, vt moueat, vt delectet is qui
 dicit: quemadmodum Rhetorica mouendi & dele-
 ctandi praecepta tradit, sic Dialectica docendi viam
 monstrat. Et cum contrariorum eadem sit scientia
 atq; disciplina, qui docendi rationem scit, is discen-
 di quoque rationem non ignorabit. Dialectica ita-
 que ars docēdi & discendi rectē potest desiniri. Por-
 rō docendi & discendi munus latissimum est: nec
 enim in scholis tantū docetur & discitur, sed in
 foro quoque aduocati causas agendo defendendoq;
 docent, iudices audiendo discunt. In publicis etiam
 concionibus docetur ac discitur. In summa, omnis
 oratio, omnisq; adeo sermo hoc habet proprium, vt
 doceat eum qui audit: & docere potest, quamuis ne-
 que moueat, neque delectet: mouere autem & dele-
 ctare non potest, quin simul & doceat. Nec solūm
 docemus dicendo, sed etiam scribendo: quemadmo-
 dum non solūm audiendo, sed & legendo discimus.
 Quinimō cogitando quoque & imaginando non
 pauca discuntur. Est igitur Dialectices vsus magnus
 in omni vita: quemadmodum & orationis & ratio-
 cinationis. Hæc est illa scientia, quam apud Cicero-
 nem Crassus formandis artibus necessariam putat,

Libro i. de
 Oratore.

quamq;

quamq̄, capit esse in Iuriconsultis, quo tandem ius
ciuile in certam artis formam redigeretur.

QUOTVPLEX SIT DIALE-
ctica? & de expositione.

Cum autem (vt est ostensum) Dialectica docen-
di viam monstret, sciendum doceri vel vt intel-
ligat auditor, vel vt illi fides fiat. Illud fit exposi-
tione, hoc argumentatione. Sic si queratur, quomodo
gestum sit bellum Punicum secundum? opus est ex-
positione Liuiana vel simili, non argumentatione;
item si queratur, qua fuerit origo iuris ciuilis Ro-
mani? sufficit ea exponere, qua Pomponius l. 2. ff. de
origine iuris, refert: item si queratur, quid sit ius?
fatis est cum Celso respondere, artem esse boni & a-
qui. Quod si de hoc ipso adhuc dubitetur, An ius sit
ars boni & aequi: tunc argumentatione opus est, pu-
tata tali: Ars est collectio & ordo preceptionum alicu-
ius rei. Sed ius est collectio & ordo preceptionum
boni & aequi. Ergo ius est ars boni & aequi. Cum er-
go duplex sit docendi ratio, duplex quoque Diale-
ctica erit: vna qua in expositione, altera qua in ar-
gumentatione consistit: quarum illa auditorem ha-
bet ad credendum paratum, haec reluctantem.
Quemadmodum igitur Martianus iuriconsultus
iurisdictionem aliam facit voluntariam, aliam
contentiosam, l. 2. in prin. ff. de officio proconsulis:
ita quoque Dialecticam aliam voluntariam dicere
possumus, qua scilicet in expositione consistit: aliam

Expositio
Hoc

Argumentum

contentiosam, qua consistit in argumentatione. Expositio itaque est oratio, qua solam dicentis mentem explicat, nullo quo fides audienti fiat, adhibito. Argumentatio verò est oratio, qua quis ei, de quo dicit, fidem facere conatur: quod sit argumentis, qua tum inuenienda, tum dyudicanda sunt. Vnde hac Dialectices pars, qua in argumentatione consistit, subdividitur in inuentiuam & iudicatiuam. Quam plerique Dialecticorum primariam Dialectices diuisionem constituerunt, ad solam argumentationem, non etiam ad expositionem in suis praeceptis respicientes. Verum cum etiam sine argumentatione possit esse expositio, & non minor huius quam illius sit utilitas, cum artibus ac scientijs formandis ac perdiscendis (vt alias utilitates omittam) omnino sit necessaria: non est hac pars praetermittenda. Itaque prius nobis erit dicendum de expositione: hinc de argumentorum inuentione: tertio de iudicio. Expositionis autem partes duae sunt. Vna qua consistit in vniversorum, de quibus dicturi sumus, distributione: altera in singulorum descriptione. Vtranque partem Cicero lib. 1. de Oratore complectitur, his verbis: Si aut mihi facere licuerit, quod iam diu cogito, aut alius quispiam aut me impedito occuparit, aut mortuo effecerit, vt primum omne ius ciuile in genera digerat, quae per pauca sunt, deinde eorum generum quasi quaedam membra dispertiat, tum propriam cuiusque vim definitione declaret: perfectam

artem

artem iuris ciuilibus habebitis magis magnam atq; vberem, quàm difficilem & obscuram. Planè Dialectici quoque omnes vtraque partem in suis Dialecticis tractant, dicentes Dialecticos proprium esse definire, diuidere & argumentari: sed ita de vtraque tractant, tanquam de argumentationis instrumentis, & inuentionis locis: non tanquam de expositionis, qua & sine argumentatione esse potest, partibus. Sed & distributio descriptioq; nobis hic paulò aliter accipitur ac definitio & diuisio apud Dialecticos. Siquidem distributionem vocamus vniuersa artis vel alterius rei, de qua quis dicit, & conomiam siue dispositionem. Descriptionem appellamus singulorum membrorum non definitionem solum, sed etiam aliam quamcunque expositionem, qua vis & natura rei proposita explicari atque intelligi possit.

DE VNIVERSORVM distributione.

VNiuerforum distributio diuisionibus & subdiuisionibus perficitur. Est autem diuisio communioris rei in angustiores distinctio. Planè diuisio alia nominis dicitur, alia rei. Nominis diuisio est, quando vocabuli significationes, quae interdum multae sunt, exponimus: quam Boetius partitionem equiuocationis vocat. Sic iniuria diuisio proponitur Instit. de iniurijs, in prin. Sic familia diuiditur in l. pronuntiatio. 195. ff. de verb. signif. De hac specie

diuisionis hic nihil agitur. Altera est diuifio rei. Ea
 est vel generis in species, vel totius in partes. Illa pro-
 priè diuifio, hac partitio appellatur. Differt autem
 hac specialis diuifio à partitione, sicut species à par-
 te. De specie autem genus predicatur, de parte totū
 non item. Nec enim quemadmodum dicimus homi-
 nem esse animal: ita etiam dici potest, parietem esse
 domum. Diuifionis huius specialis tria sunt prace-
 pta: vt sit bimembris: vt differentia, ex quibus diui-
 fio constat, sint repugnantes: vt deniq; omnes species
 rei diuidenda complectatur. Primum tamen nō per-
 petuò potest obseruari: cū veris differentijs desti-
 tuamur. Potest autem diuifio sumi ex omnibus ferè
 locis, ex quibus argumenta promuntur. Sic à causa
 efficiente ius aliud dicitur naturale, aliud gentium,
 aliud ciuile: à causa finali ius aliud dicitur publicū,
 aliud priuatum: à subiecto ius aliud circa personas
 versari dicitur, aliud circa res, aliud circa actiones.
 Huiusmodi diuifiones in distributione artis seu ope-
 ris subdividenda sunt, & singula subdivifiones rur-
 sus in angustiores species diuidenda. Hoc est quod
 ex Cicerone supra retulimus, Omne ius ciuile in ge-
 nera digerendum, deinde eorum generum quasi
 quadam membra dispartienda esse. Sic Imp. Iusti-
 nianus in suis Institutionibus generali tractatu iu-
 ris premissa, diuidit ius in ius personarum, rerum &
 actionum. De personarum iure tractat lib. primo: de
 rerum iure libro secundo, tertio & quarto: de a-
 ctionum iure libro quarto, titulo sexto, cum sequen-
 tibus.

tibus. Sed & personarum alias duas facit diuisiones: vt diuidat homines in seruos & liberos: hos rursus in ingenuos & libertinos: item in eos qui sunt iuris alieni, & eos qui sunt sui iuris. Singula in angustiores species subdividit, quod etiam in rerū & actionum iure facit, quemadmodū ex Resolutionibus Institutionū & huius Dialecticæ hic adiectis patet. ††

Ad eundem modū potest vniuersi iuris à summis generibus ad infimas eius species distributio fieri: quemadmodum constat ex meīs Digestis, & tabulis adiectis. Huiusmodi distributiones in legendis auctoribus in primis obseruare conuenit: nam incredibile dictū est, quā proficit ad singulorū lectionem & cognitionem, si prius, quomodo vniuersa cohaereant, perspiciamus. Quod non difficile est, si propositiones, partitiones, & transitiones in auctoribus diligenter attendantur. Sic Rhodolphus Agricola in suis libris Dialecticis tractat tum de inuentione, tum de dispositione: quod patet ex cap. 8. in prin. lib. 3. De inuentione ita tractat, vt cum perfecta oratione tria fiant, vt doceat, vt moueat, vt delectet: primū docēdi præcepta tradat libris duobus prioribus: hinc præcepta mouendi lib. tertio, tribus prioribus capitibus: tertio delectandi præcepta dicto libro tertio, capite quarto, cum tribus sequentibus. In præceptis docendi tradendis primū enumerat & describit locos inuentionis libro primo: hinc vsum locorum explicat libro secundo, quemadmodum patet ex capite secundo, in princip. dicti libri secundi.

Vbi etiam proponit, se in vsu locorum explicando dicturum de materia, de qua differatur, seu de quaestione, de instrumento seu de oratione, & de tractatu, qua singula ordine exequitur. Sed & singula haec latius diducuntur, quemadmodum apud autorem ipsum videre licet. Ita in autoribus legendis ante omnia huiusmodi diuisiones & partitiones notanda sunt, ac vniuersi operis distributio attendenda, ac in tabulam redigenda est. Quae res ad intelligendos authores plurimum habet momenti. Partitionis exemplum extat apud Plinium, qui naturales suas historias orditur à mundo tanquam à toto: hinc eam prosequitur per partes, incipiens à parte superiore, hoc est cælo, & syderibus, descendens per partes medias planetarum & aëris, ad partes terra inferiores: vbi tractat tum de ipsa terra tanquam toto, tum de eius partibus, Europa, Africa, & Asia. Postea de ijs qua in terra consistunt: vt de animalibus, plantis & alijs. Historici quoque plerunque temporis partes & ordinem sequuntur. Grammatici quoque in tradendis suis praeceptis incipiunt primum à minima orationis parte, hoc est litera: à literis progrediuntur ad syllabas, à syllabis ad vocabula, à vocabulis ad integram orationem. Primam partem Orthographiam appellant, alteram Prosodiam, tertiam Etymologiam, postremam Syntaxin.

DE SINGVLORVM DESCRI-
ptione, necnon de prædicabilium &
prædicamentorum definitioni-
bus ac differentijs.

QUod si totius artis, quam molimur, distri-
butionem conceperimus, vel vniuersi ope-
ris, quod legendum proposuimus, dispositionem ob-
seruauerimus: Altera cura est in singulorum mem-
brorum descriptione. quod (vt supra retulimus)
Cicero vocat, Propriam cuiusque vim definitione
declarare. Hic rursus duo sunt obseruanda. Primum
quidem thema, quod describitur: deinde loci, per
quos illud describitur. Prius est id de quo dicitur, po-
sterius est id quod dicitur: vtputa homo est animal.
homo thema est. Esse animal est locus descriptionis,
qui genus appellatur. Prius subiectum, posterius
prædicatum Dialectici appellant. Sed et si quis prius
prædicamentum, posterius prædicabile appellaue-
rit, mea quidem sententia non aberrauerit. Prædi-
camenta enim dicta videntur, quod de ijs prædicari
aliquid vel dici possit: quod si verum est, non solum
decem genera summa, qua Dialectici constituunt,
prædicamentorum appellatione continebuntur, sed
omnes etiam subiecta species. Neque enim minus de
animali, de homine, de Titio vel Sempronio aliquid
prædicari vel dici potest, quàm de substantia: non
minus de iustitia & iniustitia, quàm de qualitate.
Sanè si ideo prædicamenta dicerentur, quod de alijs
subiectis speciebus tanquam genera prædicarentur:

predicabilibus potius essent connumeranda, quam
 ab ijs separanda: cum genus quod de subiectis specie-
 bus predicatur, predicabilibus connumeretur. Sed
 hoc dictu est absurdum. Ergo probabilius est, predi-
 camentum dictum quod de eo aliquid predicetur,
 quam quod illud predicetur de alijs. Cui accedit
 etiam Quintilianus lib. 3. Inst. orator. cap. 7. §. ac
 primum Aristoteles, sic scribens: Aristoteles ele-
 menta decem constituit, circa quæ versari
 videatur omnis quæstio. De predicabili minus
 dubium est id dictum, quod de alijs predicetur. Et
 vox Græca τὸ κατ' ὑποκειμένον & predicatū & pre-
 dicabile significat. Differunt ergo predicabilia &
 predicamenta non quemadmodum genus & spe-
 cies, sed ut predicatum & subiectum: ut predica-
 mentum sit id, de quo predicetur, predicabile id
 quod predicetur. quorum illud priore, hoc postero-
 re loco in composito themate, seu propositione poni
 solet. quod tamen non est perpetuum. Nam propo-
 sito aliquo simplici themate describendo, multa de
 eo dici solent, quæ priore loco ponuntur, & id de
 quo dicitur, posteriore: ut l. 4. ff. de contrab. empr.
 Pomponius: Et liberi hominis (inquit) & loci
 sacri, & religiosi, qui haberi non potest, em-
 ptio intelligitur, si ab ignorante ematur. Hic
 liber homo, locus sacer & religiosus, qui priore lo-
 co ponuntur, predicantur de emptione tanquam
 suo subiecto: quoniam principale illius tituli the-
 ma est de emptione & venditione, ad quod respici
 debet.

debet, quoties quaritur, vtrum subiectum sit an predicatum? Ex ijs autem qua diximus, sequitur, tot esse predicabilia, quot sunt rerum describendarum loci: vt non solum genus, species, differentia, proprium, sint predicabilia, sed etiam definitio, diuisio, totum, partes, causa, effectus, &c. & sic omnia hac accidentis appellatione, quod quintum predicabile numeratur, contineantur. Cum itaque duo in omni descriptione sint spectanda, nimirum id de quo dicitur, & id quod dicitur: ne varietas nominum aliquam pariat difficultatem: prius nobis thema, subiectum, & predicamentum appellabitur: posterius locus, predicatum & predicabile. De priore itaque prius, hinc de posteriore tractabimus.

DE PRÆDICAMENTIS, seu subiectis.

THema itaque omne, de quo aliquid dicitur, quod & predicamentum appellamus, aut simplex est, aut compositum. Simplex: vtputa, ius, pactum, ars boni & equi, obligatio. Compositum est, quod constat ex duobus simplicibus: vtputa, ius est ars boni & equi: pactum obligationem non parit. quorum prius (vt diximus) etiam subiectum: posterius predicatū appellatur. Sed & de ipso composito themate, perinde ac de simplici, aliquid dici vel predicari potest: quo casu compositum thema simplicis naturam sortitur, & incipit subiecti

loco

loco esse : de qua re infra suo loco plura dicentur. Simplicis thematis decem genera summa Dialectici constituunt, qua (vt dixi) predicamenta vocant. quae cum suis subiectis speciebus ex tabula hic adiecta patent. * *

Iurisconsulti tamen tria tantum, de quibus in iure principaliter caueatur, tradunt : personam scilicet, rem, & actionem. Nam ita Caius Iurisconsultus : Omne ius (inquit) quo utimur, vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad actiones. Dialecticorum itaque predicamentis tanquam nimium generalibus omisso, de his tribus, quae in iure tractantur, tantum agemus. Persona autem hoc loco non accipienda solum pro indiuiduo, puta Titio, Seio vel Sempronio : sed etiam pro genere, seu homine, eiusque accidentibus, puta pro magistratu, iudice, assessore, procuratore, milite, minore viginti quinque annis, foemina, &c. Idem de re quoque & actione intelligendum : vt res non solum in specie specialissima accipiantur, puta pro fundo Seiano : sed etiam in genere, puta pro fundo dotali, usufructu, seruitute, &c. & actio non pro iure persequendi in iudicio quod sibi debetur, hoc loco accipitur, sed pro facto : vt puta pro contractu, maleficio, &c. Et haec quidem summa sunt genera eorum, de quibus principaliter in iure tractatur. Per accidens tamen multa in iure tractantur, quae sub istis tribus generibus non continentur : vt puta de dolo malo, de culpa, de casu fortuito, de metu, de bona fide, de morbo

morbo fontico, deq̄, alijs tum corporis tum animi vicjs, qua non principaliter, sed per accessionem, tanquam personarum, rerum & actionum qualitates & circumstantia in iure considerantur. Quinimo persona quoque & res saepe non per se, sed per accidens, quatenus actionum circumstantia sunt, describuntur. Sed & omnia ea, qua infra inter praedicabilia enumerabuntur, talia sunt, vt ordine conuerso de ijs aliquid predicari possit.

De personis.

Nunc species eorum, de quibus in iure principaliter tractatur, videamus, & primum species personarum. Differentia itaque & species personarum constituuntur partim ex ijs qua insunt homini, partim ex ijs qua sunt extra hominem. Ea qua insunt homini, duplicia sunt: aut enim in animo consistunt, aut in corpore. In animo sunt virtutes & vitia, ratio & affectus. Hinc alij furiosi, alij prodigi dicuntur. In corpore consistit sexus, etas, valetudo. Itaq; huc pertinent propter sexum foemina, de quibus Senatusconsultum Velleianum factum est: propter aetatem pupilli, minores viginti quinque annis, senes, &c. propter valetudinem cecus, mutus, surdus & similes, de quibus passim in iure cauetur. Extra hominem sunt genus vite, dignitas, infamia, status seu conditio, diuitia, res gesta, mors, & alia fortuna bona malaue. Quod ad genus vite attinet, illud triplex est: ciuile, contemplatiuum, & religiosum. Sub primo genere continentur magistratus, consules,

prætores, præconsules, legati, præsidēs, defensores ciuitatum, duumviri, decuriones, iudices, assessores, aduocati, procuratores, iurisperiti, medici, duces, milites, &c. In altero genere continentur philosophi, professores, studiosi. In tertio episcopi, clerici, monachi, &c. Sub dignitate continentur tum illi de quibus diximus, magistratus, tum etiam honorati, vacantes, humiles & abiecti. Sub infamia qui notantur infamia: vt arenarij, cum bestijs pugnantes, & similes. Status & conditio vitæ completitur seruos, filios familiarum, libertos, cohortales, curiales, colonos originarios, adscriptitios, &c. Sub diuitiarum loco comprehenduntur pauperes, mendicantes, &c. Ad res gestas pertinent interditi, relegati, deportati, transfuga, captiui, postliminio reuersi, reipub. causa absentes, emptor item, venditor, locator, conductor, & similes. Ad mortem pertinent testatò vel intestatò defuncti, apud hostes vel in hostico mortui, cadauera punitorum, &c. Sic ij quorum memoria damnata est, pertinent ad ea quæ mortem secuta sunt. Hac de personis.

De rebus.

Rei vocabulum generale est, & comprehendit omnem substantiam, de qua in iure tractatur, exceptis personis seu hominibus. Ideoq; rei appellatione continentur animalia bruta, supellex, aurum, argentum, vinum, frumentum, fundus, ades. Item continet hoc vocabulum accidentia, de quibus in iure principaliter tractatur, quas res incorporales appella-

appellamus: ut vsumfructum, vsum, seruitutes praediorum, ius patronatus, patriam potestatem, dominium, possessionem, & familia tam personarum quam rerum iura. Actionem quoque complectitur, quatenus est ius persequendi in iudicio quod sibi debetur. alioquin quatenus actio est facti vocabulum, peculiare praedicamentum constituit, de quo infra.

Quod de actione diximus, idem de exceptione quoque, replicatione, duplicatione, & sic deinceps intelligendum est, ut quatenus iuris appellatione continentur, inter res numerentur: quatenus facti sunt, noni subijciantur. Rei autem duae potissimum diuisiones principales in iure habentur. Prima quidem alia res diuini iuris esse dicuntur, alia iuris humani. //

Diuini iuris res sunt sacra, sancta & religiosa. Res sacrae sunt, quae rite per pontifices Deo consecratae sunt: veluti ades sacrae, & donaria, quae rite ad ministerium Dei dedicatae sunt. Sanctae res sunt, leges, muri & portae ciuitatum. Religiosae res sunt, puta sepulchra, vel locus in quem mortuus illatus est.

» Humani iuris res aut publicae sunt, aut priuatae. Publicae sunt partim communes omnium: ut sunt mare & litus maris, flumina & ripae, partim vniuersitatis: ut sunt theatra, stadia, serui & liberti vniuersitatum. Priuatae res aut singulorum propriae sunt, aut quorundam communes, aut alienae. Haec de prima rerum diuisione.

Alterae diuisione alia res sunt corporales, alia incorporeales. Corporalium alia mobiles sunt, alia solae

Sacrae
Sanctae
Religiosae
Publicae
Vniuersitatis
Priuatae

animata
inanimata
mobilia
in corpore

Soli siue immobiles. Mobiles partim animata sunt seu se mouentes, partim inanimata. Animata sunt oues, boues, equi, & cetera animalia bruta. Inanimata sunt: ut puta supellex, aurum, argentum, vinum, frumentum, &c. Soli siue immobiles res sunt pradia tum urbana, ut aedificia: tum rustica, ut fundi. Incorporales res sunt, iurisdictio, dignitas, patria potestas, ius patronatus, dominium, possessio, vsus-fructus, vsus, seruitutes pradiorum, iter, actus, via, aquaductus, obligatio, actio, & similia tum personarum, tum rerum iura. Hac de diuisionibus & speciebus rerum.

De actionibus.

publica
privata
civilis
ecclesiastica

Actionis vocabulum nunc facti est, nunc iuris, ut paulo antè diximus. Hic facti vocabulum est, continens omnes actus, quibus à legibus forma & modus praescribitur, & tam actionis quàm passionis praedamentum apud Dialecticos. Huius autem diuisionis principalis haec est, quod actio alia publica sit, alia priuata: publica verò vel ciuilis, vel militaris, vel ecclesiastica. Ciuiles actiones sunt, consultationes de publica utilitate, iudicia tum publica, tum priuata: militares sunt, bellum, delectus militum, transitus. Ecclesiastici actus sunt, fides, haeresis, baptismus, Eucharistia, precatio ad Deum, sacrorum librorum lectio, ieiunium, sepultura, &c. Priuata actiones tum ad obligandum, tum ad liberandum, item ad adquirendum & alienandum pertinent: ut sunt contractus, quasi contractus, delicta, quasi delicta,

delicta, testamenti factio, legatum, solutio, acceptilatio, nouatio, occupatio rei qua nullius est, inuentio thesauri, traditio, adoptio, emancipatio, manumissio, & plures alia. Hac de actionibus, adeoq; de tribus predicamentis iuris ciuilibus, eorumq; subiectis speciebus sint dicta. Nunc de ijs qua de huiusmodi predicamentis siue subiectis predicari possunt, qua predicabilia nobis sunt, dicendum est.

DE PRÆDICABILIBVS, prædicatis, seu locis expositionis.

Predicabilia ergo, qua & predicata, & locos expositionis, siue descriptionis appellamus, partim personis, rebus & actionibus communia sunt, siue generalia, partim singulorum propria siue specialia seu peculiaria. Prioris generis loci triplices sunt: interni, externi & medij. Interni sunt, qui in ipsa re, de qua predicantur, haerent, fixiq; sunt: vt definitio, genus, species, differentia, proprium, totum, partes & coniugata. Medijsunt, qui circa substantiam rei describenda quàm proximè cohærent, quaq; substantiam comitantur, & cum substantia intereunt: vt sunt adiacentia, actus & subiectum. Externi sunt, qui extra rem sunt: vt connexa, causa, effecta, contingentia, nomen, comparata, similia, dissimilia, & repugnantia: qua singula ordine definitionibus & exemplis declarabimus.

De locis internis, & primùm de
definitione.

Definitio igitur est, qua quid res sit explicat. Sic

ususfructus definitio proponitur l. 1. ff. de usufructu, his verbis: Ususfructus est ius alienis rebus utendi fruendi, salva rerum substantia. Nuptiarum definitio proponitur l. 1. ff. de ritu nuptiarum, his verbis: Nuptiæ sunt coniunctio maris & fœminæ, & consortium omnis vitæ, diuini & humani iuris communicatio. Porro definitionis proprium est, ut cum suo definito conuertatur. Definitionum autem alia essentialis est, alia causalis, alia quæ sit per partes vel species, alia denique per accidentia. Essentialis est, quæ per genus & veram differentiam essentiam rei explicat. Præcipuè tamen ea definitio essentialis censetur, quæ ex eodem predicamento & genus & differentiam colligit: utputa, homo est animal rationale. Huius generis definitiones perpaucas, imò ferè nullas habemus. quòd veris differentijs destituamur. Causalis definitio est, quæ ex genere & causis conficitur: qualis est legis definitio l. 1. ff. de legibus in hæc verba: Lex est commune præceptum, virorum prudentum consultum, delictorum, quæ vel spontè, vel ignorantia contrahuntur, coërcitio, communis reipubl. sponsio. Hic genus legis est præceptum. Causa legum efficientes sunt, viri prudentes, & communis reipubl. sponsio, seu populi consensus. materia legum sunt delicta. finis est, ut delicta coërceantur. Per partes seu species definitur ius scriptum l. iustit. de iure naturali, gentium & ciuili, his verbis: Scriptum ius est lex,

lex, plebiscitum, senatusconsultum, principum placita, magistratuum edicta, & responsa prudentum. *Accidentalis denique definitio est, quæ ex genere & congerie accidentium constat, quæ non tam quid res sit, quàm qualis sit, explicatur. Hanc propriè descriptionem appellamus, cuius exemplum proponitur l. 2. ff. de legibus: ubi Demosthenes referente Martiano legem sic definit: Lex est, cui omnes homines decet obedire propter multa & varia: & maximè, quia omnis lex est inuentio quædam & donum Dei: dogma hominum sapientum: correctio voluntariorum & non voluntariorum peccatorum: ciuitatis compositio communis, secundum quam omnes decet viuere, qui in ciuitate sunt. Hæc de definitione, quatenus rei est, sunt dicta. Sed est & aliud genus definitionis, nominis scilicet, quæ definiti vim vocabulorum tam singulorum, quàm coniunctorum explicat. Huius exempla proponuntur in titulo de verb. significat. Sic l. 1. ff. d. tr. Vlpianus: Verbum hoc, Si quis, (inquit) tam masculos quàm foeminas complectitur. Huius definitionis species est etymologia. Vt l. 1. ff. de iusticia & iure, idem Vlpianus: Ius (inquit) à iusticia appellatū est. Item l. 239. §. 1. ff. de verb. signif. Pomponius: Serui (ait) ex eo dicti sunt, quòd Imperatores captiuos vendere, ac per hoc seruare, nec occidere solent. Item d. l. 239. §. decuriones, idem Pomponius:*

Art. II.

*Nonis
cubil
ypli*

Etymolog

Decuriones (*inquit*) ex eo dicti putantur, quòd initid cum coloniæ deducerentur, decima pars eorum qui deducerentur, consilij publici gratia conscribi solita sit. Huius generis etiam sunt allusiones vocabulorum: vt testamentum ex eo appellatur, quòd testatio mentis sit, *Inst. de test. ordin. in prin.* Tutores quasi tutores dicti sunt, sicut aditui dicuntur, qui ades tuentur. 2

Huc etiam pertinet definitiones exemplares, quando exemplis seu casibus propositis vocabulum declaratur. vt *Inst. quib. modis tollitur obligatio: §. item per acceptilationem, Imp. Iustinianus*: Acceptilatio (*inquit*) est: vtputa quod ex verborum obligatione Titio debetur, id si velit Titius remittere, poterit sic fieri, vt patiatur hæc verba debitorem dicere: Quod ego promisi tibi, habesne acceptum? Et Titius respondeat, Habeo. Item Nouatio est, veluti si id quod tibi Seius debebat, à Titio dari stipulatus sis. Item nominis definitio est, quando per contrarium seu priuationem definimus. Sic l. *Quintus Murius. §. fin. ff. de auro & argento legato, Scauola*: Aurum factum (*inquit*) rectè quis ita definierit, quòd neque in massa, neque in lamina, neque in signato, neque in supellectile, neque in mundo, neque in ornamentis sit. Et *Pomponius l. 1. ff. de supellectile legata*: Supellex (*inquit*) est domesticum patrisfamiliâs instrumentum, quod neque

argena

Allusiones

a *Inst. de tutel. §. est autem.*

Ex em p. 115

argento, auróve factó, vel vesti adnumera-
tur. Sed & plures species definitionis nominis enu-
merat in suis Dialecticis Vvilichius, quas prudens
pratero. Hactenus ergo de definitione sit dictum.

De genere.

Secundum predicabile est genus, quod plures sub
se comprehendit species, quibus est commune: velu-
ti animal comprehendit sub se hominem, equum,
aves, pisces, &c. Huius exemplum proponitur l. 2.
§. creditum: ff. si certum petatur: vbi creditum de
mutuo predicatur, tanquam genus de specie. Huius
etiam loci est quod Vlpianus ait, a Hereditatem
nomen iuris esse: quasi diceret, Hereditas est ius.
item idem Vlpianus: b Lex Aquilia (inquit)
plebiscitum est: cum eam Aquilius tribunus
plebis à plebe rogauerit. Huc etiam pertinet,
quod Imp. Iustinianus actionem dotis ex stipulatu
inter bona fidei iudicia retulit, l. vnica. §. sed et si.
C. de rei vxoria actione: item petitionem heredi-
tatis, l. vlt. in fine. C. de petitió. hereditatis. Por-
rò genus duplex est, generalissimum siue summum,
& subalternum siue medium. Generalissimum siue
summum est, supra quod non sit aliud, seu quod
cum sit genus, species esse nequeat: cuiusmodi sunt
apud Dialecticos decem predicamenta, quibus nos
personam, rem & actionem in iure assimilamus.
Subalternum siue medium genus est, quod simul
genus sit & species, diuerso tamen respectu: veluti
Senatusconsultum; hoc enim respectu Senatuscon-

a l. 178. §. 1.
ff. de verb.
signif.
b l. 1. in fi-
ne. ff. ad l.
Aquiliam.

fulti Macedoniani, Velleiani, & Trebelliani genus est: respectu legis est species. quia omne senatusconsultum lex est: at non omnis lex est senatusconsultum. Sic etiam omnis lex regula est, l. 2. in fine. ff. de legibus. At non omnis regula lex est: quia non omnis regula ius facit, l. 1. ff. de reg. iuris. At omnis lex ius facit. Lex igitur respectu regula species est, respectu senatusconsulti est genus.

De specie.

Ex his patet non solum quid genus sit, sed etiam quid sit species, scilicet id quod sub genere continetur. Sic senatusconsultum species est legis, lex species regula. Prædicatur autem species quoque de genere: veluti l. 1. §. conventionis. ff. de factis. vbi Vlpianus: Conventionis verbum (inquit) generale est, ad omnia pertinens, de quibus negotij contrahendi transigendique causa consentiunt qui inter se agunt. Ad eò autem conventionis nomen generale est, vt eleganter dicat Pedius, nullum esse contractum, nullam obligationem, quæ non habeat in se conventionem, siue re siue verbis fiat: nam & stipulatio, quæ verbis fit, nisi habeat consensum, nulla est. Hactenus verba Vlpiani, quibus innuit, Conventionis species esse omnes contractus & transactiones, siue re fiant, siue verbis, siue nudo consensu. Sic etiam species prædicantur de genere, l. 1. ff. de officio præsidis, in hæc verba: Nomen præsidis generale est, eo quod & procōsules & legati

Cæla-

Cæsaris, & omnes prouincias regentes, licet senatores sint, præfides appellantur. *Aliud exemplum, quo species de genere prædicatur, proponitur l. 28. in prin. ff. de verb. signif. his verbis: Alienationis verbum etiam usufruptionem continet. Is quoque alienare dicitur, qui non utendo amisit seruitutem. Aliud exemplum est l. penult. §. fin. ff. de adq. possess. his verbis: Species inducendi in possessionem alicuius rei est, prohibere ingredienti vim fieri. Aliud exemplum proponitur l. 71. ff. de reg. iuris. vbi Iulianus: Fructus rei (ait) est vel pignori dare licere. Aliud exemplum est l. 56. §. 1. ff. de furtis. vbi Caius: Species lucri est (inquit) ex alieno largiri, & beneficii debitorem sibi acquirere. Aliud exemplum proponitur l. 67. in fine. ff. de verbor. signif. his verbis: Donationis verbum simpliciter loquendo omnem donationem comprehendit, siue mortis causa, siue non mortis causa fuerit. Negatiue quoque species de genere prædicatur: veluti d. l. 67. in prin. Ulpianus: Alienatum (inquit) non proprie dicitur, quod adhuc in dominio venditoris manet. quasi diceret: Alienatio non est venditio, traditione non secuta. Sed exemplorum satis. Quemadmodum autem de genere diximus, aliud esse generalissimum seu summum, aliud medium seu subalternum: ita species quoque alia media dicitur, seu subalterna, alia specialissima seu infima.*

Illa quidem est, qua simul genus & species esse potest, diuerso tamen respectu: hac verò est, qua de vno tantum prædicatur, nec genus esse potest, qua aliàs indiuiduum dicitur. species igitur media seu subalterna est id, quod superius genus medium seu subalternum appellauimus: veluti lex, senatusconsultum: quoniam vtrunque & genus & species est, vt ostendimus. Sic etiam actio iuris est species, genus) verò actionis commodati, depositi, furti, &c. Species autem specialissima, qua & infima & indiuiduum appellatur, vt diximus, est senatusconsultum Macedonianum de mutuo filiofamiliàs dato, item Velleianum de intercessionibus mulierum, Trebellianum de fideicommissarijs hereditatibus. Sic etiam hominis species infima est Titius, Seius, Sempronius: item adium, ades Titiana: item fundi, fundus Seianus, &c. Item actionis species infima est, venditio à Sempronio facta: permutatio inter Titium & Seium celebrata: furtum à Mauio commissum. Huius igitur loci sunt casus seu factorum species, de quibus sunt quæstiones iuris finita, quas hypotheses appellamus. Planè hoc loco non est dissimulandum, speciem mediam seu subalternam in iure non speciem, sed genus appellari, & solam speciem specialissimam seu indiuiduum speciei appellatione contineri. Sic Iulianus l. 54. in prin. ff. de verb. oblig. In stipulationibus (inquit) aliàs species, aliàs genera deducuntur: cum species stipulamur, &c. Species intelligens Stichum, Pamphilum, & alia indiui-

indiuia : genera hominem, &c. quemadmodum patet ex subiectis ibidem exemplis. Sic etiam l. inter stipulantem. 83. §. sacram rem. ff. eod. tt. Vlpianus : Vini (ait) non speciem, sed genus stipulari videmur. Paulus quoque l. 3. §. genera. ff. de adq. possess. Genera possessionum (inquit) tot sunt, quot & causæ acquirendi eius, quod nostrum non sit: veluti pro emptore, pro donato, pro legato, pro dote, &c. genera possessionum dicens, quæ Dialecticus species possessionis appellasset. Idem tamen Paulus eodem loco proprie accipit genus & speciem, dicens: In summa magis vnum genus est possidendi: species autem infinitæ sunt. vel etiam potest diuidi possessionis genus in duas species: vt possideatur aut bona fide, aut non bona fide.

De differentia.

Porro quoniam sub vno genere species sæpe plures continentur, necesse est earum specierum differentias obseruari, vt inde diuisiones & subdivisiones generis in suas species sumi possint, de quibus supra diximus. Est autem differentia, qualitas, quæ rerum species inter se differunt: veluti Rationale: hoc enim differt homo à brutis sub eodem genere contentis: nam homo quatenus animal est, à brutis, quæ & ipsa animalia sunt, nõ videtur differre. quatenus autem ratione pradius est, differt: indeq; animalium diuisio sumitur, quæ alia rationalia, alia irrationalia dicimus. Sic pactum de non petendo &

b 5 trans-

transactio, licet sub eodem genere conuentionis vel liberationis contineantur: differunt tamen in materia subiecta. Ita enim Vlpianus leg. 1. ff. de transactionibus: Qui transigit (inquit) quasi de re dubia, & lite incerta neq; finita transigit. Qui verò paciscitur, donationis causa rem certā & indubitata liberalitate remittit. Sic etiam seruus & filius familiās, quamuis sub eodem genere contineantur: ambo enim in potestate sunt alterius: tamen inter alia in hoc quoq; differunt, quod filius familiās ciuilitery obligari possit, seruus non possit. Institut. de inutilibus stipulationibus. §. item inutilis, in fine. Planè differentia vel absoluta est, vel respectiua. Absoluta est, quae etiam per se sine respectu alterius, cuius est differentia, poni potest: vt sunt exempla iam proposita. Respectiua est, quae sine respectu alterius, cuius est differentia, poni non potest: veluti, creditum à mutuo eo differt, quo genus à specie. Nam creditum genus est mutui, l. 2. §. creditum. ff. si certum petatur. Hic differentia, quae est genus esse, nō potest poni sine respectu & mentione mutui, cuius est differentia. At rationale esse, quae est differentia hominis à ceteris animantibus, poni potest, etiam si ceterorum animantium mentio non fiat: quemadmodum & de re dubia liteq; incerta neque finita transactionem esse, item seruum ciuilitery non obligari, poni potest, licet specierum cognatarū non fiat mentio. Respectiua differentia aliud exemplū proponitur, Inst. de iure naturali. §. plebiscitum.

vbi

vbi Imp. Iustinianus: Plebs (inquit) à populo eo differt, quo species à genere. melius dixisset, Quo pars à toto. Nam plebs pars populi est, & populus totū, quod tam patricios & senatores, quam plebem complectitur. Huius etiam exemplum est, si dicamus obligationem & actionem differre, quemadmodam causam & effectum: quoniam obligatio sit actionis causa. item argumentum & argumentationem differre, quemadmodū materiam & formam. Illud enim materia, hac forma est. Postremū illud notandum, quod differentia ex iisdem ferè locis, ex quibus argumenta, sumantur: quod de diuisione quoq; superius est annotatum.

De proprio.

Proprium à differentia in hoc differt, quod differentia non nisi alterius respectu consideratur: proprium verò per se sine respectu alterius. Sic rationale esse sine respectu quidem ceterorum animalium, proprium est hominis: respectu verò ceterorum, differentia est. Proprium cauillationis proponitur l. natura. 117 ff. de verb. signif. vbi Vlpianus: Natura cauillationis (ait) quam Græci ὀφεισμα appellarunt, hæc est, vt ab euidenter veris per breuissimas mutationes disputatio ad eaquæ euidenter falsa sunt, perducatur. Planè propriū quatuor modis dicitur. Vno modo, quod omni speciei, de qua predicatur, inest, sed nō soli. Altero modo contrà, quod soli speciei inest, sed non omni. Tertio modo, q̄ & omni & soli speciei, de qua predicatur, inest,

*ineſt, ſed non ſemper. Quarto modo, quòd omni, & ſoli iſti ſpeciei, & ſemper ineſt. Primi modi ſunt ea qua dicuntur eſſe iuris naturalis: ea enim omnibus hominibus propria ſunt, ſed non ſolis, verùm etiam cæteris animalibus communia. Sic enim Ulpianus l. 1. §. ius naturale. ff. de iuſticia & iure: Ius (inquit) naturale eſt, quòd natura omnia animalia docuit: nam ius iſtud non ſolùm humani generis proprium eſt, ſed omnium animalium, quæ in terra, quæ in cœlo, quæ in mari naſcuntur: auium quoque commune eſt. Hinc deſcendit maris atq; ſœminę coniunctio, quam nos matrimonium appellamus: hinc liberorũ procreatio: hinc educatio. Videmus enim cætera quoque animalia, feras etiam beſtias iſtius iuris peritia cenſeri. Secundi modi ſunt ea qua dicuntur eſſe iuris ciuilibis. Hæc enim hominibus propria ſunt, non cum cæteris animantibus communia. Verùm non omnibus hominibus conueniunt, ſed ijs tantùm, inter quos ius iſtud receptũ eſt. Sic enim l. 9. ff. d. tit. Caius Iuriſconſultus: Quod quiſq; populus (inquit) ipſe ſibi ius conſtituit, id ipſius ciuitatis proprium eſt, vocaturque ius ciuile, quaſi ius proprium ipſius ciuitatis. Huius exemplum eſt patria poteſtas. Nam ita Imp. Juſtinianus Inſtit. de patria poteſtate. §. ius autem: Ius (inquit) poteſtatis, quòd in liberos habemus, proprium eſt ciuium Romanorum: nulli enim alij ſunt homines, qui talem in
liberos*

liberos habeant potestatem, qualem nos habemus.

Tertij modi sunt ea quæ dicuntur esse iuris gentium. Hac enim & omnibus & solis hominibus propria sunt, non etiam cum cæteris animantibus communia. Ita enim d. l. 9. in fine, Caius: Quod naturalis ratio (inquit) inter omnes homines constituit, id apud omnes gentes peræquè custoditur: vocaturque ius gentium, quasi quo iure omnes gentes utuntur. Et Ulpianus l. 1. §. fin. ff. eod. tit. Ius gentium (inquit) est, quo gentes humanæ utuntur: quod à naturali recedere facile intelligere licet: quia omnibus illud animalibus, hoc solis hominibus inter se commune sit. Non tamen semper ea quæ sunt iuris gentium, conueniunt: ut bella gerere, in seruitutem homines redigere, manumittere, &c.

Quarti modi proprium est, Heredis institutio, quæ propria est testamenti, & cum suo subiecto conuertitur. Si enim testamentum est, necesse est ut habeat heredis institutionem: & si institutionem heredis habet, consequitur esse testamentum. l. 14. C. de testamentis. Huius etiam modi est, Iusticiam suam cuiusque tribuere: Cauillationem ab euidenter veris per breuissimas mutationes ad ea quæ euidenter falsa sunt, disputationem perducere. Ad hunc etiam modum officia cuiusque videntur pertinere: quæ quamuis non actu, tamen potentia saltè semper

per insunt, & conueniunt. Hac de proprio.

De toto & partibus.

Quemadmodum genus dicitur id, quod plures sub se comprehendit species: ita totum dicitur, quod partibus constat. Sic Caius leg. 1. ff. de origine iuri, Animaduerto (inquit) id perfectū esse, quod ex omnibus suis partibus constaret. Exemplum, quo partes predicantur de toto, proponitur l. 23. in princ. ibi: ut puta cum ades. ff. de vsucapionibus. vbi Sabinus: Ædes (inquit) ex duabus rebus constant, ex solo & superficie. Item aliud. Instit. de hered. instit. §. hereditas, his verbis: Hereditas plerunq; diuiditur in duodecim vncias, quæ absis appellatione continentur, &c. Item pars de toto predicatur l. per seruum. 14. §. si vsus fructus. ff. de vsu & habitatione. vbi Vlpianus: Fructui (inquit) & vsus inest. Contra totum de parte predicatur l. fructus. 44 ff. de rei vendicat. his verbis: Fructus pendentes pars fundi esse videntur. Item l. solum. 49. ff. eod. tit. his verbis: Solum partem esse ædium existimo: nec alioquin subiacere, vti mare nauibus. Negatine totum de parte predicatur l. partum. 26. ff. de verb. signif. his verbis: Partus non est pars rei furtiue. Planè non quemadmodum genus de specie, ita quoque totum de parte predicatur. Nam genus de specie in quid predicatur: puta si queratur quid sit homo? rectè respondetur, esse animal. at interrogatus quid sit paries? non rectè respondebit esse

esse domum, quamuis domus pars sit. Porro totius tres species fecit Rodolphus Agricola. Vnum vocat totum substantiale: cuiusmodi est domus respectu soli & superficies. Alterum vocat totum quantitatis: ut decem respectu quinque. Tertium appellat totum virtutis atq; efficaciam cuiusdam: cuiusmodi est plus respectu minoris. veluti ius donandi respectu iuris vendendi, l. cui ius est. 123. ff. de reg. iuris. Has tres species videtur designare Paulus l. 7. in prin. ff. de exceptione rei iudicata, dum dicit: Non interest, utrum in corpore totum quærat, an in quâtitate, vel in iure. Moderni Iurisperiti primum genus appellat totum integrale. Sed & quartum genus addunt, nimirum totum vniuersale, cuius vnaquaq; pars corpus est perfectum & absolutum: vtputa populus, grex, peculium, hereditas, familia, &c. Quidam generale totum addunt. Sed inter genus & totum differentia est haud obscura, vt iam ostensum. Sanè partium alia nomen totius retinent: alia nō retinent. Nomen totius retinet partes ligni: nam qualibet pars ligni lignum vocatur: item qualibet pars lapidis, lapis. has δύο γενῶς Græci appellat. Non retinent nomen totius partes hominis, puta caro, nerui, ossa: nec enim rectè homo dicuntur. Præterea partium alia dicuntur substantiales, alia quantitatis seu integrales. Prioris generis sunt, materia & forma cuiuslibet rei: item in homine corpus & anima. Posterioris generis sunt, decem in viginti, l. 1. §. si stipulanti, ibi. ex contrario ff. de verb. obligat.

obligat. item senatores & plebs in populo, Instit. de iure naturali. §. plebs autem. Ex his alia sunt primaria, sine quibus totum esse nequit: qualia sunt principalia membra in corpore humano: vt caput, cor, ventriculus. alia secundaria, qua non necessario ad constitutionem totius requiruntur: vt sunt pili, ungues, & priorum membrorum articuli. Sic hereditatis partes sunt ades, fundi, pecunia numerata, & alia res tam mobiles quam immobiles, sine quibus tamen ipsa hereditas esse potest. Nam l. hereditas. 50. in prin. ff. de petit. hereditatis, Papinianus: Hæreditas (inquit) etiam sine vlllo corpore iuris intellectum habet.

De coniugatis.

Coniugata sunt vocabula eiusdem generis variè inflexa, seu à se inuicem deriuata, sic dicta, quod ipsa vocis similitudine sub vnum iugum sunt deuincta: vt est sapientia, sapiens, sapere: hereditas, hæres, hereditarium. Prædicatur autem coniugatum de subiecto: veluti cum dicimus, ab vrbo urbem deriuari: ab ope oppidum: à terrendo territorium, l. pupillus. 239. de verb. signif. à limine postliminium, Inst. quibus modis ius patriæ potestatis soluitur. §. hinc & limen. à iusticia ius. l. 1. ff. de iusticia & iure. Nam quoties Etymologiã subiecti loco ponimus, & id cuius est etymologia, loco prædicati: prædicatum dicimus coniugatũ. Sed hæc de locis expositionis internis sint dicta. Nunc de medijs est dicendum: qualia sunt (vt ostendimus) adiacentia, actus & subiectum.

De adiacentibus.

Adiacentia dicuntur, quae cum sint diuersa à substantia rei, de qua praedicantur, insunt tamen ei, resq̄, ex ijs prater substantiam denominatur. Sic Cato, quoad substantiam, dicitur homo: quoad adiacentia, dicitur magnus vel paruus, formosus vel deformis, prudens, grauis, eloquens, &c. Sic l. 1. §. origo. ff. de postulando, Calphurnia dicitur improbißima femina. Sunt autem adiacentia duplicia: alia quantitatis, alia qualitatis. Quantitatis sunt, magnitudo & multitudo. Illa continua dicitur, eiusq̄, species sunt longitudo, latitudo & profunditas: haec discreta nominatur, eiusq̄, species sunt numerus & oratio. Numerus comprehendit sub se pondus & mensuram. Magnitudinis exemplum proponitur l. 8. ff. de seruitut. rusticor. praedior. vbi Caius Viæ latitudo (inquit) ex lege XII. Tabular. in porrectum octo pedes habet: in anfractum, id est, vbi flexum est, sedecim. Aliud exemplum proponitur l. 1. ff. de via publica: vbi cauetur, ne via publica sub specie refectionis vel altior, vel longior, vel latior, vel humilior fiat. Multitudinis exemplum est l. 29. §. stipulationem. ff. de verb. obligat. vbi Ulpianus: Stipulationem (inquit) legatorum constat vnã esse, quamuis plura corpora sint, vel plura legata. Sed & familiae, vel omnium seruorum stipulatio vna est: item quadrigarum aut lecticariorum stipulatio vna est. At si quis illud & illud stipulatus sit: tot stipulationes sunt,

funt, quot corpora. *Aliud exemplum proponitur l. 1. §. fin. ff. de stipul. seru. his verbis*: Cum setuus communis Titij & Mæuij stipulatur in hunc modū: Decem calendis Titio dare spondes? Et si decem calendis Titio non dederis: tunc Mæuius viginti dare spondes? duæ stipulationes esse videntur. *Aliud exemplum proponitur l. 3. ff. de peculio legato, his verbis*: Si ancilla cum natis legata sit, duo legata sunt separata. *Hec de quantitatis adiacentibus. Qualitas autem est affectio animorum & corporum, aut secundum quam quales esse dicimur. cuius quatuor species numerantur: habitus & dispositio: naturalis potentia & impotentia: affectus & affecta qualitas: figura deniq; & forma. quarum definitiones vide apud Dialecticos in predicamento qualitatis. nam quatenus de his aliquid predicatur, predicamentorum loco habentur: quatenus autem ea predicantur de alijs, adiacentium genere continentur. Qualitatis exemplum proponitur Nouell. c. 82. in princ. vbi in iudice requiritur iuris peritia. Aliud proponitur l. 19. ff. de officio presidis, vbi Callistratus*: Ius reddentem (inquit) in cognoscendo neq; excandescere aduersus eos quos malos putat, neq; precibus calamitosorum illachrymari oportet: id enim non est constantis & recti iudicis, cuius animi motum vultus detegit. *Aliud exemplum proponitur l. quid aliud. 86. ff. de verb. signif. vbi Celsus*: Quid aliud (inquit) sunt iura

iura prædiorum, quàm prædia qualiter se habentia: vt bonitas, salubritas, amplitudo. Aliud exemplum proponitur l. legatum. 113. §. fin. ff. de leg. his verbis: Fundus legatus talis dari debet, qualis relictus st. In his exemplis qualitas prædicatur de subiecto. Hæc de prima adiacentium diuisione sunt dicta. Alia diuisione adiacentium quadam dicuntur natiua, quadam accessoria. Natiua sunt, quæ à natura subiecto insunt: vt caliditas in igne, in bestijs feritas, l. 1. §. in bestijs. ff. si quadrupes pauperiem. In hominibus dissentienti facilitas, l. ite si vnus. 19. §. principaliter, in fine. ff. de receptis arbitrys. In fœminis imbecillitas, l. 2. §. verba. ff. ad S. C. Velleianum. Accessoria sunt, quæ extrinsecus accedunt: vt caliditas in aqua: feritas in equo, cane, &c. Inst. si quadrupes pauperiem. §. hæc autem actio. Accessoria adiacentia rursus diuiduntur in separabilia & inseparabilia. Separabilia sunt: vt rubor ex pudore, pallor ex timore, mansuetudo in feris bestijs, l. 5. §. in ijs autem. ff. de adq. rer. dom. furor intermittens, Inst. quibus non est permiffum facere testamentũ. §. furiosi. Inseparabilia sunt: nigredo in veste, furor perpetuus, morbus, fonticus. Nam ita Venuleius l. animi. 65. §. 1. ff. de adilitio edicto: Quoties (inquit) morbus fonticus nominatur, eũ significari Cassius ait, qui noceat: nocere aut intelligi, qui perpetuus est, non qui tẽpore finiat. Postremò illud notandum, rerum non solum corporalium, sed & incorporaliũ, nec non actionum

& quarumlibet accidentium accidentia esse. Sic l. 106. ff. de reg. iuris, Paulus: Libertas (inquit) inæstimabilis res est. Item l. 164. ff. eod. tit. Caius: Libertas (inquit) omnibus rebus fauorabilior est. Item l. 1. in prin. ff. de constituta pecunia, Fidem fallere graue dicitur. Sic etiam l. 1. §. proinde. ff. de extraord. cognit. Ciuilis sapientia dicitur res sanctissima. Hac de adiacentibus.

De actibus.

Actus est id quod in exercitio seu actione circa subiectum consistit, oriturque ex adiacentibus: vt ex morbo agrotare, ex affectibus excandescere, illachrymari, &c. continetque tam actionem quam passionem. neque enim actus hic à passione distinguendus, quemadmodum predicamentum actionis apud Dialecticos: sed quocunque modo exerceri persona vel res aliqua dicitur, actus dici debet. Huc pertinent etiam officia personarum, puta magistratus, iudicio, assessorum, &c. quae passim in iure prescribuntur. Rerum quoque & actionum actus sunt: vt l. 6. ff. de legibus. Modestinus: Legis virtus (inquit) hæc est: imperare, vetare, permittere, punire. Et l. 116. ff. de reg. iuris, Vlpianus: Consensus (inquit) bonæ fidei iudicia sustinet. Vt autem adiacentia, ita quoque actus alij natiui dicuntur, alij accessorij. Natiui: vt ignem calere, solem lucere, aquam à loco superiore ad inferiorem decurrere. Vnde Labeo l. 1. §. denique, ait. ff. de aqua pluuiarum arceda: Silex (inquit) non sit agro dicta, agri

naturam esse seruandam, & semper inferiorem superiori feruire: atque hoc incommodum naturaliter pati inferiorem agrum à superiore, compensareque debere cum alio commodo. Sicut enim omnis pinguedo terræ ad eum decurrit: ita etiam aquæ incommodum ad eum defluere. *Accessory actus sunt: ut aquam calere, equum ferocire, feram mansuetam esse, qua abire & redire soleat, l. 5. §. in ijs autem. ff. de adq. rerum dom. Postremò actuum hæc quoque differentia est notanda, quòd alij opus post se relinquunt, ut edificare, scribere: alij nihil operis relinquunt, ut ambulare, cantare, &c.*

De subiecto.

Subiectum hoc loco dicimus id, cui adiacentia & actus insunt. hoc quoque interdum de adiacentibus & actibus suis predicatur. Sic l. 2. §. 1. ff. si certum petatur, Paulus: Mutui datio (inquit) consistit in his rebus, quæ pondere, numero, mensurave constant. Item l. 3. §. constituitur. ff. de usufructu, Caius: Constituitur (inquit) usufructus non tantum in fundo & ædibus, verum & in seruis, & iumentis, cæterisque rebus. Huius etiam exemplum est diuisio iuris ex subiecto sumpta, quæ ius aut ad personas, aut ad res, aut ad actiones pertinere dicitur: de qua supra est actum. Huc etiam pertinet, quod l. 1. §. fin. ff. de adilitio edicto, Iulianus ait, Viciuum, quo seruus circa fana baccharetur, animi, non corporis esse. Hoc loco notandum, actuum

duplex

duplex esse subiectum: id scilicet cui actus inest, & id in quod actus operatur, vel quod patitur ab agente. Sic in igne est calere: non tamen potest calere, nisi aliquid sit in quod agat, & quod calefaciat. Postremo subiectum est aut substantia, aut accidens, nam quot sunt predicamenta apud Dialecticos, tot etiam sunt subiecti genera. Neque enim substantia solum, sed etiam accidentibus adiacentia & actus insunt, vt paulò superius ostendimus. Et cum dicimus, Virtutem consistere in actione: actio subiectum est virtutis, quod de ea predicatur, & accidens est, non substantia. Hac de subiecto, adeoq; de locis medijs sint dicta. Super sunt loci externi, quorum novem diximus esse: cōnexa, causas, effecta, contingentia, nomen, comparata, similia, dissimilia, & repugnantia, de quibus nunc ordine dicetur.

De connexis & relatiuis.

Connexa sunt, quae neq; in re sunt, neq; ei adherent, sed extrinsecus ei accidunt, à quibus perinde ac ab adiacentibus res denominari solet: veluti diuitia connexa sunt diuiti: sunt enim extra illū: habet tamen ab ijs, quod diues denominatur. Sic & maritus dicitur ab vxore, & vxor à marito. Cōnexa itaq; hoc cum adiacentibus habent commune, vt perinde ab his atq; ab istis subiectum denominetur. In eo tamen differunt, quod adiacentia sunt in re, connexa sunt extra rem. Sed & in eo differunt, quod adiacentia non possunt sine subiecto suo esse, ideoq; eo sublato necesse est adiacentia quoq; tolli: vt calor nō potest

potest esse sine eo quod est calidum. At in connexia potest alterū remanere, quamuis alterum perierit: ut quamuis perierit diues, nihilominus diuitie superesse possunt: & mortuo marito, nihilominus uxor, à qua maritus denominabatur potest superuivere. Connexorum itaque locum obtinent fortuna bona malare, genus uitæ, status & conditio, amici, propinqui, parens, patronus, dominus, seruus, liberatus, filius: item aequale, inaequale, maius, minus, par, contrarium, simile, dissimile. In summa, omnia quæ in predicamento Relationis à Dialecticis ponuntur, sub connexorum loco numerari possunt. Huius igitur loci exemplum est l. 2. in prin. ff. qui satisfacere cogantur: ubi fideiussor locuples dari iubetur. item l. 36. ff. de pœnis: ubi dicitur, In metallum damnatos effici seruos. item l. pronuntiatio: 195. §. fin. ff. de verb. signif. ubi Paulus: Mulier (inquit) familie suæ & caput & finis est. Diuiduntur autem connexa, quod alia quidem nomen idem habet cum suo subiecto, quod ab ijs denominatur: ut amicus, ad finis, socius, hospes, hostis. alia verò diuersum ab eo nomen habent: ut pater & filius, dominus & seruus, patronus & libertus, reus stipulandi & promittendi, actor & reus, emptor & venditor. Hæc de connexis sint dicta.

De causis, & primùm de causa efficiente.

Causa est id, propter quod aliquid est, vel esse potest. eaq; est quadruplex; nimirum causa efficiens;

6 4

materia

e quib.
 §. inue-
 ata. ff. de
 ib.
 enult. ff.
 t.

materia, forma, & finis. Efficiens causa est, à qua effectus absolvitur. Sic causa legum efficiens est tum legislator, tum populi consensus. Nam ita Iulianus: Ipsæ leges (inquit) nulla alia ex causa nos tenent, quam quòd iudicio populi receptæ sunt. Et Modestinus: Omne ius (ait) aut consensus fecit, aut necessitas constituit, aut firmavit consuetudo. Sic etiam l. 30. ff. de reg. iuris, Ulpianus: Nuptias (inquit) non concubitus, sed consensus facit. In his exemplis causa efficiens predicatur de suo effectu. Porro possunt eiusdem rei plures esse cause, quæ vel coniunctim vel successivè requiruntur ad rem perficiendam, vel quarum qualibet per se sola sufficit. Sic obligationis & actionis cause sunt ius & factum, quorum alterutro deficiente, deficit actio: omnis enim obligatio & inde descendens actio ex facto aliquo oritur, puta ex contractu vel quasi delicto. Ideoq; si deficiat factum huiusmodi, deficit etiam obligatio, quamvis ius non deficiat. Sed & factum per se nõ sufficit, nisi & ius concurrat; quod ex istiusmodi facto det actionem. Hoc est quod Aristoteles lib. 5. Ethicorum ait: legitimus ius id appellari, quod initio nihil intersuit sic an factus fieret: cum autem latum positumq; esset, iam interesse. Quod de obligatione & actione dictum est, idem de exceptione quoque intelligi debet, ut alterutro vel iure vel facto deficiente, non oriatur, neque competat exceptio. Vnde duplex questio in iudicijs agitari solet, iuris & facti: de qua re infra suo loco

loco dicentur plura. Successivè plures causa aliquid efficiunt, puta duo facta requiruntur ad actionem ex stipulatu producendam: primùm enim necesse est, ut precesserit stipulatio: deinde, ut contra illam stipulationem sit factum. item ad dominium adquirendum requiritur primùm, ut emptio vel alia similis causa precesserit: deinde, ut hanc traditio sit secuta. quorum alterutro deficiente, in priore quidem casu deficit actio ex stipulatu, in posteriore verò dominiy adquisitio. Inde dicitur causarum alias remotas esse, alias propinquas. ut in exemplis iam propositis remota causa sunt, stipulatio & emptio: propinqua sunt, factum cōtra stipulationem commissum, & traditio. Ex pluribus causis qualibet perse producit eundem effectum: veluti actio vel exceptio iurisiurandi competit, siue iurandum delatum prestitum sit, siue cum quis prestare paratus esset, illi remissum sit. Ita enim l. 9. §. 1. ff. de iureiurando, Ulpianus: Iureiurando (inquit) dato vel remisso, reus quidem acquirit exceptionem sibi alijsque: actor verò actionem. Postremò sciendum, plura causarum efficientium genera esse, de quare Dialectici consulendi sunt. Occasio quoq, inter causas efficientes numeratur. Sic enim l. qui occidit. 30. §. in hac. ff. ad l. Aquiliam, Paulus: Et qui occasionem damni præstat (inquit) damnum fecisse videtur. Solet etiam dici, occasionem furem facere. Origo quoq, inter efficientes causas numerari potest, cuius exemplum proponitur l. 1.

§. *sexum. ff. de postulando. vbi Vlpianus ait*: Ori-
go verò introducta est à Calphurnia impro-
bissima foemina, quæ inuerecundè postulans
& magistratum inquietans causam dedit e-
dicto. *Præterea inter causas efficientes numeranda
sunt causa corruptentes, quibus res interit: quia
vnius corruptio, solet esse generatio alterius: quem-
admodum & contra vnius generatio, est alterius cor-
ruptio. Sic cause, ex quibus tollitur obligatio, tibe-
rationis sunt causa efficientes. & Vlpianus l. t. in fi-
ne. ff. pro derelicto: eisdem (inquit) modis res
desinunt esse nostræ, quibus adquiruntur.
Proinde vnius adquisitio, alterius amissio est. Huc
itaque pertinent causa seu modi, quibus tutela & cu-
ra finitur: quibus patria potestae soluitur: quibus pi-
gnoris contractus tollitur, & alia plures, quæ passim
in iure enumerantur. Negatiue causa de subiecto
prædicatur, tum in eo quod supra dictum est, Nuptias
non concubitum facere: tum l. 8. ff. de regul. iuris. vbi
Paulus: Iura (inquit) sanguinis nullo iure civili
dirimi possunt. Sed hac de causa efficiente.*

De materia.

*Materialis causa est id, ex quo aliquid efficitur.
Sic ex vino & melle mulsum fit, ex auro & argen-
to electrum, Inst. de rer. diuis. §. si duorum. Ex vuis
vinum, ex oliuis oleum, ex lana vestimentum, ex ta-
bulis nauis, Inst. d. tt. §. cum ex aliena. Pecunia quo-
que peccandi materia dicitur l. 1. in princ. ff. ad S. C.
Macedonianum. Planè materia tripliciter acci-
pitur:*

pitur: primum pro eo, ex quo aliquid fit: idq; proprie materia dicitur. deinde pro eo, in quo aliquid est: quod supra subiectum appellauimus. Sic scriptura materia dicitur charta, Inst. de test. ord. §. nihil autem. & l. 1. in prin. ff. de bonor. possess. secund. tabulas. Deniq; accipitur pro eo, circa quod aliquid versatur, quod aliàs obiectum dicitur. Sic materia artium dicuntur res, circa quas versantur: & materia Dialectices à Rhodolpho Agricola dicitur quaestio. Præter has significationes materia etiam sumitur pro eo quod ad ædificandum, fulciendumve destinatum est, separaturq; ab eo quod comburendi causa paratum est, l. 53. ff. de leg. 3. vbi Vlpianus: Ligni appellatio (inquit) nomen generale est, sed sic separatur, vt sit aliud materia, aliud lignum. Materia est, quæ ad ædificandum, fulciendumve necessaria est. Lignū, quidquid comburendi causa paratum est. Postremò de materia cultus & ornatus cauetur l. vnica. C. nulli licere in frenis, &c. vbi inter cetera dicitur: Nulli priuatorum liceat (exceptis scilicet ornamentis matronalibus, & tam muliebrium quàm virilium annulorum habitu) aliquid ex auro & gemmis, quod ad cultum & ornatum imperatorium pertinet, facere. Item l. 1. §. si quis terrenum. ff. de iuris, prohibetur, ne quis terrenum lapideum faciat. Hæc de materia.

De forma.

Forma rei est id, quod oculis cernitur, seu est
modus

modus quidam materia, quo ei contingit, ut huius vel illius speciei nomen capiat: ut puta lignum materia est, ex quo vel navis, vel aliud quid fabricari possit: id quod ex eo fabricatum oculis cernitur, forma est: quae alias species dicitur. Ut Inst. de rerum diuis. §. cum ex aliena. ubi Imp. Iustinianus: Cum ex aliena materia (inquit) species aliqua facta sit, &c. Vbi vna, oliua, & spica materia dicuntur: vinum quod ex vuis, oleum quod ex oliuis, & frumentum quod ex spicis conficitur, species appellatur, seu forma. Est itaque forma, quidquid oculis cernitur: nam equum, canem, caeteraque animalia ipsa non videmus, sed eorum formam: differtque in eo materia & forma, quod materia semper maneat, forma mutetur alia in aliam: ut massa in cyathum, & rursus cyathus in massam vel aliam speciem. Iuxta formam dicitur aliquid rectum, curuum, rotundum, humile siue depressum, & sublatum. Ideoque huc pertinet, quod l. 1. §. sed si eundem. ff. de riuis, Vlpianus ait: Si eundem riuum deprimat, vel attollat, aut dilatet, vel extendat, impunè prohiberi potest. Huc item pertinere videtur incile, quod d. l. 1. Vlpianus definit esse locum depressum ad latus fluminum: item de forma cauetur l. 10. in princ. ff. de seruit. urbanor. praed. his verbis: Qui luminibus vicinorum officere, aliudve quid facere contra commodum eorum volet, sciat se formam ac statum antiquorum aedificiorum custodire debere.

De fine.

Supereſt vt de finali cauſa dicamus, qua eſt omnium cauſarum potiſſima. Eſt autē finis id, propter quod res fit: ſeu vſus rei, propter quem aliquid facimus. Eſtq; prudentia pars non minima, in omni actione quā creberrimē ad finem, propter quem actio ſuſcepta eſt, reſpicere: ita enim non facile à ſcopo aberramus. vnde vulgaris ille verſiculus:

Quidquid agis, prudenter agas, & reſpice finem.
 Ex hoc loco ſumpta eſt diuiſio iuris, qua ius aliud publicum, aliud priuatum eſſe dicitur, l. 1. §. huius ſtudij. ff. de iuſticia & iure. Cum enim finis & vſus legum ſit vtilitas humana, eaq; vel publica ſit, vel priuata, enenit inde vt & ius aliud publicum, aliud priuatum dicatur. Fructuum finis proponitur l. 28. §. fin. ff. de vſuris. vbi Caius: Omnes fructus (inquit) rerum natura hominum gratia comparauit. Filiorum finis proponitur l. liberorum. 220. §. fin. ff. de verb. ſignif. vbi Calliſtratus: Idcirco (inquit) filios filiāſve concipimus atque edimus, vt ex prole eorum earūmve diuturnitatis nobis memoriā in eum relinquamus. Poſſeſſorij iudicij finis duplex proponitur l. 1. §. & conſequenter. ff. vti poſſidetis. vbi Pedius ait: Omnis de poſſeſſione controuerſia aut ad hoc pertinet, vt quod non poſſideamus nobis reſtituatur: aut ad hoc, vt retinere nobis liceat quod poſſidemus. Fideiuſſorum finis proponitur l. 1. §. ſed aut proprio. ff. de act. & oblig.

his

his verbis: Fideiuffores accipimus, vt quod in obligationem deduximus, tutius nobis debeat. Porro finis duplex est. Summus seu principalis, & conferens seu medius. Summus seu principalis est status cuiuslibet rei perfectissimus: vt ignis finis summus est, quam maximè calidum & siccum esse: aqua finis summus, quam maximè humidam & frigidam esse. Sic arboris, sic bouis, sic equi, perfectissima absolutissimaq; habere, qua ei tribuit in suo genere natura. Conferens seu medius finis est, qui ad principalem tanquam pedisequus accedit, & ad eum consequendum pertinet: vt in animalibus cibus, potus, somnus, &c. sine quibus ad principalem finem perueniri non potest. Sic ad exhibendum actio medium finem habet, vt res exhibeatur: summum seu principalem, vt res exhibita vindicetur, l. 1. ff. ad exhibendū. & l. 22. ff. de verb. signif. Sic actionis pra-iudicialis, qua quis filius alicuius esse dicitur, finis quidem medius est, vt quis filius defuncti iudicetur: principalis verò, vt ei hereditas defuncti restituatur. Planè finis alius proprius est, alius improprius. Sic vini vsus & finis proprius est sitim extinguere, & naturam hominis iuuare: improprius finis est, inebriari: quem abusum appellamus. Postremò inter finem & officium differentia notanda est. Differūt autem quemadmodum scopus, & iactus, qui ad scopum tendit. Nam finis scopus est, ad quem officium dirigitur. Sic finis medici est, sanitas aegroti: officium est, curare & remedia adhibere, quo sanitas contin-

gat. *"Sufficit autem in iure officium suum fecisse, quamuis finem quis non sit affecurus. Sic l. qui mutuum. 56. §. fin. ff. mandati, Papinianus : Sumptus (inquit) bona fide necessariò factos, et si negotio finem adhibere procurator non potuit, iudicio mandati restitui necesse est. Hactenus de causis.*

De effectis.

Ex causis oriuntur effectus. Siquidem effectus nihil aliud est, quàm res qua causam antecedentẽ suo tempore & modo sequitur, variatq; iuxta causas. Sic actio effectus est obligationis : obligatio effectus est contractus vel maleficij cuiusdã. Exemplum quo effectus de causa sua predicatur, proponitur l. obseruandum. 19. ff. de officio præsidis. vbi Callistratus: Ex conuersatione (inquit) æquali contemptus dignitatis nascitur. Aliud exemplum proponitur l. 7. §. sed cum nulla. ff. de pactis. vbi Vlpianus : Nuda pactio (inquit) obligationem non parit, sed parit exceptionem. Porro quemadmodum eiusdem rei plures interdum solent esse causa, vt supra ostendimus; ita vicissim vnus & eiusdem cause plures interdum sunt effectus. Sic si quis seruum alienum iniuriosè verberat, ex vno facto incidit & in legem Aquilianam, & in actionem iniuriarum, l. 33. ff. de act. & oblig. Sic si colonus ex fundo aliquid subtraxerit, condictio, furti actio, nec non actio locati aduersus eum oritur, d. l. 33. Effectuum autem alius necessarius est, alius contingens.

Necessarius, veluti actio necessarid consequitur ex obligatione, quemadmodum dies oriente sole, quamquam interdum dies actionis pendet: puta si ex die quid sit promissum. Contingens effectus est, qui non necessarid sequitur causam. vt l. 3. §. fin. ff. de suppellectile legata, Paulus: Error (inquit) ius facit. Neque enim sequitur: Error est, ergo & ius est. Hac de effectis.

De contingentibus.

Contingentia sunt signa quadam & vestigia rei vel antecedentia, vel adiuncta, vel consequentia. Antecedentia, veluti serenitatem antecedere solet vespertinus occidentis rubor: cadem solent precedere mina. Adiuncta sunt: veluti rubor in verecundia, pallor in meru: item pestis adiuncta sunt, corporis grauitas, lassitudo, segnities, & difficultas spiritus. item testamenti factionis adiuncta sunt, nuncupatio heredum, exhereditio, substitutio, &c. Consequentia denique sunt, qua rem consequi solent. Sic cicatrices vulnerum contingens sunt: homicidij perpetrati contingens est fuga. Contingentium autem alia necessaria sunt, alia non necessaria. Necessaria: veluti partus necessarium contingens est concubitus cum viro: item mors contingens necessarium est vulnerati cordis. Non necessaria sunt: veluti pauperem, qui sumptuose viuat, furem vel raptorem esse. item fuga contingens est non necessarium perpetrati homicidij. Hac de contingentibus: de quibus tamen plura dicetur infra in locis actionis specialibus: itē in facti questione probanda.

De

De nomine.

Nomen est vox ad rem significandam consensu hominum instituta. Nomen autem predicatur de subiecto, Inst. de donation. §. est & aliud. vbi Imp. Iustinianus constituit, vt ante nuptias donatio in posterum propter nuptias donatio appellatur. Aliud exemplum proponitur Inst. de actionib §. appella-
mus. vbi idem Imp. Appellamus (inquit) in rem quidem actiones, vindicationes: in personam verò actiones, conditiones. Huius etiam loci est quod l. 2. §. fuit post eos. ff. de origine iuris, Pomponius: Fuit (inquit) maximæ scientiæ Sempromius, quem populus Romanus ὀνόματι appellavit: nec quisquam ante hunc hoc nomine cognominatus est. Caius Scipio Nafica optimus à senatu appellatus est. Aliud exemplum nominis proponitur Inst. vi bonor. raptor. in prin. vbi Imp. Iustinianus: Propriam (inquit) actionem rapinæ nomine prætor introduxit, quæ appellatur, Vi bonorum raptorum. Sed hac habent speciem quandam definitionis nominis, de qua dictum est supra in primo loco. Supersunt comparata, similia, dissimilia, & repugnantia: de quibus nunc dicendum est.

De comparatis.

Comparata sunt, cum duo in vno tertio conveniunt, vel vni tertio conferuntur: in hoc enim à similibus differunt, quòd duo similia non in tertio aliquo, quod commune eis sit, conferuntur, sed

vtrunque in singulis: quorum quemadmodum hoc
 in isto, sic illud se habet in illo: vt. infra loco proxi-
 mo exemplis declarabitur. Exemplum huius loci
 proponitur l. hoc iure. 194. §. rati habitio. ff. de reg.
 iuris. vbi Vlpianus: Rati habitio (inquit) manda-
 to comparatur. Aliud exemplum proponitur l.
 antepenult. ff. eod. tt. vbi idem Vlpianus: Seruitu-
 tem (inquit) mortalitati ferè comparamus.
 Aliud proponitur l. parem. 192. ff. eod. tt. vbi idem:
 Parem (inquit) esse conditionē oportet eius
 qui quid possideat vel habeat: atque eius,
 cuius dolo malo factum est, quo minus pos-
 sideret vel haberet. Porro comparata duplicia
 sunt: paria & imparia. Imparia rursus vel maiora
 sunt, vel minora. Paria sunt, vt comparata iam
 proposita: item l. 1. ff. de leg. 1. vbi legata fideicom-
 missis per omnia sunt exaequata. Item Inst. de dona-
 tionibus. §. est & aliud. ibi: & dotib. in hoc: dos
 & donatio propter nuptias equiparantur. item l.
 heredem. 59. ff. de reg. iuris. vbi Vlpianus: Hære-
 dem (inquit) eiusdem potestatis iurilq; esse,
 cuius fuit defunctus, constat. Aliud proponitur
 l. bona fides. 178. ff. eod. tt. his verbis: Bona fides
 tantundem possidenti præstat, quantum
 veritas, quoties lex impedimento non est.
 Huic concordat l. qui scit. 25. §. porro bona. ff. de
 usuris. vbi Vlpianus: Bonæ fidei possessor (in-
 quit) in percipiendis fructibus id iuris ha-
 bet, quod dominis prædiorum tributum est.

Aliud

Aliud exemplum parium proponitur l. filius. 15. in fine. ff. de condit. institut. vbi Papinianus: Quæ facta (inquit) lædūt pietatem, existimationem, verecundiam nostram, & (vt generaliter dixerim) contra bonos mores fiunt: nec facere nos posse credendū est. Hic ea quæ turpia sunt, equiparantur ijs quæ in potestate nostra non sunt. Sic totum & pars equiparantur l. quæ de tota. 75. in prin. ff. de rei vindicat. vbi Caius: Quæ (inquit) de tota re vindicanda dicta sunt, eadem & de parte intelligenda sunt. Sed parium exempla sunt infinita, de quibus peculiarem tractatum conscripsit Damhouderius. Vide item M. I. R. lib. 1. c. 1.

Maiorum comparatorum exemplum proponitur Inst. de fideiussoribus. §. non solum, his verbis: Plus est statim aliquid dare, minus est post tempus dare. Aliud proponitur l. 1. C. de maleficio, his verbis: Plus est hominem extinguere veneno, quàm occidere gladio. Aliud proponitur l. 25. ff. de reg. iuris. vbi Pomponius: Plus cautionis (inquit) in rem est, quàm in personam. Item Institut. vi bonor. raptor. in prin. Raptor dicitur fure improbior. Item l. 167. ff. de regul. iuris, Caius: Favorabiliores (inquit) rei potius, quam actores habentur. Item l. in pari. 170. ff. eod. tt. Paulus: In pari causa (inquit) possessor potior haberi debet. Aliud exemplum proponitur Luon debet. 41. in fine. ff. eod. tt. vbi Vlpianus: In re obscura (inquit) melius est fauere repetitioni,

d 2 quàm

quàm aduentitio lucro. Aliud proponitur l. 22. ff. de verb. signif. vbi Caius: Plus (inquit) est in restitutione, quàm in exhibitione, &c. Aliud exemplum habetur apud Turz. reg. 37. vbi dicitur, Tutius esse occurrere malo, ne fiat, quam factum tollere. Item huius exemplum est: Turpius eycitur, quàm non admittitur hospes.

Minorum comparatorum exemplum proponitur l. minus. 204. ff. de reg. iuris, hisce verbis: Minus est actionē habere quàm re. n. Item l. si adulterium. 38. §. liberto, in fine. ff. ad i. Iul. de adulterijs. vbi Papinianus: Cuius famæ, (inquit) multò magis vitæ parcendum est. Quasi diceret: Minus est famam quàm vitam alicuius ladere. Aliud exemplum proponitur l. 9 ff. de statu hominum, his verbis: In multis iuris nostri articulis deterior est conditio fœminarum, quàm masculorum. Item l. 1. ff. de senatorib. Vlpianus: Maior (inquit) dignitas est in sexu virili. Sed huius loci exempla sunt ea etiam quæ paulo superius maiorum proposuimus, si modò conuertantur: puta, Minus est post tempus dare, quàm statim aliquid dare. Minus est hominem occidere gladio, quàm veneno extinguere. Hac de comparatis.

De similibus & dissimilibus.

Similia quæ sint, & in quo à comparatis differant, paulo superius expositum est. Huius loci exemplum proponitur l. 3. §. 1. ff. stellionatus. vbi Vlpianus: Quod in priuatis (inquit) iudicijs est

est

est de dolo actio, hoc in criminibus stellionatus persecutio. *Aliud exemplum proponitur l. 7. ff. negotior. gestor. vbi Paulus: Tantundem (inquit) in bonæ fidei iudicijs officium iudicis valet, quantum in stipulatione nominatim eius rei facta interrogatio. Aliud exemplū proponitur l. 1. §. illud. ff. de exceptionibus. vbi quemadmodum exceptio actorem excludere dicitur, ita replicatio excludere reum. Aliud exemplum est l. preses. 42. ff. de minor. viginti quinque annis. vbi Ulpianus: Quod (inquit) appellatio interposita maioribus præstat, hoc beneficio ætatis consequuntur minores. Aliud denique exemplum proponitur l. si ita. 13. in prin. ff. de liberis & posthumis. cuius summa hæc est: Quemadmodum se habent octo ad quatuor, ita quatuor se habent ad duo. item, quemadmodum se habent quatuor ad duo, ita se habent duo ad vnum. Hæc similia sunt exempla. Dissimilitudinis exemplum proponitur l. non vt. 119. ff. de reg. iuris. vbi Paulus: Non vt ex pluribus (inquit) causis deberi nobis idem potest: ita & ex plurib. causis idem potest esse nostrum. Aliud exemplum proponitur l. penult. §. Latinus Largus. ibi: quia non vt. ff. de except. rei iudicata. vbi Paulus: Nō vt in proprietatis quæstione (inquit) quod meum est, alterius non est: ita in obligatione pignoris vtique consequens est, vt non sit alijs obligatum, quod hic probauit sibi teneri. Aliud*

exemplum proponitur l. 14. ff. de re iudicata, his verbis: Quod iussit vetuitve prætor, contrario imperio tollere & remittere potest: sed de sententijs contra. Aliud exemplum proponitur l. non quemadmodum. 35. ff. de iudicijs. vbi Labolenus: Non quemadmodum (inquit) fideiussoris obligatio in pendentem potest esse, vel in futurum concipi: ita iudicium in pendentem potest esse, vel de his rebus, quæ postea in obligationem aduenturæ sunt. Nam neminem putodubitaturum, quin fideiussor ante obligationem rei accipi possit: iudicium vero, antequam aliquid debeatur, non posse.

De repugnantibus.

Supersunt repugnantia, qua nihil aliud sunt, quam ea qua certa rerum habitudine alterum ab altero segregant atq; separant, vt alterum id, quod alterum sit, esse nequeat. Huius loci exemplum proponitur l. 7. ff. de reg. iuris. vbi Pomponius: Ius nostrum (inquit) non patitur eundem in paganis & testatò & intostatò decessisse: earumq; rerum naturaliter inter se pugna est. Aliud exemplum proponitur l. nihil. 116. ff. eod. tit. vbi Ulpianus: Nihil (inquit) consensui tam contrarium est, quàm vis atque metus: quem comprobare contra bonos mores est. Aliud proponitur l. 3. §. fin. ff. pro socio. vbi Paulus: Fides bona (inquit) contraria est fraudi & dolo. Aliud habetur l. 3. in princ. ibi: neque idem. ff. pro suo. vbi

Pompo-

Pomponius : Idem (*inquit*) & pro suo & clam possidere non potest. Planè repugnantium alia dicuntur opposita, quoties vnum vni repugnat: alia disparata seu differentia, quoties plura repugnant vni. Illa rursus subdiuiduntur in relata, contraria, priuatiua & contradicentia. Relata sunt, veluti patrem & filium eundem eiusdem esse, quamuis alterius respectu idem & pater & filius simul esse possit. Contraria sunt, quae simul in eodem subiecto subsistere nequeunt. Ex his alia mediata sunt, quorum vno negato non infertur alterum: vt album & nigrum. Sunt enim praeter hos & alij plures colores. Sic etiam meum & tuum sunt contraria mediata. Vnde l. 15. de except. rei iudicata, *Caius*: Interest (*inquit*) vtrum eam esse hæreditatem pronunciatum sit, an contra. nam si meam esse, nocebit tibi rei iudicatæ exceptio: quia eo ipso quòd meam esse pronunciatum sit, ex diuerso pronunciatum videtur tuam non esse. Si verò meam non esse, nihil de tuo iure iudicatum intelligitur: quia poterit nec mea hæreditas esse, nec tua. Alia sunt contraria immediata, quorum vno negato infertur alterum. cuius exemplum proponitur l. nam quem. 149. ff. de verb. signif. vbi *Caius* de eo qui vnicum filium habet: Quem (*inquit*) sine liberis esse dicere non possumus, hunc necesse est, vt dicamus liberos habere. Aliud exemplū proponitur l. hac verba. 124. in prin. ff. eod. tit. vbi negato diē esse,

d + infer-

infertur noctem esse : quoniam nox & dies sunt contraria immediata. Aliud exemplum proponitur l.vlt. §. omnes enim. C. vnde vi. his verbis : Omnes scire debent, quod non suum est, hoc ad alios modis omnibus pertinere. Quamquam hoc casu aliud medium videri possit, scilicet id quod nullius est. Priuatiua opposita sunt : vt habitus & priuatio. cuius loci proprium est, quod posita priuatione inferatur habitum precessisse, seu quod priuatio antè requirat habitum. Vnde l. non potest. 208. ff. de reg. iuris, Paulus : Non potest (inquit) videri desisse habere, qui nunquam habuit. Hic habere & desinere habere, sunt priuatiua opposita. Sic etiam l. non videtur. 83. ff. eod. tt. Pomponius : Non videtur (inquit) rem amittere, cuius propria non fuit. Sic etiam l. decem. 116. ff. de verb. obligat. Vlpianus : Soluente Titio (inquit) non liberatur Mæuius, qui nec tenebatur. Hic obligatio & liberatio sunt opposita priuatiua : quia liberari non potest, qui non sit obligatus. Sic etiam actio seu regula & exceptio opposita sunt priuatiua : cum exceptio esse non possit, nisi actio sit vel regula quam excludat. Est enim exceptio nihil aliud, quam actionis exclusio : quemadmodum replicatio est exclusio exceptionis, & duplicatio exclusio replicationis, l. 2. ff. de exceptionibus.

Contradictoria.

Postremò, Contradictoria sunt duae propositiones inuicem repugnantes, quarum vna affirmatiua est, altera negatiua. Cuius exemplum proponitur l. quod

quod Nerua. 32. ff. depositi, his verbis: Quod Nerua dicit latiore culpam dolum esse, Proculo displicebat. Aliud exemplum proponitur l. 1. §. sed an sine. ff. de contrab. empt. his verbis: An line numis venditio dici hodie possit, dubitatur: veluti si ego togam dedi, vt tunicam acciperem: Sabinus & Galsius esse emptionem & venditionem putant: Nerua & Proculus permutationem, non emptionem hoc esse aiunt. Ad hunc locum pertinent antimoniam iuris, quoties vna lex aliquid affirmat, altera negat. Sed plura de contradicentibus vide infra lib. prox. in loco & repugnantibus, reg. 13. Hac de oppositis. Alterum genus repugnantium diximus esse disparata seu differentia, quoties plura vni repugnant. Quae etiam non sunt vnius generis. Nam alia numero, alia specie, alia genere, alia denique predicamenti inter se differunt. Numero inter se differunt, vt indiuidua, puta Titius, Seius, Sempronius, &c. Specie differunt, quae cum sub vno genere contineantur, non sunt tamen idem, sed diuersa: quas species cognatas appellamus: vt homo & equus. Vterque enim sub genere animalis continetur. Huius etiam exemplum proponitur l. aliud. 120. in princ. ff. de reg. iuris, his verbis: Aliud est vendere, aliud est vendenti consentire. Sic etiam scapha & nauis magna specie differunt, non genere: quemadmodum contra nauis & instrumentum eius genere differunt, l. vlt. ff. de instrum. legato, vbi Paulus: Si nauem (inquit).

Disparata
 seu diffe-
 rentia.

d s cum

cum instrumento emisti, præstari tibi scapha navis non debet. Etenim scapha navis non est instrumentum navis: etenim mediocritate, non genere ab ea differt. Instrumentum autem cuiusque rei necesse est alterius generis esse, atque ea cuius sit. Genere ergo differunt instrumentum, & res, cuius est instrumentum. Sic etiam genere differunt homo & arbor: quoniam ille quidem animal est, hæc verò planta. Sic etiam genere differre videri possunt, quorum vnum alterius est species: vt mutuum & creditum: quorum hoc illius genus est, l. 2. §. creditum. ff. si certum petatur. item donū & munus. Sic enim l. inter donum. 194. ff. de verb. signif. Paulus: Inter donum (inquit) & munus hoc interest, quod inter genus & speciem. Nam genus esse donū Labeo ait, à donando dictū: munus speciē. Nam munus esse donū cum causa: vtputa natalitium, nuptiarum. Postremò predicamentis differunt, quæ ad diuersa predicamenta referuntur. Veluti substantia & qualitas: homo & virtus. Sic causa & effectus interdum sunt in diuersis predicamentis. vt contractus, qui pertinet ad tertium, de quo supra diximus, predicamentum actionis: & obligatio, quæ inde descendit, res est incorporalis, ideoq; ad secundum predicamentū pertinet. quemadmodū procurator personam denotat: & causam defendere, quod est officium procuratoris, ad actum seu actionem refertur. Proinde quamuis alterum de altero predicari possit. differunt

differunt tamen predicamentis. Ex his, qua repugnantia, & quot eorum genera sint, patet.

De locis personarum specialibus.

Suprà diximus, predicabilium, qua & predicata & locos expositionis siue descriptionis appellamus, alia generalia esse, tam personis quàm reb. & actionibus describendis cõmunia: alia specialia, siue singulorũ propria. De generalibus siue communibus hætenus dictũ est: nunc de ijs qua specialia siue singulorũ propria sunt, dicendum: & primũ de predicabilibus, seu locis personarũ. Ex his alij communes sunt omnium personarum, alij proprij eorum qui in aliquo officio sunt constituti. Communes omnium aut insunt homini, aut extra hominẽ sunt: quemadmodum suprà quoq; in diuisione personarum diximus. Insunt homini, qua vel animo vel corpori hominis accidunt. Animo accidunt virtutes & vitia, affectus, ira, odium, lætitia, tristitia, &c. Ex hoc loco sumitur descriptio minorũ viginti quinq; annis, l. 1. in prin. ff. de minor. viginti quinq; annis, in hac verba: Inter oēs constat fragile esse & infirmũ huiusmodi ætatis consiliũ, & multis captionibus suppositũ, multorumq; insidijs expositum. Huc etiam spectat illud Horatianũ in arte poëtica:

Imberbis iuuenis tandem custode remoto
Gaudet equis, capibusq; & aprici gramine cãpi,
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Vtilium tardus pronisor, prodigus aris,
Sublimis, cupidusq; & amata relinquere pernix.

Huius

Huius etiam loci est descriptio Lucij Crassi, quem Cicero dicit Iurisconsultorum disertissimum, l. 2. §. etiam Lucius. ff. de origine iuris. & descriptio Trebatij, Casselij & Offilij, d. l. 2. §. ex his. vbi Pomponius: Ex his (inquit) Trebatius peritior, Casselius Trebatio eloquentior fuisse dicitur. Offilius utroque doctior. Sic Instit. de fideicom. hered. §. sed quia stipulation. Papinianus dicitur homo excelsi ingenij. Corpori accidunt sanitas, morbus vitiumve, velocitas, robur, forma, proceritas, sexus, aetas, & alia. Huius igitur loci exemplum est l. apud. 20. ff. de fideicom. libertatibus. vbi Pomponius dicit, se septuaginta octo annorum esse. item l. 10. ff. de statu hominum. vbi Vlpianus: Quæritur (inquit) Hermaphroditum cui comparamus? & magis puto eius sexus existimandum, qui in eo præualeat. Huc etiam pertinent, quatenus de alijs prædicantur, morbi vitijue species, quas passim in tit. ff. de adilitio edicto, enumerantur. Et hæc quidem de ijs qua hominis vel animo vel corpori insunt, breuiter sint dicta.

Extra hominem sunt, fortuna bona malæve, genus seu familia, parentes, liberi, vxor, cognati, adfines, amici, natio, patria, educatio, genus vite, status & conditio, opes, dignitates, fama, infamia, res gesta & vita antea acta, nomen, mors, mortem antecedentia, adiuncta & consequentia. Ex his non solum argumentandi, sed etiam exponendi siue describendi materiam sumere licet: quemadmodum
videre

Videre est apud Suetonium Tranquillum in descriptionibus Imperatorum, & alios historicos. Extant quoque exempla in descriptionibus Iuriconsultorum l. 2. ff. de origine iuris. vbi Pomponius Tiberonem describit à genere, his verbis: Fuit autem patricius. A parentibus describit Cassium Longinum, his verbis: Sabino successit Caius Calsius Longinus, natus ex filia Tiberonis, quæ fuit neptis Seruij Sulpitij. Et ideo proauum suum Seruium Sulpitium appellauit. Ab amico describit Ofilium, his verbis: Ofilius fuit Cæsari familiarissimus. A natione seu patria Hermodorum describit, his verbis: Legum XII. Tabul. ferendarum authorem fuisse decemuiris Hermodorum quendam Ephesium exulantem in Italia, quidam retulerunt. Ab opibus Sabinum describit, his verbis: Sabino nec amplæ facultates fuerunt, sed plurimum à suis auditoribus sustentatus est. A dignitate simul & patre Quintum Mutium describit, his verbis: Quintus Mutius Publij Mutij filius, Pont. Maximus, &c. item à dignitate Alfenum Varum & Aulum Ofilium describit, his verbis: Ex Seruitij Sulpitij auditoribus plurimum authoritatis habuit Alfenus Varus, & Aulus Ofilius: ex quibus Varus consul fuit, Ofilius in equestri ordine perseuerauit. A rebus gestis (qui locus dicta, facta, que necnon & opera cuiusque continet) describit Quintum Fabium, his verbis: Quintus Fabius ad Cartha-

Carthaginenses missus legatus, cum essent duæ tesserae positæ, vna pacis, altera belli: arbitrio sibi dato, vtrâ vellet, referret Romam: vtrâque sustulit, & ait, Carthaginenses petere debere vtram mallent accipere. *A nomine simul & rebus gestis describit Appium Claudium, his verbis: Hic cæcus appellatus est, & Appiâ viam stravit, & aquam Claudiam induxit, & de Pyrrho in urbem non recipiendo sententiam tulit, &c. item à nomine describit Sempromium & Scipionem Nasicam, cuius quoq; supra in loco nominis generali memini. A morte & mortē secutis describit Seruium Sulpitium, his verbis: Seruius Sulpitius cum in legatione perisset, statuam ei populus Romanus pro Rostris posuit, & Hostiæ extat pro rostris Augusti. Hac exempli causa retulisse sufficiat. Planè locis personarum iam enumeratis alij plures addi possunt. Nam à domo d. l. Caius Scipio Nasica describitur, his verbis: Huic etiam publica domus in sacra via data est, quo facilius consuli posset. item à præceptore d. l. 2. Tubero describitur, his verbis: Tubero Ofilio operam dedit. item Antistius Labeo, his verbis: Institutus est autem à Trebatio. item ab auditoribus Seruius Sulpitius describitur ibidem, his verbis: Ab hoc plurimi profecerunt: ferè tamen hi libros conscripserunt: Alfenus Varus, Caius Aulus Ofilius, &c. Quanquã autem hac exempla de singularibus personis, siue indi-*

uiduis

diuiduis loquuntur: tamen sciendum, etiam in generalibus personis describendis hos locos observandos esse. Sic cū queritur, qualis persona magistratus debeat esse: describitur ea tum ab animi virtutibus, tū à corporis qualitatibus: tum deniq, à fortuna bonis, & alijs qua sunt extra hominē. Ab animi virtutibus, puta à prudentia, iusticia, liberalitate, temperantia, vt affectibus non indulgeat, &c. A corporis qualitatibus quari solet, an etiam minor viginti quinque annis ad magistratū gerendum admitti debeat, an foemina, an cæcus, mutus, surdus, &c. Ab ijs qua extra hominem sunt, prohibentur ad magistratū aspirare serui, rei publici criminis, infames, negociatores, & ij qui vilissima officia vel artes exercent, pauperes, &c. vt de ordinandis magistratibus in meis Digestis videre licet. Hac quidem de locis communibus omnium personarum describendarum sunt dicta. Proprijs verò eorum qui in aliquo officio constituti sunt, descriptionis loci sunt tres potissimum: Ordinatio, officia & præmia. Hac enim in magistratibus, iudicibus, adfessoribus, procuratoribus, clericis, monachis, militibus & similibus, qui in aliquo constituti sunt officio, spectare solemus. De ordinatione rursus quari solet, Qui & quales ordinandi, à quibus ordinandi, quomodo, itē antecedentia, adiuncta, & consequentia ordinationem qua sint? Inter officia tractari solent etiam delicta, qua contra officium committi solent, eorumq, pœna & actiones, quibus coercentur. vt in iudice, si litem suā fecerit: in procura-

toze, si fuerit prauaricatus: in milite, si fuerit emātor, desertor, transfuga, &c. premia continent salaria, priuilegia, honores & dignitates. quorum omnium exempla in descriptionibus huiusmodi personarum in meis Digestis videre licet. Hac de personarum locis.

De locis rerum specialibus.

In rebus describendis peculiariter considerantur quatuor rerum scilicet adquisitio, amissio, retentio & administratio. In acquisitione spectamus potissimum causas, ex quibus adquirantur, personas quibus adquirantur, & per quas, item quid quantumque adquiratur, & acquisitionis euentus. In amissione quoque spectantur cause, ex quibus res amittantur, item quid quantumque amittatur, & euentus amissionis. Ad hos locos pertinent tituli iuris de acquirendo rerum dominio, de acquirenda vel amittenda possessione, de acquirenda vel amittenda hereditate: item de contrahenda obligatione, & quibus modis obligatio tollatur, quibus modis ius patrie potestatis soluatur, de usufructu constituendo & ad crescendo, item de quibus modis usufructus vel usus amittatur, necnon alij tituli plures. De retentione quoque rerum solet tractari: vt Instit. de interdicitis §. possidere. ibi: quin etiam, vbi imp. Iustinianus: Animo quoque solo (inquit) retineri possessionem placet, &c. Huc etiam pertinere videntur interdicta retinenda possessionis Vti possideris & Vtrubi, Inst. d. tt. §. retinenda. Item illud

illud Ouidij : Non minor est virtus, quam querere, parta tueri. Postremò de rerum administratione nonnulla in iure habetur: vt in titulo de administratione rerum ad ciuitates pertinentium, de administratione rerum publicarum, de administratione tutorum, &c. Hac de rerum locis peculiaribus.

De locis actionum specialibus.

In actionibus peculiariter spectamus earum circumstantias: vt sunt persona, res, causa, locus, tempus, modus, instrumentum, antecedentia, adiuncta & consequentia. Quibus accedunt ad finia remedia. & Horum locorum triplex vsus est. Primum enim expositioni siue descriptioni actionum deseruiunt: hinc exceptionibus inueniendis, & legibus distinguendis: postremò, quoties de facto ambigitur, coniectura ex ijs sumi solent. Sed & amplificandi materia ex ijs sumitur: de quibus singulis infra suo loco dicetur copiosius. Persona actionis quadrupliciter consideratur: nimirum eius qui agit, eius cum quo agitur, eius per quem agitur, item eius coram quo agitur, qui vel iudex est, vel testis, vel alius cuius interest presentem esse. In iudicijs quidem is qui agit, actor est: is cum quo agitur, reus: is per quem agitur, procurator: is apud quem agitur, iudex. In emptione & venditione est venditor, emptor, nuncius siue proxeneta, per quem celebratur, item testis coram quo celebratur. Sed interdum magistratus etiam presentia requiritur: vt in venditionibus rerum minorum. De actione itaq; predicantur persona: vt puta l. i. §. in-

terdictum. ff. uti possidetis, his verbis: Actio nunquam vltro possessori datur. Item l. 5. §. fin. ff. de alienatione iudicij mutandi causa, vbi Pedius: Hæc actio (inquit) hæredi dabitur, in hæredem autem vel similem non dabitur. Aliud exemplum proponitur l. 1. in princ. ff. de verb. oblig. vbi Vlpianus: Neque mutus (inquit) neque surdus, neque infans stipulationem contrahere possunt. Aliud proponitur l. 2. in princ. ff. de contrah. emptione. vbi idem Vlpianus: Inter patrem (inquit) & filium contrahi emptio non potest. Res quoque in actionibus describendis spectanda sunt, de quibus prædicantur. Sic in actione iudiciali spectatur res qua petitur. ut sunt fructus, usura, id quod interest, pœna, &c. Proinde prædicatur res de actione l. 7. §. 1. ff. de conditione furtiva, his verbis: Furti actio pœnam petit legitimam: conditio rem ipsam. In venditionibus duplex res consideratur: scilicet res qua emitur, & pecunia qua emitur: quarum illa merx, hæc precium vocatur. In locationibus quoque duplex res est: scilicet ea qua locatur vel conducitur, & ea qua locatur vel conducitur, qua posterior nunc pensio, nunc merces appellatur. De venditione res prædicatur l. si in emptione. 34. §. omnium. ff. de contrah. empt. his verbis: Omnium rerum, quas quis habere, vel possidere, vel persequi potest, venditio rectè fit: quas verò natura, vel gentium ius: vel mores ciuitatis commercio exemerunt, earum nulla

nulla venditio est. *Causa quoque actionis consideranda est, de qua ea predicari solet. ut l. ex his. 54. ff. de conditione indebiti. vbi Papinianus: Ex his omnibus causis (inquit) quae iure non valuerunt, vel non habuerunt effectum, secuta per errorem solutione, conditioni locus erit. Hic quod de conditione indebiti predicatur, causae eius sunt. Sic l. 2. in prin. ff. de doli mali exceptione, Ulpianus: Palam est (inquit) hanc exceptionem ex eadem causa propositam, ex qua causa proposita est de dolo malo actio. Contractus & maleficia obligationum & actionum in iure causa sunt. Sed & ipsis contractibus & maleficiis causam solent prestare dolus malus, culpa, casus, vis, metusve, scientia, error & ignorantia, ex quibus tum agendi tum excipiendi materia sumi solet. Dolus malus definitur à Labeone calliditas, fallacia, & machinatio ad circumueniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita, l. 1. §. dolum malum. ff. de dolo malo. Culpa est, si quis non prouiderit vel praecauerit, quod alius prouidere vel praecauere potuisset. Cuius duae species sunt: Lata culpa & leuis. Lata culpa & dolo proxima dicitur. Nam ita l. 226. ff. de verb. signif. Paulus: Magna negligentia (inquit) culpa est: magna culpa dolus est. Quod tamen in publicis accusationibus, in quibus non pecuniaria poena, sed capitis periculum versatur, distinctionem recipit. Nam ita l. 7. ff. ad l. Cornel. de sicariis, idem Paulus: In lege Cornelia (inquit) dolus pro facto accipitur:*

neque in hac lege culpa lata pro dolo accipitur. *Hic notandū, quòd lata culpa dua potissimum species in iure numerentur: vna, si quis non intelligat id quod omnes intelligunt. Sic enim l. 213. §. fin. ff. de verb. signif. Ulpianus: Lata culpa (inquit) est nimia negligentia, id est, nō intelligere quod omnes intelligunt. Et Paulus l. 223. in princ. ff. eod. tit. Latæ culpæ finis est (inquit) non intelligere id quod omnes intelligunt. Altera lata culpa species est, si quis in rebus alienis custodiendis non eam adhibeat diligentiam, quam in suis rebus adhibere solet. Sic enim l. 32. ff. depositi, Celsus ait: Quod Nerua dicit, Latiorem culpam dolum esse: Proculo displicebat, mihi verissimum videtur. Nam etsi quis non ad eum modum, quem hominum natura desiderat, diligens est, nisi tamē ad suum modum curam in deposito præstet, fraude non caret: nec. n. salua fide minorem his, quàm suis rebus, diligentia præstabit. Hac de lata culpa. Leuis culpa est, si quis nō adhibuerit eam diligentiam, quam diligens paterfamiliās in rebus suis adhibere solet: vel nō ad eum modum diligens fuerit, quem hominum natura desiderat: vt patet ex verbis iam propositis. Proinde l. 14. ff. de pignoratitia actione, Paulus: Ea (inquit) quæ diligens paterfamiliās in suis rebus præstare solet, à creditore exiguntur: Et l. quod sape. 35. §. si res. ff. de contrab. empt. Caius: Si res vendita (inquit) per furtum perierit,*

prius

prius animadvertendum erit, quid inter eos de custodia rei conuenierit. Sed si nihil appareat conuenisse, talis custodia desideranda est à veditore, qualem bonus paterfamiliâs suis rebus adhiberet. *Hac de lata & leui culpa. Quibus tamen quidam addunt tertiam speciem, leuissimam scilicet culpam, si quis non eam diligentiam adhibuerit, quam diligentissimus quisque paterfamiliâs in suis rebus adhibere solet. Sic l. in rebus. 18. in prin. ff. commodati, Paulus: In rebus (inquit) commodatis talis diligentia præstanda est, qualem diligentissimus quisque paterfamiliâs suis rebus adhibet: ita tamen, vt eos casus non præstet, quibus resisti non possit: veluti mortes seruorum, quæ sine dolo & culpa eius accidunt: latronum hostiumve incursus, piratarum insidias, naufragium, incendium, fugas seruorum, qui custodiri non solent. Planè iam dictis culpa generibus subiungitur species hæc: prima quidem Imperitia. Nam (vt Caius ait) Imperitia culpa annumeratur. l. imperitia. 174. ff. de reg. iuris. Cui concordat l. 9. §. Celsus. ff. locati: l. 6. §. sicuti. ff. de officio Praefidis: Inst. de lege Aquilia. §. imperitia. Secunda culpa species, præceptoris nimia scuitia, l. 5. §. fin. cum lege sequente. ff. ad l. Aquiliam. Tertia species est, ~~Immiscere se rei ad se non pertinenti~~, l. 36. ff. de reg. iuris. Quarta species est, ~~Realiter quàm accepit rei~~, l. 5. §. sed interdum. ff. commodati. Quinta*

*Species est, si quis non praestet, quod iure prestare
 debet, cuius exemplum proponitur l. 26. ff. de actio,
 empti, his verbis: Venditor domus, antequam
 eam tradat, damni infecti stipulationem in-
 terponere debet: quia antequam vacuam pos-
 sessionem tradat, custodiam & diligentiam
 praestare debet, & pars est diligentiae custo-
 diaeque hanc interponere stipulationem. Et
 ideo si id neglexerit, tenebitur emptori. Sed
 plures huiusmodi culpa species ex iure colligi pos-
 sunt. *Casus* hoc loco dicitur id quod senectute con-
 rigit, vel morbo, vel vi latronum hostiumve, vel in-
 cendio, vel ruina, vel fato, quod etiam diligenti pa-
 trisfamilias accidere potuisset. Hic à nemine praesta-
 tur: de qua re infra suo loco dicitur copiosius. Et haec
 quidem de causa actionis. Nam de vi, metúve, scien-
 tia, errore & ignorantia alius erit dicendi locus. Lo-
 cus quoque de actione predicatur: ut l. 18. §. fin. ff.
 de questionibus, his verbis: Custodiae non so-
 lum pro tribunali, sed & de plano audiri pos-
 sunt, atque damnari. Item l. 1. C. vbi de ratioci-
 nijs, & c. cauetur, rationes ibi reddendas, vbi nego-
 tium sit gestum. & l. si cum dies. 21. §. si arbiter. ff.
 de receptis arbitris, cauetur, eo loco ab arbitro cau-
 sam audiendam esse, vbi in eum compromissum sit,
 nisi specialiter aliud sit actum. item l. si in Asia. 12.
 §. 1. ff. depositi, Pomponius: Depositum (inquit)
 eo loco restitui debet, in quo sine dolo malo
 eius est, apud quem depositum est: vbi verò
 depo-*

depositum est, nihil interest, &c. Similiter de sepultura locus predicatur l. 3. §. diuus. ff. de sepulchro violato. scilicet ne in ciuitate quis sepeliatur. Postremò sciendum, locorum differentias & species plures & varias esse. Nam alius locus distans dicitur, alius vicinus; alius amplus, alius angustus; alius honestus, alius turpis, &c. de qua re vide Rhodolphum Agricola[m] de loco differentem.

Tempus etiam de actione dici vel predicari, multa in iure exempla declarant. vt l. 12. ff. de publicis iudicijs, Modestinus. Et feriatis diebus (inquit) custodias audiri posse, rescriptum est. Item l. 26. ff. ad l. iul. de adulterijs, Vlpianus: Constante (inquit) matrimonio, ab his qui extra maritum ad accusationem, admittuntur, accusari mulier adulterij non potest, &c. Aliud exemplum proponitur Inst. de verb. obligat. §. omnis stipulatio. vbi Imp. Iustinianus: Quod in diem (inquit) stipulamur, statim quidem debetur, sed peti priusquam dies venerit, non potest. Aliud proponitur l. 8. §. pen. ff. de tutoribus dandis, hisce verbis: Dari tutor omni tempore poterit. Huc pertinent etiam qua de ferijs & dilationibus, item de temporibus actionũ in iure habentur. Temporis autem, quemadmodum & loci, plures & varia sunt differentia ac species. Nam aliud presens dicitur, aliud prateritum, aliud futurum: eiusq[ue] partes seu species sunt, dies, nox, mensis, annus, hyems, ver, aestas, autumnus, &c. de quibus differentijs ac

speciebus vide Rodolphum Agricolum de tempore differentem. Plane de tempore duplex questio est: quando scilicet aliquid factum sit, vel fieri possit: & quamdiu aliquid factum sit, vel fieri possit. Hinc de actione iudiciali quari solet, quando competat actio & quamdiu. Prioris quidem questionis regula dilatatorias, posterioris peremptorias exceptiones suppeditare solent, de quare infra suo loco dicetur. Sed & ex priore genere aqua alia dicitur quotidiana, alia aestiva, l. 1. §. duo autem. ff. de aqua quotidiana & aestiva. Ex posteriore vero genere diuisio actionum sumitur, qua alia temporales, alia perpetuae dicuntur, Instit. de perpetuis & temporalibus actionibus. in prin.

Modus item de actione pradicatur: ut puta de accipiendis xenijs, l. 6. §. non vero. ff. de officio proconsulis. vbi Vlpianus ait: Non in totum xenijs abstinere debet proconsul, sed modum adijcere, ut neque morose in totum abstinat, neque auare modum xeniorum excedat, &c. Sic etiam modus audiendi aduocatos prescribitur l. 9. circa aduocatos. ff. eod. tt. his verbis: Circa aduocatos patientem esse proconsulem oportet, sed cum ingenio: ne contemptibilis esse videatur: nec aded dissimulare, si quos causarum concinnatores vel redemptores deprehendat, &c. Modus insuper patriae potestatis praescribitur l. 5. ff. ad l. Pompeiam de parricidijs, hisce verbis: Patria potestas in pietate

tate debet, non atrocitate consistere. *Ad hunc locū pertinet quantitas & qualitas actionis. Quantitatis exemplum proponitur l. 8. §. modus. ff. de transactionibus. vbi Ulpianus: Modus (inquit) pecuniæ, quæ in transactionem venit, æstimandus est: ut puta quantitas transactionis: nam etiam ex modo fides transactionis æstimabitur. Modus autem pro ætate eius qui transigit, arbitrandus est, & valetudine, &c. Qualitatis exemplū proponitur in l. respiciendum. ii. in prin. ff. de pænis. vbi Martianus: Respiciendum (inquit) est iudicanti, ne quid durius aut remissius cōstituatur, quàm causa deposcit: nec enim aut seueritatis, aut clementiæ gratia adfectanda est: sed perpenso iudicio, prout quæque res postulat, statuendum est. Postremo ad hūc locum pertinet id quod contractibus, traditionibus, vltimis voluntatibus, legatis & fideicommissis adyicitur: quod nunc pactum, nunc modus, nunc conditio appellatur. Est tamen quedam inter modum & conditionem differentia. Siquidem modus dicitur, si alicui legatū sit ita, vt monumentum faciat vel non faciat. conditio dicitur, si legatum sit ita: Si monumentum fecerit. Ex hūc conditio suspendit actionem: modus non suspendit, l. eas causas. 78. ff. de condition. & demonstrat.*

Instrumenta quoque de actionibus pradicantur. In sunt autem instrumenta, res quibus actio fit, & opus perficitur. Sic in architectura sunt mallei, & rebra,

rebra, ferra. in cultura vinea sunt pali, pertica, rastra, ligones, l. 16. §. 1. ff. de instrum. legato. Hac aliàs dicuntur causa, sine quibus non. Sic l. 12. in prin. ff. d. tt. Vlpianus: Instrumentum (inquit) est apparatus rerum diutius mansurarũ, sine quibus exerceri possessio nequiret. Homicidij instrumenta sunt tum arma tum venenũ, l. 1. C. de maleficiis. Manumissionis instrumenta erant vindicta, epistola, testamentum, codicilli, &c. Inst. de libertianis. §. multis. Contractuum quoq; instrumenta, quibus fiant, dici possunt res, verba, epistola, nuncius. Vnde illa contractuum diuisio descendit, quod aut re contrahuntur, aut verbis, aut literis, aut consensu, Inst. de obligat. in fine. Et qui solo consensu fiunt, etiam per epistolam vel per nuncium expediri posse dicuntur Inst. de obligat. ex consensu. §. ideo autem, in fine. Oratio quoq; à Rhodolpho Agricola dicitur instrumentum, quo cogitata mentis nostra proferimus. Scriptura quoq; & testes instrumentorum appellatione continentur. Sic enim l. 1. ff. de fide instrumentorum, Paulus: Instrumentorum nomine (inquit) ea omnia accipienda sunt, quibus causa instrui potest: & ideo tam testimonia quàm personarũ instrumentorũ loco habetur. Dialectica quoq; (vt supra diximus) instrumentum tractandarũ artium appellatur. Hac de instrumentis.

Supersunt actionum antecedentia, adiuncta & consequentia, necnon adfina remedia. Antecedentia sunt actus, qui actionem, quam exponendam

sive

sue describendam sumpsimus, praecesserunt, vel sal-
tem praecedere debent. Vcluti actionem, qua id quod
nobis debetur, in iudicio persequimur, praecedere de-
bet diligens causa inquisitio Sic enim l. qui in alte-
rius. 42. in fine. ff. de reg. iuris, Caius: Is (inquit)
qui agit, antè debet rem diligenter explora-
re, & tunc ad agendum procedere. Si curato-
ris denationem antecedere debet causa cognitio, l.
6. ff. de curatoribus furioso, &c. vbi Vlpianus. Ob-
seruare (inquit) Prætozem oportebit, ne cui
temerè citra causæ cognitionē plenissimam
curatorem det, &c. Sic antequam sententia fo-
ratur, quid iudici faciendum sit, definitur l. 9. C. de
iudicijs, hisce verbis: Iudices oportet in primis
rei qualitatem plena inquisitione discutere:
& tunc vtranq; partem sæpius interrogare,
nunquid noui addere desideret, &c.

Adiuncta sunt actus, qui actioni, quam exponen-
dam sumpsimus, insunt. Sic testamenti factiois ad-
iuncta sunt nuncupatio & institutio heredum, sub-
stitutio, liberorum exhereditio, testamenti de-
scriptio, obsignatio, subscriptio: item vt conti-
nuo actu testamentum fiat, nullo alieno actu inter-
ueniente, ne testes ante perfectum testamentum di-
soedant, & alij huiusmodi actus, quos in meis Di-
gestis ordine exposui. Iudiciorum adiuncta sunt,
actio, exceptio, replicatio, litis contestatio, probatio,
confutatio, sententia: quæ quidem principale con-
tingunt negotium. Præter hæc autem alia sunt,

que preparatoria vocantur: veluti citatio, mandatum, cautio iudicio sisti, iudicatum solui, item de rato cautio, iuramentum calumnia, dilatio, conclusio siue allegationum renunciatio: in quibus principale negotium non vertitur, quiq; arte non indiget. Exceptionis doli mali adiunctum est, vt is qui hac exceptione vtitur, doceat non solum dolo se inductum in errorem, sed etiam cuius dolo id factum sit, l. 2. §. & quidem illud. ff. de doli mali exceptione.

sequatia Consequentia sunt actus & euentus, qui actionem, quam exponimus, consequuntur. Sic iudicia, qua sententia recitata finiuntur, consequi solent appellatio, rei iudicata executio, missio in possessionem rei seruanda causa. Sed plura exempla tam antecedentium quam adiunctorum & consequentium vide superius in loco contingentium generali, & infra lib. prox. vbi de facti questione probanda agetur.

Adfinia Adfinia remedia maximè spectamus in actionibus, quibus id quod nobis debetur, in iudicio persequimur: item in exceptionibus, qua defendendis reis deseruiunt. Sic rei vendicationis adfinia remedia enumerantur l. 3. §. fin. cum lege sequente. ff. de rei vendicatione, his verbis: Pomponius scribit, si quid, quod eiusdem naturæ est, ita confusum est atque commixtum, vt deduci & separari non possit: non totum, sed pro parte esse vendicandum. vt puta, meum & tuum argentum in massam redactum est: erit nobis commu-

commune, & vnusquisque pro rata ponde-
 ris, quod in massa habemus, vendicabimus:
 etsi incertum sit, quantum quisque ponderis
 in massa habeat. quo quidem casu etiã com-
 muni diuidundo agi poterit: sed & furti, &
 ad exhibendum tenebitur, qui dolo malo
 confundendum id argentum procurauit: ita
 vt in ad exhibendum actione precij ratio ha-
 beri debeat: in vendicatione vel communi
 diuidundo actione hoc amplius ferat, cuius
 argentum preciosius fuerat. *In hisce verbis*
Communi diuidundo, furti & ad exhibendum a-
ctiones de rei vendicatione predicantur, tanquam
ad finia eius remedia. Quod autem ait Iurisconsul-
tus, Non totum, sed pro parte esse vendican-
dum: res de rei vendicatione predicatur, qua in
eam veniat. quemadmodum etiam in his verbis: Ita
vt in ad exhibendum actione precij ratio ha-
beri debeat: in vendicatione vel communi
diuidundo actione hoc amplius ferat, &c.
Actionis iudicialis generalis ad fine remedium pro-
ponitur l. inuitus. 198. §. 1. ff. de reg. iuris hisce ver-
bis: Cui damus actionem, eidem exceptio-
nem competere multo magis quis dixerit.
Contra de exceptione predicatur actio, tanquam
ad fine eius remedium, l. 3. §. nunc de effectu. ff. de
liberatione legata. vbi Vlpianus: Si mihi libera-
tio (inquit) sit relicta, cum solus sim debitor:
sive à me petatur, exceptione vti possum:
sive

siue non petatur, possum agere vt liberer per acceptilationem. *Sic etiam l. 8. ff. de doli mali exceptione, Paulus: Si hæres (inquit) damnatus sit non petere à debitore: potest vti exceptione doli mali debitor, & agere ex testamento. Sic etiam mulieri, qua pro alio intercessit, nõ solùm exceptio eo nomine ex S. C. Velleiano competit, sed etiam actio, vt vel solutum ei restituatur: vel si non soluit, liberetur, l. 8. §. si mulier, in fine. ff. ad S. C. Velleianum. Sed etsi malit mandati actione eum, pro quo soluit, vti, potest, l. 31. ff. eod. tt. Hactenus de locis personarum, rerum, & actionum peculiaribus fit dictum.*

DE COMPOSITO THEMATE, seu propositione.

Cum supra dixerimus, thema, de quo aliquid dicatur vel predicetur, aut simplex esse, aut compositum: qua sint genera simplicis thematis, necnon qua sint eius predicabilia seu loci expositionis, quibus describatur, tum generales tum speciales, hucusque ostendimus. Nunc de composito themate nobis eodem modo dicendum est. Id autem diximus esse, quod ex duobus simplicibus thematibus constaret, quorum vnum subiectum, alterum predicatum appelleretur. Hoc Dialectici propositionem vocant. Cuius species sunt omnes leges, omnes iuris regula, omnes sententia, quibus aliquid vel affirmatur, vel negatur. Cumq; constet subiecto & predi-

predicato, ex utroque diuisiones eius sumi possunt, atq; genera constitui. Ex subiecto quidem, ut quia illud aut simplex, aut compositum diximus esse, & simplex subdivisimus in personam, rem & actionem: dicamus compositum thema siue propositionem aut in simplici aut in composito themate describendo seu tractando consistere: & illud quidem aut ad personam, aut ad rem, aut ad actionem describendam pertinere. Sic ad personam describendam pertinet. l. filiusfamiliâs. 93. ff. de reg. iuris. vbi Marcianus: Filiusfamiliâs (inquit) neque retinere, neque recuperare, neque adipisci possessionem rei peculiaris videtur. Item l. pupillus. 149. ff. eod. tit. vbi Celsus: Pupillus (ait) nec velle nec nolle in ea ætate (nisi adposita tutoris autoritate) creditur. Ad rem describendam pertinet. Instit. de rerum diuis. §. sancta. vbi Imp. Iustinianus: Sanctæ res (inquit) veluti muri & portæ ciuitatis, quodammodo diuini iuris sunt. Et ideo nullius in bonis sunt. Item l. litus. 112. ff. de verb. signif. vbi Iabolenus: Litus (inquit) publicum est eatenus, quatenus maximè fluctus exæstuat. Ad actionem describendam pertinet. l. commenda-re. 186. ff. eod. tit. vbi Ulpianus: Commendare (inquit) nihil aliud est, quàm deponere. Item l. factum. 129. ff. de reg. iuris. vbi Iulius: Factum (inquit) à iudice, quod ad officium eius non pertinet, ratum non est. Ad compositum thema describendum pertinet propositio seu thema illud, quo

quo

71 ~~quo vel ratio alicuius legis redditur, vel officium eius~~
 11 ~~demonstratur, vel exceptio proponitur, vel lex mu-~~
 11 ~~tatur, &c. de qua ve infra cap. prox. dicitur copio-~~
 11 ~~sus. Huius igitur exemplum est l. 1. in prin. ff. de~~
 11 ~~partis. vbi Ulpianus: Huius edicti æquitas (in-~~
 11 ~~quit) naturalis est: quid enim tam congruum~~
 11 ~~fidei humanæ, quàm ea quæ placuerunt in-~~
 11 ~~ter eos, seruare? Item huius loci exemplum est l.~~
 11 ~~1. in prin. ff. ex quibus causis maiores, &c. vbi Cal-~~
 11 ~~listratu: Hoc edictum (inquit) quod ad eos~~
 11 ~~pertinet, qui eo continentur, minus in usu~~
 11 ~~frequentatur. Hec de prima compositi thematis~~
 11 ~~diuisione ex subiecto sumpta. Potest item alia ra-~~
 11 ~~tionè ex subiecto diuidi, vt quia illud vel generale~~
 11 ~~fit, vel singulare siue indiuiduum, dicamus etiam~~
 11 ~~compositum thema vel propositionem aut genera-~~
 11 ~~lem esse, aut specialem siue singularem. Generalem:~~
 11 ~~veluti l. 1. §. quamuis autem. ff. de postulando, ca-~~
 11 ~~cus dicitur retinere quidem iam acceptum magi-~~
 11 ~~stratum posse, aspirare autem ad nouum penitus~~
 11 ~~prohiberi. Specialem siue singularem: veluti d. §.~~
 11 ~~quamuis, dicitur Appium Claudium cacum consi-~~
 11 ~~lijs publicis interfuisse, & in senatu seuerissimam~~
 11 ~~dixisse sententiam. Generalem propositionem Dia-~~
 11 ~~lectici subdiuidunt in vniuersalem, particularem~~
 11 ~~& indefinitam. Vniuersalis est: veluti l. omnis. 202.~~
 11 ~~ff. de reg. iuris. vbi Ulpianus: Omnis definitio~~
 11 ~~(inquit) in iure ciuili periculosa est. Particularis~~
 11 ~~est: veluti l. non omne. 186. ff. eod. tt. vbi Paulus~~
 11 ~~ait:~~

ait:

ait : Non omne quod licet , honestum est. Quasi diceret : Quadam licita turpia sunt , vel non honesta. Indefinita est : veluti l. expressa. 155. ff. eod. et. vbi Modestinus: Expressa (inquit) nocent, non expressa non nocent. Sed indefinitarum propositionum plena sunt iura, & equipollent vniuersali, nisi contrarium probetur. Sunt enim vel leges vel regula iuris, qua generaliter accipiuntur, & pro quibus presumptio est iuris, quod in omnibus obrineat, donec aliqua aduersus eas exceptio probetur: vt infra suo loco demonstrabitur. Hac de diuisionibus propositionum ex subiecto desumptis.

Ex predicato distinguitur propositio in plures & varias species. Quot enim sunt loci expositionis siue descriptionis generales & speciales, tot etiam sunt propositionum genera. Nam omnis propositio continet subiecti vel definitionem, vel diuisionem, vel genus, vel speciem, vel differentiam, vel proprium, & sic deinceps. Vnde ex huiusmodi locis propositio solet denominari, vt vel definitio dicatur, vel diuisio, vel genus, vel species, &c. Potest tamen & alijs modis ex predicato propositio diuidi: nam predicatum vel affirmatur vel negatur de subiecto. Vnde propositionum alia dicitur affirmatiua, alia negatiua. Item affirmatur vel negatur aut pure, aut sub conditione. Vnde propositionum alia simplex vel pura dicitur, Græcè categorica: alia coniuncta vel conditionalis, Græcè hypothetica. Item predicatur aliquid de subiecto vel necessario, vel contingenter:

Vnde

Vnde propositionum alia necessaria dicitur, alia contingens seu probabilis. Item predicatur vel verè vel falsè. Vnde alia vera dicitur, alia falsa. Pro hac propositionum diuersitate varia quoque syllogismorum genera constituuntur, vt infra lib. 3. demonstrabitur. Hac de diuisionibus & speciebus propositionum.

DE LOCIS COMPOSITI thematis tractandi specialibus.

Nunc quemadmodum supra in simplici themate fecimus, compositi thematis tractandi siue exponendi locos enumerabimus. Potest enim (vt & supra dictum est) de composito aequè ac de simplici themate aliquid dici vel predicari. quo facto, compositum thema simplicis naturam sortitur, & subiecti loco esse incipit. Sunt autem loci compositi thematis tractandi, quemadmodum & personarum, rerum actionumq^{ue}, alij generales, alij speciales. Generales sunt, quos supra enumerauimus, definitio, genus, species, differentia, causa, effectus, nomen, &c. Hi enim loci de composito themate aequè ac de simplici predicari possunt. Si exempli gratia thema hoc: Vti eas ades, de quibus agitur, nec vi, nec clam, nec precario alter ab altero possidet: quo minus ita possideatis, vim fieri veto. l. 1. in prin. ff. vti possideris. Hoc themate siue interdicto prator possidenti vim fieri vetat. Quod describitur per generales locos hosce: primùm enim nomen eius,

eius, hinc genus ponitur, d. l. 1. §. est hoc, his verbis:
 Est hoc interdictum, quod vulgò Vti possi-
 detis appellatur, retinendæ possessionis. *Sed*
& genus eius proponitur l. 3. §. hoc interdictum. ff.
eod. tit. his verbis. Hoc interdictum duplex est,
 & hi quibus competit, & actores & rei sunt.
Tertio differētia huius interdicti notanda ab inter-
dicto Vnde vi, d. §. est hoc, his verbis: Consequen-
 ter proponitur post interdictum Vnde vi. Il-
 lud enim restituit vi amissam possessionem:
 hoc tueretur, ne amittatur possessio. *Quarto*
proprium huius interdicti proponitur d. l. 1. §. in ter-
dictum, his verbis: Interdictū quod est Vti possi-
 detis, possessorem prædij tueretur: actio enim
 nunquam vtrò possessori datur: quippe cum
 sufficiat ei quòd possideat. *Ex his patet, compo-*
situm thema nō minus ac simplex per locos genera-
les, quos supra enumeravimus, describi posse. Sunt
tamen loci speciales, qui composito themati descri-
bendo peculiariter deserunt, quemadmodum per-
sonarū quoq; rerum & actionū loci peculiare sunt,
quos supra exposuimus. Cōpositi ergo thematis de-
scribendi loci peculiare siue speciales sex sunt po-
tissimum: scilicet officium thematis siue legis, ratio,
declaratio, exceptiones, vltior iuris lege proposita
introducūti descriptio, & si qua est mutatio. de quib.
singulis ordine copiosius nobis erit dicendum: quo-
niam in his locis vis & potestas cuiuslibet legis con-
stitit, & in hac legum scientia. Sic enim l. 16. ff.

de legibus, Celsus: Scire leges (inquit) non est verba earum tenere, sed vim & potestatem.

De officio thematis siue legis.

In primis thematis seu legis vel regulae propositae officium spectandum est. Hac enim res ad intelligendam legem vel regulam plurimum valet, nec potest vere dici legem vel regulam intelligere, qui quod ea spectet ignorat. Quod autem nos officium legis dicimus, Modestinus virtutem appellat, l. 8. ff. de legibus, dicens: Legis virtus est imperare, vetare, 11 permittere, punire. Præter hac tamen plura sunt legum officia. Nam & definit lex: vt l. 1. ff. de capite minutis. Diuidit: vt l. ult. ff. eod. tt. Species vel causas rei enumerat, effectus designat. Et in summa, tot sunt officiorum genera, quot sunt loci tum simpliciter tum compositi thematis tractandi, ex quibus etiam propositiones solent distingui ac denominari, vt paulò superius ostensum est. Sanè huius loci exemplum proponitur l. si quis. 12. in princ. ibi: non tamen. ff. de religiosis. vbi Ulpianus, de rescripto Imperatoris Antonini, quo cautum erat, iter ad sepulchrum peti precario & concedi solere, differens, ait: Non tamen hoc rescriptum, quod impetrandi dat facultatem, etiam actionem civilem inducit: sed extra ordinem interpelle-
tur. Aliud exemplum, quo officium de lege proposita prædicatur, proponitur l. verbis. 120. ff. de verb. signif. vbi Pomponius: Verbis (inquit) legis XII. Tabul. his, Vti quisque legasset suæ rei, ita
ius

ius esto: latissima potestas tributa videtur
& hæredes instituendi, & legata, & liberta-
tes dandi, tutelas quoque constituendi.

De ratione thematis siue legis.

*Post officium thematis explicatum, ratio quoque
eius exponi debet. Cuius exemplum proponitur l.
13. in princ. ff. de re militari, cuius propositio hæc
est. Milites agrum comparare prohibentur
in ea prouincia, in qua bellica opera pera-
gunt. Subijcitur ratio his verbis: Scilicet ne stu-
dio agriculturæ militia sua auocentur. Planè
ratio legis duplex est, directa & obliqua: quarum
illa confirmationis, hæc confutationis speciem ha-
bet. Vtriusque exemplum proponitur l. 1. in princ. ff.
nautæ, caupones, stabularij, &c. vbi Prætor ait:
Nautæ, caupones, stabularij, quod cuiusque
saluum fore receperint, nisi restituant, in eos
iudicium dabo. Subijcit Vlpianus edicti huius in-
terpres: Maxima vtilitas est huius edicti: quia
necesse est plerunque eorum fidè sequi, resq;
custodiè eorum committere. Hæc est ratio edi-
cti directa, siue confirmatio. sequitur obliqua his
verbis: Nec quisquam putet, grauitè aduer-
sus eos hoc constitutū. Nam est in ipsorum
arbitrio, ne quem recipiant. Et nisi hoc esset
statutum, materia daretur cum furibus ad-
uersus eos, quos recipiant, coëundi: cum ne
nunc quidem abstineant ab huiusmodi frau-
dibus. Ad hunc locum pertinent leges concordan-*

f 3 res,

res, item discrepantes seu antinomia, quarum dissolutio confutationis speciem habet. Quamuis autem magnam lucem adferat legi cognoscenda ratio eius perspecta: tamen non omnium, quæ à maioribus constituta sunt, ratio reddi potest. Ideoq; rationes eorum quæ constituuntur, superstitiosè inquiri non oportet, ne multa ex his quæ certa sunt, subvertantur: l. non omnium. 19. cum lege sequente. ff. de legibus. Sed de confirmatione & confutatione thematici copiosius tractabitur infra lib. prox.

De thematis siue legis declaratione.

Tertius compositi thematici tractandi locus est declaratio, qua definitionibus & exemplis verba thematici obscuriora declarantur. Sic cum Prætor edictum hoc proposuisset: Pacta conuenta, quæ neq; dolo malo, neque aduersus leges, plebiscita, senatusconsulta, edicta, decreta principum, neq; quo fraus cuiq; eorum fiat, facta erunt, seruabo. Ulpianus interpretis huius edicti, post rationem siue commendationem eius expositam, singula verba obscuriora declarat: primum quidem vocabulum Pacta l. 1. §. 1. ff. de pactis, his verbis: Pactum à pactio-
ne dicitur. vnde etiam pacis nomen appellatum est. Et est pactio, duorum pluriūve in idem placitum & consensus. Deinde vocabulum Conuenta ibidem declarat, his verbis: Conuentio-
nis verbum generale est, &c. Tertio verba hæc, Dolo malo, declarat l. 7. §. dolo malo, ff. eod. tt. Sed declarationis exempla passim multa in iure extant.

De

7. 6. Præ-
tor ait. ff. de
pactis.

De exceptionibus thematis
sive legis.

Post thematis declarationem sequuntur sive ex-
ceptiones enumerando, quæ nihil aliud sunt, quàm
conditiones, sub quibus thema seu regula approba-
tur, deficientes. Vnde & Paulus l. 22. ff. de exceptioni-
bus: Exceptio (inquit) est conditio, quæ mo-
dò eximit reum damnatione, modò minuit
damnationem. Sic in edicta paulò superius pro-
posito verba hæc: Quæ neq; dolo malo, neque
aduersus leges, plebiscita, senatusconsulta,
edicta, decreta principum, neque quo fraus
cuiq; eorum fiat, facta erunt. conditionē faciūt,
qua deficiente deficit edictum, & exceptioni est lo-
cus. Non tamen semper ab ipsis legislatoribus huius-
modi conditiones & exceptiones legibus adijciun-
tur, sed postea per interpretationem plerunque ad-
duntur. non tamen temerè pro cuiusque arbitrio.
ex regulis generalioribus affingenda, sed specialibus
legibus introducenda & approbanda sunt, vt infra
suo loco docebitur. Sed & quot & qua sint exce-
ptionum genera, necnon ex quibus locis sumantur,
infra lib. prox. capite de exceptionibus inueniendis
tradetur. Planè exceptionum alia iusta sunt, alia
iniusta. Iniustas eas appello, quæ quamuis opinione
vulgi vel aliqua ratione probabili videri queant
inter exceptiones regula vel legis numeranda, ta-
men à legibus reprobantur, vel nulla certa le-
ge speciali nituntur. Sic aduersus regulam

f 4 sine

sue legem, qua quis feras bestias capiendo suae facit, videtur quidem excipiendum hoc modo: Nisi non in suo, sed in alieno solo quis eas ceperit. Verum hac exceptio reprobatur l. 3. in princ. ff. de acquir. rer. dom. his verbis: Nec interest, quoad feras bestias & volucres, vtrum in suo fundo quis eas capiat, an in alieno. Sic etiam aduersus Publicianam in rem actionem, qua quis rem, quam à non domino bona fide emerat, persequitur, videtur quidem excipiendum hoc modo: Nisi actor precium rei nondum soluerit. Sed hac exceptio, quia specialiter lege non reperitur approbata, reprobatur à Caio Iuriconsulto l. 8. ff. de Publiciana in rem actione, his verbis: De precio soluto nihil exprimitur. vnde potest coniectura capi, quasi nec sententia Prætoris ea sit, vt requiratur, an solutum sit precium. Sic in alijs non arbitrarijs, quamuis probabiliter defendi causa possunt, tamen deficientibus legibus specialibus, erubescendum nobis sine lege loqui. Porro exceptio iisdem locis, quibus & regula, tractatur. Ideoq; exceptionis quoque exceptiones, quas replicationes vocamus, notanda sunt, vt l. si quis rem. 24. ff. de except. rei iudicate. vbi Iulianus: Si quis rem (inquit) à non domino emerit, mox petente domino absolutus sit, deinde possessionem amiserit, & à domino petierit: aduersus exceptionem hanc, Si nō eius sit res: replicatione hac adiuuabitur, At si res iudicata non sit. Sed & replicationes alias

alias recipiunt exceptiones, quas duplicationes vocant, & contra duplicationes solent dari triplicationes, & sic deinceps. quæ omnia, quia ad vim & naturam propositæ legis siue thematis explicandam pertinent, probè sunt notanda. Hac de exceptionibus thematis.

De vltiore iuris descriptione.

Quia verò themate vel lege proposita solet introduci vel actio, vel exceptio, vel aliud quoddam ius: ad descriptionem siue explicationem thematis siue legis pertinet etiam circumstantias propositi iuris probè excutere, vt intelligatur ex quib. causis, item quibus, aduersus quos, per quos, & apud quem ex lege proposita actio vel exceptio competat? quid, quantumve in eâ veniat? quando & quandiu competat? quæ sint eius antecedentia, quæ adiuncta, quæ consequentia, quæ deniq; ad finia remediaque vltiorè iuris lege proposita introducti descriptionem appellamus. cuius exempla passim in iure extant, quemadmodum in meis Digestis videre licet. Nimis multa hæc videri possunt, quæ in composito themate tractando requirantur: sed ad solidam eius cognitionem necessaria sunt. Quanquam non omnium huiusmodi locorum regulas vel leges in omni themate tractando habere possumus. quemadmodum nec simplex thema omne per omnes locos, quos supra enumerauimus, describi potest. Excutiendi tamen oēs loci erunt, ne quid fortè, quod ad naturam thematis explicandam necessarium est, in exponendo prætermittatur.

f s De

De iuris mutatione.

Supereſt vltimus compoſiti thematis tractandi locus, eius videlicet ſi qua eſt mutatio. In primis tamen hac attendi debet. Nam lex mutata perdit vim ſuam, eiusq; vtilitas exigua eſt: ideoq; non multum in ea explicanda laborandum. Quanquam interdum lex etiam mutata magno uſui eſſe poteſt ad poſteriores leges interpretandas. Neq; enim nouum eſt (vt Paulus ait) priores leges ad poſteriores trahi, l. non eſt. 26. ff. de legibus. Sed & interdum euenit, vt quamuis lex aliqua in vno caſu mutata ſit, in alio tamen caſu duret. Sic actio ſerui corrupti, quamuis in ſuo genere hodie ſublata ſit & inutilis effecta propter ius ſeruorum ſublatum: tamen quoad liberos noſtros, poteſt uſui vel maximo eſſe. Ita enim Paulus l. 14. §. 1. ff. de ſeruo corrupto: De filio (inquit) filiãve familiãs corruptis huic edicto locus non eſt; quia ſerui corrupti conſtituta hæc actio eſt, qui in patrimonio noſtro eſſet, & pauperiorem ſe factum eſſe dominus probare poteſt, dignitate & fama domus integra ei manente. Sed vtilis competit officio iudicis æſtimanda; quoniam intereſt noſtra, animum liberorũ noſtrorum non corrumpi. Mutationis exemplum habemus l. 2. ff. ex quibus cauſis maiores, &c. vbi Calliſtratus: Hoc edictum (inquit) quod ad eos pertinet, qui eo continentur, minus in uſu frequentatur, &c. Hic mutatio predicatur de lege propoſita. Sed plura huius-

huiusmodi exempla licet videre in Institutionibus, Codice, ac Nouellis constitutionibus, in quibus vetera iura sapius mutantur atq; tolluntur. Lege verò mutata, non solum ipsa lex expirat, sed & omnes eius legis exceptiones, exceptionumq; replicationes superuacua efficiuntur, tota q; actio vel exceptio- nis ea lege introducta natura euanescit. Quoniam principali sublato, tollitur quoq; accessorium, l. cum principalis. 138. ff. de reg. iuris. Cuius elegans exemplum proponitur l. 3. in prin. C. de edicto diui Hadriani tollendo. Nam Imp. Augustus legem sulerat, vt is, cui hereditas ex testamento obuenisset, vicesimam eius hereditatis partem fisco deberet. Ad hanc legem Imp. Hadrianus respiciens, ne qua mora vicesima fisco dependenda fieret, edixit, heredem scriptum intra annum post mortem testatoris in possessionem rerum hereditariarum mittendum. Hoc Imp. Hadriani edictum postea varijs modis ab eius interpretibus explicatum fuit atque distinctum. Tandem lex Imp. Augusti de vicesima fisco dependenda in vsu esse desijt. Vnde ipsius quoque Imp. Hadriani edictum, quod occasione eius factum erat, cum omnibus suis exceptionibus, harumque replicationibus mutatum atque sublatum est. Hinc Imp. Iustinianus d. l. 3. Edicto (inquit) diui Hadriani, quod sub occasione vicesimæ hereditatum introductum est, cum multis ambagibus & difficultatibus, & indiscretis narrationibus, penitus quiescente: quia vicesima hære-

hæreditatis à nostra recessit Republica: anti-
 quatis nihilominus & alijs omnibus, quæ
 circa repletionē vel interpretationē eiusdem
 edicti promulgata sunt, &c. *Hac de iuris muta-
 tione, adeoq; de sex locis compositi thematis tractan-
 di peculiaribus sint dicta. Quæ ergo tum in simplici,
 tum in composito themate describendo siue tractan-
 do sint obseruanda, hætenus ostendimus. Ex quibus
 patent tam genera eorum de quibus, quàm eorum
 quæ de aliquo dici vel predicari possunt. Quæ si stu-
 diosi tum in authoribus legendis, tum in stylo exer-
 cendo obseruauerint, omniaq; ad huiusmodi locos,
 quos exposuimus, redegerint: non solum dicendi co-
 piam, sed amplam quoq; rerum cognitionem,
 & iudicium de rebus, quas vel lege-
 rint vel audierint, certius sibi
 comparabunt.*

DIALE-

DIALECTICES IVRIS CIVILIS

Liber secundus:

DE INVENTIONE.

DE ARGUMENTATIONE.

Post expositionem sequitur argumentatio. Ea est (ut supra quoque ostendimus) oratio, qua quis rei, de qua dicit, fidem facere conatur. Hac tunc necessaria est, cum auditor sola expositione non est contentus. puta, si interrogatus vnde nomen iuris descendat, responderit, A iusticia, si quidem querens hoc credit, satis est: sin adhuc dubitet, an à iusticia nomen iuris descendat, subiicienda est ratio, puta quia ius iusticia præcepta continet: & erit argumentatio talis: Artes denominari solent à re, cuius præcepta continent. At ius ars boni & aequi iusticia præcepta continet. Ergo verisimile est, ius à iusticia dominatum esse. Porro argumentatio duplex est: scilicet confirmatio & confutatio. Confirmatio est nostrorum argumentorum cum adfeneratione expositio. Confutatio est contrariorum argumentorum dissolutio, quam superius variationem obliquam appellauimus. Quod autem confirmationis genus posuimus expositionem, fecimus

Argumenta

autho-

authoritate Rhetoris ad Herennium, qui istam confirmationis definitionem ponit: nec potest sine expositione argumentatio esse: quamuis sine hac illa esse possit. Rodolphus sane Agricola libro 2. de inuentione, cap. 16. in fine: Expositiones (inquit) qua inter argumentandum fiant, quanquam sunt utique per se acceptae expositiones: tamen quia argumentationum pars sunt, & illis confirmandis destinantur, argumentationes vocantur. Omnis autem siue confirmatio siue confutatio argumentis fit. Argumentum vero est probabile inuentum ad faciendam fidem: quod alijs ratione dicere solemus, per quam rei dubiae fidem facimus. Argumenta autem inuenienda sunt & dyudicanda. Hinc (vt supra quoque diximus) Dialectica, qua in argumentatione consistit, diuiditur in Inuentiuam & Iudicatuam. De illa quidem in hoc, de hac vero in lib. sequente dicetur.

DE QVÆSTIONIBVS.

ANequam autem de inuentione dicamus, praemittenda sunt quadam de quaestione, quam Dialectices materiam Rodolphus Agricola facit, quemadmodum expositionem & argumentationem eius instrumenta. Et inuentionis loci alij sicut in alio quaestione genere, vt infra suo loco monstrabitur. Quaestio igitur est elata cum interrogatione oratio, discendi vel differendi gratia proposita. vt puta, Quid est naturalis obligatio? An ex naturali obligatione oriatur actio? Hac autem verba, Discendi

scendi vel differendi gratia proposita : definitioni adieci ad differentiam eius interrogationis , qua fit in stipulatione: vt, Dabit? Promittit? Fideiubes? &c. De huiusmodi enim questionibus hic nihil agitur: non enim discendi vel differendi, sed obligandi gratia proponuntur. Quoniam autem Dialectica est ars docendi & discendi : nemo verò de ea re, de qua certus est, doceri cupiat : sed de ea tantum, de qua dubitat, de qua etiam quæri solet : rectè Rodolphus Agricola materiam Dialecticæ, quam tractet, questionem esse dixit. Porro de diuisionibus & speciebus questionis alij aliter senserunt, nec à quoquam mihi hac in re per omnia est satisfactum. In nouis ergo diuisionibus meo instituto accommodatis effingendis eadem libertate utar, qua vsi sunt ante me alij. Itaque principalis diuisio questionis hac erit, quòd alia sit definita, alia indefinita. Definitam eam appello, ad quam affirmando vel negando responderi potest : puta per verbum Ita vel Non. veluti : An ius sit mutabile ? An minor vigintiquinque annis contrahendo obligari possit ? Ad has questiones affirmando vel negando responderi potest : puta, esse mutabile, vel non esse : minorem obligari posse, vel non posse. Indefinitam questionem voco, ad quam non sufficit per verbum Ita vel Non respondere, sed necesse est adijci atque definiri aliquid, quo responsio perficiatur. veluti : Quid sit obligatio ? Quotuplex sit obligatio ? &c. Ad has enim questiones per verbum Ita vel Non simpliciter respon-

respondere, satis ridiculum esset. Ideoq̄, necesse est aliquid definiiri in respondendo: puta, qui ad primam questionem respondet, dicit, Obligationem esse iuris vinculum, quo necessitate adstringimur alicuius rei soluenda: Institut. de obligationibus in princ. Ad alteram questionem respondendo dicit, Obligationum aliam civilem esse, aliã pratoriam: Inst. d. rr. §. 1. Huius etiam generis questiones sunt, cum quaritur de duobus disiunctim: puta, pactum de non petendo vtrum ipso iure, an per exceptionem actionẽ tollat. Nam & hoc casu non sufficit respondere tollere: sed necesse est addi Per exceptionem, non ipso iure. vt Institut. de except. §. praterca. Inter definitas numeranda est questio, An sit? puta, An sit hypocentaurus? nam ad hanc questionem sufficit respondere eodem verbo, quo interrogatio facta est: scilicet, Esse vel nõ esse: nec opus est, quid praterca addi prater rationem vel confirmationem, sine qua tamen ipsa responsio, qua affirmatur vel negatur perfecta est: & nihil aliud quaritur proposita questione, quam, An res sit in rerum natura. Circa questiones indefinitas expositio versatur, circa definitas argumentatio. Vtriusq̄, questionis species tot sunt, quot sunt loci expositionis, quos supra lib. prox. enumeravimus. Nam de loco aliquo vel simplicis vel compositi thematis quaritur aut definite, aut indefinite. Quae enim de aliquo predicari possunt, eadem possunt & quari. Ideoq̄, quot sunt genera eorum quae de aliquo predicantur, tot etiam sunt

sunt genera eorum qua de aliquo quaruntur seu
 questionum. Indefinita igitur questionis species hæc
 sunt: Quid sit? quod genus? qua species? qua diffe-
 rentia? qua propria? quod totum? qua partes? qua
 coniugata? qua adiacentia? qui actus? quod subie-
 ctum? qua connexa? qua causa efficiens? qua cor-
 rumpens? qua materia? qua forma? quis finis &
 usus? qui effectus? qua contingentia? quod nomen?
 qua comparata? qua similia? qua dissimilia? qua
 repugnantia? Et hæc quidem generalium locorum
 questiones sunt. Specialium locorum questiones si-
 militer ex locis personarum, rerum, actionum, nec-
 non compositi thematis supra enumeratis constitui
 possunt. Actionum sanè forensium, quibus id quod
 nobis debetur, in iudicio persequimur, speciales siue
 peculiare questiones hæc sunt: Ex quibus causis actio
 competat? Quibus competat? Aduersus quos com-
 petat? per quos? ubi & apud quem? Quid, quale &
 quantum veniat in ea perendum? Quando & quam-
 diu competat? Quæ sint eius antecedentia? qua ad-
 iuncta? qui euentus & consequentia? qua denique
 ad finia remedia? Compositi thematis questiones
 speciales siue peculiare hæc sunt: Quod sit legis pro-
 posita officium? qua eius ratio? quid singula eius
 verba significant? qua sint eius exceptiones? qua sit
 actionis vel exceptionis ea lege introducta natura
 & proprietates? ubi eadem quaruntur, qua de actio-
 nibus forensibus quari iam dictum est. Planè num
 lex proposita mutata sit? definita, non indefinita
 questio

questio est. Ex his patet, quae sint indefinitae quaestiones, & quot earum genera. de quibus singulis perfectius cognoscendis repetenda sunt ea, quae de locis expositionis supra lib. prox. sunt dicta. Ex responsione autem ad indefinitam quaestionem facta oritur quaestio definita, si scilicet de ea ipsa responsione, an vera sit, adhuc dubitetur. puta, si interrogatus quid sit naturalis obligatio? responderit, esse vinculum aequitatis, quod iure civili destituatur: & interrogans de hac ipsa definitione dubitauerit: oritur quaestio definita haec, An naturalis obligatio sit vinculum aequitatis iure civili destitutum. Circa huiusmodi quaestiones (vt dixi) argumentatio versatur: quemadmodum circa indefinitas expositio. Tot autem sunt species definitae quaestionis, quot & indefinitae esse diximus. Siquidem omnis huiusmodi quaestio ex indefinita originem trahit, & aut de definitione quarit, aut de genere, aut de specie, aut de alijs huiusmodi tum generalibus tum specialibus locis: quemadmodum propositio quoque, omnis ad huiusmodi aliquem locum (vt supra ostendimus) referri potest. Plane quaestio An sit? definita est, vt diximus: quae tamen ex indefinita quaestione non oritur. Huius etiam generis sunt haec quaestiones: An aliqua sit regula, vel definitio in iure, quae non recipiat exceptionem? An aliquid intersit inter liberationem quae ipso fit iure, & eam quae fit per exceptionem? Sed & huius generis videntur esse quaestiones haec: An fuerit? vt: An fuerit Troia? An factum sit: puta, An stipulatio inter-

inter-

*intercefferit? An futurum sit: puta, An eclipsis Lu-
na sit futura?*

De quæstionibus forensibus.

*Quæstionum sanè, de quibus in iure & iudicijs
disceptatur, genera summa duo sunt. Nam aut de
iure in foro quaritur, aut de facto. Vnde quæstionũ
forensium alia iuris sunt, alia facti. Iuris quæstio est:
veluti, An fur ultimo supplicio sit afficiendus? Facti
quæstio est: An Titius furtum fecerit? Iuris quæstio-
nes omnes sunt, quibus de definitione, genere, specie,
differentiã vel similibus locis quaritur. Proinde si
quærat, An furtum sit, si quis seruo alieno vt fu-
geret persuaserit? An commendare sit deponere? de
iure, non de facto quæstio est, quia huiusmodi quæ-
stiones legibus definiuntur: vt prior quidem l. qui
feruo. ff. de furtis. posterior l. commendare. ff. de iur.
verb. signif. Et qui huiusmodi definitiones ignorat,
haud dubie ius ignorare dicitur: cum aut iuris, aut
facti sit ignorantia, l. 1. in prin. ff. de iuris & facti
ignorantia. Facti quæstionis exemplum proponi-
tur l. 24. ff. de reg. iuris. vbi Paulus: Quatenus
(inquit) cuiusque inter sit, in facto, non in iu-
re consistit. Aliud exemplum proponitur l. 16. ff.
de statu hominum. vbi Vlpianus: Cum quæritur
(inquit) vtet posterior natus sit: quæstio facti
potius est, non iuris. Aliud exemplum proponi-
tur l. Seruius. 122. ff. de verb. signif. vbi Pomponius:
Sed hoc (inquit) facti, nõ iuris habet quæstio-
nem. Aliud exemplum habetur l. vtrum. 47. ff.*

de donat. inter vir. & vxor. vbi Celsus: Vtrum
 (inquit) negocium vxoris gerens, an officio
 mariti ductus, in rem eius impenderit vir:
 facti, non iuris quæstio est. Sed coniectura
 eius rei ex modo & genere impense non dif-
 ficilis est. Porro de facto duplex quæstio est: nam
 aut de ipso facto queritur, An sit factum? aut si de
 facto constat, queritur de eius circumstantijs: pu-
 ra, quis fecerit? vel, an hic fecerit? quo animo fa-
 ctum sit? vel, an occidendi animo percusserit? quo
 loco factum sit? quo tempore? &c.

Sed & iuris quæstio non vnius generis est. Nam ea
 diuiditur in thesin & hypothesein. Thesis est quæstio,
 qua de iure generis queritur: qua aliàs infinita vo-
 catur. Hypothesis est, qua queritur de iure indiui-
 dui: qua aliàs appellatur finita. Genus est permuta-
 tio. Indiuiduum est permutatio inter Seium &
 Sempronium facta. De iure igitur generis infinita
 quæstio est: An ex permutatione detur actio? De iu-
 re indiuidui quæstio est finita: An ex hac permuta-
 tione, qua inter Seium & Sempronium facta est,
 detur actio? Hac aliàs etiam causa, item negotium,
 necnon casus & facti species appellatur, cuius om-
 nis disputatio vel in facti, vel in iuris quæstione infi-
 nita desinit: vt infra demonstrabitur. Species quo-
 que media generis appellatione (vt supra ostendi-
 mus) continentur. Ideoq; thesis quoq; seu quæstio
 infinita est hac: An ex permutatione, cui traditio
 interuenit, detur actio. Sic non solum thesis hac est:

An feminis pro alio intercedentibus, aduersus hanc suam intercessionem exceptio danda sit? Sed etiam hac: An feminis, quæ callide versatæ sunt, & creditorem deceperunt, pro alio intercedentibus exceptio danda sit? item hac: An feminis, quæ apud minorom viginti quinq; annu pro alio intercesserint, exceptio danda sit? Itaque thesium alia generalis, alia specialis dici potest: illa quæ de regula quarit, hæc quæ querit de regula exceptionibus, replicationibus, duplicationibus, & sic deinceps.

De compositis quæstionibus.

Ex his quæ hætenus diximus, patet, quæstionum alias definitas esse, alias indefinitas: quarum hæ expositionem, illæ argumentationem requirunt. Sed & illas rursus aut facti esse, aut iuris. facti, in quibus aut de ipso facto, aut de facti circumstantia aliqua quaritur. Iuris quæstiones alias theses appellari, alias hypotheses. Illas rursus aut generales esse, aut speciales. Quarum quæstionum alia aliam & inueniendi & iudicandi rationem desiderat, ut infra suo loco docebitur. Illud hic obiter notandū est, quod Dialectici aliā quæstionum diuisionem constituent, vnam simplicem, alteram compositā dicentes. Compositam eam appellant, in qua de pluribus rebus simul quaratur. Cuius exemplum proponitur l. quidam. 132. in prin. ff. de verb. obligat. vbi Paulus: Quidam (inquirit) cum filium alienum susciperet, tradenti promiserat certam pecuniam, si eum aliter quàm ut filium obseruasset.

set. quæro, si postmodum eum de domo expulerit, vel moriens nihil ei testamēto relinquat: an stipulatio committatur? Et quid interfit, vtrum filius, an alumnus, vel cognatus agētis fuerit. Præterea quæro, si filium suum quis legitimè in adoptionem dederit, & ita vt supra scriptum est, stipulatio intercesserit, eumq; pater adoptiuus exhæredauerit, vel emancipauerit: an stipulatio cōmittitur? Hic plura simul queruntur. Ideoq; Dialecticus composita dicitur questio. Verùm huiusmodi questiones à simplicibus non specie, sed numero differunt: & composita questio non vna est, sed plures, exemplo stipulationum, quarum tot sunt, quot res in stipulatione sunt deducta: l. 29. in prin. ff. d. tit. de verb. obligat. Quod etiam in legatis obtinet. Sic enim l. 2. ff. de leg. 2. Paulus: Quoties (inquit) nominatim plures res in legato exprimuntur, plura legata sunt. Ita quoq; in proposito censeo dicendum, pluribus simul quesitis, nō vnā, sed plures questiones esse: cum nec vna responsio sufficiat, sed pluribus sit opus: nisi fortè plura simul non coniunctim, sed disiunctim querantur: puta, quoties fundus in diem addicitur, vtrum pura emptio sit, qua sub conditione resoluetur: an verò conditionalis sit magis emptio: vt l. 2. ff. de in diem additione, queritur. Hoc enim casū vnā questionem esse dicendum est, exemplo legatorum disiunctim relictorum. Sic enim l. 27. ff. de leg. 2. Celsus: Si illud aut illud legatum sit

fit, vnum legatum est. Sed et si sub contrarijs conditionibus aliud atque aliud legatum est, vnum legatum esse arbitramur: neque refert, heredum & eorum quibus legatum est, diuersas personas esse. Idem in questionibus obtinebit, vt pluribus distinctim quaesitis non dicamus plures quaestiones, sed vniam esse, indefinitam tamen, vt supra ostendimus. Sed & propositio hypothetica, quamuis ex duabus categoricis propositionibus constet, vna dicenda est, non plures: de qua dicetur infra lib. tertio, cap. De Syllogismo Categorico. Haec de diuisionibus ac speciebus quaestionum sint dicta. Nunc ad propositum redeamus.

DE LOCIS INVENTIONIS.

AD quaestiones definitas (vt diximus) vel affirmando vel negando responderetur: cui responsioni si quarens vel aduersarius non acquiescit, argumentatione opus est, argumenta, inuenienda sunt, quibus tum nostram sententiam confirmemus, tum argumenta aduersaria refellamus. In quem vsum locos excogitarunt veteres, ex quibus argumenta tanquam ex domicilijs depromerentur, quive tanquam signa vel Mercuriales statuae argumenta demonstrarent. Sunt autem huiusmodi loci nihil aliud quam genera eorum, quae de aliquo dici vel predicari possunt, vt ex superioribus constas, & tam expositioni quam argumentationi deseruiunt: quos supra lib. proximo exposuimus. Sunt tamen

præter istos & alij solius argumentationis proprij, non cum expositione communes, quos locos inartificiales appellant. Ideoq; locorum inuentionis alij sunt artificiales, alij inartificiales. Artificiales sunt, quos supra lib. prox. enumerauimus tam generales, quam speciales, qui expositioni & argumentationi sunt communes. Nullus enim ex his est, à quo non possint argumenta sumi: vnde ab his etiã argumenta solent denominari, veluti à definitione, à genere, à specie, à differentia, à proprio, à toto, à partibus, & sic deinceps. De quibus locis singulis tam generalibus quam specialibus, quatenus inueniendis argumentis deseruiunt, infra copiosius tractabitur. Inartificiales loci sunt: veluti autoritas, testimonium, confessio aduersarij, tabula, res iudicata, & alij similes, ex quibus argumenta desumpta directò ac specialiter id, de quo queritur, affirmant vel negant. veluti: Iudex pronunciauit Titium esse ingenuum. Ergo Titius est ingenuus. Seius confessus est se furtum fecisse. Ergo furtum fecit. Hi loci ad simplex thema describendum nõ pertinent, nec de eo predicari possunt: & quanquam de composito themate predicantur, tamen ad confirmandum illud vel refellendum magis spectant, quam ad exponendum vel describendum. Ideoq; argumentationis loci proprij sunt, non etiã expositionis. Hos Rodolphus Agricola communi nomine Pronunciata vocat, quæ sic definiiri possunt, quod sint, quæ quisquam de re proposita affirmauit vel negauit verbis, literis, vel actu aliquo, ex quibus

argu-

argumenta sumuntur tam in iuris quàm in facti questione. In iuris questione pronunciata sunt, auctoritas, cui subijcitur voluntas vel iussus eius, cui parendum est, puta, magistratus, iudicis, testatoris, parentis, domini: item conuentio partium. In facti questione pronunciata sunt, testimonium, fama, confessio aduersarij vel spontanea vel vi extorta, sabbula, & iusiurandum.

Ab auctoritate.

Ab auctoritate locus omnium frequentissimus est in iure: & ex eo duplex sumitur argumentum, necessarium & probabile. Necessarium: veluti ab auctoritate legis vel consuetudinis, qua & ipsa vim legis obtinet. Vnde Vlpianus in l. prospexit. 12. in prin. ff. qui & à quibus manumiss. Ipla (inquit) quæ diuertit, omnes omnino seruos suos manumittere vel alienare prohibetur, quia ita verba faciunt, vt ne eum quidem seruum, qui extra ministerium eius mulieris fuit, vel in prouincia, possit manumittere, vel alienare. quod quidem perquam durum est, sed ita lex scripta est. Huius loci regula hac est: Pœnam non mereri quod lege permittente factū sit, l. Gracchus. 4. C. ad l. Iul. de adulterijs. Non tamen omne quod licet, honestum est, l. non omne. 126. ff. de reg. iuris. Ab auctoritate consuetudinis argumentatur idem Vlpianus l. 1. ff. de donat. inter virum & vxorem, dicens: Moribus apud nos receptum est, ne inter virum & vxorem donatio valeret. Aliud

exem-

*exemplum proponitur l. 9. §. si numos. ff. si certum
 petatur. vbi Iulianus scribit, non dubitari, quin si
 meam pecuniam tuo nomine voluntate tua dedero,
 tibi adquiratur obligatio. (Subiicit rationem à con-
 suetudine, his verbis: Cū quotidie credituri pe-
 cuniam ab alio poscamus, vt nostro nomine
 creditor numeret futuro debitori nostro. A-
 liud exemplum proponitur l. Alfenus. 87. ff. de verb.
 signif. vbi Marcellus: Romam (inquit) non mu-
 rotenus existimari ex consuetudine quoti-
 dianā posse intelligi: cum diceremus Romam
 nos ire, etiamsi extra urbem habitaremus.
 Aliud exemplum proponitur l. 6. §. fin. ff. de pre-
 cario. vbi Vlpianus: Quotidie (inquit) precario
 rogantur creditores ab his qui pignora de-
 derunt: & debet consistere precarium. Sed
 omnium laudatissimum exemplum proponitur l.
 quod si noht. 31. §. quia assidua. ff. de adilitio edi-
 cto. vbi Vlpianus: Quia (inquit) assidua est du-
 plæ stipulatio: idcirco placuit etiam ex em-
 pto agi posse, si duplæ venditor mancipij nō
 caueat. Ea enim quæ sunt moris & consue-
 tudinis, in bonæ fidei iudicijs debent venire.
 Et l. 13. §. fin. ff. de pollicitationib. rescriptū est, Esse
 tolerabilia, qua vetus consuetudo comprobatur. Desi-
 natio quoq; ex consuetudine sumenda est. Sic enim
 l. legatis. 63. §. fin. ff. de leg. 3. Martianus: Quibus
 (inquit) legatis nō continentur agni. Quam-
 diu autem agnorum loco sint, ex usu cuiusq;
 loci*

loci sumendum est. nam in quibusdam locis
 ouium numero esse videntur, cum ad tonfu-
 ram venerint. Et l. 1. §. 1. ff. de fluminib. Vlpianus:
 Flumē (inquit) à riuo magnitudine discernen-
 dum est, aut existimatione circumcolentiū.
 Item l. 7. §. nec mirū. ff. de supellectile legata, Celsus:
 Non mirum est (inquit) moribus ciuitatis, &
 vsu rerum appellationem supellectilis mu-
 tatam esse. Facti quoque praesumptio ex more &
 consuetudine sumi solet. de qua re dicetur infra in
 praesumptionibus. Hac de auctoritate legis & con-
 suetudinis. Hominis quoque auctoritas atque vo-
 luntas non raro necessarium suppeditat argumen-
 tum: puta magistratus, iudicis, testatoris, patris,
 domini, & alterius, cui parere necesse est. Proinde
 de labolenus: Non potest (inquit) dolo carere,
 qui imperio magistratus non obtemperat:
 l. non potest. 159. ff. de reg. iuris. Et Vlpianus l. qui
 vetante. 102. ff. eod. tit. ait: Qui vetante præto-
 re fecit, hic aduersus edictum fecisse pro-
 priè dicitur. Item l. non videtur. 127. ff. eod. tit.
 Iulianus: Qui iussu iudicis (inquit) aliquid fa-
 cit, non videtur dolo malo facere: quia parè-
 re necesse habet. Sed & aliàs constat sententiam
 iudicis, à qua prouocatum non sit, ius facere, & in
 facti questione pro veritate accipi, l. 25. ff. de sta-
 tu hominum. Testatoris quoque voluntatem ab
 eius heredibus & legatarijs ratam habendam es-
 se, iuris est indubitati. Filium etiam iussus
 patris,

Auctoritas
 Iuris

patris, & seruum iussus domini obligat: quemadmodum conuentio duorum pluriúmve in idem, non solum confirmandi, sed & obligandi eos inuicem vim habet: quarum tamen auctoritatum omnium exceptiones licet petere ex meis Digestis. Probabile tantum, non etiam necessarium suppeditat argumentum auctoritas prudentum. Quanquam (vt Imp. Iustinianus Inst. de iure naturali. §. responsa, refert) antiquitus constitutum erat, vt essent qui iura publice interpretarentur, quibus à Cesare ius respondendi datum est, qui Iurisconsulti appellabantur: quorum omnium sententia & opiniones eã auctoritatem tenebant, vt iudici recedere à responso eorum non liceret. Hodie tamen illud est immutatum, & sententia Iurisconsultorum probabilem tantum, non necessariam obtinent auctoritatem: exceptis iis, qua Pandectis ab Imp. Iustiniano sunt inserta. has enim vim legum obtinere Imp. iussit, l. 1. §. & omnes. C. de vetere iure enucleando, dicens: Omnes, qui relati fuerint in hoc codice prudentissimi viri, habeant auctoritatem, tanquam si eorum studia ex principalibus constitutionibus profecta, & à nostro diuino fuerint ore profusa. Omnia enim merito nostra facimus, &c. Communi tamen doctorum opinioni hodie quidam necessariam trihuunt auctoritatem, à qua iudici recedere non liceat. Verum iis contradicere videtur Imp. Iustinianus d. l. 1. §. sed neq., dicens: Neque ex multitudine aptorum, quod melius

melius & æquius est, iudicatote: cum possit
 vnus forsitan & deterioris sententia & mul-
 tos & maiores aliqua in parte superare. Sic
 etiam quoties de facto dubitatur, Arcadius l. ob car-
 men. 21. §. fin. ff. de testibus ait, Non ad multitudi-
 nem respici oportere, sed ad synceram testimoniorum
 fidem, & testimonia, quibus potius lux veritatis ad-
 fissit. Proinde l. 5. §. penultim. ff. de impensis dota-
 libus; Vlpianus: Etsi plerique negent (inquit)
 tamen propter æquitatem Marcelli senten-
 tia admittenda est. Et l. questum. 12. in princ. ff.
 de instrum. legato, idem Vlpianus: Quæsitum est
 (inquit) an frumentum, quod cibariis cultor-
 rum paratum foret, instrumento cederet? Et
 plurimis non placet. Sed ego puto contine-
 ri: & ita Seruium respondisse, auditores eius
 referunt. Imp. quoque Iustinianus l. 10. C. de con-
 dictione indebiti, sententiam duorum Iuliani &
 Papiniani præfert trium sententia, Marcelli, Celsi
 & Vlpiani. Non ergo credendum est, communem
 Doctorum opinionem vim legis obtinere, vt ius fa-
 ciat, & iudici ab ea recedere non liceat. Quinimò
 sententia contra communem Doctorum opinionem
 lata ipso iure valet propter conflictum opinionum.
 Et hanc communem esse opinionem testatur Iason
 in l. cum prolatio. ff. de re iudicata. Sequitur Ripa
 in l. qui Roma. §. duo fratres, in 6. opposito. Bart.
 ff. de verb. obligat. Opinio ergo doctorum, quan-
 tum communis, probabilem, non necessariam obtinet
 auctori-

auctoritatem, à qua iudici causa cognita recedere
 licet: non tamen temere ab ea recedet, nisi alijs ar-
 gumentis probabilibus in contrarium motus, vt in-
 frà suo loco docebitur. Quod dictum de doctorũ opi-
 nionibus, idem obtinet etiã in plerisq, regulis iuris,
 quamuis antiqui. hæ enim ob suam generalitatem
 non necessariam sed probabilem tantum habent au-
 thoritatem, & in causis tantum arbitrarijs, non or-
 dinarijs locum obtinent: in his enim non nisi legum
 auctoritas attendenda, vt infrà in thesibus disputan-
 dis demonstrabitur. In causis autem arbitrarijs phi-
 losophorũ quoq, oratorum, medicorum, poetarum,
 & aliorum auctoritas allegari potest, vt id quod
 propositum est, probabile fiat. Sic Platonis auctori-
 tas allegatur l. 2. ff. de nundinis. Aristotelis l. si pater.
 36. ff. de solutionib. & liberat. Ciceronis l. Cicero.
 39. ff. de pœnis. & l. litus. 96. ff. de verb. signif. Hip-
 pocrati l. 12. ff. de statu hominum. Homeri l. 1. ff. de
 contrab. empt. Vergilij l. in tantum. 6. §. fin. ff. de
 rer. diuis. Huius loci regula est, Cuilibet in sua arte
 credendum esse. Accedit Francisc. Viuius lib. 1. com.
 opin. vers. feudorum liber, num. 3. & 4. vbi etiam
 huius regulae duæ adduntur exceptiones. Prima est:
 Nisi extra suam artem testentur. num. 3. Altera: Nisi
 lex in contrarium extet. d. vers. feudorum liber, nu.
 5. cum duob. sequentibus. Proverbia quoq, non mo-
 dicam obtinent auctoritatem. Vnde quidam pro-
 uerbiũ dictum autumant, quasi probatum verbũ,
 quod longa tandem experientia sit confirmatum.

Hæc

Hac auctoritate vtuntur Impp. Seuerus & Antoninus l. solent. 6. §. non verò. ff. de officio proconsulis, in hac verba: Quantum ad xenia pertinet, audi quid sentimus, Vetus prouerbiū est: Neque omnia, neque quouis tempore, neque ab omnibus. Nam valde inhumanum est, à nemine accipere: sed passim, vilissimum est: & per omnia, auarissimum, &c. Proculus quoq; l. si chorus. 77. §. 1. ff. de leg. 3. probaturus peculium dici etiam id quod praesidiū causa seponeretur, ad hoc vtitur prouerbio rusticorum, dicens: Saepe se audiuisset rusticos senes ita dicentes, Pecuniam sine peculio fragilem esse: peculium appellātes, quod praesidiū causa seponeretur. Præterea non solum ex eo quod quis vel dixit, vel scripsit, auctoritas laudatur: sed etiam, ex facto, quo quis tacite quod sentit, indicat. puta, Pythagoras interrogatus quanta esset hominum vita, parumper videndum se præbens, subito abscondit, vita humana mensuram conspectus breuitate indicans. Postremò notandum hoc loco, quòd non solum affirmatiuè, sed etiam negatiuè ab auctoritate argumentemur, primùm quidem hoc modo: Lege deficiente, deficit actio, exceptio, vel simile ius. Cuius exemplum proponitur l. si verò. 64. §. de viro. ff. soluto matrimonio. vbi Ulpianus: De viro (inquit) hæredeque eius lex tantum loquitur: de socero, successoribusq; soceri nihil in lege scriptum est. Et hoc Labeo quasi omissum adnotat. In quibus igitur casibus.

lex

lex deficit, non erit nec utilis actio danda. Sed plura de hac re dicetur infra, ubi de thesi disputanda agetur. Deinde ab autoritate argumentamur *negatiue* hoc modo: Concessum videtur, quod non inuenitur prohibitum, exemplo l. 7. C. de religiosis. Vbi Imp. Gordianus: Statuas (inquit) sepulchro superimponere, vel monumento, quod à te extractum profiteris, ornamenta, quæ putas, superaddere non prohiberis: cum iure suo eorum quæ minus prohibita sunt, vnicuiq; facultas libera non denegetur. Aliud exemplum proponitur l. 4. C. de iure dotium, his verbis: Nulla lege prohibitum est, vniuersa bona in dotem marito fœminam dare. Aliud exemplum habetur l. magistratus. 25. in fine. ff. ad municipalem. c. sanè. §. vnde aut. vers. cum enim generaliter. 15. q. 3. item c. 23. extr. de sponsalib. c. 1. in princ. de procuratoribus, in 6. Huic concordat quod Aristoteles lib. 5. Ethicorum scribit: Ius legitimum id appellari, quod initio nihil interfuit, sic an secus fieret: cum autem latum positumq; esset, iam interesse. Sed & huius loci est, quod Imp. Iustinianus l. sancimus. 27. in prin. C. de testamentis, ait: Quod non mutatur (inquiens) cur stare prohibetur? Planè quod in genere prohibitum est, in specie quoque prohibitum esse censetur: nisi lege speciali concedatur. Quia semper specialia generalibus insunt: vs paulò inferius dicetur. Cuius exemplum est c. dixit. §. fin. 14. q. 5. Sed & quod legè

lege prohibitum non est, interdum arbitrio iudicantis prohibetur, exemplo l. *quæsitum*. 13. ff. de testibus. cuius verba vide infra in thesi disputanda, except. 3. Multa item iure civili prohibita non sunt, quæ tamen iure pontificio prohibentur, ideoque non videntur concessa. d. c. *sanò*. §. *cum autem*. Hac de loco ab autoritate sint dicta. Quanquam testimonium etiam, item fama, confessio aduersarij, & cæteri loci quos supra inter locos inartificiales retulimus, autoritatis speciem habent. Ideoque nonnulli (teste Rodolpho Agricola) omnes istos sub loco Ab autoritate sunt complexi. Verùm quoniam non ad ius, sed ad factum probandum isti loci pertinent, infra, ubi de facti questione probanda agetur, eorum faciemus mentionem.

A qualitate sententiæ, vel propositionis.

Sape sententia, de qua queritur, dicitur verisimilis, benignior, absurda, dura, vel alia similis qualitas perinde ac autoritas de ea prædicatur, non tam describenda, quàm confirmanda vel refutanda eius gratia: ut locus à qualitate sententiæ argumentationis proprius videri possit, non cum expositione communis. Ideoque hunc locum inartificialibus locis subijcere libet. Eius autem species plures sunt, quas per regulas sequentes proponemus. Sit ergo prima regula de notorio.

I. Regula: Notoria non indigent probatione. Quæ regula approbatur l. 1. §. *fin*. ff. de dote prælegata,

gata, his verbis: Quidquid demonstratæ rei adijcitur, satis demonstrare frustra est. Concordat l. continuus, 137. §. cum ita, in fine. ff. de verb. obligat. vbi Venuleius: In factio (inquit) quod finitum & certum est, nullus est coniecturæ locus. Concordat c. eum qui, 31. de reg. iuris, in 6. Certum autem siue notorium definitur potest id esse, quod omnes sciunt vel scire possunt, quodq; non intelligere lata culpa siue nimia negligentia est. Sic enim l. 2. 3. §. fin. ff. de verb. signif. Vlpianus: Lata (inquit) culpa est, nimia negligentia: id est, non intelligere quod omnes intelligunt. Et l. 223. in prin. ff. eod. tit. Paulus: Latæ culpæ finis est (inquit) non intelligere id quod omnes intelligunt. Sed & definitur notorium seu evidens, quod sensu deprehenditur, c. 2 in prin. de verb. signif. in 6. Quemadmodum autem ignorantia, ita scientia quoque atq; notorium aut iuris est aut facti, l. 1. in prin. ff. de ignor. iuris. Iuris notorium est, Honeste viuendum, neminem ledendum, suam cuiq; tribuendum esse, vim vi repellere licere, & alia huiusmodi, quæ sunt iuris naturalis. Hæc enim omnibus per se nota sunt, nec probatione indigent. De quibus Cicero pro Milone sic ait: Est hæc nõ scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus: verum ex natura ipsa arripimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti: non instituti, sed imbuti sumus. Hæc ergo qui negat, prima iuris principia negare videtur, contra quem disputandum nõ esse Aristoteles censet.

confer. Huius loci exemplum proponitur *l. scire oportet. 15. §. sufficit. ff. de excusatione tutorum, ubi Modestinus* : Huius fidem (inquit) sufficit firmare ex ipsa naturali iusticia. *Et l. liberorum. 220. in fine. ff. de verbor. significat. Callistratus* : Præter hæc omnia (inquit) natura nos quoque docet, parentes pios, qui liberorum procreandorum animo & voto uxores ducunt, filiorum appellatione omnes, qui ex nobis descendunt, contineri: nec enim dulciore nomine possumus nepotes nostros, quàm filij, appellare, &c. *Sic & l. 4. ff. ad l. Aquiliam, Caius* : Aduersus periculũ (inquit) naturalis ratio permittit se defendere. *Item l. ult. in prin. ff. de bonis damnatorum, Paulus* : Cum ratio (inquit) naturalis quasi lex quædã tacita liberis parentũ hæreditatem adijciat, &c. *Et hæc quidem natura sunt notoria. Vsu quoq; & consuetudine multa sunt notoria, quæ ignorare, nimia negligentia est: improbare, morositatis. Huiusmodi argumento utitur Paulus l. quadam. 9. §. numularios. ff. de edendo, dicens*: Numularios nõ est iniquum cogi rationes edere: quia accipiunt pecuniam, & erogant per partes: quarum probatio scriptura codicibusq; eorum maximè continetur; & frequentissimè ad fidem eorũ decurritur. *Plura huiusmodi exempla proposuimus supra in loco Ab auctoritate proxima. Hæc de notorio iuris. Factum quoq; si notorium sit,*

lata culpa est illud vel negare vel ignorare, haud aliter ac si quis in dubiū vocet ea, quæ sensibus à quouis deprehendi possunt: veluti niuem albam & frigidam esse: quorum prius visu, posterius tactu deprehenditur. Itaque sufficit allegare notorium esse, quamuis nulla alia argumenta producantur. Sed nec processu ordinario vel sententia declaratoria in notorio est opus, per l. ea qua. C. de accusationibus. Vnde l. emptorem. 12. in prin. ff. de actio. empti, Neratius ait, Emptorem noxali iudicio conuentum, siue defendat eo iudicio, siue non: quia manifestum fuit noxium seruum fuisse: nihilominus vel ex stipulatu, vel ex empto agere posse. Sed de hac re vide commentatores disceptantes. Hac de prima regula.

11. *Regula: in re dubia quod verisimilius est, sequendum. Quæ regula approbatur l. in obscuris. 114. ff. de reg. iuris, hisce verbis: In obscuris inspici solet quod verisimilius est, aut quod plerunque fieri solet. Concordat l. ob carmen. 21. §. si testes. ibi: confirmabit q̄. ff. de testibus. vbi Arcadius ait: Confirmabit iudex motum animi sui ex argumentis & testimonijs, quæ rei aptiora, & vero proximiora esse compererit. Concordat item l. cum de ætate. 13. ff. de probationibus. vbi Celsus: Cum de ætate hominis (inquit) quæreretur, Cæsar noster in hæc verba rescripsit: Et durum & iniquum est, cum de statu ætatis alicuius quæritur, & diuersæ professiones proferuntur, ei potissimum stare quæ noceat:*

sed

sed causa cognita veritatem excuti oportet; & ex eo potissimum annos computari, ex quo præcipue fidem in ea re constare credibilis videtur. *Huius loci exemplum proponitur l. 13. in fine. ff. qui potiores in pignore. vbi Paulus: Facti quæstio est (inquit,) sed verisimile est id actum, vt primam quanque pensionem pignorum causa sequatur. Aliud exemplum proponitur l. 24. ff. de condit. & demonstr. vbi Iulianus: Cum (inquit) vir uxori, quando cunque liberos habeat, fundum legauit: si mulier diuortio facto liberos ex alio procreauerit, deinde soluto secundo matrimonio ad prioré maritum redierit: non intelligitur expleta conditio: quòd testatorem verisimile nō est de his liberis sensisse, q̄ se viuo ex alio suscepti fuissent. Aliud exemplum proponitur l. Seruius. 122. in fine. ff. de verb. signif. vbi Pompanius: Quod (inquit) magis rationabile esse videtur. Sanè quod sit ex duobus verisimilius, & pro quo sit præsumendum, vel legibus definitur, vel legibus deficientibus arbitrio iudicis permittitur: vt infra lib. proxim. de præsumptionibus copiosius docebitur.*

III. Regula: In re dubia humanior, benignior & fauorabilior sententia est amplectenda. Quæ regula approbatur l. n. §. fin. de rebus dubijs. vbi *VLPIANUS*: Si incertum est (inquit) nec potest per subtilitatem iudicalem manifestari: in ambiguis rebus humaniorem sententiam sequi

h 3 oportet

oportet. *Concordat l. 8. ff. de pactis. vbi Papinianus* : Si omnia (*inquit*) vndique in vnam æqualitatem concurrant : humanior est sententia à Prætore eligenda. hoc enim ex diui Marci rescripto colligi potest. *Item concordat l. 14. in fin. C. de fideicommissar. libertat. hisce verbis* : In ambiguis sensibus melius est humaniorem amplecti sententiam. *Item concordat l. 55. ff. de reg. iuris. vbi Caius* : Semper (*inquit*) in dubijs benigniora præferenda sunt. *Concordat item l. rapienda. 128. ff. eod. tit. vbi Iulianus* : Rapienda occasio est (*inquit*) quæ præbet benignius responsum. *Similiter l. 152. in fine. ff. eod. tit. Marcellus* : In re dubia (*inquit*) benigniorem interpretationem sequi, non minus iustius est quam tutius. *Et l. 197. in fine. ff. eod. tit. Paulus* : In pœnalibus (*ait*) causis benignius interpretandum est. *Huius loci argumentum proponitur l. Titius 24. in fine. ff. de constituta pecunia. vbi Marcellus asserens eum qui per epistolam alterius obligationem suscepisset, nulla stipulatione interueniente, in sortem, non etiam in vsuras de constituta pecunia actione teneri: subiicit rationem his verbis* : Est enim humanior & vtilior ista interpretatio. *Aliud exemplum proponitur l. si ita scriptum. 13. in prin. ff. de liberis & posthumis. vbi Iulianus* : Licet (*inquit*) subtilis iuris regulæ conueniat ruptum testamentum fieri : attamen vt defuncti voluntas conseruetur, Ideo ad huiusmodi

modi sententiam humanitate suggerente decursum est. *Plaus humanioris & benignioris sententia species haec sunt*: Prima quidem ea, quae reo potius quam auctori fauet. Nam l. 167. ff. de reg. iuris, *Caius*: Favorebiles (inquit) rei potius quam actores habentur. Cuius leges concordantes vide in meis Digestis. Vnde humanior sententia censetur ea quae ad liberandum, quam quae ad condemnandum spectet: quod secunda speciei loco notandum. Approbatur autem haec species l. 46. ff. de action. & obligat. ubi *Aryianus* ait, mutuum interesse, queras utrum aliquis obligetur, an aliquis liberetur. ubi de obligando quaritur, propensiores esse debere nos, si habeamus occasionem, ad negandum: ubi deliberando, ex diverso ut facilius sumus ad liberationem. Hinc etiam *Imp. Traianus* l. 5. in prin. ff. de poenis, rescripsit: Satius esse impunitum relinqui facinus nocentis, quam innocentem damnari. Tertia species est sententia, quae fauet damno vitando magis quam lucro captando. Nam l. 41. ff. de reg. iuris, *Vlpianus*: In re obscura (inquit) melius est favere repetitioni, quam adneticio lucro. Quarta species est sententia, quae minorem summam complectitur. Sic enim l. 9. ff. de reg. iuris, *Vlpianus*: Semper in obscuris (ait) quod minimū est, sequimur. Et l. 34. in fine. ff. eod. tit. idē *Vlpianus*: Semper (inquit) in stipulationibus. & in ceteris contractibus id sequimur, quod actum est. Vnde si non apparet, quid actū est:

b 4. erit

erit consequens, ut id sequamur, quod in regione, in qua actum est, frequentatur. Quid ergo, si neque regionis mos appareat: quia varius fuit? ad id quod minimum est, redigenda summa est. *Huc etiam videtur pertinere, quod l. penult. ff. de pœnis, Venuleius: Interpretatione (inquit) legum pœnæ molliendæ sunt potius, quàm exasperandæ, Quinta species est sententia, quæ inclinatur ad, ut id quod bona fide gestum est, magis valeat quàm pereat. Nam ita l. quoties. 13. ff. de rebus dubijs, Iulianus: Quoties (inquit) in actionibus, aut in exceptionibus ambigua oratio est: commodissimum est id accipi, quo res, de qua agitur, magis valeat, quàm pereat. Huic concordat l. vbi est. 22. in fine. ff. eod. tit. vbi Paulus: Semper (inquit) in dubijs id agendum est, ut quàm tutissimo loco res sit bona fide contracta: nisi cum aperte contra leges scriptum est. Concordat item l. res bona. 54. ff. de contrah. empt. vbi Paulus: Res (inquit) bona fide vendita, propter minimam causam incepta fieri non debet. Concordat item l. 4. ff. de in integr. restitut. vbi Callistratus: Scio (inquit) illud à quibusdam observatum, ne propter minimam sanè rem vel summam (si maiori rei vel summæ præiudicetur) audiat is qui in integrum restitui postulat. Concordat item l. si quis. 66. ff. de iudicijs. vbi Ulpianus: Si quis (inquit) intentione ambigua, vel oratione*

tionem vsus fit: id quod vtilius ei est, accipiendum est. *Item concordat l. in contrahenda. 132. in fine. ff. de reg. iuris. vbi Iulianus: Ambigua (inquit) intentio ita accipienda est, vt res salua sit actori. Postremò humanior atque benignior est sententia pro dote quàm contra dotem, pro libertate quàm contra libertatem: qua species cum alijs similibus proponuntur infra lib. prox. cum de presumptionibus agetur.*

1111. *Regula: In re dubia, bonum, æquum seu vtile maxime spectandum. Quæ regula approbatur l. in omnibus. 90. ff. de reg. iuris, hisce verbis: In omnibus quidem, maxime tamen in iure æquitas spectanda est. Concordat l. quoties. 220. ff. eod. tit. hisce verbis: Quoties nihil sine captione inuestigari potest: eligendū est, quod minimum habeat iniquitatis. Huius exemplū proponitur l. quod si maritus. 3. §. fin. ff. de constituta pecunia. vbi Vlpianus: Hanc sententiam (inquit) non inuitus probarim: habet enim vtilitatem, vt ex die obligatus constituendo se eadem die soluturum, teneatur. Aliud exemplum proponitur l. 2. §. quanquam. ff. de aqua pluuia arcēda. vbi Paulus ait: Hæc æquitas iuggerit, etiamsi iure stricto deficiamus. Aliud exemplum proponitur l. illud. 5. in fine. ff. si pars hered. potatur. vbi idem Paulus: Sed vtilius est (inquit) posse eū adire qui nescit portionem, si cætera, quæ oportet eum scire, non ignoret.*

b s ret.

ret. Aliud exemplum proponitur l. 6. §. final. ff. de iure dotium. vbi Pomponius: Quia (inquit) bono & æquo non conuenit aut lucrari aliquem cum damno alterius, aut damnum sentire per alterius lucrum.

V. Regula: In re dubia id quod honestius est, sequendum. quæ regula approbatur l. semper. 42. in prin. ff. de ritu nuptiar. vbi Modestinus: Semper (inquit) in coniunctionibus non solum quid liceat, considerandum est, sed & quod honestum est. Huius exemplum proponitur l. adoptiuus. 14. §. idem tamen. ff. eod. tit. vbi Paulus: Sed in re dubia (inquit) rectius & modestius est huiusmodi nuptijs abstinere. Aliud exemplum proponitur l. quique. 4. §. parentem. ff. de in ius vocando. vbi Vlpianus: Sed Caius Cassius (inquit) vsq; in infinitum omnes parètes dicit: quod & honestius est, & merito obtinuit.

VI. Regula: In questionibus decidendis subtilitas vitanda. Quæ regula approbatur l. si fideiussor. 29. §. quadam. ff. mandati. vbi Vlpianus: Bonis (inquit) fidei non congruit de apicibus iuris disputare. Item l. ira vulneratus. 51. ff. ad l. Aquilianam, Iulianus: Multa (inquit) iure ciuili contra rationem disputandi pro utilitate communi recepta esse, innumerabilibus rebus probari potest. Vnum interim proposuisse contentus ero. Cum plures trabem alienam furandi causa sustulerint, quam singuli ferro

non

non possent: furti actione omnes teneri existimantur: quamvis subtili ratione dici possit, neminem eorum teneri: quia neminem verum sit eam sustulisse. *Aliud exemplum proponitur l. sicut. 8. §. si debitori. ff. quibus modis pignus soluitur. vbi Martianus: Si debitori (arr) cori cessum sit, & hæres eius vendiderit: potest facti quæstio esse, quid intellexerit creditor. Sed rectè venisse dicendū est. hæ enim subtilitates à iudicibus non admittuntur. Aliud argumentum proponitur l. 9. §. si res. ff. de iure dotium, his verbis: Si res alicui tradidero, ut nuptijs secatis dotis efficiantur, & ante nuptias decessero: verè or ne non possint in dominio eius effici, cui datæ sunt: & quia post mortem incipiat dominium discedere ab eo qui dedit, & quia pendet donatio in diem nuptiarum & cum conditio nuptiarum sequitur, iam hæredis dominium est, à quo invito discedere non posse facendum est. Sed benignius est favore dotium, necessitatem imponi hæredi consentire. Simili argumento vitur Imp. Iustinianus l. 7. C. de institut. dicens: Ne dum nimia vitur circa huiusmodi sensus subtilitate, iudicia restantium defraudentur. Sed & l. 7. in princ. C. de Senatusc. Trebell. idem Imp. ait: Ne dum nimia subtilitate vitur circa res pupillares, ipsa subtilitas ad perniciem eorum reuertatur, Eodem argumento vitur Imp.*

Imp. l. ult. C. de iure dotium, dicens: Quod satis scrupulosum, & per nimiam subtilitatē perniciosum est. Porro subtilitati opponitur simplicitas, quam idem Imp. Inst. de legitima adgnat. successione. §. & hac quidem lex, dicit legib. esse amicam. Item Inst. de fideicom. hereditat. §. sed quia stipulationes, subtilitatem vocat difficultatem, dicens: Nobis in legib. magis simplicitas quàm difficultas placet. Ibidem quoq; stipulationes ex S. C. Pegasiano descendentes appellantur captiosa. Item l. 1. C. de iuris formulis, Imp. Constantinus: Iuris formulæ (inquit) aucupatione syllabarum insidiantes, cunctorum actibus radicitus amputentur. Et Imp. Iustinianus l. 4. §. fin. C. de receptis arbitris, ait, Subtilem, imò magis supernuam observationem verborum ab aula concessisse: Et nos (inquit) nuper legibus à nobis scriptis multa vicia stipulationū, multasque ambages, scrupulososq; circuitus correximus.

VII. Regula: Viciosa interpretatio, & quæ rei gerenda inepta est, vitanda. Quæ regula approbatur l. in ambigua. 18. ff. de legibus. vbi Celsus: In ambigua (inquit) voce legis ea potius accipienda est significatio, quæ vitio caret: præsertim cum etiam voluntas legis ex hoc colligi possit. Item l. quoties. 67. ff. de reg. iuris, Iulianus: Quoties (inquit) idem sermo duas sententias exprimit, ea potissimum accipietur, quæ rei gerendæ aptior est. l. 3. ff. de reb. dubijs, Paulus:

In

In ambiguo sermone (*inquit*) non vtrunquē dicimus, sed id duntaxat quod volumus. Itaque qui aliud dicit quàm vult: neque id dicit quod vox significat, quia non vult: neque id quod vult, quia id non loquitur.

VIII. Regula: Interpretatio, qua facit legem vel dispositionem inutilem, est viciosa, exemplo l. 1. §. fin. ff. ad municipalem. vbi *Vlpianus*: *Celsus* (*inquit*) refert, Ponticis ex beneficio Pompei Magni competere, vt qui Pontica matre natus esset, & Ponticus esset, quod beneficium ad vulgò quæsitos solos pertinere quidam putant. quorum sententiam *Celsus* nō probat: neque enim debuisse caueri, vt vulgò quæsitus matris conditionem sequeretur: quam enim aliam originem hic habet? sed & ad eos qui ex diuersarū ciuitatum parentibus orientur. Plura de hac regula vide infra in loco speciali. A verbis legis, reg. 3.

IX. Regula: Odi restringi, fauores cōuenit ampliari. Quæ regula iuris canonici approbatur exemplo l. cum quidam. 19. ff. de liberis & posthumis. vbi *Paulus*: Cum quidam (*inquit*) filiam ex affe hæredem scripsisset, filioque quem in potestate habebat, decem legasset, adiecit: Et in tertia parte exhæres mihi erit. Quæritur, an rectè exhæredatus videretur? *Scæuola* respondit, non videri. & in disputando adiciebat, ideo non valere, quoniam nec fundi
exhæ-

exhæres esse iustus, rectè exhæredaretur. Aliamq; causam esse institutionis, quæ benignè acciperetur: exhæredationes autem non essent adiuuandæ.

X. Regula: *Qua contra bonos mores sunt, ipso iure non valent. Quæ regula approbatur l. 4. C. de inutilibus stipulat. his verbis: Omnia quæ contra bonos mores vel in pacto vel in stipulatione deducuntur, nullius momenti sunt. Concord. l. 15. ff. de condit. instir. his verbis: Quæ facta lædunt pietatem, existimationem, verecundiam nostram, & (vt generaliter dixerim) cõtra bonos mores fiunt: nec facere nos posse credendum est. Huius exemplum proponitur l. 14. §. eleganter. ff. soluto matrimonio. vbi dicitur, Si paciscatur in maritus, ne in id quod facere possit condemnetur, sed in solidum: hoc pactum seruandum non esse. Subijcitur ratio: Namq; contra bonos mores id pactum esse, melius est dicere, &c.*

XI. Regula: *Res mali exempli vitanda. l. obseruandum. 47. ff. de iudicijs. l. exemplo. 7. C. de probationibus. Hac de qualitatibus sententiarũ seu propositionum sint dicta. Sed & plures huiusmodi regulas, magis tamen speciales, licet videre in meis Digestis in loco adiunctorum singularum actionum.*

A definitione.

Hactenus de locis argumentationis proprijs & inartificialibus diximus: nunc de artificialibus & cum expositione communibus nobis est dicendum.

Inter

Inter quos primùm numeratur locus à definitione. Cuius prima regula hac est: Cui conuenit definitio, eidem conuenit etiam definitum. Huius exemplum proponitur l. *quasitum. 60. ff. de re iudicata.* vbi Iulianus probaturus febrem esse morbum fonticum, argumentatur à definitione morbi fontici, his verbis: Morbus fonticus existimandus est, qui cuique rei agenda impedimento est litiganti. Porro quid magis impedimento est, quàm motus corporis contra naturam, quem febrem appellant? Aliud exemplum proponitur *Instit. vi bonor. raptor. in princ. vbi Imper. Iustinianus probaturus raptorem esse furem, & furti actione teneri, argumentatur à definitione furis, hoc modo: Fur est qui alienam rem inuito domino contrectat. Quis autem magis alienam rem inuito domino contrectat, quàm qui vi rapit? Ideoque rectè dictum est, eum improbum furem esse. Huius regula exceptio hac est: Nisi definitio sit vitiosa & non sufficiens, quæ cum suo definito conuertere non possit. Cuius exemplum proponitur l. 1. §. *dolum malum. ff. de dolo malo.* vbi Vlpianus: Dolum malum (inquit) Seruius quidem ita definit: Machinationem quandam alterius decipiendi causa, cum aliud simulatur, & aliud agitur. Labeo autem ait, posse sine simulatione id agi, vt quis circumueniatur: posse & sine dolo malo aliud agi, & aliud simulari: sicuti faciunt qui p̄ eiusmodi dissi-*

disimulationem seruant & tuentur vel sua vel aliena. *Aliud exemplum proponitur l. ult. ff. de verb. signif. vbi Pomponius* : Apud Labeonem (*inquit*) malè ita scriptum est : Exhibet, qui præstat eius, de quo agitur, præsentiam. Nam etiam qui sistit, præstat eius, de quo agitur, præsentiam. Nec tamen exhibet, qui mutû, aut furiosum, aut infantem exhibet: non enim potest videri eius præstare præsentiam, cum nemo ex eo genere præsens satis aptè appellari potest.

II. Regula : Cui non conuenit definitio, eidem nec definitum conuenit. *Cuius exemplum proponitur l. quasitum. 12. in princ. ff. de instrum. legato. vbi Vlpianus* : Quæsitû est (*inquit*) an frumentum, quod cibarijs cultorum paratum foret, instrumento cederet? Et plurimis non placet: quia consumeretur. quippe instrumentum est apparatus rerum diutius mansurarum, sine quibus exerceri possessio nequireret. *Sed hoc argumento & communi opinione posthabitis, Vlpianus eo loci contrarium asserit, vt supra retulimus. Aliud exemplum proponitur l. minor. 51. ff. de procuratoribus. vbi Vlpianus* : Quoniam (*inquit*) defendere est, eandem vicem, quam reus, subire: defensor mariti amplius, quàm maritus facere possit, non est condemnandus. *quasi diceret Iurisconsultus* : At qui in maiorem quantitatem condemnatur, quàm reus condemnari

deminari possit, non eandem, sed aliam, & quidem duriores vitam, quam reus, subit. Hac de definitione rei. A nominis quoq; definitione argumenta sumuntur, de qua re dicetur infra in loco peculiari à nomine.

A genere.

Huius loci regula prima hac est: Quod predicatur de genere, idem etiam predicatur de qualibet eius specie. Quae regula approbatur l. semper. 189. ff. de reg. iuris. vbi Caius ait: Semper specialia generalibus insunt. Huius exemplum proponitur l. 1. §. generaliter. ff. de legatis praestandis contra tab. bonor. possess. petita. vbi Vlpianus: Generaliter (inquit) parentes & liberos Praetor excepit, nec gradus liberorum parentumve enumeravit. In infinitum igitur eis praestabitur. Aliud exemplum proponitur l. item apud Labeonem. 15. §. generaliter. ff. de iniurijs. vbi idem Vlpianus: Generaliter (inquit) vetuit praetor ad infamiam alicuius quid fieri. Proinde quodcumque quis fecerit, vel dixerit, ut aliquem infamaret: erit actio iniuriarum. Aliud exemplum proponitur l. si cui lana. 63. in princ. ff. de leg. 3. vbi idem Vlpianus: Si cui lana legetur (inquit) siue facta sit, siue infecta, lanæ appellatione continetur. Aliud exemplum proponitur l. si seruitus. 22. in princ. ff. de seruitus. urbanor. praedior. vbi Pomponius: Si ita sit cautum (inquit) ne luminibus officiantur: ambigua est scriptura, utrum ne his lu-

minibus officiat, quæ nunc sunt: an etiam his, quæ postea quoq; fuerint? Et humanius est, verbo generali omne lumen significari, siue quod in presenti, siue quod post tempus conventionis contigerit. *Simile exemplum extat c. quia circa. 22. de privilegijs. Aliud exemplum proponitur l. si quis. 29. C. de pactis. vbi Imp. Iustinianus: Si enim (inquit) ipso prætoris edicto pacta conuenta, quæ neq; contra leges neq; dolo malo inita sunt, omnimodo obseruanda sunt: quare in hac causa pacta non valeant? Huc pertinet etiam regula hæc: Qui Omne dicit, nihil excludit. item hæc: Vbi lex non distinguit, ibi nec nos distinguere debemus. De quib. tamen alibi specialiter agetur. Planè proposita regula exceptio prima hæc est: Nisi species à genere nominatim fuerit excepta. hoc enim casu regula proposita suum officium perdit. Quæ exceptio approbatur l. in toto. 80. ff. de reg. iuris. vbi Pomponius: In toto (inquit) ius re generi per speciem derogatur: & illud potissimū habetur, quod ad speciem directum est. Concordat l. in his. 14. ff. de legib. vbi Iulianus: In his (inquit) quæ cōtra rationem iuris constituta sunt, non possumus sequi regulā iuris. Item l. 1. in fin. ff. de reg. iur. vbi Paulus: Regula (inquit) simulatq; in aliquo viciata est, perdit officium suum. Item l. lex natura. 24. ff. de statu hominum, vbi Iulianus: Lex naturæ est (inquit) vt quæ nascitur sine legitimo matrimonio, matrem sequa-*

sequatur: nisi lex specialis aliud inducat. *Huius etiã loci est, quod l. omnis. 202. ff. de regulis iuris, Vlpianus ait, omnem definitionẽ in iure civili periculosam esse: rarum enim esse, vt subuerti non possit. item illud quod dici solet, Regulam per exceptionẽ restringi. de qua infra in loco speciali Ab exceptione, reg. 2. Exemplum huius exceptionis proponitur l. 4. §. fin. ff. de penu legata. vbi Paulus ait: Si cui penus legata sit præter vinum: omnis penus legata videtur, excepto vino. Aliud exemplum proponitur l. iurisgentium. 7. §. Prator ait. ff. de pactis. vbi Prator ait: Pacta conuenta, quæ neq; dolo malo, neq; aduersus leges, plebiscita, senatusconsulta, edicta, decreta principum, neque quo fraus cuiq; eorum fiat, facta erunt, seruabo. Hic generi, quod est pacta seruanda esse, derogatur per species, qua sunt pacta dolo malo, aduersus leges & in fraudem legum facta. Huius loci sunt omnes exceptiones iuris, quibus regula vel lex aliqua limitatur atque distinguitur. Altera proposita regula exceptio est: Nisi de specie proposita specialiter cautum sit: hoc enim casu dispositio generalis ad speciem istam non pertinet. Quæ exceptio approbatur exemplo l. sanctio. 41. ff. de pœnis. vbi Papinianus: Sanctio legum (ait) quæ nouissimẽ certam pœnam irrogat ijs, qui legis præceptis non obtemperauerint, ad eas species pertinere non videtur, quibus ipsa lege pœna specialiter addita est. nec*

ambigitur in omni cætero iure speciem generi derogare. Nec sanè verisimile est, delictum vnum eadem lege varijs æstimationibus coërceri. *Aliud exemplum proponitur l. vxorem. 39. §. fælicissimo. ff. de leg. 3. vbi sub generali legato non continentur ea, quæ alijs specialiter sunt legata. Cui concordat l. quasitum. 76. §. 1. ff. eod. tt. vbi Paulus: Mæui filii (ait) quidquid in prædio Semproniano habeo, tibi do lego. Seruos ex eodem prædio alijs datos deminuisse filij legatum. Concordant item l. 1. in prin. ff. de auro legato: l. feruis. 97. §. fin. ff. de leg. 3. l. si peculium. 10. in princ. ff. de manumissis testamentis: & l. si ita. 64. in prin. ff. de leg. 1. Accedit Casyt. dec. 159. num. 8. Tholos. decis. 58. Sed & huius exceptionis exemplum proponitur l. doli. 119. ff. de verb. obligat. vbi Papinianus: Doli clausula (inquit) quæ in stipulationibus subijcitur, non pertinet ad eas partes stipulationis, de quibus nominatim cauetur. Huic concordat l. stipulationes. 53. ff. eod. tt. vbi Vlpianus: Stipulationes (inquit) commodissimum est ita componere, vt quæcunque specialiter comprehendi possunt, contineantur: doli autem clausula ad ea quæ in præsentem occupari non possunt, & ad incertos casus pertinet. Planè proposita exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi eadem sit conditio generalis & specialis dispositionis. hoc enim casu nihil prohibet genus ad spectem, de qua nominatim cau-*

tum est, porrigi. quæ replicatio approbatur l. si ser-
uus. 27. §. cum eo planè. ff. ad l. Aquilianam. Vbi Cel-
sus non esse nouum ait, vt lex specialiter quibusdam
enumeratis generale subiiciat verbum, quò specialia
complectatur. Exemplum eius proponitur ibidem:
cum enim in lege Aquilia positum esset, Si quis alte-
ri damnum fecerit, qui dve vsserit, frugerit, ruperit in-
iuria; Celsus non negat fractum & vstum contineri
corrupti appellatione. Aliud exemplum proponitur
l. si quis. 8. in prin. C. de prescript. 39. annor. vbi Imp.
Iustinianus: Si quis emptionis (inquit) vel do-
nationis, vel alterius cuiuscunq; contractus
titulo rem aliquam bona fide per decem vel
viginti annos possederit, &c. Altera proposita
exceptionis replicatio est: Nisi bonis generaliter ob-
ligatis vel alienatis, postea quadam ex ijs specialiter
alijs obligentur. hoc enim casu specialis obligatio
non derogat generali. quæ replicatio approbatur l.
2. ff. qui potiores in pignore. vbi Papinianus: Qui
generaliter (inquit) bona debitoris pignori
accepit: eo potior est, cui postea prædium ex
his bonis pignori datur. Hac de secunda exce-
ptione. Tertia proposita regula exceptio est: Nisi
quibusdam specialiter enumeratis vel tractatis ge-
nerale verbum subiiciatur: hoc enim casu genus re-
stringitur ad species antea enumeratas, vel de qui-
bus antea est actum, nec ad alias species trahi potest.
Quæ exceptio approbatur l. si seruus plurium. 10.
§. fin. ff. de leg. 1. vbi innuitur sequentia declarari

per precedentia: de qua re dicitur infra in facti
 questione probanda, in loco Ab antecedentib. Huius
 exemplum proponitur l. ult. §. cui dulcia. ff. de tri-
 tico, vino legato. vbi Proculus: Cui dulcia (inquis)
 legata essent, si nihil aliud testamento signi-
 ficetur, omnia hæc esse legata: mulsum, pas-
 sum, defrutum & similes potiones: item v-
 uas, ficus, palmas, caricæ. quod si ita esset
 legatum, Vinum amphorarium, Aminæum,
 Græcum, & dulcia omnia: nihil inter dul-
 cia, nisi quod potionis fuisset, legatum pu-
 tat Labeo ex collatione vini amphorarij-
 quod non improbo. Aliud exemplum propo-
 nitur l. cum de lanionis. 18. §. penult. ff. de fun-
 do instrum. legato, vbi cum quidam ita legasset:
 Villam meam ita vt ipse possedi, cum supellectile,
 mensis, mancipijsq, qua ibi deponabantur, vrbaniæ
 & rusticæ, vineisq, qua in diem mortis meæ ibi erunt.
 & quæreretur, cum in diem mortis ibi libras & vi-
 treamisa, & vestispisam habuerat: an ea omnia
 legato cederent? Et quoniam quadam enumeras-
 set, Scauola respondit, specialiter expressa legato
 cedere. Alia exempla habentur l. 5. & l. 9. §. fin. ff.
 de transactionibus. l. si de certa. 31. C. eod. tit. l. em-
 ptor. 47. §. Lucius Titius. ff. de pactis. l. ita quis.
 135. §. fin. ff. de verb. oblig. l. legatorum. 34. §. quæ
 plures. ff. de leg. 2. l. quoties. 10. C. familia ercisc.
 l. iubemus. 21. C. ad S. C. Velleianum. c. sodes. 15.
 extr. de rescriptis. Accedit item Gabriel. lib. 6. de
 reg.

reg. iuris, conclus. 4. num. 22. Planè proposita exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi tam genus quàm species vel adiectiuo vel substantiuo modo enuncientur, vt non sit alterum alterius adiectiuum: hoc enim casu ad alias quàm ad præcedentes species genus sequens porrigitur, exemplo l. si seruus. 27. §. cum eo planè. ff. ad l. Aquiliam. vbi cum in lege Aquilia (vt supra diximus) positum esset, Vsserit, fregerit, ruperit: Celsus ait, cum eo qui vinum spurcavit, vel effudit, vel acetam fecit, vel alio modo viciavit, agi posse Aquilia: quia & effusum vel acetum factum corrupti appellatione contineatur. nec negat fractum & vstum contineri corrupti appellatione. Altera replicatio est: Nisi per coniunctionem copulatiuam vel disiunctiuam, genus speciebus enumeratis adijciatur: hoc enim casu etiam ad alias species porrigitur, exemplo l. ea tamen. 44. ff. de leg. 3. vbi Paulus: Hæc adiectio (inquit) Quæ eius causa parata sunt: legatum aliàs plenius efficit, aliàs exiguius. Augetur, cum sic scriptum est: Quæque eius causa parata sunt. id enim significat, Et si quid præter ea quæ dicta sunt, eius causa paratum est. minuitur detracta coniunctione Que: quia ex omnibus supra comprehensis ea sola definiuntur, quæ eius causa parata sunt. Accedit Turz. opin. 143. num. 1. Planè proposita replicationi contradicere videtur exemplum l. vlt. §. cui dulcis. ff. de tritico, vino legato: quod paulo superius

proposuimus. Quod ad disunctionem coniunctionem
 attinet, eius exemplum proponitur l. si quis. 31 ff. de
 auro legato, his verbis: Si quis ita legauerit; V-
 xori meæ mundum, ornamenta, seu quæ eius
 causa parauit, do lego: placet omnia deberi,
 sicuti cum ita legatur: Titio vina quæ in vr-
 be habeo, seu in portu, do lego. hoc enim
 verbum seu ampliandi legati gratia positum
 est. Tertia replicatio est in accessorio, s. de princi-
 pali antea sit actum. hoc enim casu generalis dispo-
 sitio etiam ad accessorium porrigitur, quamuis de
 eo antea nihil fuerit actum, exemplo l. 2. in prin. ff.
 si quis cautionibus in iudicio sistendi causa factis. vbi
 cum de principali negotio transactum esset, trans-
 actio ista porrigitur etiam ad stipulationem iudicio
 sisti pœnalem accessoriam. Quarta replicatio est:
 Nisi occasione alicuius certa causa lex generalis la-
 ta sit. hac enim generalis dispositio non restringitur
 ad causam, de qua antea est actum, exemplo l. 1. §.
 origo verò. ff. de postulando. vbi edictum pratoris,
 quo mulieres pro alijs postulare prohibentur, di-
 citur occasione Calpurnia improbissima fœmi-
 na introductum. attamen illud pertinet ad omnes
 fœminas, etiam probas. Simile exemplum est l. 2.
 in prin. ff. ad S. C. Macedonianum. Quinta repli-
 catio est: Nisi cum testator antea de filijs masculis
 vel naturalibus disposuisset, postea de filijs generali-
 ter disponat. hac enim dispositio ad omnes filios, nō
 solum eos de quibus antea actum est, pertinet. Hac
 repli-

replicatio controuertitur & distinguitur apud Gabriel. lib. 4. de testamentis, conclus. 10. Hac de replicationibus tertia exceptionis sunt dicta: de quibus tamen alijsq; pluribus vide apud Gabriel. lib. 6. de reg. iuris, conclus. 4. numer. 22. cum sequentibus usque ad finem. Quarta exceptio est: Nisi quis à generali dispositione causam dotis argumentetur. hoc enim casu argumentum non procedit, per ea quae tradit Negusan. in tractat. de pignor. in 1. parte 8. partis principalis, num. 3. ad fin. ut refert Baptist. à Villalob. in opin. com. in litera G. num. 7. Quinta proposita regula exceptio est: Nisi generi certa species sint subiecta. hoc enim casu generalis dispositio non ad alias, quàm ad sequentes species pertinet. Quae exceptio approbatur l. si seruus plurium. 50. §. fine. ff. de leg. 1. ubi innuitur praecedentia declarari per sequentia. cuius verba vide infra in facti quest. disputanda, in prin. Concordat. l. legata 9. in prin. ibi: si tamen species. ff. de supell. legata. cuius verba vide infra repl. prox. Exemplum huius exceptionis proponitur l. si cum 126. ff. de verb. signif. ubi Proculus: Si cum fundum (inquit) tibi darem, legem ita dixi, Vti optimus maximusque est: & adieci, Ius fundi deterius factum non esse per dominum: praestabitur amplius eo praestabitur nihil. Et si prior pars, qua scriptum est, Vti optimus maximusque est: liberum esse significat, ideoq; si posterior pars adiecta non esset, liberum praestare deberem:

i s tamen

tamen inferiore parte satis me liberatum
 puto (quod ad iura attinet) ne quid aliud
 præstare debeat, quàm ius fundi per domi-
 num deterius factum nō esse. *Aliud exemplum
 proponitur l. cum de lanionis. 18. §. cui fundum.
 ff. de instrum. legato, his verbis: Cui fundum in-
 structū legauerat, nominatim legauit man-
 cipia. quæsitum est, an reliqua mancipia,
 quæ non nominasset, instrumento cede-
 rent? Calsius ait, responsum esse, tamen
 mancipia instructi fundi sint: tamen videri
 eos solos legatos esse, qui nominati essent:
 quòd apparet non intellexisse patremfa-
 miliàs instrumēto quoq; seruos adnumera-
 tos. Huius exceptionis replicatio prima hac est: Nisi
 species subiecta ex abundantanti per imperitiam sint
 addita, non determinandi generis animo. qua repli-
 catio approbatur l. legata. 9. in prin. ff. de supell. le-
 gata. vbi Paulus: Legata (inquit) supellectili,
 cum species ex abundantanti per imperitiam e-
 numerantur, generali legato non derogatur.
 Si tamen species certi numeri demonstratæ
 fuerint: modus generi datus in his speciebus
 intelligitur. Idem seruabitur instructo præ-
 dio legato, si quædam species numerum cer-
 tum acceperint. Concordat l. questum. 12. §.
 pen. ff. de instr. legato, vbi Ulpianus: Si quis fun-
 dum (inquit) ita vt instructus est legauerit, &
 adiecerit, Cum supellectili vel mancipijs, vel*

vna

vna aliqua re, quæ nominatim expressa non erat: vtrum minuit legatum adiciendo speciem, an verò non? quæritur. Et Papinianus respondit, non videri minutum, sed potius ex abundantia adiectum. *Accedit Baptist. à Villalob. in com. opin. in litera P. nu. 344.* Altera replicatio est: Nisi rubro generali speciali nigrum subiiciatur, per hoc enim illud non restringitur. Quæ replicatio controuertitur, magis tamen approbatur apud Francisc. Viuium lib. 1. com. opin. vers. statuti rubrica. Sexta exceptio est: Nisi generi certa qualitas adijciatur: per hanc enim restringitur, nec pertinet ad alias species alterius qualitatis. Quæ exceptio approbatur exemplo l. testamento. 51. §. cum ita. ff. de manumiss. testam. vbi Pomponius: Cum ita (inquit) testamento adscriptum esset, Serui qui sine offensa fuerunt, liberi sunt: conditionem adscriptam videri placuit, cuius interpretationem placuit talem faciendam, vt de his in libertate danda cogitasse non videatur, quos poena coercuit, & ab honore administrandi, vel administrandæ rei negocio remouit. Aliud exemplum habetur l. si habitatio. 10. §. sed etsi relictus. ff. de vsu & habitatione, his verbis: Si relictus sit alicui domus vsusfructus habitandi causa: vtrum habitationem solam, an verò & vsufructum habeat, videntum? Et Priscus Neratius putat, solam habitationem legatam, quod est verum. *Simile exemplum proponitur in toto ad partem,*

partem, l. si seruus, 105. §. qui quinque. ff. de leg. 1. vbi Africanus: Qui quinque (ait) in arca habebat, ita legauit, vel stipulanti promisit: Decem quæ in arca habeo. & legatum, & stipulatio valebit: ita tamen, vt sola quinque vel ex stipulatione, vel ex testamēto debeantur. Vt verò quinque quæ deerunt, ex testamento peti possint, vix ratio patitur. nam quodammodo certum corpus, quod in rerum natura non sit, legatum videtur, &c. Aliud exemplum proponitur l. ea tamen. 44. in fine. ff. de leg. 3. cuius verba vide supra except. 3. repl. 2. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi qualitas adiecta ad genus præcedens salua ratione recti sermonis referri non possit. quæ replicatio approbatur l. Plautius. 9. ff. de auro legato, his verbis: Plautius mulieri ita legauit: Quisquis mihi heres erit, Titix vestem meam, mundum, ornamentaque muliebria damnas esto dare. Cassius ait, si nō appareat quid sensisset, omnem vestem secundum verba testamenti legatam videri. Paulus. Idem Iabolenus scribit: quia verisimile est (inquit) testatricem tantū ornamentorum vniuersitati derogasse, quibus significationem muliebrum accommodasset. Accedere eo, quod illa demonstratio MULIEBRIA neque vesti, neque mundo adplicari, salua ratione recti sermonis, possit. Altera replicatio est: Nisi ex abundanti
qualitas

qualitas sit adiecta: hoc enim casu genus precedens non restringitur, exemplo l. pediculis. 33. §. Labeo. ff. eod. tr. vbi Paulus: Labeo (inquit) testamento suo Neratiæ vxori suæ nominatim legauit vestem, mundum muliebre omnem, ornamentaque muliebria omnia, lanam, limum, purpuram, versicoloria, facta, infectaque omnia, &c. Sed nõ mutauit substantiam rerum non necessaria verborum multiplicatio, quamuis Labeo testamento lanam, ac deinde versicoloria scripsit: quasi desierit lana tineta lana esse: detracto que verbo Versicoloria, nihilominus etiam versicoloria debentur: si non appareat aliam defuncti voluntatem fuisse. Septima exceptio est: Nisi dispositio generalis in specie proposita inutilis esse futura, natura vel iure obstante. Hac exceptio approbatur exemplo l. si quando. 106. in prin. ff. de leg. 1. vbi Africanus: Si quando (inquit) quis vxori suæ ea quæ viuus donauerat, vulgari modo legat: non de alijs donationibus eum videri sentire, quàm de his quæ iure valituræ nõ sunt. Alioquin frustra ei legaturus sit, si ita exprimat: Quæ vxori meæ iure donauero, ea ei lego. vel ita: Quæ vxori manumissionis causa donauero. nam inutile legatum futurum est. Aliud exemplum proponitur l. vt gradatim. 11. §. 1. ff. de muneribus & honor. vbi Modestinus: Et si lege municipali caueatur (ait)

ut præferantur in honoribus certæ conditionis homines: attamen sciendum est, hoc esse seruandum, si idonei sint. Et ita rescripto diui Marci continetur. *Aliud exemplum proponitur l. 3. C. quæ res pignori obligari non possunt, vbi Imp. Alexander: Spem (inquit) eorum præmiorum, quæ pro coronis athleticis pensatâ sunt, priuata pactioe pignorate minimè admittendum est. Et ideo nec si generale pactum de omnibus bonis pignori obligandis interuenit, tenet. Aliud exemplum proponitur l. creditor. 60. §. Lucius Titius. ff. mandati: & l. 4. §. Iulianus. ff. de administr. tutor. de quo vide infra except. 9. Octaua exceptio est: Nisi ratio generalis dispositionis in specie proposita cesset. Hac exceptio approbatur exemplo l. adigere. 6. §. quamuis. ff. de iure patronatus. vbi Paulus: Quamuis (inquit) nulla persona lege excipitur: tamen intelligendum est de his legem sentire, qui liberos tollere possunt. Itaque si castratum libertum iureiurando quis adegerit: dicendum est, nõ puniri patronum hac lege. Plura de hac exceptione dicentur infra in loco A ratione legis cessante, reg. 2. Nona exceptio est: Nisi verisimile non sit, eum qui generaliter disposuit, de certa specie admonitum, eam comprehendere voluisse. hoc enim casu generalis dispositio ad istam speciem non extenditur, exemplo l. obligatione. 6. cum duabus legibus sequentibus. ff. de pignor. & hypoth. vbi Vlpianus:*

Obli-

Obligatione (*inquit*) generali rerū, quas quis habuit, habiturusve est, ea nō continebūtur, quæ verisimile est quēquā specialiter obligatum nō fuisse: vrputa supellex, item vestis relinquenda est debitori: & ex mancipijs, quæ in eo vsu habebat, vt certum sit eum pignori daturum non fuisse. Proinde de ministerijs eius perquam ei necessarijs, vel quæ ad affectionem eius pertinent, vel quæ in vsu quotidianum habentur: Seruiana non competit. Denique concubinam, filios naturales, alumnos constitit generali obligatione non contineri: & si qua alia sunt huiusmodi ministeria. *Accedit Gabriel. lib. 6. de reg. iuris, conclus. 4. num. 15. Aliud exemplum proponitur l. quæro. 54. §. inter locatorem. ff. locati. vbi Paulus: Inter locatorem fundi (ait) & conductorem conuenit, ne intra tempora locationis eius conductor de fundo inuitus repelleretur: & si pulsus esset, pœnam decē præstaret locator conductori. quæsitū, cum conductor biennij continui pensionem non solueret, an sine metu pœnæ expelli possit? Respondi, quamuis nihil expressū sit in stipulatione pœnali de solutione pensionum: tñ verisimile esse, ita conuenisse de nō expellendo colono intra tēpora præstituta, si pensionib. paruerit, & vt oportet coluerit. Et ideo si cœperit perere pœnam is qui pensionibus satis nō fecerit, profutura loca*

locatori doli exceptionem. *Aliud exemplum proponitur l. creditor. 60. §. Lucius Titius ff. mandati. vbi Scauola: Lucius Titius (ait) fratris filio commisit rerum suarum administrationem ita: Tibi rerum mearum omnium liberam administrationem permitto: siue vendere, siue pignori obligare, siue comparare, siue quid aliud agere velis, me non aliter omnia quæ per te gesta erunt, rata habente, neque in vilius gestione tibi reclamante, quam si rerum mearum penes te dominium esset. quæsitum est, si quid non administrandi animo, sed fraudulenter alienasset, vel vendidisset, an valeret? Respondi, eum de quo quæritur, plenè quidem, sed quatenus res ex fide agenda esset, mandasse. Hoc exemplum etiam ad superiorem septimam exceptionem referri potest: quoniam conuentio ne dolus praestetur, valet: l. si vnus. 27. §. illud nulla. ff. de pactis. Simile exemplum extat l. 4. §. Iulianus. ff. de administr. tutor. vbi Iulianus huiusmodi speciem proponit: Quidam decedens filiis suis dederat tutores, & adiecerat, Eos ἀνικλογιστας esse volo: & ait Iulianus, tutores, nisi bonam fidem in administratione præstiterint, damnari debere: quamuis testamento comprehensum sit, vt ἀνικλογισται essent. Sed nec eo nomine ex causa fideicommissi quicquam consequi debebunt, vt ait Iulianus. Ulpianus. Et est vera ista sententia: nemo enim*

enim ius publicum remittere potest huiusmodi cautionibus, aut mutare formam antiquitus constitutam. *Aliud exemplum non ab simile proponitur l. Aurelio. 21. §. Caius. ff. de liberatione legata. vbi Modestinus: Caius Seius (inquit) cum adoleuisset, accepit curatores Publium Mæuium & Lucium Sempronium. Idem Caius Seius intra legitimam ætatem constitutus, cum in fatum concederet, testamento suo de curatoribus suis ita cauit: Quæstionē curatorib. meis nemo faciat: rem enim ipse tractavi. quæsitum, an rationem curæ hæredes adulti à curatoribus petere possint: cum defunctus, vt ex verbis testamenti apparet, confessus sit, se omnem rem suam administrasse. Respondi, si quid dolo curatores fecerunt, aut si quæ res testatoris penes eos sunt, eo nomine conueniri eos posse. Porro non solum in contractibus & vltimis hominum voluntatibus, sed in legibus etiam exceptio proposita obtinet, vt quamuis lex generaliter disponat, tamen nõ extendatur ad casum, quem legislator, si admonitus esset, excepturus fuisset. Ita enim Aristot. lib. 5. Ethicor. cap. 10. Perionio interprete, scribit: Cum de toto genere lex dicit, atq; aliquid ijs in rebus contra generalem legis comprehensionem existit: tum percommode accidit, vt qua parte scriptor legis aliquid prætermisit ac peccauit, omnino ac semel locutus, id quod prætermisissum sit, corrigatur. Quod etiam le-*

k

gista-

gislator, si adesset, admoneret, etiamsi iam legem
 tulisset. Planè hac legum correctio siue distinctio,
 nisi euidēs subfit aequitas, qua nullam admittat du-
 bitationem, non passim cuius est permittenda, vt ex
 verisimili aliquo exceptionem introducat, sed hoc
 ad legislatoris munus pertinet. Proinde in d. cap. 10.
 Aristoteles subiicit: Quocirca (inquiens) decretò
 opus est. & l. 1. C. de legibus. Imp. Constantinus:
 Inter æquitatem (ait) & ius interpositam in-
 terpretationem nobis solis & oportet, & li-
 cèt inspicere. In re igitur dubia melius est verbis
 edicti seruire, teste Vlpiano l. 1. §. sed si sciente. ff.
 de exercitoria actione. Planè in causis extraordina-
 rijs, & ijs qua causa cognita expediuntur, licet iu-
 dici ex ratione probabili à generali dispositione re-
 cedere: quod decima exceptionis loco notandum. Sit
 ergo proposita regula decima exceptio talis: Nisi in
 causis arbitrarijs iudici ex probabili ratione aliter
 videatur. Quæ exceptio approbatur exemplo l. ob
 carmen. 21. §. si testes. ff. de testibus. vbi Arcadius:
 Si testes omnes (inquit) eiusdem honestatis
 & existimationis sunt, & negocij qualitas
 ac iudicis motus cum his concurrat, sequen-
 da sunt omnino testimonia. Ait Iurisconsultus:
 Ac iudicis motus cum his concurrat. Ex his
 verbis colligitur exceptio proposita: vt quamuis
 generaliter caueatur, testibus præsertim honestæ &
 inculpate vitæ, fidem adhibendam esse, l. 3. in prin.
 ff. eod. tt. tamen si in causa proposita iudicis arbi-

mus in contrarium ducatur, possit illorum testimonio posthabito, contra ac testati sunt, pronunciare. Vnde l. *quaesitum*. 13. in fin. ff. eod. tit. Papinianus ait, ad officium iudicis pertinere, eius quoque testimonij fidem, quod integra frontis homo dixerit, perpendere. Aliud proposita exceptionis exemplum proponitur l. *quod si minor*. 24. §. fin. ff. de minor. viginti quinque annis. vbi Paulus: Ex hoc edicto (inquit) nulla propria actio vel cautio proficitur: totum enim dependet ex Praetoris cognitione. Aliud proponitur l. *hodie*. 13. ff. de pœnis. vbi Ulpianus: Hodie (inquit) licet ei qui extra ordinem de crimine cognoscit, quam vult sententiam ferre, vel grauiorem, vel leuiorem: ita tamen, vt in vtroque rationem non excedat. In huiusmodi igitur speciebus seu causis, quae magis ex arbitrio iudicis, quam ex certa legum auctoritate pendent, regulae generales pro arbitrio iudicis possunt distingui. de qua re infra libro proximo copiosius tractabitur. Vndecima exceptio est: Nisi quid de genere praedicetur, quatenus genus est, & à specie differt: hoc enim de specie praedicari non potest. puta, creditum completur sub se commodatum, depositum, pignus, &c. l. 1. ff. si certum petatur. At mutuum creditum est. Hinc non sequitur, mutuum completi commodatum, depositum, pignus, &c. Duodecima exceptionis loco notandum, Non quemadmodum quod praedicatur de genere, consequitur idem etiam

*pradicari de specie : ita contra de quo pradicatur
 genus, consequi de eodem etiam pradicari speciem.
 Neque enim valet argumentum: Hoc factum est do-
 losum, ergo est violentum, quanquam vis sub dolo
 comprehenditur. Quod l. 2. §. doli mali. ff. vi bonor-
 raptor. Vlpianus ait his verbis : Doli mali mentio
 hic & vim in se habet. Nam qui vim facit, do-
 lo malo facit: non tamen qui dolo malo facit,
 utique & vim facit. Et ita dölus habet in se &
 vim. Sic etiam non sequitur : Bucephalus est ani-
 mal, ergo est homo. Planè hoc modo negatiuè proce-
 dit argumentum, de quo sequitur infra reg. prox.
 Decimatertia exceptio est: Nisi dispositio sit iurata.
 hac enim sub generali dispositione non continetur.
 Qua exceptio controuertitur & distinguitur apud
 Gabriel. lib. 2. de iureiurando, concl. us. 5. Decima-
 quarta exceptio est in bonis futuris, qua generali
 appellatione bonorum non continentur, per ea qua
 habentur M. I. R. lib. 2. cap. 10. vers. bonorum ap-
 pellatione. & libro 4. cap. 11. reg. 8. except. 6. repl.
 1. item lib. 5. cap. penult. in verbo Bona. Decima-
 quinta exceptio est in persona loquentis. hic enim
 generali sermone non continetur. Qua exceptio ap-
 probatur & distinguitur apud Gabriel. lib. 6. de
 verb. signif. conclus. 9. Plures huiusmodi exceptio-
 nes vide apud Gabriel. lib. 6. de reg. iuris, conclus. 4.
 item eod. lib. 6. de legibus, concl. 1. item M. I. R. lib. 5.
 cap. vlt. reg. 13. Hac de prima regula, eiusq; exceptio-
 nibus sint dicta.*

11. Regula: A quo remouetur genus, ab eodem remouetur & species. Cuius exemplum proponitur l. 1. §. quod autem Prator. ff. de aleatoribus. vbi Vlpianus argumentatur hoc modo: Prator generaliter dicit: Si quid in domo eius, apud quem in alea lusum esse diceretur, subtractum erit: actionem non dabo. Ergo nec furti actio, nec condictio, nec vindicatio rei furtiua, neq; ad exhibendum actio hoc casu dabitur. Verba Vlpiani hac sunt: Quod Prætor negat se furti actionem daturum: videamus, vtrum ad pœnalem actionem solam pertineat, an & si ad exhibendum velit agere, vel vindicare, vel condicere? Et est relatam apud Pomponium, solummodo pœnalem actionem denegandam. Quod non puto verum. Prætor enim simpliciter ait: Si quid subtractum erit, iudicium non dabo. Aliud exemplum proponitur l. ult. C. de rebus alienis non alienandis. vbi dicitur: Quoties alienatio rei sit prohibita, toties etiam pignoris & vsusfructus dationem, item seruitutis impositionem censeri prohibitam. Huius exceptio prima hac est: Nisi species aliqua nominatim fuerit excepta. Qua exceptio approbatur d. l. ult. in fine, his verbis: Nisi in ijs tantummodo casibus, in quibus constitutionum auctoritas, vel testatoris voluntas, vel pactio num tenor, q alienationem interdixit, aliquid tale fieri permiserit. Plures proposita regula exceptiones vide supra reg. prox. Hac de loco A genere sunt dicta.

Aspe-

A specie.

I. Regula: De quo pradicatur species, de eodem pradicatur & genus. Sic l. quod Nerva. 32. ff. de positi, si quis non ad eum modum, quo in suis rebus solet esse, in deposito custodiendo diligens sit, lata culpa dicitur. Hac autem cum sit doli species, infertur, si quis ad dictum modum in deposito custodiendo diligens non sit, dolum esse. Sic etiam cum hereditas ius sit, ius autem rei species dicatur: inferri potest, hereditatem quoque rei appellatione contineri: Inst. de rebus corporalibus & incorporalibus. §. incorporales autem. Planè huius regula exceptio hac est: Nisi negatiuè species de aliquo pradicetur. Nam ut remoto genere, remouetur quoque species, ut supra diximus: ita contra remota specie, remouetur quoque genus. cuius exemplum proponitur l. in duobus. 28. §. si quis iurauerit. ff. de iureiurando. vbi Paulus: Si quis (inquit) iurauerit se non rapuisse: non debet adiuuari hoc iureiurando & in actione furti & condictione: quia aliud est furtum fecisse, quod vel clam fieri potuit. Hic quamuis rapina furti species sit, Institut. vi bonorum raptor. in prin. tamen negata rapina, non propterea censetur negatum furtum. Huius exceptionis replicatio prima hac est: Nisi eadem ratio sit in genere remouendo, qua est in specie remota. Hac replicatio approbatur exemplo l. 4. C. de pradijs minorum. vbi cum pradia minorum sine decreto magistratus distrahi essent prohibita, l. 1. ff. de rebus

eorum

eorum qui sub tutela sunt : Imp. Valerianus ait : Non solum per venditionem prædia pupilli vel adolescentis alienari prohibentur, sed neque transactione, neque permutatione, & multo magis donatione, nec alio quoquo modo ea transferri à dominio eius possunt. Huic concordat quod l. statu liberi. 29. in fine. ff. de statuliberis, dicitur, quod lex XII. Tabular. Emptionis verbo omnem alienationem complexa videatur. Altera replicatio est: Nisi omnes species fuerint negata vel remota: hoc enim casu genus quoque remouetur. Cuius exemplum proponitur l. obligationum. 43. §. placet. ff. de action! & obligat. vbi Paulus probaturus, Tempus non esse modum tollenda obligationi, vel speciem liberationis, ait: Quod alicui deberi cœperit, certis modis deberi definit. Quasi diceret: Certa sunt species liberationis: vt puta solutio, acceptilatio, nouatio, &c. Sed tempus neq; solutio est, neq; acceptilatio, neq; nouatio, neq; alia huiusmodi liberationis species. Ergo tempus non est liberatio. Tertia replicatio est: Nisi remota ea specie, qua maxime videbatur inesse: hoc enim casu etiam genus remouetur. Quae replicatio approbatur exemplo l. 5. §. & siquidem. ff. de præscriptis verbis. vbi Paulus probaturus, permutationem non esse contractum nominatum, sed innominatum, ex quo ciuilis actio præscriptis verbis competat, vritur hoc argumento: quia permutatio non sit emptio. Verba eius hæc sunt:

Si rem do, vt rem accipiam: quia non placet permutationem rerum emptionem esse, dubium non est nasci ciuilem obligationē præscriptis verbis. *Hac de prima regula.*

II. Regula: Quod predicatur de specie, idem etiam predicatur de genere. Quæ regula approbatur exemplo Institut. de perpetuis & temporalibus actionibus. §. non autem. vbi Imp. Iustinianus à speciebus ad genus argumentatur hoc modo: Furti, vti bonorum raptorum, iniuriarum & damni iniuriarum actiones in heredem rei non competunt. Ac huiusmodi actiones pœnales sunt: Ergo pœnales actiones in heredem rei non competunt. Aliud exemplum proponitur Institut. de replicationibus. §. sanè quadam. vbi Idem Imperator ita argumentatur: Debitor, si bonis cesserit, & cum eo creditor experiatur, defenditur per exceptionem. Sed hæc exceptio fideiussoribus non datur. Ergo quadam exceptiones, quibus defenditur debitor, fideiussoribus non solent accommodari. Ad hunc locum pertinent etiam argumenta ab exemplis sumpta: siquidem exempla nihil aliud sunt quam species specialissima, siue indiuidua, quibus genus tum confirmatur, tum declaratur. Proinde huius loci est, quod l. 1. §. quamuis autem. ff. de postulando, Vlpianus probaturus cacum posse magistratū acceptum retinere, adducit exemplum Appij Claudij caci, dicens: Nunquid cæcus magistratum gerere possit, deliberabimus. Exstat quidem exemplum eius qui gessit. Appius denique

et
di
cau
da

denique Claudius cæcus consilijs publicis intererat, & in senatu seuerissimã dixit sententiam de Pyrrhi captiuis, Sed melius est, vt retinere quidem dicamus iam acceptum magistratum posse: adspirare autem ad nouum penitus prohiberi: idque multis comprobatur exemplis. *Aliud exemplum proponitur l. in quaestionibus. 8. ff. ad l. lul. maiestatis. vbi Papinianus exemplo Fulvia mulieris docet, mulieres in quaestionibus læsæ maiestatis audiendas esse. Verba eius hæc sunt: In quaestionibus læsæ maiestatis etiã mulieres audiuntur. Et coniurationem Lucij Catilinæ Fulvia mulier detexit, & Marcum Tullium consulẽ indicio suo instruxit. Plane si particulariter ex regula proposita à specie ad genus concludatur, necessarium hinc sumetur argumentum: sin vniuersaliter concludatur, argumentũ erit satis infirmum. quod exceptionis loco notandũ, Neq; enim sequitur: Exceptio cessionis bonorum, qua competit debitori, fideiussoribus eius denegatur. Ergo omnis exceptio qua competit debitori, fideiussoribus eius denegatur. cum sæpe aliquid in specie ob singularem aliquã rationem cautum sit, qua ratio in genere cesset. Ideoq; contrarium in genere censeatur cautum: de qua re infra in loco Ab exceptione copiosius tractabitur. Quocirca Imp. Iustinianus res iudicatas in exemplum trahi prohibet, neque exemplis, sed legibus indicandum præcipit, l. nemo iudex. C. de sententijs & interlocutionibus.*

Et eleganter l. sed licet. 12. ff. de officio præsidis, Proculus: Licet (inquit) is qui prouinciæ præest, omnium Romæ magistratuum vice & officio fungi debeat: tamen nõ tam spectandum illi est, quid Romæ factũ sit, quàm quid fieri debeat. Sed & proposita exceptionis exemplum habetur l. item legato. 47. §. item interest. ff. de leg. 3. vbi Vlpianus: Interest (inquit) ipsius causa parata sint ei legata, an ipsius causa empta. Paratis enim omnia continentur, quæ ipsius vsibus fuerunt designata: emptis verò ea sola, quæ propter eam empta eius fecit maritus. Vnde non continebuntur, emptis solis legatis, quæ alia ratione paterfamiliàs adquisita ei destinavit. Planè si eadem sit ratio in genere, quæ in specie, nihil prohibet à specie ad genus vniuersaliter argumentari: quod prima replicationis loco notandũ. Vbi enim eadem est ratio, ibi idem ius constituendũ esse leges volunt: de quo dicitur infra in loco A ratione legis. Ideoq; non rarò in iure à specie ad genus vniuersaliter concluditur: vt l. omnem. 20. ff. de iudicijs. vbi cum cautum esset, ibi quæque conueniendum, vbi contraxerit: Paulus ab hac specie obligationis ad omnem obligationem, siue ex contractu siue ex quasi contractu, siue ex delicto siue ex quasi delicto descendat, argumẽtatur, dicens: Omnem obligationem pro contractu habendam existimandum est: vt vbi cunq; aliquis obligetur, & contrahi videatur, quamuis non ex crediti

erediti causa debeat. *Similiter à specie ad genus, seu à petitione caducæ hereditatis ad omnem petitionem hereditatis argumētatur Vlpianus l. item veniunt. 22. §. ait Senatus. ff. de petitione hereditatis, his verbis: Ait Senatus: Cum antequam partes caducæ fisco peterētur: hoc euenerat, vt fisco partes caducę peterentur. Sed etfi ex asse fiat, senatusconsultum locum habebit. Idem etfi vacātia bona fisco vendicentur, vel ex alia quacunq; causa bona ad eum peruenierint: senatusconsultum hoc locū habebit: etfi ciuitati peterentur. In priuatorum quoq; petitionibus senatusconsultum locum habere, nemo est qui ambigat, licet in publica causa factū sit. Non solūm autem in hæreditate hoc utimur senatusconsulto: sed & in peculio castrensi, vel alia vniuersitate. Huius etiā loci est quod supra diximus, Emptionis verbo omnem alienationem contineri. item quod l. filij. 84. ff. de verb. signif. Paulus ait, Filij appellatione omnes liberos intelligi. & quod idem Paulus l. senatusconsulto. 60. ff. de ritu nuptiar ait, Senatusconsulto, quo cautum est, ne tutor pupillam filio suo nuptum collocet: etiam nepotē significari. Aliud exemplum proponitur l. patre. 8. in prin. ff. de his qui sui vel alieni iuris sunt. vbi Vlpianus: Patre furioso (inquit) liberi nihilominus in patris sui potestate sunt. Idem & in omnib. est parentibus, q liberos habēt in potestate. Sed plura de replicatione propa-*

proposita vide infra in d. loco A ratione legis. Altera proposita exceptionis replicatio est: Nisi omnibus speciebus enumeratis, vel quibusdam enumeratis, & generali clausula subiecta, genus inferatur; hoc n. casu à specie ad genus vniuersaliter argumentari licet. de quare dicetur infra lib. prox. vbi de inductione agetur. Hac de secunda regula sint dicta. Sed & alias huius loci regulas vide infra in loco speciali Ab exceptione legis. Nam prohibitum in specie, videtur in genere concessum: & contra in specie concessum, in genere prohibitum censetur. de quo d. loco Ab exceptione, reg. 2. Non solum autem à specie ad genus, sed à specie ad aliam speciem cognatam argumentari licet: de quo dicetur infra in loco A comparatis. Haecenus ergo de loco A specie fit dictum.

A differentia & proprio.

In quo differant proprium & differentia, supra libro primo diximus. Et id quoad expositionem at-
Reg. tinet, locum habet: quoad inueniendi rationem at-
 tinet, nihil videntur differre. Est igitur horum loco-
 rum prima regula hac: De quo affirmatur vel ne-
 gatur differentia seu proprium alicuius, de eodem
 etiam affirmatur vel negatur id cuius est differentia
 seu proprium. Cuius exemplum proponitur l. ult. ff.
 de instru. legato vbi Labeo probaturus, instrumento
 nauis legato scapham non contineri, à differentia
 scapha & instrumenti argumentatur hoc modo:
 Scapha nauis non est instrumentum nauis.

Etenim

Etenim mediocritate, non genere ab ea dif-
fert. Instrumentum autem cuiusque rei ne-
cesse est alterius generis esse atque ea cuius
sit. *Aliud exemplum proponitur l. 1. §. sed verior
est. ff. de contrah. emptione. vbi Paulus probaturus
permutationem emptionis speciem non esse, à diffe-
rentia seu proprio vtriusque argumentatur, his ver-
bis: Nam vt aliud est vendere, aliud emere:
alius emptor, alius venditor: sic aliud est pre-
cium, aliud est merx: quod in permutatione
discerni non potest, vter emptor & vter ven-
ditor sit. Aliud exemplum proponitur l. conuenit.
65. ff. eod. tit. vbi Labeo: Conuenit (inquit) mi-
hi tecum, vt certum numerum tegularum
mihi dases certo precio. quas tu faceres. V-
tram emptio sit, an locatio? Respondi: Si ex
meo fundo tegulas tibi factas vt darem con-
uenit, emptionem puto esse, non conductio-
nem. Toties enim conductio alicuius rei est,
quoties materia, in qua aliquid præstatur, in
eodem statu eius manet: quoties verò & im-
mutatur & alienatur, emptio magis, quàm
locatio, intelligi debet. Aliud exemplum propo-
nitur l. 14. C. de testamentis. vbi Imp. Dioclet. &
Maximinianus: Non codicillum (inquit) sed
testamentum auiam vestram facere voluisse,
institutio & exhæredatio facta probant eui-
denter. Huius loci etiã sunt hæc argumenta: Suum
cuique tribuit, Ergo est iustus. De apicibus iuris di-
sputat.*

spuat. Ergo bonam fidem non habet. Siquidem bone fidei non congruit de apicibus iuris disputare, ut dictum supra in loco A qualitate sententia, reg. 6. in prin. Sanè quoniam differentia & propria ex istdem ferè locis, ex quibus argumenta, sumuntur, ut supra dictum est: euenit, ut hic locus cum alijs coincidat, & ab alio loco, vnde differentia sumpta est, argumentum huius loci videatur desumptum. Proinde de regula proposita satis sit dictum.

Altera huius loci regula videri potest, quòd separatorum separata sit ratio. Sed de hac regula dicetur infra in loco A repugnantibus.

A toto.

Huius loci prima regula hac est: De quo predicatur totum, de eodem predicatur qualibet eius pars. Quae regula approbatur l. in toto. 113. ff. de reg. iuris, hisce verbis: In toto & pars continetur. Concordat l. in eo. 110. in prin. ff. eod. tit. vbi Paulus: In eo (inquit) quod plus est, semper inest & minus. Huius exemplum proponitur l. quoties. 9. §. sed, si non. ff. de hered. institut. vbi si maiorem partem adscripserit testamentarius, vel (quod difficilius est probatione) ipse testator, ut pro quadrante semissem: Proculus putat, ex quadrante fore heredem: quoniam inest quadrans in semisse. Aliud exemplum proponitur l. non debet. 21. ff. de reg. iuris. vbi Vlpianus: Non debet (inquit) cui quod plus est licet, quod minus est non licere. Hoc appellatur totum virtutis seu efficacia cuiusdam, de cuius generis argu-

argumētis infra dicitur in loco A comparatis. Aliud exemplum proponitur Inst. de fideiussoribus. §. fin. ubi Imp. Iustinianus: In stipulationibus (inquit) fideiussorū sciendum est hoc generaliter accipi, ut quodcūq; scriptum sit quasi actum, videatur etiam actum. Ideoq; constat, si quis scripserit se fideiussisse, videri omnia solenniter acta. Plura de hoc exemplo dicentur infra libro prox. ubi de presumptionibus agetur. Planè proposita regula exceptio prima hac est: Nisi totum de aliquo negetur vel remoueatur. hoc enim casu non ideo pars de eodem negatur vel remouetur, cum à maiore ad minus negatiuè non procedat argumentum, ut infra suo loco ostendemus. Proinde quod l. 7. in princ. ff. de exceptione rei iudicata, dicitur, Si quis, cum totum petiisset, partem petat, exceptione rei iudicata nocere: intelligendum videtur, si iudex pronunciauit totum possessoris esse: non si negatiuè pronunciauit illud aëtoris non esse, exemplo l. si inter me. 15. ff. d. tt. Quanquam hoc casu dici potest, eum qui totum deduxerit in iudiciū, etiam partem in iudicium deduxisse videri: d. l. 7. §. fin. Ideoq; siue affirmatiuè siue negatiuè iudex pronunciauerit, videbitur obstare rei iudicata exceptio. Que sententiā si vera est, erit hoc casu replicatio pposita exceptionis notanda: de qua vide exceptionem rei iudicata. Altera proposita regula exceptio est in reb. incorporealis, que in iure consistūt: veluti in dominio, usufructu, actu, via, &c. in quibus pars toti adiecta non

predi-

pradicatur de eo, de quo totum pradicatur: vsusfructus enim proprietati adiectus dominium quasi totum constituit, l. 4. & l. qui vsusfructum. 43. §. stipulatus. ff. de vsufructu. At non sequitur, eum qui dominium rei habet, vsusfructum quoque eius habere: quia vsusfructus proprie est ius alienis rebus utendi fruendi. At qui dominium habet, non alienis, sed suis rebus utitur fruatur. Ergo desit hoc casus vsusfructus disi. Vnde l. si cum. 21. §. si fundum. ff. de exceptione rei iudicata, Iulianus: Qui fundum habet (inquit) vsusfructum suum vindicare non potest. quod etiam dicendum de eo, qui vsusfructum habens, proprietatem nactus est: quia desinit eius esse prior vsusfructus. Sic etiam l. cum in fundo. 78. in princ. ff. de iure dotium, Triphoninus: Cum in fundo mariti (ait) habens mulier vsusfructum dotis causa marito eum dedit, quamuis ab ea vsusfructus discesserit, maritus tamen vsusfructum non habet, sed suo fundo quasi dominus utitur, consecutus per dotem plenam fundi proprietatem non separatam ab vsufructu. Hinc etiam Paulus l. 25. ff. de verb. signif. ait, vsusfructum non domini partem, sed seruitutem esse, ut via & iter. Nemini autem sua res seruit, l. in rei. 25. ibi: nulli enim. ff. de seruit. urbanor. pradior. Sic etiam vsusfructui tanquam pars inest, l. 14. §. vsusfructus. ff. de vsu & habitat. nec tamen sequitur, eum qui vsusfructum habet, vsus quoque habere: licet vsu-

vsufructus sine vsu nequeat. Siquidem vsus separatum quoddam ius est ab vsufructu. Quod si ei accesserit, perdit nomen suum, ut iam de vsufructu cum dominio consolidato diximus. Planè improprie & abusive vsus habere dicitur, qui vsufructum habet: quemadmodum & vsufructum habere, qui dominium habet. Vnde vsufructum diuidant in causalem & formalem: causalem appellantes eum, qui cum proprietate sit consolidatus. Sic etiam qui actum habet, iter habere: & qui viam habet, actum simul & iter habere dicitur: quia quemadmodum in actu & iter est, ita in via quoque, utrunque continetur tam actus quam iter: l. 1. §. 1. ff. de seruitut. rusticor. pradior. Hac de prima regula sint dicta. Quanquam ea qua sequuntur infra regula proxima, ab hac regula non sunt aliena.

II. Regula: Quod predicatur de toto, idem etiam predicatur de parte, per ea qua proposita sunt supra reg. prox. in prin. Concordat l. qua de tota. 75. in prin. ff. de rei vindicat. vbi Caius: Quæ (inquit) de tota re vindicanda dicta sunt, eadem & de parte intelligenda sunt. Concordat item l. cuius. 190. ff. de reg. iuris. vbi Paulus: Cuius effectus (inquit) omnibus prodest, eius & partes ad omnes pertinent. Concordat item l. 1. in prin. ff. de euictionibus. vbi Vlpianus: Siue tota res (inquit) euincatur, siue pars: habet regressum emptor ad venditorem. Concordat item l. si seruus. 81. ff. de adquir. hered. his verbis: Si seruus
 l
 eius

vsusfructus
 Causalis
 Formalis

erus qui capere non potest, hæres instituatür,
 & antequam iussu domini adeat hæredita-
 tem, manumissus alienatusve sit, & nihil in
 fraudem legis factum sit : ipse admittitur ad
 hæreditatem. Sed & si partem capere tan-
 tum possit dominus eius, eadem dicenda
 sunt de parte, quam ille capere non potest:
 nihil enim interest, de vniuerso quæratür,
 quod capere non possit, an de portione.
*Aliud exemplum proponitur l. si duo. 50. in fine. ff.
 de administrat. tutor. vbi Venuleius : Licet (in-
 quit) omnes tutores sint, & tutelam gerant:
 tamen cum quis de ea re, quæ extra suam
 regionem erit, experiri vel ad iudicium vo-
 cari cœperit : perinde non committitur sti-
 pulatio, atque si ei administratio tutelæ per-
 missa non esset. Quantum enim facit in to-
 tum denegata : tantundè valet, si in ea re, de
 qua agitur, denegata sit. Aliud exemplum pro-
 ponitur l. iurisgentium. 7. §. aded. ff. de pactis. vbi
 Vlpianus : Constat (inquit) in emptione, cæ-
 terisque bonæ fidei iudicijs, re nondum se-
 cuta, posse abiri ab emptione. Si igitur in to-
 tum potest, cur non & pars eius pactione
 mutari possit ? Aliud exemplum proponitur l. si
 vnus. 27. §. item si pactus. ff. eod. tt. vbi Paulus : Si
 pactus (inquit) ne hæreditatem peterem, sin-
 gulas res vt hæres petam : ex eo quod pactū
 erit, pacti conuenti exceptio aptanda erit.*

Quem-

Quemadmodum si conuenerit ne fundum peterem, & vsum fructum petam: aut ne nauim ædificiumve peterẽ, & dissolutis ijs singulas res petã: nisi specialiter actum est. *Aliud exemplum proponitur l. qui scit. 25. in prin. ibi: Et quemadmodum. ff. de usuris. vbi Iulianus: Quemadmodum (inquit) si totum fundum alienum quis sciens possideat, nulla ex parte fructus suos facit, quoquo modo sati fuerint: ita qui communem fundũ possidet, non faciet fructus suos pro ea parte, qua fundus ad socium eius pertinebit. Aliud exemplum proponitur l. fructus. 7. §. quod in anno. ff. soluto matrimonio. vbi Vlpianus: Quod in anno (inquit) dicitur, potest dici & in sex mensibus. Aliud exemplum proponitur l. 3. ff. pro derelicto. cuius verba proponuntur paulo inferius ead. reg. except. 6. Aliud exemplum habetur l. si chorus. 77. in princ. ff. de leg. 3. vbi Celsus: Si chorus (inquit) aut familia legatur: perinde est, quasi singuli homines legati sunt. Aliud exemplum proponitur l. 7. §. fin. ff. de except. rei iudicata. vbi Paulus: Cum hæreditatem peto (inquit) & corpora & actiones omnes, quæ in hæreditate sunt, videntur in petitionẽ deducta. Aliud exemplũ proponitur l. diem proferre. 27. §. si plures. ff. de arbitris. Vbi dicitur, eos qui in decẽ vel quindecim consenserint, etiã in quinque consensisse. verba Vlpiani de hac re hæc sunt: Queritur apud Iulianum, si ex tribus:*

arbitris vnus quindecim, alius decē, tertius quinque condemnent: num sententiæ stetur? Et Iulianus scribit, quinque debere prestari: quia in hanc summā omnes consenserunt. Huic cōcordat quod l. si vnus. 27. §. si cū mihi. ff. de pactis, Paulus ait: Si cū mihi decē deberes, pepigero ne à te viginti petam: in decem tibi prodesse pacti conuenti vel doli exceptionē. Item concordat l. 1. §. si stipulanti. ff. de verb. oblig. vbi Ulpianus: Si stipulanti mihi decem (inquit) tu viginti respondeas: non esse contractam obligationem, nisi in decem, constat. Econtrario quoque, si me viginti interrogante, tu decem respondeas: obligatio nisi in decem nō erit contracta. Licet enim oporteat congruere summam, attamen manifestissimum est viginti & decem inesse. Concordat item l. qui quartam. 15. in prin. ff. de leg. 1. vbi Paulus: Qui quartam (inquit) partem bonorum legare voluit, dimidiā scripsit. Proculus rectē ait, posse defendi quartam legatam: quia inesset dimidiæ. Idem erit & si quinquaginta voluit legare, & centum scripta sint: quinquaginta enim debebuntur. Postremò huius loci etiam est hac regula, Si cui quod plus est licet, etiam quod minus est licere. Sed de hac infra in loco à comparatis peculiariter tractabitur. Nunc propositæ regule exceptiones enumeranda sunt. Quarum prima hac est: Nisi ratio totius in parte cesserit, hoc enim casu nō
quod

quod de toto predicatur, idem de parte predicari potest. Quae exceptio approbatur exemplo l. vir uxori. 17. §. fin. ff. ad S. C. Velleianum. vbi Africanus: Mulier (inquit) & Titius in aliquam emptionem mutuam pecuniam acceperunt: pro parte intercessionem factam videri, & ideo creditorem partem duntaxat pecuniae a muliere petere posse. quod si totum petierit, exceptione pro parte submquebitur. Simile exemplum extat l. 2. C. de non numerata pecunia. Vbi totum petenti obstat exceptio non numerata pecunia, partem petenti non obstat. Quoniam pars sit numerata, puta decem: non totum puta viginti. Aliud exemplum proponitur l. qui solidum. 80. in princ. ff. de leg. 2. vbi Papinianus: Qui solidum (inquit) fideicommissum frustra petebat, herede Falcidiam obijciente, si partem interim solui sibi desiderauerit, neque acceperit: in ea moram passus intelligitur. Hic mora in parte committitur, qua non committitur in toto propter diuersitatem rationis. Aliud exemplum proponitur l. Papinianus. 8. §. sed neq. in fin. ff. de inofficioso test. vbi dicitur, Si patris testamentum per inofficiosi querela in totum rescissum sit, & pupillare testamentum evanescere: ~~sed pro parte tantum~~ pupillare saluum manere in solidum. Aliud exemplum habetur l. ex mille. 64. in princ. ff. de emption. vbi Papinianus: Ex mille (inquit) iugeribus traditis, ducenta flumen abstulerat: si postea pro indiuiso du-

centa euincantur: duplæ stipulatio pro parte quinta, non quarta præstabitur: nã quod perijt, damnum emptori, non venditori attulit. Si totus fundus, quem flumen deminuerat, euictus sit: non deminuetur euictionis obligatio, &c. *Hac de prima exceptione. Altera exceptio est: Nisi aliud in parte, quàm in toto, specialiter sit actum, cautum vel dispositum. quæ exceptio approbatur exemplo l. quadam. 62. ff. de adq. rer. dom. vbi Paulus: Quædam (inquit) sunt quæ non possunt sola alienari, tamen per vniuersitatem ad hæredem transeunt: vt fundus dotalis, vel res cuius aliquis commercium non habeat: nam etsi legari ei non possit, tamen hæres eius institutus, dominus eius efficitur. Aliud exemplum proponitur l. si vnus. 27. §. item si pactus, in fin. ff. de pactis. cuius verba vide superius eadem regula, inter exempla. Concordat l. Caius. 88. §. Titius, in fin. ff. de leg. 2. cuius verba proponuntur infra except. prox. Aliud exemplum proponitur l. si dictum. 56. §. in stipulatione. ff. de euictione. vbi Paulus: In stipulatione duplæ (inquit) cum homo venditur, partis adiectio necessaria est: quia non potest videri homo euictus, cum pars eius euicta est. Aliud exemplum proponitur l. naue. 36. ff. eod. tit. vbi idem Paulus: Naue (inquit) aut domo empta, singula cæmenta vel tabulæ emptæ non intelliguntur. Ideoque nec euictionis nomine obligatur vendi-*

venditor, quasi enicta parte. Aliud exemplū est,
 in hereditate vel legato agnoscendo & repudian-
 do: neque enim hereditas pro parte adiri, neque
 legatum pro parte agnosci, pro parte repudiari po-
 test, quamuis in totum adiri vel repudiari possit.
 de qua re vide Digestor. meorum libr. 30. cap. 2.
 reg. 1. except. 24. item reg. 2. item libro 32. cap.
 9. causa 29. except. 5. Tertia exceptio est: Nisi
 pars à toto sit separata: hoc enim casu à toto ad
 partem separatam non valet argumentum. Quae
 exceptio approbatur l. locus. 60. ff. de verbor. si-
 gnificat. vbi Vlpianus: Opinio nostra (inquit)
 & constitutio locum à fundo separat, ut &
 modicus locus possit fundus dici, si fundi
 animo eum habuerimus: non enim magni-
 tudo locum à fundo separat, sed nostra af-
 fectio: & quaelibet portio fundi poterit fun-
 dus dici, si iam hoc constituerimus. nec
 non & fundus locus constitui potest: nam
 si eum alij adiunxerimus fundo, locus fun-
 di efficitur. Concordat l. si quis. 6. §. si quis par-
 tem. ff. communia praedior. vbi Vlpianus: Si diui-
 sit (inquit) fundum regionibus, non est pars
 fundi, sed fundus. Concordant item ea quae
 habentur infra in loco proxim. reg. 1. exceptio.
 3. Huius exceptionis replicatio haec est: Nisi
 pars separata partis, non totius loco habita sit.
 Quae replicatio approbatur leg. recte. 25. §. fina-
 lis. ff. eodem titulo. Vbi Quintus Martius ait
 l. 4. pars

partis appellatione rem pro indiviso significari. nā pro diuiso quod nostrum sit, id non partem, sed totum esse. Seruius autem non ineleganter partis appellatione vtrunq; significari ait. Huius exemplum proponitur l. Caius. 28. §. Titius. ff. de leg. 2. his verbis. Titius cū fratris filio fundos & vrbana prædia legaret: in his & fundum Seianum legauit, quem ipse paterfamiliās; quoad viuebat, vno quidem nomine vniuersum habuit: sed quo facilius conductorem inueniret, per duas partes locabat, ita vt ex qualitate loci superiorem partem Seianum superiorem, inferiorem autē partem Seianum inferiorem appellaret. quæsitum, an is totus fundus ad fratris filium pertineat? Paulus respondit, Si testator fundum Seianum vno nomine vniuersum possedit: quamuis eundem diuersis partibus locauerat, vniuersum eum ex causa fideicommissi præstari oportere: nisi hæres, de qua parte testator senserit, euidenter probauerit. *Quarta exceptio est: Nisi res sit indivisibilis. Quæ exceptio approbatur exemplo seruitutis l. pro parte. 11. ff. de seruitut. vbi Modestinus: Pro parte (inquit) dominij seruitutem adquiri nō posse, vulgò traditur. Pro parte quoque neque legari, neque adimi via potest. Et si id factum est, neq; legatum, neque ademptio valet. Aliud exemplum proponitur l. in executione. 85. §. pro parte. ff. de verbor. obligat. vbi Paulus:*

Paulus : Pro parte (inquit) peti, solui autem nisi totum non poterit : veluti cum stipulatus sum hominem incertum : nam petitio eius scinditur, solui autem nisi in solidum nō potest. Idem iuris est & si quis decem aut hominem promiserit. Non solum autem natura, sed & lege quadam sunt indivisibilia, quae separatim alienari non possunt, quamvis cum toto possint : ut sunt coloni adscriptici, l. quemadmodum. 7. C. de agricolis & censitis. Quinta exceptio est in solutione particulari : hac enim in nulla parte liberat soluentem ab obligatione usurarum, p̄nae, pignoris, & alijs huiusmodi obligationibus accessorijis : de quare cum alijs quibusdam huc pertinentibus vide mea Digesta libro 48. cap. 9. except. 15. replicat. 1. Sexta exceptio est in derelicto. quamvis enim totum pro derelicto haberi possit : pro parte tamen si quis rem pro derelicto habeat, nihil valet id quod est actum. Quae exceptio approbatur simul & distinguitur l. 3. ff. pro derelicto. vbi Modestinus : An pars (inquit) pro derelicto haberi possit, quaeri solet. Et quidem si in re communi socius partem suam reliquerit, eius esse definit : ut hoc sit in parte, quod in toto. Atquin totius rei dominus efficere non potest ut partem retineat, partem pro derelicto habeat. Septima exceptio est in possessione. Quae exceptio approbatur l. cum qui aedes. 23. in princ. ff. de usucapion. vbi Sabinus : Eam qui aedes mercatus est (inquit) nō puto aliud quam

quàm ipsas ædes possidere : nam si singulas res possidere intelligeretur, ipsas ædes non possidebit. Separatis enim corporibus, ex quibus ædes constant, vniuersitas ædium intelligi non poterit. Accedit eò, quòd si quis singulas res possidere dixerit, necesse erit vt dicat, in possessione superficiei temporis de mobilibus statuto locum esse, & solum se capturum esse ampliori tempore. quod absurdum est, & minime iuri ciuili conueniēs, vt vna res diuersis temporibus vsucapiatur: vt puta cum ædes ex duabus rebus constent, ex solo & superficie, & vniuersitas earum possessione temporis immobilium rerù dominium mutet. *Concordat l. qui vniuersas. 30. in prin. ff. de adq. possess. vbi Paulus: Qui vniuersas (inquit) possedit, singulas res, quæ in ædificio sunt, non videtur possedisse. Idem debet dici & de naue, & de armaria. Octaua exceptio est in vsucapione. Sic enim l. aded quidem. 7. § illud recte. ff. de adquir. rer. dominio, Caius: Dubitationis est (inquit) an eo ipso, quo vniuersitas ædificij longo tempore capta est, singulæ quoque res, ex quibus constabat, vsucaptæ essent? quod non placuit. Nona exceptio est in falsa demonstratione, qua in totum falsa non viciat legatum, pro parte falsa viciat pro parte. exemplo l. s. §. sine. ff. de leg. 1. vbi Paulus: Cum fundus communis (inquit) legatus sit, non adiecta*

adiecta portione, sed meum nominauerit: portionem deberi constat. *Hic demonstratio Meum, totum fundum denotat. Sic enim t. rectè. 25. in princ. ff. de verb. significat. Paulus: Nec falso dictum est (inquit) meum esse, cuius non potest vlla pars dici alterius esse. Sed pro dimidia parte ista demonstratio est falsa. Ideoque pro ea parte viciatur legatum: licet si in totum falsa esset, non viciaret. Decima exceptio est: Nisi à toto ad partem causalem argumentemur: veluti à dominio ad vsumfructum causalem. hoc enim casu argumentum non valet. Sic enim d. l. rectè. 25. in princ. Paulus: Rectè (inquit) dicimus eum fundum totum nostrum esse, etiam cuius vsumfructus alienus est: quia vsumfructus non dominij pars, sed seruitus est, vt via & iter. Plura de hac exceptione vide supra reg. prox. except. 2. Undecima exceptio est: Nisi ab vniuersitate ad singulas eius vniuersitatis personas argumentemur. Hac exceptio approbatur exemplo l. sicut. 7. §. 1. ff. quod cuiusq. vniuersitatis nomine. vbi Vlpianus: Si quid (inquit) vniuersitati debetur, singulis non debetur. Nec quod debet vniuersitas, singuli debent. Aliud exemplum proponitur l. 2. ff. eod. tit. vbi idem Vlpianus: Si municipes (inquit) vel aliqua vniuersitas ad agendum det actorem: non erit hic dicendum, quasi à pluribus datum sic haberi. Hic enim pro repub. vel vniuersitate interuenit,*

non

non pro singulis. Aliud exemplum proponitur l. in tantum. 6. §. 1. ff. de rer. diuis. vbi Martianus: Vniuersitatis (inquit) sunt, non singulorum: veluti quæ in ciuitatibus sunt: vt theatra, & stadia, & his similia: & si quæ alia sunt communia ciuitatum. Ideoque nec seruus communis ciuitatis singulorum pro parte intelligitur, sed vniuersitatis. Et ideo tam contra ciuem, quam pro eo posse seruum ciuitatis torqueri, diui fratres rescripserunt. Ideoque & libertus ciuitatis non habet necesse veniam edicti petere, si vocet in ius aliquem ex ciuibus. Duodecima exceptio est: Nisi negatiuè aliquid de toto pradicetur: hoc enim non ideo magis negatur de parte. Neque enim sequitur: Decem non debentur: ergo nec quinque debentur. Actum non habet: ergo neq; iter. l. 1. §. itaq; qui iter. ff. de seruis. rusticor. pradior. Planè huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi de efficiendi facultate queratur; hoc enim casu etiam negatiuè à toto ad partem argumentari licet: puta, Decem res comparari non potest: ergo nec quinque comparabitur. Totus exercitus non potest vincere: ergo nec legio vna. Aliam proposita exceptionis replicationem vide supra reg. prox. except. 1. Sed & alia replicatio proponitur l. 1. §. ex hac rescripto. ibi: partus enim. ff. de inspicendo ventre. vbi partus, qui est in vtero, dicitur portio mulieris. Ex quo infertur, quoniam ipsam mulierem vir amplius petere non possit diuerzio facto:

facto: ergo nec partum, qui est in utero eius.

Decimatertia exceptio est in iussu de aduenda hereditate: qua proponitur l. si quis mihi. 25. §. sed si mādauit. ff. de adq. hered. vbi Vlpianus: Si pater filio mandauit quasi ex asse instituto, & inueniatur ex parte: non puto ex iussu adijisse. Hic ex asse iussus adire, non videtur ex parte adire iussus. Hac de exceptionibus secunda regula. Sed & plures huiusmodi exceptiones licet videre inter exempla superioris prima & secūda exceptionis. Nam reliqua omnes ferè ex istis duabus pendent. Sed & qua supra in loco A genere dicta sunt, utiliter huc possunt extendi.

A parte.

I. Regula: Quod predicatur de parte, idem etiam predicatur de toto, exemplo l. item veniunt. 22. §. ait Senatus. ff. de petitione hereditaris. vbi Vlpianus inquit: Ait Senatus, Cum antequam partes caducæ fisco peterentur: hoc euenerat, ut fisco partes caducæ peterentur. Sed etsi ex asse fiat, senatusconsultum locum habebit. Aliud exemplum proponitur l. qui procuratorem. 56. ff. de procuratoribus. vbi Vlpianus: Qui procuratorem dat (inquit) ut confestim agat: is intelligendus est permittere procuratori, & postea litem peragere. Hic totum est actio, pars est tempus actionis: nam tempus, locus & alia huiusmodi circumstantia constituunt actionem, quemadmodum partes totum. Quia ergo de tempore actionis

actionis procuratori erat mandatum, infert Iurif-
 consultus, Et totam actionem illi intelligi manda-
 tam. Aliud exemplum est l. si ex asse. 10. ff. de adq.
 hered. vbi Vlpianus: Si ex asse (inquit) hæres de-
 stinauerit partem habere hæreditatis: vide-
 tur in assem pro hærede gessisse. Huic concor-
 dat l. si solus. 79. in prin. ff. eod. tit. vbi Paulus: Si so-
 lus (inquit) hæres ex pluribus partibus fuero
 institutus, vnam portionem adeundo, om-
 nes adquireo, si tamen delatæ sint. Concordat
 item l. si cui. 60. ff. de leg. 2. vbi Caius: Si cui (ait)
 res legata fuerit, & omnino aliqua ex parte
 voluerit suam esse, totam adquiret. Aliud ex-
 emplum proponitur l. si quis mihi. 25. §. sed si man-
 dauit. ff. de adq. hered. vbi Vlpianus: Si pater (in-
 quit) filio mandauit ex parte adire: potest ex
 asse adire. Plura proposita regula exempla vide in
 regulis sequentibus. Planè huius regula exceptio
 prima hac est: Nisi ratio particularis dispositionis in
 toto cesset: hoc enim casu ipsa quoq; dispositio in
 toto cessabit. secundum ea qua proponuntur infra in
 loco A ratione legis cessante. Huius exemplum est l.
 9. §. qui decem. ff. de solutionibus. vbi Vlpianus: Qui
 decem debet (inquit) partem soluendo in par-
 tem obligationis liberatur, & reliqua quinque
 sola in obligatione remanent. item qui Sti-
 chum debet, parte Stichi data, in reliquam
 partem Stichi tenetur. Hic is qui pro parte libe-
 ratas dicitur, in solidum liberatus dici non potest: quia

ratio

ratio particularis liberationis, quae est solutio, in toto, quod solutum non est, cessat. de quo exemplo vide plura Digestorum meorum lib. 48. cap. 9. except. 15. Aliud exemplum proponitur l. 16. C. de iure dotium. ubi dicitur, quod socius partem in re communis alienare vel in dotem dare possit. Ex quo tamen non sequitur, quod totum socius possit alienare, l. 1. cum legibus sequentibus. C. de communium rerum alienatione. Quia ratio, quae est dominium, quod in parte habet, in toto cessat. Et ita de similibus dici potest. Planè huius exceptionis replicatio haec est: Nisi aliud sit cautum vel constitutum, tunc enim, quamvis cessante ratione particularis dispositionis, nihilominus ad totam dispositio extenditur, exemplo l. 2. C. d. de com. rer. alienat. Vbi fisco licet rem sibi cum alio communè in solidum distrahere, quamvis pro parte tantum dominium habeat. Cui concordat l. unica. C. de vendit. rerum fiscalium cum privatis communium. Altera proposita regula exceptio est in iis qua sunt meri facti, in quibus cessat verisimilitudo. Neque enim sequitur: Paries est, ergo & domus. Quinque promissit: ergo & decem promissit. Huius tamen exceptionis replicatio prima haec est: Nisi enumeratio partium sit sufficiens. Ex sufficienti enim partium enumeratione rectè totum inferitur, de qua re infra lib. prox. dicetur. Altera replicatio est: Nisi negativè à parte ad totum argumentemur, hoc. n. casu valet argumentum. Veluti: Quinque non promissit: ergo neque decem promissit.

Paries.

*Paries non est: ergo neq; domus est. De qua re vide
 infra reg. prox. Hac de secunda exceptione. Tertia
 proposita regula exceptio est: Nisi partes sint sepa-
 ratae, quarum qualibet per se totum constituit: hoc
 enim casu à parte ad totum vel ad alteram partem
 argumentum non valet, exemplo l. 1. §. sed et si mi-
 hi. ff. de verb. oblig. vbi Ulpianus: Si mihi Pam-
 philum (inquit) stipulanti, tu Pamphilum &
 Stichum reipōderis: Stichi adiectionem pro
 superuacuo habendam puto. nam si tot sunt
 stipulationes, quot sunt corpora: duæ sunt
 quodammodo stipulationes, vna utilis, alia
 inutilis: neque viciatur utilis per hanc inuti-
 lem. Aliud exemplum proponitur l. 3. ff. de peculio
 legato. vbi Paulus: Si ancilla (inquit) cum suis
 natis legata sit etiam mortua ea, vel alienata,
 vel manumissa, nati ad legatarium pertine-
 bunt: quia duo legata sunt separata. Aliud ex-
 emplum proponitur l. 23. ff. quibus modis vsusu-
 ctus amittatur. vbi idem: Si vsusfructus (inquit)
 alternis annis legetur, non potest vtendo is
 amitti: quia plura sunt legata. Concordant
 proposita exceptioni ea qua proposita sunt supra in
 loco proximo A toto, reg. 2. except. 3. Sed & huius
 loci est regula hac: Separatorum separatam esse ra-
 tionem. de qua tamen dicitur infra in loco A repu-
 pnantibus. Huius exceptionis replicatio est: Nisi
 alterum alterius sit accessorium: hoc enim casu ac-
 cessorium sequitur naturam principalis. de qua re
 infra*

infra in loco A' sine discatur. Plura de exceptione proposita vide infra reg. prox. except. 1. Hac de prima regula.

11. Regula: Deficiente parte, totum perfectum esse nequit. Quae regula approbatur l. 1. ff. de origine iuris. vbi Caius: In omnibus rebus (inquit) animaduerto id perfectum esse, quod ex omnibus suis partibus constat. Huic concordat quod l. rectè. 25. ff. de verb. signif. Paulus ait: Meum esse, cuius non potest vlla pars dici alterius esse. Huius etiam exemplum est, quod l. 12. in prin. C. de testamento, dicitur: Si vnus de septem testibus defuerit, vel coram testatore omnes eodem loco testes suo vel alieno annulo non signauerint: iure deficere testamentum. Quod & de alijs solennitatibus deficientibus accipi debet. Huius regula exceptio prima hac est: Nisi in parte, qua non necessariò requiritur, defectus sit: hic enim defectus totum non viciat, quae exceptio approbatur verbis l. 1. §. sed & mihi. ff. de verb. obligat. paulò superius reg. prox. except. 3. propositis: quibus innuitur, vtile per inutile viciari non debere, vt exemplo ibi proposito declaratum est. Sed & aliud huius exceptionis exemplum proponitur l. fundus. 64. ff. de contrah. empt. vbi Labeo: Fundus ille (inquit) est mihi & Titio emptus. quæsitum, vtrum in partem, an in totum venditio consistat? an nihil actum sit? Respondi, personam Titij pro superuacuo accipiendam. Ideoque puto totius fundi emptionem ad

me pertinere. Aliud exemplum habetur l. sub-
 scriptio. 32. C. de liberali causa. vbi Imp. Dioclet.
 & Maximian. Subscriptio (inquiunt) filij domi-
 ni manumittentis nec addere secuta, nec o-
 missa detrahere libertati quidquã potest. A-
 liud exemplũ proponitur l. quoniam. 32. C. de inof-
 ficioso testamento. vbi cassatis ijs, quæ contra leges
 † testamento erant adiecta, ipsum testamentum non
 infirmatur. Hac etiam ratione, quamuis substitu-
 tio, legatum, fideicommissum, vel alia huiusmodi
 testatoris dispositio, quæ non necessario ad testa-
 mentum requiritur, iure deficiat: tamen ipsum te-
 stamentum nihilominus perfectum censetur, Planè
 huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi res separa-
 ri non possint: hoc enim casu vtile per inutile vicia-
 tur, exemplo l. 5. §. generaliter. ff. de donation. inter
 vir. & vxor. vbi Ulpianus. Generaliter (inquit) te-
 nendum est, quod inter ipsos, aut qui ad eos
 pertinent, aut quod per interpositas perso-
 nas donationis causa agitur: nõ valet. quod
 si aliarum extrinsecus personarum, &c. Aliud
 exemplum proponitur l. Pedius 7. §. vnde Iulianus.
 ff. de arbitris. vbi Iulianus ait: Si in Titium &
 seruum compromissum sit, nec Titium co-
 gendum sententiam dicere: quia cum alio
 receperit, quamuis serui arbitrium nullum
 sit, &c. Altera proposita regula exceptio est: Nisi
 quid per maiorem partem eorum, qui sunt in vni-
 uersitate, factum sit: hoc enim casu, etiam ceteris
 cessant

cessantibus, nihilominus vniuersitas obligatur. Quae exceptio approbatur l. aliud est. 120. §. 1. ff. de reg. iur. vbi Vlpianus: Refertur (inquit) ad vniuersos, quod publicè fit per maiorem partem. Concordat l. nulli. 3. ff. quod cuiusq. vniuersitatis nomine. vbi idem ait, Nulli permitti nomine ciuitatis vel curia experiri, nisi ei cui lex permittit, aut lege cessante ordo dedit: cum duae partes adessent, aut amplius quàm duae. Concordat item l. quod maior. 19. ff. ad municipalem. vbi Scauola: Quod maior (inquit) pars curiæ efficit, pro eo habetur, ac si oës egerint. Tertia exceptio est: Nisi maior pars creditorum hereditariorū heredi de adeundo deliberanti partem debiti remisserint: hoc enim pactum etiam ad alios non paciscentes creditores pertinet. de quare vide Digestor. meor. lib. 37. c. 7. except. 3.

III. Regula: Pars abundans non vitiat totum. Quae regula approbatur l. non solent. 94. ff. de reg. iuris, his verbis: Non solent, quæ abundant, vitare scripturas. Concordat l. testamentum. 17. C. de testamentis, hisce verbis: Testamentum non ideo infirmari debet, quòd diuersis hoc deficiens nominibus appellauit: cum superflua non nocent. Nanque necessaria prætermissa imminuunt contractus, & testatoris efficiunt voluntati, nō abundans cautela. Concordat item l. pediculis. 33. §. Labeo. ff. de auro legato. vbi Paulus: Non mutauit (ait) substantiā rerum non necessaria verborū multiplicatio.

Concordat item l. que extrinsecus. 65. in prin. ff. de verb. oblig. vbi Ulpianus: Quæ (inquit) extrinsecus, & nihil ad præsentem actum pertinentia adiecerit stipulationi, pro superuacuis habebuntur, nec vitiant obligationem: veluti si dicas, Arma virumque cano, spondeo: nihilominus valet. Huius etiam loci videtur esse, quòd utile per inutile nõ vicietur. de quo tamen dictum supra reg. prox. except. 1. item reg. 1. except. 3.

IIII. Regula: Commutatis omnibus partibus eadem, non alia res intelligitur. Quæ regula approbatur l. proponebatur. 76. ff. de iudicijs. vbi Alfennus: Proponebatur (inquit) ex his iudicibus, qui in eandem rem dati essent, nonnullos causa audita excusatos esse, inque eorum locum alios esse sumptos. & quærebatur, singulorum iudicum mutatio eandem rem, an aliud iudicium fecisset? Respondi, non modò si vnus aut alter, sed et si omnes iudices mutati essent: tamen & rem eandem, & iudicium idem, quod antea fuisset, permanere. Neque in hoc solum euenire, vt partibus commutatis eadẽ res esse existimaretur: sed & in multis cæteris rebus. Nam & legionem eandem haberi, ex qua multi decessissent, quorum in locum alij subiecti essent: & populum eundem hoc tempore putari, qui abhinc centum annis fuisset, cum ex illis nemo nũc viueret. Itemque si navis adeò sæpe refecta esset, ve
nulla

nulla tabula eadem permaneret, quæ non
 noua fuisset: nihilominus eandem naué esse
 existimari. Quòd si quis putaret, partibus
 commutatis aliam rem fieri: fore ut ex eius
 ratione nos ipsi non iidem essemus, qui ab-
 hinc anno fuisset. propterea quòd (ut phi-
 losophi dicerent) ex quibus particulis mini-
 mis consisteremus, eæ quotidie ex nostro
 corpore decederent, aliæque extrinsecus in
 earum locum accederent. Quapropter cuius
 rei species eadem consisteret, rem quoque
 eandem esse existimari. *Concordat l. si grege. 22.*
in princ. ff. de leg. 1. vbi Pomponius: Si grege (in-
quit) legato, aliqua pecora viuo testatore
mortua essent, in eorumq; locum alia essent
substituta: eundem gregem videri. Concordat
item l. quod in rerum. 24. §. fin. ff. eod. tit. vbi idem:
Si nauem (inquit) legauero, & specialiter eam
adscriptero, eamq; per partes totam resece-
ro, carina eadem manente: nihilominus re-
ctè à legatario vindicabitur. Concordat item l.
si ita. 64. §. fin. ff. eod. tit. vbi Caius: Si domus (in-
quit) fuerit legata: licet particulatim ita rese-
cta sit, ut nihil ex pristina materia superfit: ta-
men dicemus vtile manere legatum. At si ea
domo destructa, aliam eodem loco testator
ædificauerit: dicemus interire legatum, nisi
aliud testatorem sensisse fuerit adprobatum.
Concordat item l. peculium. 67. §. quadrige. ff. de
leg.

leg. 2. vbi Papinianus: Quadrigæ (inquit) legatum, equo postea mortuo, perire quidam ita credût, si equus ille decessit, qui demonstrabat quadrigam. Sed si medio tempore deminuta suppleantur: ad legatarium pertinebit. Hæc de loco A parte.

A coniugatis.

Huius loci regula hæc est: Quod predicatur de vno coniugatorum, idem predicatur etiam de altero: & vice versa, de quo predicatur vnum coniugatorum, de eodem predicatur etiam alterum. Prioris exemplum proponitur l. si cognatis. 20. §. fin. ff. de rebus dubijs. vbi Vlpianus ex eo quod cognationi legatum est, colligit, cognatis id legatum esse. Verba eius hæc sunt: Si quis cognationi leget, idem est atque si cognatis legasset. Posterioris exemplum proponitur l. sacra. 9. §. proprie. ff. de rerum diuis. vbi idem Vlpianus probaturus leges sanctas esse, ita argumētatur: Quod sanctione quadam subnixum est, id sanctum est, et si Deo non sit consecratum. Leges sanctione quadam subnixæ sunt. Ergo leges sanctæ sunt. Aliud exemplum proponitur Inst. vi bonor. raptor, in prin. vbi Imp. Iustinianus probaturus raptorem furti actione teneri, argumētatur à coniugatis: quia raptor fur sit. Huius loci est etiam illud Terentianum: Homo sum, humani nihil à me alienum puto. & illud Ciceronis: Inter bonos bene agere oportet. Negatiue quoque ab hoc loco argumentamur. vt l. vetus. 75. in prin. ff. de vsu fructu, vbi Vlpianus:

In fructu hominis (inquit) homo esse non potest: hac ratione nec ususfructum in eo fructuarius habebit. A fructu ad ususfructum hic negatiue argumetur Iuricons. Plane regula proposita suas etiam habet exceptiones, nec semper firmum ex loco a contigatis sumitur argumentum. Neq; enim sequitur: Pater tuus res pupilli, ergo tutor est: Hereditas defuncti ad filium emancipatum ex edicto pratoris pertinet, ergo filius iste heres est cum prator suo edicto heredem facere non possit: Instic. de bonor. possess. §. quos autem. item: Titio commodatum non est, ergo commodati actione non tenetur: cum possit tanquam heres commodatarij teneri. Probabile igitur, non necessarium ab hoc loco sumitur argumentum. Hactenus de octo locis interius sit dictum. Sequuntur nunc tres medij loci.

Ab adiacentibus.

Huius loci prima regula haec est: Quod predicatur de adiacente, idem predicatur quoq; de eius subiecto. Sic l. i. in princ. ff. de minor. viginti quinq; annis, adiacens minorum viginti quinq; annis est, consilium fragile, atq; infirmum, multisq; captionibus suppositum, multorumq; insidijs expositum. Hoc autem adiacens meretur auxilium iuris. Ideoq; (inset ibi Ulpianus) auxiliu minoribus prator hoc edicto pollicitus est, & aduersus captiones opitulationem. Idem de iusticia predicatur, quod sit constans & perpetua voluntas ius situm cuiq; tribuendi, l. iusticia. 10. ff. de iusticia & iure. Ergo cum Titius iustus dicitur,

sequitur de eo predicari, seu ei inesse huiusmodi constantem & perpetuam voluntatē. Proinde huius loci videri potest regula hac: Cui conuenit definitiō, ei quoque definitio conuenit. Adiacentium autem aliud diximus esse quātitatis, aliud qualitatis. Qualitatis sunt ea quae iam proposuimus. Huius etiam loci est illud Martialis argumentum, quo probatur Zoilum esse malum, à qualitate eius argumentatur hoc disticho:

Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine laesus,
Rem Magnam prestas Zoilo, si bonus es.

Sed plura huiusmodi exempla infra in locis personarum proponentur. Et proposita regula species passim in iure habentur, ubi qualitates personarum & rerum definiuntur: ut de ordinandis magistratibus, episcopis, clericis, militibus, &c. qui & quales ordinandi. item quale veniat in actione petendum vel prestandum? Ex qualitate quoque rei vendita sumitur actio redhibitoria: ut, quia res vendita sit vitiosa vel morbosa, ideo eam redhibendam. A quantitate argumentatur Pomponius l. 13. ff. de seruitutibus, hoc modo: Si tam angusti loci demonstratione facta via concessa fuerit, ut neque vehiculum neque iumentum eò ire possit: iter magis quam via aut actus adquisitum videbitur. Sed si iumentum per eam duci poterit, non etiam vehiculum: actus videbitur adquisitus. Hic ex quantitate loci Iurisconsultus cum iter, sum actum colligit adquisitum. Aliud exemplum proponitur apud Quintil. Instit. orator, lib. 7. cap. 7.

ubi

vbi dicitur: Qui sestertiūm nummūm quinq³ millia legauerat, cum emendaret testamentum, sublatis sestertijs nummis, argenti pondo posuit, quinq³ millia remanserunt. Apparuit quinq³ pondo, non quinque millia pondo testatorem dari voluisse: quia ille in argento legato modus & inauditus erat, & incredibilis. Aliud exemplum proponitur l. quod maior. 19. ff. ad municipalem. vbi Scauola: Quod maior (inquit) pars curiæ efficit, pro eo habetur, ac si omnes egerint. Potest in super huius = loci exemplum videri, si actum, de quo queritur, non vnum, sed plures dicamus: puta duo legata, duas stipulationes. Ideoq² alterum per alterum non viciari. de quo tamen exemplo dictum est supra in loco A parte, reg. 1. except. 3.

II. Regula: Concesso accidente infertur subiectum. veluti: Calpurnia fuit improbissima fœmina, l. 1. §. origo. ff. de postulando: Ergo Calpurnia fuit. Cicero credidit Deum esse optimum, maximum, omnipotentem: Ergo Cicero credidit Deum esse. Hoc axioma commune est omnium locorum siue accidentium, qua de aliquo pradicantur. Si enim pradicatum concedatur, necesse est etiam concedi subiectum. Proinde si Titius confessus sit, se vim vi repellendo hominem occidisse: simul etiam confessus videtur, se hominem occidisse, scilicet factum istud, quod qualitate defendit. de qua specie in libello meo De litis contestatione copiosius disserui. Hoc argumentū nonnulli A parte ad eorum vocant,

sed melius Ab adiacente, seu potius Ab accidente ad subiectum appellabitur. Hæc de loco Ab adiacētibus.

Ab actibus.

Huius loci primæ regula hæc est: Quod prædicatur de actu, idem prædicatur etiam de eius subiecto. Cuius exemplum proponitur l. qui in seruitute. 160. ff. de reg. iuris. vbi dicitur, Eum qui possidetur, possidere non videri. At seruum possideri. Ergo seruum possidere non videri. Aliud exemplum proponitur l. item queritur. 15. §. penult. ff. locati. vbi Vlpianus: Hoc ipso (inquit) quod tacuerint, consensisse videntur. Hic de actu tacere prædicatur consentire: nam qui tacet, consentire videtur. At subiectum istius actus sunt locator & conductor in casu proposito, qui dicuntur tacuisse. Ergo de hoc subiecto prædicabitur id quod prædicatur de actu, hoc est, videri eos consensisse. Huius loci sunt plures regulæ iuris: vt l. secundum. 10. ff. de reg. iuris. vbi Paulus: Secundum naturam est (inquit) commodatuiusque rei consequi eum, quem sequuntur incommoda. contra quoque equum est, vt cuius quis participauerit lucrum, participet etiam damnum. Quibus concordat Inst. de empr. & vendit. §. sed etsi post empt. l. si igitur. 55. in fine. ff. pro socio: l. vnica. §. pro secundo, in fine. C. de caducis tollendis. de qua regula vide item infra locum A repugnantibus, reg. 5. except. 1. item reg. 7. except. 7. Huc etiam pertinet l. ex qua. 191. ff. de reg. iuris. vbi Vlpianus: Ex qua persona (inquit)

(inquit) quis lucrum capit, eius factum præstare debet. de qua regula copiosius tractavi lib. 36. Digest. meor. cap. 6. reg. 4. except. 9. Huius etiam loci est l. nemo. 168. in prin. ff. de reg. iuris. vbi Vlpianus: Nemo (inquit) prædo est, qui precium numeravit. Item l. 6. ff. eod. tt. vbi idem Vlpianus; Non vult (inquit) hæres esse, qui ad alium transferre voluit hæreditatem. Item l. expressa. 155. ff. eod. tt. vbi Modestinus: Expressa (inquit) nocent, non expressa non nocent. Item l. si quis. 29. C. de pactis. Vbi Imp. Iustinianus: Regula iuris est (inquit) omnes licentiam habere ijs quæ pro se introducta sunt, renunciare. Cui concordat l. si iudex. 41. ff. de minor. viginti quinque annis: l. pactum. 46. in fine. ff. de pactis: l. si quis. 39. ibi: eam regula. C. de episcopis & clericis & Nouell. c. 136. §. sancinus igitur ibi: propterea quod cuius. Est insuper huius loci regula hæc: Quod quisque iuris in alterum statuit vel impetrauit, eodem ipsum vti debere. de quo ff. quod quisque iuris in alterum, per totum. cuius exemplum proponitur l. ratas. 7. C. de rescind. vendit. Sed infinita sunt huius loci exempla: & pertinet ad regulam propositam locus Ab officio, cuius exempla proponemus infra in locis personarum.

II. Regula: Concesso actu insertur subiectum, cuius est actus. Veluti historia restatur Troiam à Grecis oppugnatam & expugnatam esse: Ergo Troia fuit. Testis deposuit Serum in lupanari alea lussisse:

Ergo

Ergo Seius in lupanari fuit. Sed de hac regula tanquam omnium locorum communi diximus supra in loco proximo.

III. Regula: Concessa actu infertur adiacens, cuius est actus. Veluti: Titius suum cuiq; tribuit: Ergo est iustus. Oculorum, aurium & dentium sanitatem pollicetur: Ergo medicus est, l. 1. §. medicos fortassis. ff. de extraord. cognit. Quamquam hac etiam ad locum A proprio referri possunt. Nam respectu quidem subiecti, puta Titij, actus sunt: respectu vero predicati, hoc est iusti & medici, sunt propria. Quae ratio facit, ut idem argumentum saepe ad diuersos locos referatur. Nec inuicile est (ut ait Rodolphus Agricola) etiam si id natura rei non cogeret, plures esse locos siue aditus & vias vniue inueniende rei: ut si mirus vnus perducatur nos ad id quod quaerimus, altero tamen tertiove tentatis, aliqua parte procedat. Proposita regula exceptio hac est, quod ex eo quod potentia est, non actu, adiacens non inferatur, exemplo l. precia. 63. ff. ad l. Falcid. vbi Paulus: Praeposterum est (inquit) ante nos locupletes dici, quam adquisierimus. Et l. is damnus. 131. ff. de reg. iuris, dicitur: Quod pendet, non est pro eo quasi sit.

IIII. Regula: Factum infectum fieri nequit. quae regula approbatur l. verum est. 31. ff. de reg. iuris, hisce verbis: Verum est, neque pacta, neque stipulationes factum posse tollere. Quod enim impossibile est, neque pacto neque stipulatione

Lib. 1. de
iuranc. c. 1.

tione potest comprehendi, ut vtilē actionem
 aut factum efficere possit. *Concordat l. in bello.*
12. §. facta. ff. de captiuis, vbi Triphoninus: Factæ
(inquit) causæ infectæ nulla cōstitutione fieri
possunt. Ideoque eorum quæ vsu capiebat
per semetipsum possidens, qui postea captus
est, interrumpitur vsucapio: quia certum est,
eum possidere desijisse. Concordat item l. 1. §. §.
vir. ff. de adq. possess. vbi Paulus: Si vir (inquit)
uxori cedat possessionem causa donationis,
pleriq; putant possidere eam: quoniam res
facti infirmari iure ciuili non potest. Plurē in-
terdum lex fingit aliquid infectum esse, quod est fa-
ctum, quo casu factum pro infecto habetur: Et con-
trā fingit aliquid factum esse, quod est infectum. Sic
d. l. 12. §. codicilli, in fine, Triphoninus: Quæ (in-
quit) in iure consistunt, posteaquam postli-
minio redijt, pro eo habetur, ac si nunquam
iste hostiam potitus fuisset. Et l. 16. ff. eod. tit. di-
citur: Retrò creditur in ciuitate fuisse, qui ab
hostibus aduenit. Imp. quoque Iustinianus Inst.
quibus mod. ius. patria potestatis soluitur. §. si ab
hostibus: Postliminium (inquit) fingit eum qui
captus est, in ciuitate semper fuisse. Item l. 18.
ff. d. tit. de captiuis, Vlpianus: In omnibus (in-
quit) partibus iuris is qui reuersus non est ab
hostibus, quasi tunc decessisse videtur, cum
captus est. Sic etiam quoad hereditatem eius qui
apud hostes defunctus est, lex Cornelia fingit eum
 apud

apud suos deceſſiſſe: l. bona eorum. 22. in prin. ff. d. tt. item l. 12. ff. qui teſt. facere poſſ. Sed & qui promittit aliquid factum eſſe, quod eſt infectum: vel contra infectum, quod eſt factum, obligatur, l. ſi ita quis ſtipulanti. 31. ff. de enic. vbi Vlpianus: Si ita quis ſtipulanti ſpondeat (inquit) ſanum eſſe, furem non eſſe, veſpillonem non eſſe, & cætera: inutilis ſtipulatio quibusdam videtur. quia ſi quid eſt in hac cauſa, impoſſibile eſt quod promittitur: ſi nõ eſt, fruſtra eſt. Sed ego putõ verius, hanc ſtipulationem, Sanum eſſe, furem non eſſe, veſpillonẽ non eſſe, vtilem eſſe. hoc enim continet, quod intereſt horũ quid eſſe, vel horũ quid non eſſe. Sed ſi cui horum fuerit adiectum Præſtari: multo magis valere ſtipulationem. alioquin ſtipulatio, quæ ab ædilibus proponitur, inutilis erit. quod vtique nemo ſanus probabit. Aliud fictionis exemplum proponitur l. penult. ff. de ſtat. hominum, his verbis: Qui in vtero ſunt, in toto penẽ iure ciuili intelliguntur in rerum natura eſſe.

A ſubiecto.

Huius loci prima regula hac eſt: Quod predicatur de ſubiecto, idem etiam predicatur de eius accedente, exempla l. vetus. 75. ibi: & cum poſſit. ff. de v. fruſtu. vbi Vlpianus: Cum poſſit (inquit) partus legari poterit & vſuſfructus eius. Sic etiã extincto ſubiecto, eius accidentia extincta dicuntur, cuius exemplum proponitur l. 2. ff. d. tt. vbi Celfus: Est

Est (inquit) ususfructus ius in corpore, quo sublato & ipsum tolli necesse est. Sic & Imp. Iustinianus Inst. eod. tit. §. penult. Constat (inquit) si ædes incendio consumptæ fuerint, vel etiã terræmotu, vel vicio suo corruerint: extinguatur ususfructus, & ne aræ quidem ususfructus deberi. Aliud huius exemplum proponitur Inst. quibus modis tutela finitur. §. simili modo, ubi idem Imp. Finitur (inquit) tutela morte vel pupillorum, vel tutorum. Hic subiectum tutelæ sunt pupilli & tutores, quibus extinctis extinguitur accidens, quod est tutela. Planè proposita regula suis exceptionibus nõ caret. Neq; enim semper re extincta, eius quoq; obligatio extinguitur: puta si dolo vel culpa debitoris res extincta sit, vel post moram in saluendo factam. Item non sequitur: Titius robustus est: Ergo philosophia etiam, quæ ei inest, robusta erit, &c. Proinde probabile tantum, non necessarium ex regula proposita sumitur argumentum.

II. Regula. Negato subiecto, negatur quoq; accidens. Quæ regula species est precedentis, eiusq; exemplum proponitur Inst. de capitis deminut. §. seruus aut, his verbis: Seruus manumissus capite non minuitur: quia nullû caput habuit. Aliud exemplum proponitur l. penult. §. fin. ff. si certum petatur. ubi Africanus: Non possunt (ait) videri bonæ fidei possessores esse, qui nec possidendi animû habet. Aliud exemplum proponitur l. si seruus, in prin. ff. de stipul. seruo, ubi Põponius: Partem (inquit)

(inquit) non facit hæreditas quæ nondum est. Aliud exemplum habetur c. 13. §. quocirca. de desponsat. impub. Huius etiam loci est argumentum hoc: Titius eo tempore, quo homicidium factum est, vel stipulatio facta, absuit. Ergo Titius homicidium non fecit, vel stipulanti non promisit: l. optimam. 14. in fine. C. de contrah. stipulat. Ad hanc regulam pertinet quod dicitur solet, Non entis nullas esse qualitates. Itē regula hac: Causa principali non subsistente, nec ea que sequuntur locum habent. De qua tamen regula infra in loco A sine tractabitur. item regula hac: Quod quis non habet, ad alium transferre non potest. verum de ea dicetur infra in loco A repugnantibus.

111. Regula: Subiectum auget minuitq; estimationem & dignitatem accidentis. Sic in actione iniuriarum persona qua facit iniuriam, item persona cui, necnon locus in quo iniuria facta est, auget vel minuit iniurie estimationem, vt vel atrox, vel leuis iniuria dicatur, Inst. de iniurijs. §. pœna. ibi: nam secundum. & §. atrox. item l. 7. §. atrocem, cum duabus legibus sequentibus. ff. eod. tt. Aliud exemplum proponitur l. 7. in fine. C. de bonis qua liberis. vbi Imp. Iustinianus; Vt (inquit) Imperialis fortuna omnes supereminet alias: ita oportet & principales liberalitates cultren habere præcipuum. Huc pertinet etiam illud Iuuenalis:

Omne

*Omne animi vitium tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto maior qui peccat ha-
betur. Item illud:*

Gratior est pulchro veniens e corpore virtus.

III I. Regula: *Ex qualitate subiecti, puta per-
sonae vel rei, praesumitur vel non praesumitur acci-
dens seu factum. de qua re dicetur infra in facti
quaestione probanda.*

V. Regula: *Verba secundum subiectam materiam
sunt intelligenda. probatur exemplo. l. stipulatio in-
sta. 38. §. hi qui sunt. de verb. obligat. ubi Ulpianus:
Si seruus (inquit) stipuletur sibi habere lice-
re, aut per se non fieri, quo minus habere sti-
pulatori liceat, promittat: stipulatio, Julia-
nus inquit, non committitur, quamuis au-
ferri res ei, & ipse auferre eandem possit: non
enim factum, sed ius in hac stipulatione ver-
titur. Cum vero stipulatur per promissorem
non fieri, quo minus sibi ire agere liceat: non
ius in stipulatione, inquit, sed factum ver-
satur. Sed mihi videtur, licet iuris verba conti-
neat haec stipulatio Habere licere: tamen sic
esse accipiendam, ut in seruo & filio familias
videatur actum esse de possessione retinen-
da, aut non auferenda: & vires habet haec sti-
pulatio. Haec quoque stipulatio, Possidere
mihi licere spondes? utilis est. & quamvis iu-
re civili seruus non possideat: tamen ad pos-
sessionem naturalem stipulatio serui hoc mo-
do*

do facta referenda est. *Aliud exemplum proponitur l. quibus. 39. §. dominus. ff. de condit. & demonstrat. vbi tabolenus: Dominus (inquit) seruo aureos quinque sic legauerat: Hæres meus Stichus, seruo meo, quem testamento liberum esse iussi, aureos quinque, quos in tabulis debeo, dato, nihil seruo legatum esse, Namula Seruium respondisse scribit: quia dominus seruo nihil debere potuisset. Ego puto secundum mentem testatoris naturale magis, quam ciuile debitum spectandum esse. & eo iure vtimur. Aliud exemplum proponitur l. penult. in prin. ff. de vsu & habitatione. vbi diuus Hadrianus, cum quibusdam vsus sylvæ legatus esset, statuit fructum quoque eis legatum videri: quia nisi liceret legatarijs cadere sylvam & vendere, quemadmodum fructuarijs licet, nihil habituri essent ex eo legato. Aliud exemplum proponitur l. ex conducto. 15. §. Papinianus. ff. locati. vbi Papinianus ait: Si vno anno remissionem quis colonus dederit ob sterilitatem, deinde sequentibus annis contingat vbertas: nihil obesse domino remissionem, sed integram pensionem etiam eius anni, quo remiserit, exigendam. hoc idem & in uestigialis agri damno respondit. Sed et si verbo donationis dominus ob sterilitatem anni remiserit, idem erit dicendum: quasi non sit donatio, sed transactio. Aliud exemplum habetur l. damni infecti. 43. in prin.*

in prin. ff. de dam. infect. Vbi Alfenu: Damni (inquit) infecti quidam vicino repromiserat. Ex eius ædificio tegulæ vento deiectæ reciderant in vicini tegulas, easq; infregerant. Respondi, si tanta vis venti fuisset, vt quamuis firma ædificia conuelleret, non debere præstari. Et quod in stipulatione est, Siue quid ibi ruet: non videri id ruere, quod aut vento, aut omnino aliqua vi extrinsecus admota, caderet, sed quod ipsum per se concideret. Aliud exemplum est l. si stipulatus. 4. in princ. ff. de usuris. vbi Papinianus: Si emptor (inquit) à venditore nouandi animo stipulatus est, Rem dari, vacuamque possessionem tradi: factura tradendi stipulatus intelligitur: quia non est verisimile, plus venditorem promisisse, quàm iudicio empti præstare compelleretur. Huius igitur loci est ea quoque regula, qua dicitur, Stipulationem accipiendam pro natura contractus, in quo interposita est. cuius etiam exemplum est l. si eum. 10. §. qui iniuriarum. ff. si quis cautionibus in iudicio sistendi causa. Vbi cum commissa esset stipulatio iudicio sisti: quia tamen in actione iniuriarum interposita erat, quæ actio mortuo ante litem contestatam actore non soleat heredi eius competere, ex stipulatu quoque actio heredi eius denegetur.

VI. Regula: Cuius subiectum est, eius quoq; est accidens. Et hac regula superioris prima regula

Species est: eiusq; exempla sunt ea quæ in alieno solo facta, plantata & edificata sunt: quæq; in aliena charta scripta vel picta sunt. de quibus vide lib. 21. Digestor. meor. cap. 1. causa 10. Huc pertinet quod l. qui scit. 25. in prin ff. de usuris, dicitur, Omne fructum nõ iure seminis, sed iure soli percipi. item ead. lege. §. in alieno, dicitur, In percipiendis fructibus magis corporis ius, ex quo percipiuntur, quàm seminis ex quo oriuntur, inspiciendum. Exceptiones proposita regula vide d. causa 10. Hac de loco A subiecto. Sequuntur nunc loci externi, inter quos primũ numerata sunt connexa: verũ quoniam hac re lativa sub se continent, quæ etiam repugnantium loco subijciuntur, de ijs infra in loco A repugnantibus agetur.

A causa efficiente.

Post connexa causas posuimus, quarum quatuor esse dictum est: Causam scilicet efficientẽ, materialem, formalem & finalem. Loci à causa efficiente regula sunt hæc. Prima quidem: Quod predicatur de causa, idem quodq; predicatur de effectu. Cuius regula species prima hæc est: Qualis est causa, talis etiam censetur effectus. Ideoq; cuius causa naturalis est, ipsum quoque naturale censetur. Et quo dignior est causa, eo dignior est effectus: item mala causa malum producit effectum, quemadmodum dici solet, Mali corui, malum ouum. Sic l. quisquis. 5. §. filij verò. C. ad l. Iul. maiestatis. ex malis patribus presumuntur quoque mali filij. Aliud exem-

plurimè

plum proponitur l. 1. in princ. ff. de inspiciendo ventre, bis verbis: Nouam rem desiderare Rutilius Seuerus videtur, vt vxori quę ab eo diuertit, & se non esse pręgnantem profiteretur, custodes adponat. Et ideo nemo mirabitur, si nos quoque nouum consilium & remediũ suggeramus, Huius etiam loci exempla sunt, ex illegitimo matrimonio illegitimos nasci liberos; ex serua seruos: ex prætoria stipulatione actionem quoque prætoria[m] oriri, & sic deinceps. Sed & huius loci videtur esse regula hæc: Posito vno absurdo, multa sequi absurda, Nouell. c. 8. §. tamen si. ibi: & sic vno. glossa in l. 7. C. de rescind. vendit. qua dicit, Concesso vno inconuenienti, sequi aliud. Accedit canon: Que mala incipiat a sunt principio, vix est vt bono peragantur exitu. Huius etiam loci est, quod nemo plus iuris ad alium transferre possit, quam ipse habet. de qua re infra in loco Relatiuorum dicetur. Alias proposita regula species vide infra in regulis sequentibus.

II. Regula: Quod est causa causa, idem est causa causati seu effectus, exemplo l. et si amici. 9. ff. ad l. Iul. de adulterijs. Vbi qui causam prębuit colloquio, adulterio quoque quod ex colloquio isto oritur, causam prębuisse videtur. Aliud exemplum habetur l. qui occidit. 30. §. in hac. ff. ad l. Aquiliam. Vbi qui occasionem damni pręstat, damnum fecisse videtur. Alia exempla vide l. dedit dotem. 6. ff. de collat. honor. l. manumissiones. 4. ff. de iusticia &

*iure. Accedit Raphaël Fulg. in l. cum hic status. 33. §. si inter virum, in fi. ff. de donat. inter vir. & vxor. Bald. in l. ex placito. 3. col. 2. vers. quia actiones. C. de rer. permutat. Corn. conf. 144. incip. Viso thema-
te. col. vlt. libro 1. Socin. conf. 156. incip. Pro funda-
mento. col. 6. vers. praeterea respondetur alio modo,
libro 2.*

III. Regula: *A pari causa par procedit effectus, exemplo l. de quib. 10. §. inueterato. ff. de legibus. vbi expressus & tacitus populi cōsensus, seu lex & consuetudo equiparantur. Ergo effectus vtriusq; par erit, vt ius ex vtroq; oriatur.*

IIII. Regula: *Cum plures causa ad eundem finem seu effectum tendunt: nihil interest qua quo fuerit vsus, & altera pro superuacua habetur, exemplo d. §. inueterata. vbi dicitur, nihil interesse, suffragio populus suam voluntatem declarat, an rebus ipsis & factis. Aliud exemplum proponitur l. 4. ff. de pignor. & hypoth. vbi dicitur, nihil referre, quibus verbis hypotheca contrabatur: item, vtrū scriptura interueniente, an non interueniente contrabatur. Aliud exemplum habetur Inst. de legatis. §. si quid in nomine, in fine. vbi Imp. Iustinianus: Nomina (inquit) significandorum hominū gratia reperta sunt: qui si alio quolibet modo intelliguntur, nihil interest. Proposita regula exceptio prima hac est: Nisi causarum alia legitima sit, alia illegitima: hoc enim casu per illegitimū effici non debet, quod fieri potest per legitimū.*
exem-

exemplo l. 13. ff. de iudic. vbi dicitur: Idecirco iudiciorum vigor, iuriaque publici tutela videtur in medio constituta, ne quisquam sibi ipsi permittere valeat vltionem. Altera exceptio est in actionibus penalibus. qua heredi & in heredem dari non debent, si alia sit actio non penalis, exemplo l. hac actio. 4. ff. de calumniatoribus. vbi Caius: Hæc actio (inquit) heredi non competit: quia sufficere ei debet, quod eam pecuniam, quã defunctus dedit, repetere potest. Aliud exemplum proponitur l. 2. §. fin. in fine. ff. de bonor. raptor. vbi Ulpianus: Puto (inquit) Pretorem ideo non esse pollicitum hanc actionem in heredes in id quod ad eos peruenit: quia putauit sufficere conditionem. Aliud exemplum est in actione de dolo. Tertia exceptio est: Nisi alia causa compendiosior sit. Quod enim potest fieri per pauca, non debet fieri per plura, exemplo Insti. de iustitia & iure. §. his igitur. Vbi eleganter Imperator Iustinianus: Si statim (inquit) ab initio rudem adhuc & infirmum animum studiosi multitudine ac varietate rerum onerauerimus: duorum alterum, aut desertorem studiorum efficiemus, aut cum magno labore eius, sæpe etiam cum diffidentia (quæ plerumque iuuenes auertit) serius ad id perducemus, ad quod leuiore via ductus, sine magno labore eius, & sine vlla diffidentia maturius perducere potuisset.

V. Regula: Existente causa, existere quoque potest effectus, exemplo l. 15. ff. de reg. iuris, Vbi Paulus; Qui actionem (inquit) habet ad rem recuperandam, ipsam rem habere videtur. Planè quoniam effectuum alius necessarius est, alium contingens, ut dictum supr. lib. 1. de effectis, in fine accidit, ut ex regula proposita pro diuersitate iam dicta alias necessarium, alias probabile tantum sumatur argumentum. Sed & si plures causa ad eundem effectum requiruntur: quamuis vna extiterit, tamen alia deficiente, deficit effectus, exemplo l. vbi lex. 26. in princ. ff. de vsucapionibus, Vbi Pomponius: Vbi lex (inquit) inhibet vsucapionem, bona fides possidenti nihil prodest. Sed & plura de regula proposita vide Digestor. meor. lib. 34. cap. 5. de conditione impleta.

VI. Regula: Deficiente causa, deficit effectus: vel, Cessante causa, cessat effectus, quæ regula communis est omnium causarum, efficientis, materialis, formalis, & finalis: quemadmodum sub singulis speciebus proponetur. Accedit Cacher, decis. 118. num. 1. Efficientis causa cessantis exemplum proponitur l. qui in seruitute. 160. ff. de reg. iuris, Vbi Ulpianus: Qui in seruitute est (inquit) vsucapere non potest: nam cum possideatur, possidere non videtur. Hic possessio, quæ est causa vsucapionis efficiens, deficit in seruo. Ergo ipsa quoque vsucapio in seruo deficit. Antecedens autem, quod possessio in seruo deficiat, seu quod seruus non possideat, probatur

tur ab actu serui: quia seruus possideatur. de quo
 supra in loco Ab actibus dictum est. Aliud exemplū
 habetur l. is omni. 13. ff. de adoptionib. vbi Papinia-
 nus: in omni ferè iure (inquit) finita patris ad-
 optiui potestate, nullum ex pristino iure re-
 tinetur vestigium. Denique & patria digni-
 tas quæ sita per adoptionem, finita ea, depo-
 nitur. Concordat l. 6. in prim. ff. de senatoribus. vbi
 Paulus: Senatoris (inquit) filius est & is, quem
 in adoptionem accipit: quamdiu tamen in
 familia eius manet. Emancipatus enim no-
 men filij emancipatione amittit. Aliud exem-
 plum habetur l. 8. in fine. ff. eod. tit. vbi Ulpianus
 Tamdiu (inquit) clarissima foemina erit, quā
 diu senatori nupta est vel clarissimo. Aliud
 exemplum proponitur Instit. quibus modis ius pa-
 triæ potestatis soluitur. §. cum autem. vbi cum pa-
 triæ potestas iure civili subsistat, & pater ius civita-
 tis amittit, patriam quoque potestatem amittere
 dicitur. Aliud exemplum est Inst. de successione co-
 gnatorū. §. vulgò quæ sitos. vbi dicitur, Vulgò quæ sitos
 nullos habere adgnatos: cum adgnatio à patre
 sit. Hi autem nullum patrem habere intelligantur.
 Aliud exemplum habetur l. si is qui. 27. ff. de acqui-
 possess. vbi Proculus. Si is (inquit) qui animo pos-
 sessionem saltus retinet, furere cœpisset: non
 potest, dum fureret, eius saltus possessionem
 amittere: quia furiosus non potest desinere
 animo possidere. Est insuper proposita regula

*exemplum replicatio, qua opponitur rei iudicata
 exceptioni: Si causa, ob quam in priori iudicio res
 absolutus est, postea cesset. de qua vide Digestor.
 mear. libro 48. cap. 16. except. 7. Sed & exemplum
 proposita regula habetur Digestor. meorum lib. 17.
 cap. 6. question. 1. causa 38. except. 2. in eo qui, cum
 à tutela excusaretur, quòd reipub. causa abesset,
 reip. causa abesse desierit: ideoq; excusatio quoque
 eius cesset. Est denique proposita regula exemplum
 infra reg. proxim. Hactenus exempla enumerasse
 sufficiat. Planè huius regula exceptio prima hæc est:
 Nisi non semper, sed certo quodam tempore causa
 desideretur. tunc enim, si eo tempore extiterit, &
 effectus fuerit consummatus: quamvis postea causa
 deficiat, non tamen deficit effectus. Quæ exceptio
 approbatur l. in ambiguis. 85. ff. de regul. iuris. vbi
 Paulus: Non est nouum (inquit) vt quæ semel
 vtiliter constituta sunt, durent: licet ille casus
 extiterit, à quo initium capere non potuerit.
 Huius exemplum proponitur l. vlt. ff. si tabula testa-
 menti nulla extab. vbi idem Paulus: Si postea quæ
 (inquit) filius emancipatus bonorum pos-
 sessionem patris petijt, statum suum muta-
 uit: nihil obesse ei, quò minus id quod ad-
 quisit, retineat. quod si prius conditionem
 suam mutauerit: bonorum possessionem eum
 petere non posse. Aliud exemplum proponitur l.
 penult. §. vlt. ff. qui satisfacere cogantur. vbi Macer:
 Possessor quis (inquit) necne sit, tempus*

cautionis spectandum est. nam sicut ei qui post cautionem vendidit, nihil obest: ita nec prodest ei qui post cautionem possidere coepit. *Accedit Francis. Viu. lib. 1. com. opin. vers. vxar seu mulier. nume. 5.* Hoc loco notandum, aliam esse causam efficientem, aliam esse conseruantem. hac quidem deficiente, simul deficere effectum: in illius autem defectu non idem euenire: alioquin mortuo fabro lignario, necesse esset domum quoque interire, qua ab eo effecta esset. quo nihil est absurdius. Altera proposita regula exceptio est: Nisi occasio cesset: propter hanc enim non ideo magis cessat effectus, argumento l. 2. ff. de riuu. vbi occasio distinguitur à causa, dum dicit Iuriconsultus: Id domino magis ex occasione, quam ex iure contingit. Exemplum huius exceptionis proponitur l. vltim. in fine. ff. de rescinden. vendit. vbi cum emptor controuersiam à certis personis metueret, pactus est cum venditore, vt precij pars penes se remaneret, donec fideiussor sibi de euictione daretur: Quamuis autem venditor cum personis, à quibus emptor controuersiam timebat, transegerit, vt ab ijs emptori controuersia amplius metuenda non sit, & ita occasio patet de fideiussoribus uandis cesset: vis tamen pacti adhuc durare dicitur. Concordat proposita exceptioni infra in loco A ratione legis, regul. 2. exception. 1. Tertia exceptio est: Nisi causa pendeat salum, vt adhuc conualescere possit;

non in

non in totum deficiat. hoc enim casu pendet etiam,
 nec in totum deficit effectus. l. is damnus. 131. ff. de
 reg. iuris. vbi Iulianus: Quod pendet (inquit) nō
 est pro eo quasi sit. Huius proponitur exemplum
 l. quod Seruius. 2. ff. de conditione causa dati. vbi
 Neratius: Quod Seruius (inquit) in libr. de do-
 tibus scripsit, Si inter eas personas, quarum
 altera nondum iustam ætatē habeat, nuptiæ
 factæ sint, quod dotis nomine interim datū
 sit, repeti posse: sic intelligendum est, vt si di-
 uortium intercesserit, priusquam vtraq; per-
 sona iustam ætatem habeat, sit eius pecuniæ
 repetitio: donec autē in eodem habitu ma-
 trimonij permaneant: non magis id repeti
 possit, quam quod sponsa sponso dotis no-
 mine dederit, donec maneat inter eos adfi-
 nitas. Quod enim ex ea causa nondum coi-
 to matrimonio datur: cum sic detur, tanquā
 in dotem peruenturum: quamdiu perueni-
 re potest, repetitio eius non est. Aliud exem-
 plum proponitur l. si debitor. 80. ff. de iure dotium,
 his verbis: Si debitor mulieris dotem sponso
 promiserit, posse mulierem ante nuptias à
 debitore eam pecuniam petere, neq; eo no-
 mine postea viro debitorem obligatum fu-
 turum, ait Labeo. quod falsum est: quia ea
 promissio in pendentem est, donec obligatio
 in ea causa est. Quarta exceptio est: Nisi actus alio-
 quis nullus sit, vel vitiosus; hoc enim casu, quamuis
 postea

postea nullitatis causa cesset, non tamen cessat ipsa
 nullitas. Quae exceptio approbatur l. quod initio. 19.
 ff. de reg. iuris, hisce verbis: Quod initio vicio-
 lum est, non potest tractu temporis conua-
 lescere. Concordat l. penult. ff. eod. tit. his verbis:
 Quae ab initio inutilis fuit institutio, ex post
 facto conualescere non potest. Huius exce-
 ptionis exemplum etiam est l. inter stipulantem. 83.
 §. sacram. ibi: nec reuocantur. ff. de verb. obligat. &
 l. qui res. 98. §. arcam. ff. de solutionibus. Vbi obliga-
 tio semel extincta, manet extincta, quamuis extin-
 guens causa cessauerit: puta, si res promissa sacra fidei
 facta, vel seruus promissus liber effectus, idemque sti-
 pulatio extincta fuerit: non reuiuiscit, etiamsi res
 postea rursus profana fiat, vel liber homo in serui-
 turem redigatur. Quinta exceptio est: Nisi ex plu-
 ribus causis vna cesset, non omnes. hoc enim casu ob
 id non cessat effectus, alijs operantibus: exemplo l. si
 non lex Aelia. 83. in prin. ff. de hered. instit. vbi Sca-
 nola: Si non lex Aelia Sentia (inquit) sed alia
 lex vel Senatusconsultum, aut etiam consti-
 tutio serui libertatem impediatur: is necessa-
 rius fieri non potest, etiamsi non sit soluendo
 testator. Aliud exemplum proponitur l. 8. ff. quod
 cum eo qui in aliena potestate est, &c. vbi Paulus
 ait: Titianus primus praeposuerat seruū mu-
 tuis pecunijs dandis, & pignoribus accipien-
 dis: sed seruus etiam negociatoribus hordei
 solebat pro emptore suscipere debitum, &
 solue-

soluere. Cum sagisset seruus, & is cui delegatus vel obligatus fuerat dare precium hordei, conueniret dominum eius nomine infitoris: negabat eo nomine se conveniri posse: quia non in eam rem prepositus fuisset. cum autem & alia quaedam gessisset, & horrea conduxisset, & multis soluisse idem seruus probaretur: prefectus annonæ contra dominum dederat sententiam. Dicebamus, quasi fideiussorem esse videri, cum pro alio solueret debitum: non solere autem ex ea causa in dominum dari actionem: nec videtur hoc dominus madasse. Sed quia videbatur in omnibus eum suo nomine substituisse, sententiam confirmavit Imperator. *Aliud exemplum proponitur l. 5. ff. de bonor. possess. secundum tabulas. ubi Ulpianus: Si sub conditione (inquit) hæres institutus quis sit, & accepta bonorum possessione secundum tabulas conditio defecerit: interdum euenit, ut res possessori concedenda sit: ut puta, si filius emancipatus sit sub conditione hæres institutus. nam etsi defecerit conditio: attamen secundum tabulas bonorum possessionem eum accipere, Iulianus scribit. Sed & si is fuerit, qui ab intestato bonorum possessor futurus esset: tuendum esse scripsit. & hoc iure utimur. Accedit Baptista a Villalob. in comm. opin. in litera D. num. 195. Cacher. decis. 118. num. 5. in fine, cum num. seq. Cu-*

ius exceptionis replicatio est : Nisi causa cessant
ad contrarium effectum tendat. Baprist. à Villa-
lob. d. litera D. num. 196. Sexta proposita regula
exceptio est in legatis & alijs ultimis voluntatibus;
in quibus falsa causa adiecta non viciat legatum,
aut aliam similem voluntatem ultimam. de qua
re vide Digestor. meorum libro 32. cap. sexto, ex-
ception. 71. Hac de sexta regula : de qua tamen
plura tractabuntur infra in loco à ratione legis
regul. 2.

VII. Regula: Resoluto iure datoris, resolvitur ius
acceptoris. Hec regula species est regula preceden-
tis, eiusque exemplum est l. debitor. 40. §. fina. ff. de
pignorat. act. vbi Papinianus : Si medio (inquit)
tempore pignus creditor pignori dederit,
domino solvente pecuniam, quam debuit
secundi pignoris neque persecutio dabitur,
neque retentio relinquetur. Simile exemplum
proponitur l. lex vectigali. 31. in fine. ff. de pignori-
bus. vbi cum lex vectigali fundo dicta esset, ut si post
certum tempus vectigal solutum non esset, is fun-
dus ad dominum rediret, fundusque postea pignori
à possessore datus esset : Scamola respondit, si ve-
ctigali non soluto, iure suo dominus usus esset, et-
iam pignoris evanuisse. Aliud exemplum propo-
nitur l. 9. C. de locato & conducto. vbi dicitur,
Emptorem fundi necesse non esse stare colono, cui
prior dominus locavit: nisi ea lege emit. Aliud ex-
emplum proponitur l. peto. 71. §. pradium. ff. de leg. 2.

Vbi Papinianus: Prædium (*inquit*) quod nomini familiæ relinquitur, si non voluntaria facta sit alienatio, sed bona hæredis veneant tamdiu retinere emptor potest, quâdiu debitor haberet bonis non venditis: post mortem eius non habiturus, quod extraneus etiam hæres præstare cogeretur.

VIII. *Regula*: Quo genere quodque effectum est, eodem etiam rursus corrumpitur. *Qua regula approbatur l. nihil. 35. ff. de reg. iuris. vbi Vlpianus*: Nihil (*inquit*) tam naturale est, quàm eo genere quodq; dissolvere, quo colligatum est. Ideo verborum obligatio verbis tollitur: quædi consensus obligatio contrario consensu dissolvitur. *Leges concordantes vide Digestor. meor. libro 21. cap. 4. in princ. & lib. 48. cap. 5. quest. 3. in prin. Sed & concordat c. 1. extr. de reg. iuris. Est hæc regula argumentum sumitur l. 8. §. acceptum fieri. ff. de acceptilationibus. vbi Vlpianus*: Acceptum (*inquit*) fieri non potest, nisi quod verbis obligatum est. Acceptilatio enim, verborum obligationem tollit: quia & ipsa verbis fit. non enim potest verbis tolli, quod non verbis contractum est.

IX. *Regula*: Prohibita causa, prohibita censetur effectus. *c. cum quid. 39. de reg. iur. in 6. Baptist. à Villalob. in com. opin. in littera P. num. 345. Hac de loco à causa efficiente.*

A cau-

A causa materiali.

Huius loci prima regula hac est: Existente materia, produci effectus potest. Proinde l. 1. in princ. ff. ad S. C. Macedonianum, prohibitum est, ne filijs familiarum sua pecunia tanquam materia peccandi daretur: ne data pecunia, illorum mores per se ad malum proclives magis corrumpereentur. Veneni quoque mali venditio prohibita est, tanquam materia, ex qua homicidium sequi possit: l. 3. in princ. & §. alio senatusconsulto. ff. ad l. Cornel. de sicarijs. Hinc etiam l. 1. §. fin. cum lege sequente. ff. ad legem Pomp. de parricidijs, dicitur, Istius legis pœna adfici eum qui emit venenum, ut patri daret, quantum nō potuerit dare. Fratrem autem eius, qui cognoverat tantum, nec patri indicaverat, relegatum esse, & medicum supplicio adfectū. Ex quibus patet, de facto vel effectu teneri, qui materiam suppeditaverit.

II. Regula: Deficiente materia, deficit effectus: exemplo l. si procuratorē. §. si liber homo. ff. mandati. ubi Iulianus: Nullę (inquit) mandari actiones possunt: quia nullas habet. Aliud exemplū proponitur d. l. §. mandati, his verbis: Mandati actio tunc competit, cum cœperit interesse eius qui mandavit. Cæterum si nihil interest, cessat mandati actio. Hic quia id quod petendum est deficit, ipsa quoque petitio seu actio deficere dicitur. Aliud exemplum habetur Instir. de inutilibus stipulat. in princ. his verbis: Si quis rem, quę in fetum natura non est, aut esse nō potest, dari stipu-

stipulatus fuerit: veluti Stichū qui mortuus fit, quem vivere credebat: aut hypocentaurum, qui esse non possit: inutilis erit stipulatio. Huius etiam loci exemplū est, si res debita interierit: hoc enim casu ipsa obligatio evanescit, de qua re copiosius tractatur Digest. meor. lib. 48. cap. 19. Sed & de exemplo proximè precedenti vide Digest. meor. lib. 37. cap. 3. except. 34. Concordat item proposita regula supra in loco A subiecto reg. 2. Est deniq; huius loci axioma illud: Ex nihilo nihil fit.

III. Regula: Inhabilitas materia impedit effectum, exemplo l. 1. §. si quis terrenum. ff. de viuis. vbi Ulpianus: Si quis terrenum (inquit) riuum signinum vel lapideum facere velit, videri eum non rectè hoc interdicto vti: non enim reficit, qui hoc facit. Huius etiam loci est, si quis rem sacram, sanctam, religiosam, publicam, vel liberum hominem in stipulatum deduxerit, vel legauerit: item alia similes exceptiones ex re desumptæ, quas ex meis Digestis petere licet.

A causa formali.

Huius loci regula prima hæc est: Ex forma denominatur effectus. Sic ex forma hominis, homo quis dicitur ex forma equi, equus. Huius loci exemplum proponitur l. 7. §. quod ferè. ff. de pactis. vbi Ulpianus ait: Quod ferè nouissima parte pactorum ita solet inseri: Rogauit Titius, spopodit Meuius. hæc verba non tantum pactiois loco accipiuntur, sed etiam stipulationis. Ideoque

ex

ex stipulatu nascitur actio: nisi specialiter cōtrariū adprobetur. *Sic etiam pacta dant formam contractui, ut vel nominatum, vel innominatum dicatur, & nunc hac, nunc alia actio competat, d. l. 7. in prin. & §. quinimò. & l. 5. ff. de prescriptu verbis.*

II. *Regula: Deficiente forma, deficit effectus.* Sic cū actionibus civilibus certa forma à legibus prescripta sit: puta testamētū ordinandis, iudicijs exercendis, &c. forma ista deficiente, effectū caret actio. cuius exemplum proponitur l. prolatam. 4. C. de sententijs. vbi Imp. Alexander: Prolatam (inquit) à Præside sententiam contra solitum iudiciorum ordinem, auctoritatem rei iudicatæ nō obtinere, certum est. Aliud exemplū proponitur l. 1. §. si quis ita. ff. de verb. obligat. vbi dicitur, Si interrogatus sine verbis annuisset: non tantū non civiliter, sed nec naturaliter eum qui ita annuit, obligari. Aliud exemplum proponitur l. non sunt. 14. ff. de statu hominum. vbi Paulus: Non sunt (inquit) liberi, qui contra formam humani generis conuerso more procreantur: veluti si mulier monstruosum aliquid, aut prodigiosum enixa sit. Subijcitur huius exempli distinctio his verbis: Partus autem qui membrorū humanorum officia ampliauit, alicuius videtur effectus. Et ideo inter liberos connumerabitur.

III. *Regula: Mutata forma, alia res censetur, exemplo l. Iulianus. 9. §. si quis rem. ff. ad exhibendū. vbi Vlpianus: Si res (ait) dolo in aliud corpus*

trans

translata exhibeatur: veluti si ex scypho mas-
 sa fusta sit: nihilominus ad exhibendū actio
 superest. nam mutata forma propè interimi
 substantiam rei, Marcellus scribit. *Concordat*
l. Seia. 6. ff. de auro & argento legato, his verbis:
 Seia ab hærede Publio Mæuis ita legauit:
 Antoniaæ Tertyllæ do lego vnionem cum
 hyacinthis. quæro, si probari possit Seiam v-
 niones & hyacinthos quosdam in aliam spe-
 ciem ornamenti, quod postea preciosius fe-
 cit additis alijs gëmis & margaritis, conuer-
 tisse: an hos vniones vel hyacinthos petere
 possit, & hæres compellatur ornamenta po-
 steriori eximere, & præstare? Marcellus re-
 spondit, petere non posse: neque enim fieri
 posse, vt legatum vel fideicommissum dura-
 re existimetur, cum id quod testamento da-
 batur, in sua specie non permanferit, & quo-
 dam modo extinctum sit: vt interim omittat,
 quod etiam permutatione tali volūtas quo-
 que videatur mutata.

A causa finali.

Huius loci prima regula hac est: Deficiente fine,
deficit effectus, exemplo l. 1. C. de condict. ob causam.
vbi Imp. Antoninus ait: Pecuniam, quam te ob
dotem accepisse pacto interposito proponis,
impediente quocunque modo iuris autho-
ritate matrimonium, iure conditionis resti-
tuere debes: & pactū quod ita interpositum
est,

est, perinde ac si interpositum non esset, haberi oportet. Plura huiusmodi exempla vide in conditione causa dati non secuta, Digest. meor. lib. 49. cap. 10. Sed & concordant regulae propositae ea quae dicta sunt supra in regula, Cessante causa cessare effectum. item quae dicentur infra in loco A ratione legis, reg. 2. & 3.

II. Regula: Fines existente, cessat res vel actio, quae ad finem tendit, exemplo Instit. de auctor. tutor. §. fin. vbi Imp. Iustinianus: Si inter tutorem (inquit) pupillumque iudicium agendum sit, curator in locum tutoris datur: quo curatore interveniente, iudicium peragitur, & eo peracto curator esse desinit. Aliud exemplum proponitur l. actione. 65. §. item si alicuius. ff. pro socio. vbi Paulus: Si alicuius rei (ait) societas contracta sit, & finis negotio impositus: finitur societas. Aliud exemplum proponitur l. in bello. 12. §. si quis servum. ff. de captivis. vbi Tribonianus: Quod meum est (inquit) vsucapere me intelligi non potest. Aliud exemplum est l. 1. §. interdictum. ff. ut possidetis. vbi Ulpianus: Actio (inquit) nunquam vltro possessori datur: quippe cum sufficiat ei, quod possideat. Nemo ergo rem quam habet, persequitur: & vsucapio superuacua censetur, cum res sit ipsius possessoris. Aliud exemplum habetur l. cum te. 5. in fine. C. de transact. Huius etsiam loci est, quod soluto debito evanescat obligatio simul & actio: cum ad debitum consequendum obligatio simul & actio spectet.

III. Regula : Quod contra vel præter finem & usum rei fit, ratum non est, exemplo l. 3. §. dua autem, in fine. ff. de Carboniano edicto. vbi Vlpianus: Aut stulti (inquit) aut iniqui prætoris erit, rem in tempus pubertatis differre cum summo eius incommodo; cui consultum velit. Aliud exemplum habetur l. 1. §. exceptiones. vers. cum enim propositum. ff. quarum rerum actio non datur. vbi idem: Cum (inquit) id propositum sit prætoris, in huiusmodi obligationibus reo succurrere: non seruabit propositum, nisi fideiussorem quoq; & eum qui rogatu liberti reus factus fuerit, aduersus patronū defenderit. etenim parui refert, protinus libertus patrono cogatur dare, an per interpositam fideiussoris vel rei personam. Aliud exemplum est l. plerique. 18 ff. de in ius vocando. vbi Caius: Plerique (inquit) putauerunt, nullum de domo sua in ius vocari licere: quia domus tutissimum cuique refugium atque receptaculum sit: eumque qui inde in ius vocaret, vim inferre videri. Aliud exemplum proponitur l. aut damnum. 8. §. solent præfides. ff. de pœnis. vbi Vlpianus: Solent (inquit) Præfides in carcerem continendos damnare, vt in vinculis continentur. Sed id eos facere non oportet: nam huiusmodi pœnæ interdictæ sunt. Carcer enim ad continendos homines, non ad puniendos haberi debet. Aliud exemplum habetur

l. factum. 129. ff. de reg. iuris. vbi Iulianus: Factum (inquit) à iudice, quod ad officium eius non pertinet, ratum non est. Sed & proposita regula species est regula qua sequitur.

IIII. Regula: Quod pro aliquo introductum est, aduersus eum torqueri non debet. l. plures. 18. in fin. C. de fide instrum. vbi Imp. Iustinianus: Hoc quod pro quibusdam introductum est, inferre eis iacturam, minime rationi conuenit æquitate. Leges concordantes & exempla vide Digestor. meor. lib. 1. cap. 5. quest. 3. reg. 7.

V. Regula: Qualis est finis, tale quoque censetur id cuius est finis, exemplo l. 1. §. huius studij ff. de iusticia & iure. vbi ex fine ius aliud publicum dicitur, cuius finis est utilitas publica. aliud priuatum, quod singulorum utilitatem priuatam spectat. Sic factum per se malum, ex fine dydicatur non malum, exemplo l. 4. §. itemq. fieri. ff. de alienat. iudicij mutandi causa. vbi Vlpianus: Fieri potest (inquit) vt sine dolo malo quis possidere desierit: verum iudicij mutandi causa id fiat. Non enim eius factum improbat Prætor, qui tanti habuerit re carere, ne propter eam sæpius litigaret. Hæc enim verecunda cogitatio eius qui lites execratur non est vituperanda: sed eius duntaxat, qui cum rem habere vult, litem ad alium transfert, vt molestum aduersarium pro se subijciat. Aliud exemplum habetur l. quis sit. 17. §. item apud. ff. de adilitio edicto. vbi Vlpianus:

Apud

Apud Iulianum (*inquit*) relatū est, fugitiuum fore ab effectu animi intelligendum esse, nō utiq; à fuga. nam eum qui hostem aut latronem, incendium ruinamve fugeret, quamuis fugisse verum est, non tamen fugitiuum esse. Aliud exemplum habetur l. si quis testamentū. 41. §. fin. ff. ad l. Aquil. vbi Vlpianus: Cum factō (*inquit*) etiam animum furis furtum exigit. Sic homicidium quoq; quamuis per se malum, excusationem meretur ex fine, si sui defendendi causa quis homicidium fecerit: l. 2. & l. 3. C. ad l. Cornel. de fidarijs. Contrā quoq; factum per se bonum vel minime vituperandum, propter finem malum, ipsum etiam malum censetur. Nam gerere gladium per se malum non est, neq; vituperandum: tamen si hominis occidendi causa geratur, fit malum, & legibus coercetur. l. 7. C. d. st. & l. 1. in princ. ibi: quive hominis occidendi. ff. ead. et. Fortitudo quoq; per se quidem virtus est, at vitium fit, si in malum finem exerceatur: quemadmodum Cicero lib. 1. Officiorū ait; Ea (*inquiens*) animi elatio, que cernitur in periculis & laboribus, si iusticia vacat, pugnatq; non pro salute communi, sed pro suis commodis, in vitio est. quod item de omni alia virtute dicendum. Huius etiam loci videtur esse, quod l. rapienda. 128. ff. de reg. iuris, Iulianus ait: Quod factum est, cum in obscuro sit, ex adfectione cuiusque capere interpretationem.

Vl. Regula: Accessorium sequitur naturam sui
princi-

principalis. Quæ regula est iuris canonici. Quid ve-
ro principale, quid accessorium sit, definitur l. cum
autem. 20. §. perueniamus. ff. de auro legato. vbi
Ulpianus: Semper (inquit) cū quærimus quid
cui cedat, illud spectamus, quid cuius rei or-
nandæ causa adhibeatur: vt accessio cedat
principali. Cedunt igitur gemmæ phialis vel lan-
cibus, inclusa auro argenteve. Si margaritæ auro
ornandi gratia adhibita sunt, auro cedunt: si con-
trâ, aurum margaritis cedit. Idem & in gemmis an-
nulis inclusis. Est igitur principale id quod supra fi-
nem summum seu principalem appellauimus. & ac-
cessorium id quod ibidem diximus finem conferen-
tem seu medium. Proposita regula exemplum ha-
betur l. 2. C. per quas personas nobis adquirit. vbi Imp.
Iustinianus: Si procuratori necessitas (inquit)
legibus imposita est, domino contractus ce-
dere actionem: quare quemadmodū ab ini-
tio in personali actione cessio superuacua vi-
debatur, non etiam in pignoribus & hypo-
thecis simili modo dominus contractus ha-
beat hypothecariam actionem, seu pignoris
vinculum, vel retentionem sibi adquisitam.
Hic principale est actio personalis, cuius gratia pi-
gnus constitutum est. Quod igitur iuris in illa est,
boc & in pignoratitia actione esse iubetur. Aliud
exemplum proponitur l. si ego emi. 11. §. quod tamen,
ff. de Public. in rem actione. vbi Pomponius. Quod
(inquit) per alluionem fundo accedit, simile
fit

fit ei cui accedit. Et ideo si ipse fundus Publiciana peti non potest, nec hoc petetur: si autem potest; & pars quæ per alluionem accessit. *Aliud exemplum habetur Inst. de fideiussoribus: his verbis: Fideiussores ita obligari non possunt, ut plus debeant, quam debet is, pro quo obligantur. Nam eorum obligatio accessio est principalis obligationis: nec plus in accessione potest esse, quam in re principali. Aliud exemplum proponitur l. Titio centum. 69. §. 1. ff. de condit. & demonstrat. vbi Papius: Titio (inquit) centum relicta sunt, ita ut Mæuiam uxorem ducat. Condicio non remittetur: & ideo nec cautio remittenda est. Aliud exemplum habetur l. fundi. 26. §. fin. ff. de instrum. legato. vbi Iabolenus: Cum instrumentum (inquit) omne legatum esset, excepto pecore: pastores ouiones, ouilia quoque; legato contineri, Otilius non recte putat. Hic pastores & ouilia tanquam accessiones sequuntur naturam pecoris, cuius gratia habentur; ut cum ipso pecore habeantur pro exceptis. Aliud exemplum est apud Francisc. Viuium lib. 1. com. opin. vers. statutum excludens fœminas. §. promissa aucta. vbi dicitur, quod si ditio vel comitatus regno accesserit; legibus regni eum subijci. Est insuper proposita regula species regula l. cum principalis. 138. ff. de reg. iuris, hæc scilicet: Cum principalis causa non consistit; plerumque nec ea quidem, quæ sequuntur, locum habent. Cui concordat*

ijdem

ijdem propè verbis l. nihil. 171. in fin. ff. eod. tit. Huius exemplum proponitur Inst. de pupillari substit. §. liberis. vbi Imp. Iustinianus: Pupillare (inquit) testamentum pars & sequela est paterni testamenti, adeò vt si patris testamentum nõ valeat, nec filij quidem valebit. Aliud exemplum est in obligatione fideiussoria, pignoraticia, de constituta pecunia vsurarum, & alijs accessorijs, qua si principalis obligatio non subsistat, vel ex post facto irrita facta sit, simul cum illa aut nulla sunt, aut euanescent: quemadmodum copiosius de singulis hisce in meis Digestis actum est. Proinde t. si fideiussor. 19. in fine. ff. de dolo malo, Papinianus: Debitore (inquit) liberato, per consequentiam fideiussor quoq; dimittitur. Planè proposita regula exceptio prima hac est: Nisi ratione nullitatis vel euictionis, qua in obligatione principali timetur, alia, quò tutior res sit, fuerit adiecta: hoc enim casu, principali non subsistente, accessoria obligatio confirmatur potius quàm annullatur: exemplo l. 9. C. de prædijs minor. vbi Imp. Dioclet. & Maximilianus: Etsi (aiunt) is quẽ prædiũ rusticum minoris distraxisse adfirmas, curatoris officio functus id fecit: venditio tamen contra diui Seueri orationẽ facta, præsidis sententia nõ immeritò rescissa est. Pignora sanè quæ ob euictionis periculũ idẽ curator ex reb. proprijs tibi obligauit, non prohiberis persequi. Aliud exemplum proponitur l. stipulatio ista 38. §. alteri. ff. de

ff. de verb. oblig. vbi quamuis stipulatio alteri facta non valeat, tamen pœnalis stipulatio adiecta valere dicitur. Altera exceptio est: Nisi ratio nullitatis, qua est in principali, specialis sit, & in accessorio cesset. qua exceptio approbatur exemplo l. exceptiones. 7. ff. de exceptionibus de quo vide Digestor. meor. lib. 48. cap. 1. quest. 7. reg. 4. Plura de regula proposita vide infra in loco repugnantium, vbi de connexis seu relatiuis agetur.

VII. Regula: Propter quod aliquid tale est, id magis est tale. Quare regula constat ex ijs qua dicta sunt supra reg. prox. in definitione principalis & accessorii. Proinde finis summus seu principalis præstantior est sine medio, seu accessorio: quoniam hic propter illum expeditur. Huius exemplum proponitur l. in pecudum. 28. in fine. ff. de vsuris. vbi Caius: Absurdum videtur (inquit) hominem in fructu esse, cum omnes fructus rerum natura hominum gratia comparauit. Aliud exemplum proponitur l. 6. ff. de collationibus bonor. vbi cum auis neptis nomine propter filium dotem dedisset, Gelsus respondet, soluto matrimonio filio potius quam nepti dotis repetitionem esse dandam. Aliud exemplum proponitur l. minus. 204. ff. de reg. iuris. vbi Vlpianus: Minus est (inquit) actionem habere, quam rem. Huius ratio est: quia actio propter rem expeditur. Planè proposita regula exceptio est in filijs & nepotibus: quamuis enim filij concipiuntur & edantur propter nepotes & pronepotes:

dulcius

dulcius tamen nomen est filij quam nepotis vel pronepotis. Sic enim l. liberorum. 220. in fine. ff. de verb. sign. Callistratus: Dulciore (inquit) nomine nō possumus nepotes nostros, quam filij, appellare. Etenim idcirco filios filiasve concipimus atq; edimus, vt ex prole eorum earūmvē diuturnitatis nobis memoriam in ævum relinquamus. Accedit Gabriel. lib. 4. de fideicommissis conclus. 6. num. 2. Controuertitur tamen & distinguitur exceptio proposita d. conclus. 6.

VIII. Regula: Publica vtilitas priuata præferenda. Quæ regula approbatur l. 3. C. de primipilo, lib. 12. vbi Imp. Dioclet. & Maximianus: Vtilitas (inquit) publica præferenda est priuatorum contractibus. Concordat c. licet quibusdam. 18. §. illa semper. de regularibus. Hac de loco A causis.

Ab effectu.

Huius loci regula quidem generalis hæc est: Quod predicatur de effectu, idem etiam predicatur de eius causa: & contra. Verum eius species sunt regulæ sequentes. Est enim specialis regula prima hæc: Concesso effectu, simul conceditur & causa, exemplo l. per seruum. 14. §. vsusfructus. ff. de vsu & habitatione. vbi dicitur, fructu legato vsum quoque intelligi legatum: quia fructus sine vsu esse non possit: quemadmodum nec effectus sine causa. Simile exemplum proponitur l. 1. §. vsusfructus. ff. si vsusfructus petatur. vbi Vlpianus: Vsusfructus (inquit) legatus adminiculis eget, sine quibus vti frui quis non

non potest. Et ideo si ususfructus legetur, necesse est ut eum sequatur aditus. Sed & alias utilitates & seruitutes legatario hæres præstare debet, sine quibus omnino uti non potest. *Simile exemplum proponitur l. 2. ff. de iurisdictione. ubi Iabolenus: Cui iurisdictionis (inquit) data est, ei quoque concessa esse videntur, sine quibus iurisdictionis explicari non potuit. Concordat l. ult. in fin. ff. de officio eius cui mandata est iurisdictionis his verbis: Mandata iurisdictionis priuato, etiam imperium, quod non est merum, videtur mandari: quia iurisdictionis sine modica coercitione nulla est. Huius etiam loci exemplum est: Peperit, ergo cum viro concubuit. de quo tamen, alijsque similibus infra in loco proximo dicitur. Planè huius regulae exceptio hæc est: Nisi plures sint causa eiusdem effectus consequendi: hoc enim casu, posito effectu, non statim sequitur certa aliqua eius causa, exemplo l. si defunctus. 10. C. arbitrium tutele. de quo vide infra in loco prox. except. 1.*

11. Regula: *Qualis effectus est, talis censetur quoque causa. Quò pertinent axiomata hæc: Ex euentu iudicium. &: Exitus acta probabit. Cuius exemplum proponitur l. rem non nouam. 12. §. fin. C. de iudicijs. ubi Imp. Iustinianus: Causæ terminus (ait) manifestare poterit, qui timidius, quiq; audacius iudiciū vel reliquerunt, vel protulerunt. Huc item pertinet axioma hoc: Cuius effectus bonus est, ipsum quoque bonum censetur, cuius exemplum proponitur*

proponitur l. 1. in fin. ff. de origine iuris. vbi Caius: Præfationes (inquit) & libentius nos ad lectionem propositæ materiæ perducunt, & cum eò venerimus, euidentiore præstant intellectum. Item: Cuius effectus malus est, ipsam quoq; malum censetur. Sic l. 1. §. pen. C. de vet. iure enucleando, iubetur in conscribendis Pandectis signa & nota omitti: quòd p. eas antinomia introducatur.

III. Regula: Prohibito effectu, ipsa quoq; causa prohibita censetur c. cum quid. 84. de reg. iuris in 6. Declaratur exemplo l. oratio. 16. ff. de sponsalib. Vbi cum nuptia senatorum cum libertis essent prohibita, Vlpianus ex eo sponsalia quoq; tanquam causam nuptiarum, prohibita censet. Sic etiam cum ledere alium prohibitum sit: quidquid id est, quo alius leditur, illud censetur prohibitum: puta locupletari cum alterius detrimento. Vnde l. iure. 206. ff. de reg. iuris, Vlpianus: Iure naturæ (inquit) æquum est, neminem cum alterius detrimento & iniuria fieri locupletiore. Vide item M. l. R. lib. 1. cap. 1. reg. 6.

IIII. Regula: Causa qua finem non assequitur, vel caret effectu, nulla censetur, exemplo l. non videtur. 51. ff. de reg. iuris. vbi Caius: Non videtur (ait) quisquã id capere, quod ei necesse est alij restituerè. Aliud exemplum proponitur l. si quis. 115. ff. eod. tit. vbi Paulus: Non potest (ait) videri accepisse, q. stipulatus potest exceptione submo- ueri. Aliud exemplum proponitur l. nõ videtur. 127.

ff. eod.

ff. *cod. tt. vbi Iulianus* : Non videntur (inquit) data, quæ eo tempore, quo dantur, accipientis non sunt. *Alia exempla vide l. 1. in fine. ff. de inoff. testam. l. nihil interest. 112. ff. de reg. iuris. l. 1. in fine. ff. quod quisq; iuris in alterum.* Huc pertinet regula iuris : *Paria sunt, aliquid factum non esse, & inutiliter factum esse.* de qua vide *Dambauderium in libello Parium siue Similium, in verbo Facere.* Huc item pertinet, *Verba cum effectu accipiendâ esse.* de qua regula vide *infra cap. A verbis legis, reg. 2.* Sed & plura exempla vide *infra in loco speciali A verbis legis, reg. 2.* Planè proposita regula exceptio prima hæc est : *Nisi quis iniquum ius aduersus aliquem impetrauerit: hoc enim casu quamvis iure impetrato usus non sit, nihilominus tanquàm usus sit punitur.* qua exceptio approbatur *l. 3. §. 1. ff. quod quisque iuris, hisce verbis* : Siue impetrauit, & usus est iure aliquo : siue impetravit, vt vteretur (licet usus non sit) hoc edicto punietur. Altera exceptio est in maleficijs, in quibus voluntas spectatur, non exitus, *l. diuus. 14. ff. ad l. Cornel. de sicarijs.* De qua re vide plura in *meis Digestis lib. 3. cap. 2. except. 9.* Tertia exceptio est in eo, què quod debuit fecit : hoc enim casu, quamvis id quod fecit, effectu careat : tamen utilis causa censetur ad agendum, exemplo *l. qui mutuam. 56. §. fin. ff. mandati. vbi Papinianus* : Sumptus (inquit) bona fide necessario factos (et si negotio finem adhibere procurator non potuit) iudicio mandati

dati restitui necesse est. *Aliud proponitur l. quid ergo. 3. §. sufficit. ff. de contraria tutela actione. vbi Vlpianus* : Sufficit (inquit) tutori bene & diligenter negotia gessisse, etsi eubntum aduersum habuerit, quod gestum est. *Aliud exemplum proponitur l. seruus. 17. in princ. ff. de in rem verso, his verbis* : Seruus si in rem domini pecuniam mutuatus, sine culpa eam perdidit: nihilominus potest cum domino de in rem verso agi. Nam etsi procurator meus in negotia mea impesurus pecuniam mutuatus, sine culpa eam perdiderit: recte is hoc nomine mandati vel negotiorum gestorum agat. *Planè proposita exceptionis replicatio est* : Nisi culpa facientis causa non habuere effectum. hoc enim casu non videtur fecisse quod debuit: ideoq; causa pro nulla habetur. *Qua replicatio elicitur ex verbis iam propositis hisce* : Sine culpa. De qua re alio loco copiosius est dictum. *Quarta exceptio est* : Nisi per eam, cuius interest non fieri steterit quo minus factum sit. hoc enim casu profecto habetur, per ea qua habentur *M. I. C. lib. 14. cap. 2. except. 20.* *Has de quarta regula.*

V. Regula : Quod alicui prodest, nec alteri obest, prohibita non censetur. *l. 1. §. ijdem aiunt. Et l. 2. §. quanquam. ff. de aqua pluua arcenda. l. domum. 61. ff. de reg. iuris. l. vnica. §. plerofq; scio ff. ne quid in flumine.* *Hac de loco Ab effectu* : ad quem tamen multa etiam ex loco qui sequitur, referri possunt.

A' contingentibus.

Hic locus complectitur *signa & indicia*, quibus etiam probandi vis inest, quod approbatur l. indicia. 19. C. de rei vendit. at, his verbis: Indicia cæteraq; quæ iure non ielpuuntur, nō minorem probationis, quàm instrumenta, continent fidē. Accedit c. 2. extr. de presumptionibus. Huius egregiū exemplum extat in iudicio Salomonis, qui veram matrem coniecit ex affectu verè materno. de quo infra lib. prox. dicetur. Aliud exemplum proponitur l. 1. §. ad questionem. ff. de questionibus. vbi Ulpianus: Non facile (inquit) credendum, subiectam eam, quam ambo parentes dicuntur charam filiam habuisse. Aliud exemplum proponitur l. quadam. 42. ff. familiae erciscunde. vbi probatur; condemnatum sententia iudicis adquiescisse, quia secundum eam quadam praestitit. Idem praesumitur, si dilationem ad soluendum petijt, l. penult. C. de re iudicata. Similiter l. si proponas. 23. §. si hereditatem. ff. de inofficioso testam. probantur iudicium defuncti agnouisse. qui exheredati ab heredibus institutis quid hereditarium emerunt, aut conduxerunt, vel debitum hereditarium soluerunt. Idem praesumitur ex l. ult. ff. eod. tit. de ijs qui petenti ex testamento legatum aduocationem praebuerunt. procuracionemve susceperūt. Aliud exemplum proponitur l. cum de in rem verso. 6. in fin. ff. de usuris. Vbi fortis debitum praesumitur ex eo, quod usurae sint soluta. Sic ex eo quod quis tacet, praesumitur

mitur consentire, l. 13. §. qui impleto. & l. 14. ff. locati. Quanquam l. qui tacet. 184. ff. de reg. iuris, Paulus: Qui tacet (inquit) non utiq; fatetur, sed tamen verum est eum non negare. Planè in quibusdam casibus expressus consensus requiritur, in quib. ex eo, quòd quis tacuit, consensus non inferitur. vt l. 8. §. non videtur. ff. quib. mod. pignus soluitur: l. Caius. 39. ff. de pignorat. actione: l. qui vas. 49. §. vetare. ff. de furtis Sed hæc omnia etiam ad locum Ab actibus referri possunt. Subiecti enim respectu, actus sunt: predicati verò, contingentia: quemadmodum etiam supra in loco Ab actibus, reg. 2. in simili casu admonuimus. Sanè contingentia alia id, cuius contingentia sunt, antecedunt, alia ei insunt, alia deniq; id consequuntur. Ideoq; argumenta, quæ sumuntur ex antecedentibus, adiunctis & consequentibus, imò ex omnibus circumstantiis, de quibus infra in locis actionum peculiaribus annotabitur, huius etiam loci exempla sunt. Planè proposita regula exceptio hac est: Nisi contingens sit non necessariū. Diximus enim supra, Contingentium alia necessaria esse, alia non necessaria. Vnde euenit, vt ex hoc loco partim necessaria, partim non necessaria sumantur argumenta. Necessaria: veluti, Peperit: ergo cum viro concubuit. Cor vulneratum est: ergo morietur. Eo die quo stipulatio Roma interposita dicitur, Titius fuit Athenis: ergo Titius stipulanti non promisit: l. optimam. 14. in fine. C. de contrab. stipul. Non necessaria argumenta sumuntur ex

contingentibus non necessarijs. Quod pertinet regula hac : Non probat hoc esse, quod ab eo contingit abesse. Cuius exemplum proponitur l. neq₃ natales. 10. C. de probationibus, his verbis : Neque natales tui (licet ingenuum te probare possis) neque honores, quibus te functū esse commemoras, idoneam probationem pro filiae tuæ ingenuitate continent : cum nihil prohibeat & te ingenuum, & eam ancillam esse. Aliud exemplum habetur l. non hoc. 4. C. unde legitimi. Vbi non sufficit, aliquem res hereditarias tenere, vt probetur agnouisse hereditatem. Aliud exemplum proponitur l. si defunctus. 10. C. arbitrium tutela. Vbi cum quis probaturus tutorem suum non bona fide administrasse tutelam, vteretur hoc argumento, quod ante administrationem tutor pauper fuerit : rescriptum est, Debitum alijs indicijs comprobari oportere : nam quod neq₂ tutor, neq₃ vxor eius quicquam ante administrationem habuerunt : non idoneum huius continere indicium, nec enim pauperibus industria vel augmentum patrimonij, quod laboribus & multis casibus queritur, interdicendum esse. Aliud exemplum est l. si cum dos. 8. in prin. ff. rerum amotarum. vbi Pomponius : Si cum dos (inquit) solueretur mulieri, aut satis doti fieret, dictū non esset, actum iri rerum amotarū : nihilominus agi potest. nam & cum dos nulla est, eadem actio datur. Planè quamuis contingentia non necessaria necessariò non probent : interdum ta-

men argumenta probabilia & presumptiones hinc-
 sumi possunt, praesertim si lege aliqua adiuuentur:
 exemplo l. diuus 8. ff. de in integr. restit. Vbi u, con-
 tra quem absentem in iure pronunciatum est, ex eo
 quod statim iudice adhuc pro tribunali sedente su-
 peruenerit, praesumitur non sua culpa, sed parum
 exaudita voce praecoris absuisse. Quod replicationis
 loco notandum. cuius etiam exemplum est illud Te-
 rentianum: Erubuit, salua res est: & alia similia. Pe-
 stremo illud notandum, nonnulla argumenta a con-
 tingentibus sumpta etiam ad locum A causis & ad
 locum Ab effectu referri posse. Sunt enim triplicia
 contingentia. Si quidem alia causa sunt rei, cuius &
 signa sunt: velut vulnus in corde causa est & signum
 mortis instantis. alia effectus eius: veluti partus esse-
 ctus simul & signum est concubitus. alia deniq; ne-
 que cause sunt, neq; effectus, sed signa tantum: velu-
 ti coruorum raucus clamor, anserum strepitus, & ha-
 milior volatus hirundinum super aqua, sunt signa
 futura pluuie, non tamen causa neq; effectus eius.
 Hec de loco A contingentibus.

A nomine.

Nomen quoq; non raro argumentandi materiam
 suppeditat. Sic l. i. in prin. ff. de nouationibus defini-
 tio nouationis realis confirmatur a nomine seu ety-
 mologia, his verbis: Nouatio est prioris debiti
 in aliam obligationem vel civilem vel natu-
 ralem transfusio atq; translatio, hoc est, cum
 ex praecedenti causa ita noua constituitur, vt

prior perimatur. nouatio enim à nouo nomen accepit, & à noua obligatione. *Aliud exemplum proponitur l. si ita vulneratus. 51. in princ. ff. ad l. Aquiliam. vbi Iulianus: Occidisse (inquit) vulgò dicitur, qui mortis causam quolibet modo præbuit: sed lege Aquilia is demum teneri visus est, qui adhibita vi, & quasi manu causam mortis præbuisset: tracta videlicet interpretatione vocis à cædendo, & à cæde.* *Aliud exemplum habetur l. decernimus. 26. in fine. C. de episcopia & clericis. vbi Imp. Leo à nomine monachorum infert, eos decere patientiam & modestiam. Similiter l. in fine. C. de officio præfecti vrbi, Imp. Valentinianus: Ita (inquit) præfectus vrbi se exerceat, vt sciat ex ipso nomine, quid præfecto debeatur annonæ. quasi diceret: Cum præfectus vrbi eodem nomine vtatur, quo præfectus annonæ, se non nimis extollere, neq; alterum deprimere debet. Accedit Francisc. Viu. lib. 2. com. opin. in verbo Nomina, n. 2. cum quinq; sequentibus. Plane proposita regula exceptio prima hæc est: Nisi à nomine proprio, non appellatiuo, quis ad indiuidui qualitatem argumetur: hoc enim casu fragile est argumentum à nomine, exemplo l. fin. §. penul. ff. ad municipalem. Vbi Imp. Verus & Antoninus rescripserant, Cum queritur an municeps quis sit, etiã ex ipsis rebus probationes sumi oportere: nam solã nominis similitudinem, ad confirmandam cuiusq; originem, satis non esse. Accedit Francisc. Viu. d. verbo*

Nomi-

Nomina, nu. 1. vers. & aduerte. Similiter l. 10. C. de ingenuis manumissis. Impp. Diocletianus & Maximianus: Ad recognoscendos (inquiunt) singulos nomina comparata publico consensu ob celandos natales ingenuis, si mutantur, minime nocent: natosq; (licet in ministerio seruitutis) liberæ conditionis nō seruos possessio, sed status ingenuos edi perficit. Quibus verbis innuitur, Nomina inuenta esse ad recognoscendum, non ad probandum vel faciendum quem seruū vel ingenuum. Planè in laudem vel vituperium alicuius interdum ex proprio ipsius nomine argumentum sumitur: quemadmodum Cicero in Verrem ex nomine ipsius argumentatus est, & pro Roscio Amerino in Chryfogonum. Accedit Francisc. Viu. d. verbo Nomina, nu. 2. cum sequentibus. Secunda exceptio est: Nisi à ratione nominis ad speciem rei quis argumētetur: nam & hoc casu fragile est argumentum, exēplo l. plebs. 238. §. pignus. ff. de verb. signif. vbi Caius: Pignus (inquit) appellatum est à pugno: quia res, quæ pignori dantur, manu traduntur. Male aut̄ hinc inferretur: Ergo res donata, vendita, commodata, & alia similes, quæ pugno seu manu traduntur, pignus erunt. quemadmodum non sequitur: Mutuum ex eo dictū est, quod ex meo tuū fiat. Ergo quoties ex meo tuum fit, mutuū erit. Planè negatiuè hoc casu procedit argumentū. Sic enim negatiuè d. §. pignus, ad speciem argumentatur Caius, his verbis: Vnde etiam videri potest verum

p + esse,

esse, quod quidam putant, pignus propriè rei mobilis constitui. quasi diceret: Ergo res soli, quæ manu non traditur, pignus esse nequit. Quemadmodum etiam l. 2. §. appellata. ff. si certum petatur, Paulus argumentatur, his verbis: Appellata est mutui datio ab eo, quod de meo tuum fit. Et ideo si non fiat tuum, non nascitur obligatio. Simile argumentum proponitur l. propriè. 83. ff. de verb. signif. vbi labolenus: Propriè (inquit) bona dici nō possunt, quæ plus incommodi quàm cōmodi habent. Quasi diceret: Bona dicta sunt quod beent. Ergo quæ non beant, bona propriè dici non possunt. Tertia proposita regula exceptio est: Nisi quis à nomine figurato ad genus rei argumentetur: veluti homo nominatur bulla. hoc enim casu non sequitur, hominem non animal, sed bullam esse. Quemadmodum non sequitur: Christus est via, veritas & vita. Ergo neque Deus, neque homo est. Hæc de loco nominis.

A comparatis.

Hunc locum Doctores appellant A simili, quemadmodum proximè sequentem vocant A proportionem. Sed nos cum Rodolpho Agricola & alijs Dialecticis hunc A comparatis, illum qui sequitur A simili maluimus appellare. Quia autem sit differentia inter locum A comparatis & locum A simili, patet ex ijs quæ suprà lib. prox. in loco comparatorum diximus. Argumenta verò ex hoc loco desumpta confirmantur l. non possunt. 12. cum lege sequente. ff. de legibus.

legibus, de qua re vide Digestor. meor. lib. 1. cap. 5. in
 prin. Duplicita autem diximus esse comparata, pa- Cōp. at
 ria & imparia. Imparia rursus aut maiora, aut mi-
 nora: quorum omnium regulas subijciemus.

I. Regula: Parium paria quoque sunt iudicia: seu
 (vt Iuriscōsulti aiunt) Vbi eadem est ratio, ibi idem
 quoq; ius est. Et: Vbi diuersitatis ratio reddi nequit,
 ibi a ier sum ius obseruari non debet. . Qua regula
 approbatur simul & distinguitur per ea qua propo-
 nentur infra in loco speciali A ratione legis, reg. 1.
 Hic exempla tantum proposita regula subijciemus.
 Est igitur primum huius regula exemplum l. arbor-
 ribus. 12. §. de illo. ibi: nam qua ratione. ff. de vsu
 fructu. vbi Iulianus probaturus vsu fructum serui
 non amitti per fugam eius, ita argumentatur: Qua
 ratione (inquit) retinetur à proprietario pos-
 sessio, etiam in fuga seruus sit, pari ratione e-
 tiam vsu fructus retinetur. Aliud exemplū pro-
 ponitur l. successor. 11. in fin. ff. de negocijs gestis. vbi
 Ulpianus: Sicut (inquit) in negocijs viuorum
 gestis sufficit negocium vtiliter cœptum: ita
 & in bonis mortuorum, licet diuersus exitus
 sit secutus. Aliud exemplum proponitur l. fin au-
 tem cum. 28. §. sed & is qui. ff. de rei vendit. vbi
 Paulus ait: Cum in hæreditatis petitione, que
 & ipsa in rem est, dolus præteritus refertur:
 non est absurdum, per consequentiam & in
 speciali in rem actione dolum præteritum
 deduci, Aliud exemplum habetur l. cum qui. 7. in

princ. ff. de Publiciana in rem actione. vbi Marcellus ait, Eum qui à furioso ignorans eum furere emit, posse vsucapere: Ergo & Publicianam habere. Hic ab vsucapione ad Publicianam argumentatur Iurisconsultus: quia paria sunt in eo, quod in vtraque bona fides exigatur. Sed & paria sunt Publiciana & rei vendicatio, vt ab hac ad illam argumentari liceat. Sic enim d. l. eum qui. §. in Publiciana, idem Marcellus: In publiciana (inquit) actione omnia eadem erunt, quæ & in rei vendicatione diximus. Paria item sunt contractus & vltima voluntas, vt ab vno ad aliam liceat argumētari. Curt. Junior cons. 171. num. 3. referente Baptift. à Villalob. in com. opin. in verbo Argumentum, nu. 152. Plura parium exempla vide supra lib. prox. in loco comparatorum. Tractatus autem hic locus A pari copiosius à legum Doctoribus, qui locos legales conscripserūt, diduciturq; in varias species: nam quos illi locos faciunt à liberto ad vasallum, à seruo ad monachum, ab emphyteusi ad feudam, à Falcidia ad Trebellianicam, à contractibus ad vltimam voluntatem, & huiusmodi plures alios: omnes hi proposita regula species sunt seu exempla, nec ab ea debent separari. Nec tamen omnia, qua quandam cognitionem, & iuris communionem inter se habent, ad hunc locum sunt referenda. Nā quod iuris est in toto, idem etiam iuris est in parte: & accessorium sequitur naturam sui principalis: item surrogatum sapit naturam eius, cui surrogatum est: & quod iuris est in vno

corre-

correlatiuorum, idem etiam censetur esse in altero. quæ tamen omnia, & alia plura suos peculiare locos habent, nec recte huic loco à pari seu à comparatis subiiciuntur.

II. Regula: Si id quod magis videtur inesse, non inest: nec id quod minus videtur inesse, inest. Cuius exemplum proponitur l. 4. ff. de senatoribus, vbi Pomponius: Qui indignus est (inquit) inferiore ordine, indignior est superiore. Sic etiam l. 7. §. fin. ff. de interdictis & relegatis, Vlpianus ait, Esse perquam ridiculum, eum qui minoribus honoribus pœnæ causa prohibitus sit, ad maiores adspirare. Aliud exemplum proponitur l. capitalium. 28. §. & vt generaliter. ff. de pœnis. vbi Callistratus: Est inconstans (inquit) dicere, eum quem principales constitutiones fustibus subijci prohibuerunt, in metallum dari posse. Aliud exemplum habetur l. 1. §. deinde. ff. de origine iuris. vbi Caius: Si in foro (inquit) causas dicentibus nefas (vt ita dixerim) videtur esse, nulla præfatione facta iudici rem exponere: quanto magis interpretationem promittentibus inconueniens erit, omissis initijs atq; origine non repetita, atque illotis (vt ita dixerim) manibus protinus materiam interpretationis tractare? Aliud exemplum proponitur l. quæro. 25. in fine. ff. de acquir. possess. vbi Iulianus: Si vinxeris (inquit) liberum hominem, eum à te possideri non puto. quod cum ita se habeat, multo

= multo minus à te per illum res eius posside-
 = buntur. neque enim rerum natura recipit, vt
 = per eum aliquid possidere possim, quem ci-
 = uiliter in mea potestate non habeo. *Aliud ex-*
emplum proponitur l. 7. in fine. C. de reuocandis do-
nat. vbi Imp. Constantinus: Quis est (inquit) qui
ijs, quæ portentosæ vilitatis abiectæque pu-
dicitiæ sunt, aliquid arbitretur tribuendum
esse: cum etiam illis, quæ iure secundas tan-
tum contraxerunt nuptias, nihil ex his priui-
legijs tributum esse velimus? Aliud exemplum
proponitur l. vlt. §. viri etiam. C. de decurionibus,
hu verbis: Quod summis apicibus dignita-
tum non est concessum, hoc alij sibi non au-
deant vindicare. Aliud exemplum habetur No-
uell. c. 89. §. in vniuersum. vbi Imp. Iustinianus:
Si patriæ (inquit) potestatis iura inuitis filijs
dissoluere patribus permissum non est: mul-
tò magis inuitum & nolentem filium in iura
patriæ potestatis redigere, iustum non est.
Aliud exemplum est l. non debet. 41. ff. de reg. iuris.
vbi quod reo non permittitur, multò minus actori
licere dicitur: cum fauorabiliores sint partes rei
quàm actoris. Postremò huius loci videtur esse regu-
la hac: Quod quis per se non possit, nec per alium
posse, exemplo l. 2. §. 1. ff. de administrat. rerum. ad
ciuitat. pertinent. vbi Vlpianus: Quod quis suo
nomine (inquit) exercere prohibetur, id neq;
per subiectâ personam agere debet. Et ideo li
 decurio

decurio subiectis aliorum nominibus prædia publica colat, quæ decurionibus conducere non licet: non secundum legem usurpata reuocentur. Aliud exemplum proponitur l. Labeo. 8. in fin ff. de usucapionibus. ubi Pedius ait, Eum qui suo nomine nihil usucapere potest, nec per seruum quidem posse. Aliud exemplum est in legatis, ut quibus ipsis legare non possumus, eorum quoque seruis legare non possumus. de quo vide Digestor. meor. lib. 32. c. 3. except. 25. distinct. 2. Accedit 6. quod alicui. 67. de reg. iuris, in 6. Planè interdum potest quis facere per alios, quod non potest facere per seipsum: veluti qui ipsi per se postulare prohibentur, per procuratorem agere possunt: ut persona illustres, l. quicumque 25. C. de procuratoribus.

III. Regula: Si id quod minus videtur inesse, inest: id quoque quod magis inesse videtur, inerit. Cuius exemplum proponitur l. 3. §. sic autem. ff. de bonis eorum qui ante sententiam. ubi Martianus: Meritò (inquit) si sine causa sibi manus intulit, puniendus est: qui enim sibi non pepercit, multò minus alij parcet. Huic concordat l. cum autem. 23. §. excipitur & ille qui mortis. ff. de editio edicto. ubi Ulpianus: Malus (inquit) seruus creditus est, qui aliquid faciat, quo magis se rebus humanis extrahat: ut puta si laqueum torfit, si medicamentum pro veneno bibit, præcipitemve se ex alto misit, aliudve quid fecit, quo facto sperauit mortem peruenturam:

tanquam

tanquam nihil non in alium ausurus, qui hæc
 aduersus se ausus esset. *Aliud exemplum propo-*
nitur l. cum verò. 26. §. & eo die, in fin. ff. de fidei-
com. libert. vbi idem Vlpianus: Quæ ratione (ait)
 decretū est, & à diuo Marco constitutum, in
 re moram esse circa pecuniaria fideicommis-
 sa, quæ minoribus relicta sunt: multo magis
 debet etiam in libertatibus hæc idem admit-
 ti. *Aliud exemplum est l. de accessionibus. 14. in prin.*
ff. de diuersis temp præscript. vbi Scauola: Qui me
 (inquit) potior est, cū ego te superaturus sim:
 in multo magis aduersus te obtinere debet. *Cuius*
declarationem ac distinctiones vide apud Ga-
biel. lib. 4. de successonibus ab intestato, conclus. 4.
& Turz. reg. 36. & reg. 97. Aliud exemplum propo-
nitur l. sed etsi. 5. §. si magister. ff. ad l. Aquiliam. vbi
Julianus scribit, Aquilia teneri eum qui eluscauit
discipulum in disciplina: ex quo infert Vlpianus,
Multo magis in occiso idem esse dicendum. Aliud
proponitur l. qui si fundum. 25. §. in alieno fundo.
ff. de vsuris. vbi idem Vlpianus: Cum (inquit) ad
 fructuariū pertineant fructus à quolibet sati,
 quanto magis hoc in bonæ fidei possessore
 recipiendum est, qui plus iuris in percipien-
 dis fructibus habet? *Aliud demum propositæ re-*
gula exemplum habetur l. non est. 26. in prin. ff. de
pignor. actione. vbi idem Vlpianus: Non est mirū
 (inquit) si ex quacunque causa magistratus
 in possessionem aliquem miserit, pignus
 consti-

constitui : cùm testamento quoque pignus constitui posse, Imperator noster cum patre sæpissime rescripsit. *Postremò proposita regula exemplum siue species est regula que sequitur proxima. Plane regula hac exceptionem recipit in beneficiis vel privilegijs, in quibus argumentum à minori vel pari non procedit. Quæ exceptio approbatur & distinguitur apud Turz. reg. 31.*

IV. Regula: Si id quod plus est licet, id quoq; quod minus est licebit. Quæ regula approbatur l. non debet. 21. ff. de reg. iuris, hisce verbis : Non debet, cui quod plus est licet, quod minus est nō licere. Concordat l. in eo. 110. in prin. ff. de reg. iuris. c. plus semper. 35. de regulis iuris iuris, in 6. Huius exemplū proponitur l. qui potest. 26. ff. eod. tit. vbi Vlpianus: Qui potest (inquit) in iuris alienare, multo magis & ignorantibus & absentibus potest. Aliud exemplum habetur l. nemo. 37. ff. eod. tit. vbi idem Vlpianus: Nemo (inquit) qui condemnare potest, absolvere non potest. Aliud proponitur l. cuius 123. ff. d. tit. vbi idem Vlpianus: Cui ius est (inquit) donandi, eidē & vendendi & concedendi ius est. Aliud habetur l. cum quis. 125. in prin. ff. d. tit. vbi idem Vlpianus: Cum quis (ait) possit alienare, poterit & consentire alienationi. Aliud exemplum proponitur l. in iuris. 198. §. 1. ff. eod. vbi idem Vlpianus: Cui damus (inquit) actionem, eidem exceptionem competere, multo magis quis dixerit, Aliud exemplum propo-

proponitur l. nec in ea. 22 §. sed qui occidere. ff. ad l. l. de adulterijs. vbi Papinianus: Qui occidere (inquit) potest adulterum, multo magis contumelia poterit eum iure adficere. Accedit Francisc. Viu. lib. 1. com. opin. vers. statutum disponens, quod bannitus possit, num. 10.

Exceptiones præcedentium regularum.

Hactenus quatuor regulas loci à comparatiuæ siue à pari, maiori & minori, proposuimus, simul & exemplis declarauimus. nunc earum aliquot exceptiones tum generales tum speciales subiiciemus. Prima itaq; exceptio est: Nisi lex specialiter contrariū introduxerit, vel pacto aliud placuerit. nam semper species derogat generi, vt supra diximus. cuius exemplū proponitur l. solemus. 61. in fine. ff. de iudicijs. vbi quamuis causa capitalis maior sit, quàm causa pecuniaria: tamen cauetur, quod is qui de capitali causa iudicare potest, de pecuniaria iudicare non possit. Ait enim ibi Vlpianus: Latrunculator de re pecuniaria iudicare non potest. Aliud exemplum est in præfide prouinciae, cui ultimo quidem supplicio aliquem licet adficere, cum ius gladij habeat: l. illicitas. 6. §. qui vniuersas. ff. de officio præfidis. At deportare, quod est minus, non potest: l. 2. §. constat. ff. de pœnis: & l. inter pœnas. 6. §. 1. ff. de interditijs & relegatis. Aliud exemplum proponitur l. vlt. C. de prædijs decurionum. vbi curialibus prædia sua sine decreto donare permittitur, vendere nõ

permit-

permittitur. Altera exceptio est: Nisi consuetudo contra ius vel legem sit introducta: hac enim ad similes casus extendenda est. De qua exceptione cum quibusdam alijs vide infra in loco A' ratione legis, reg. 1. Tertia exceptio est: Nisi decretum aliquod in causa factum sit, vel sententia lata. tunc enim ab eo ad aliud, quamvis par vel minus, non valet argumentum, exemplo l. si pupillorum. 7. §. si Prætor. ff. de rebus minorum. vbi Vlpianus: Si Prætor (inquit) tutoribus permiserit vendere, illi obligauerint, vel contra: an valeat quod actum est? Et mea fert opinio, eum qui aliud fecit, quàm quod à Præatore decretum est, nihil egisse. Plura de hac exceptione vide infra in loco speciali A' ratione legis, reg. 1. exception. 7. Quarta exceptio est: Nisi dissimilitudo sit casuum, vel non eadem ratio. hoc enim casu argumentum à comparatis non procedit: cum dissimilium diuersum sit iudicium. Cuius exemplum proponitur l. inter stipulantem. 83. §. sacram. ff. de verb. obligat. vbi Pedius probaturus stipulationem liberi hominis conualescere si ex libero seruus efficiatur, argumentatur à comparatis hoc modo: Si quis stipulatus fuerit ex fundo centum amphoras vini: expectandum stipulatori est, donec vinum nascatur: & si natum sine culpa promissoris fuerit consumptum, rursus expectandum, donec iterum nascatur, & per has vices cessaturam aut valituram stipulationem. Ergo si liber homo in stipulationem deductus sit, expectandū

23.

9 do.

donec seruus fiat, vt prastari possit, & seruo eo effectu valituram stipulationem. Huic argumento Paulus excipiendo respondet, his verbis: Hæc dissimilia sunt. Vini enim nō speciem, sed genus stipulati videmur, & tacitè in ea tempus continetur. homo liber certa specie continetur, & casum aduersamque fortunam expectari hominis liberi, nec ciuile, nec naturale est. Aliud exemplum proponitur d. l. 83. §. si Stichum. vbi cum Aristo probaturus, Si actor de alia re sentiat, reus de alia, iudicium non consistere, vsus esset hoc argumento: Quia stipulatio quoque non consisteret, si de alia re stipulator, de alia promissor senserit. Paulus hoc argumentum refutat, dissimilitudinem indicans, his verbis: Stipulatio ex vtriusque consensu valet: iudicium autem etiam in inuitum redditur. Aliud exemplum habetur l. Iulianus scribit. 21. ff. de iure dotium. Vbi cum Iulianus scripsisset, valere talem stipulationem, Cum morieris dotis nomine tot dari: atque vsus esset hoc argumento, Quia etiam pacisci liceret, ne muliere viua dos petatur: Paulus huic argumento respondet his verbis: Hoc non esse simile accepi: aliud est enim differre exactionem, aliud ab initio in id tempus stipulari, quo matrimonium futurum non sit. Aliud exemplum proponitur l. penult. §. Latinus. ff. de except. rei iudicatae. Vbi cum ex sententia in causa proprietatis contra possessorem lata, rei iudicata exceptio pos-

sesso

fessori amissa possessione agenti diceretur ob stare, =
 & videretur idem de sententia in causa pignoris la-
 ta statumendum esse: Paulus contradicit, differentiam
 petita proprietatis & pignoris ostendendo, his ver-
 bis: Quia non vt in proprietatis questione,
 quod meum est, alterius non est: ita in obli-
 gatione vtique consequens est, vt non sit a-
 lijs obligatum, quod hic probauit sibi tene-
 ri. Aliud exemplum proponitur l. 2. C. de condi-
 tionibus insertis. vbi cum cuidam mulieri fidei-
 commissum relictum esset sub hac conditione, si
 caueret se à marito non diuersuram: eaq; non ca-
 uens vel diuertēs nihilominus fideicommissum pe-
 teret hoc argumento, quod conditio haec, Si à ma-
 rito diuertisset, vel si cauisset se à marito diuersu-
 ram, legibus remitteretur: ergo & hanc conditio-
 nem, Si caueret se à marito non diuersuram, ei re-
 mittendam esse: Imp. Seuerus & Antoninus huic
 argumento respondentes, dicunt, istas condiciones
 non pares, sed contrarias esse. Aliud exemplum ha-
 betur apud Turz. reg. 9. vbi dicitur, quod minor su-
 spicio sufficiat ad iudicem, quā ad testem tanquam
 suspectum repellendum: quia facilius sit alium iudi-
 cem, quā alium testem inuenire. Huius etiam loci
 est l. non est. 136. ff. de regulis iuris. vbi Iulianus: Nō
 est (inquit) firgulis concedendum, quod per
 magistratum publicè possit fieri: ne occasio
 sit maioris tumultus faciendi. Sed & plura
 exempla vide infra in loco A ratione legi, regul. 2.

Quinta exceptio est: Nisi alterum, ad quod sit ex-
 tensio, sit magis odiosum. Approbatur & exemplis
 declaratur Did. de Matrim. cap. 8. §. 8. num. 10 cum
 seq. Sexta exceptio est: Nisi à maiori ad minus ne-
 gatiue quis argumentetur. hoc enim casu argumē-
 tum à comparatis non procedit, exemplis l. relega-
 torum. 7. §. penult. ff. de interditiis & relegatis. vbi
 Ulpianus: Maioribus (inquit) honoribus pro-
 hibitus, minores petere non prohibetur. Huius
 etiam loci est, si quis ita argumentari velit: Actio
 illi non competit: Ergo nec exceptio, cum interdum
 deficiente actione, nihilominus competit exceptio:
 vt l. iurisperitum. 7. §. sed cum nulla. ff. de pactis: &
 l. 5. §. fin. ff. de doli mali except. Plura de exceptione
 proposita vide supra in loco A toto ad partem, reg. 2.
 except. 12. Septima exceptio est: Nisi à minori ad
 maius affirmatiue quis argumentetur: nam nec hoc
 casu argumentum valet. Neq; enim sequitur: Excep-
 tio huic datur: ergo actio etiam. cum interdum
 (vt iam ostensum est) exceptio datur deficiente a-
 ctione. Planè si id quod minus videtur inesse inest, id
 quodque quod magis videtur inesse, inerit: vt supra
 diximus. quo casu affirmatiue quoq; à minori ad
 maius procedit argumentum. Hac de quatuor regu-
 lis loci à comparatis, earumq; exceptionibus sint di-
 cta. Sed & plures huiusmodi exceptiones proponē-
 tur infra in loco speciali A ratione legis, reg. 1.

V. Regula: Minus cedit maiori, exemplo l. 3. C. de
 metatis, vbi Impp. Arcadius & Honorius: Cunctos
 (in-

(inquit) iudices scire volumus, à prætoris ordinariorum iudicum, his præsentibus, abstinendum. Aliud exemplum est in accessorio, quod principali cedit. de quo vide Digestor. meor. lib. 21. cap. 1. causa 10. Sed & huc pertinet, quòd si in eandem personam devenierit fideiussoria & principalis obligatio, fideiussoria extinguatur, salva manente principali. Sic enim l. 5. in princ. ff. de fideiussoribus, Iulianus: Generaliter (inquit) cum qui hæres extiterit ei, pro quo intertulerat, liberari ex causa accessionis, & solummodo quasi hæredem rei teneri, &c. Sed plura de hoc exempla vide Digest. meor. lib. 48. cap. 8. reg. 3. cum duabus sequentibus.

V I. Regula: Duo vincula fortius ligant quàm unum, exemplo Inst. de nuptys. §. sed hodie. Auth. itaq. C. communia de successioneibus. l. cum in adoptivus. 10. §. si verò pater, cum sua glossa. C. de adoptionibus. l. re coniuncti. 87. & ibi Iason. ff. de leg. 1.

A simili.

Rodolphus Agricola de hoc loco à simili ita scribit: Omnium locorum, è quibus ducuntur argumenta, nulli ferè minus est vitium contra renitentem auditorem, quàm similitudini; ad eum verò, qui sponse sequitur, docendumq. se præbet, accommodatior nullus est. Aperit enim rem, si rectè adhibeatur, & quandam eius imaginem subijcit animo, ve cum assentiendi necessitatem non adferat, adferat tamen tacitum dissentendi pudorem. Quapropter

Libr. 1.
Inuen. c.

ad probandum non ita crebro, ad explanandum, illustrandumq; saepe ab oratoribus, à poëtis sapius adhibetur. Habet tamen persape probantis speciem si- militudo eo ipso, quòd rem qualis sit indicat. Itaque cum legis Quintiliani illud: *Vascula oris angusti superfusam humoris copiam respuunt, sensim autem influentibus vel instillantibus etiam replentur. non conficitur utique, debere propter hoc tenera puerorum ingenia pro modo virium suarum doceri: sed tamen concipiendo quisque rem apud animum suum sub hac imagine persuadet sibi, aliter fieri non posse.* Hactenus Rodolphus Agricola. Porro hunc locum Doctores appellant *A* proportione, ut antea quoque monui: eiusq; regula hac est, *Similitudinem idem esse iudicium. cuius exemplum proponitur l. 3. §. 1. ff. stellionatus. ubi Vlpianus: Stellionatus (inquit) obijci potest, si aliud crimen non sit, quod obijciatur. Subijcit rationem à simili, dicens: Quod enim in priuatis iudicijs est de dolo actio, hoc in criminibus stellionatus persecutio. Vbicunq; igitur ritulus criminis deficit, illic stellionatum obijciemus. Aliud exemplum proponitur l. praeses. 42. ff. de minor. viginti quinque annis. Vbi idem Vlpianus: Praeses (inquit) provinciae minorem in integrum restituere potest, etiam contra suam vel praedecessoris sui sententiam. Quod enim appellatio interposita maioribus praestat, hoc beneficio aetatis consequuntur minores. Quasi diceret: Quemadmodum*

dum maiores per appellationem impetrare possunt, ut sententia contra se dicta rescindatur: ita minores idem possunt impetrare per in integrum restitutionem beneficio aetatis Aliud exemplum proponitur Lex duobus. 34. in prin. ff. de vulgar. & pup. substitus. vbi Africanus: Supremus (inquit) non is solum, qui post aliquem est, sed etiam post quem nemo sit, intelligitur: sicut & e contrario, primus non solum is qui ante aliquem est, sed etiam is ante quem nemo sit, intelligitur. Aliud exemplum proponitur l. 10. in princ. ff. de pœnis, hisce verbis: Ex quibus causis liber fustibus cæditur, ex his seruus flagellis cædi & domino reddi iubetur. Et ex quibus causis liber fustibus cæsus in opus publicum damnatur, ex his seruus sub pœna vinculorum ad eius temporis spaciũ flagellis cæsus, domino reddi iubetur: Plura huiusmodi exempla vide supra lib. prox. De similib. Planè argumenta ex hoc loco desumpta facillimè dissolui possunt, si dissimilitudo aliqua vel diuersitatis ratio monstratur: quod exceptionis loco notandum. de qua vide supra in loco proximo A comparatis except. 4.

A dissimili.

Locus hic à dissimili ad confutandum magis, quàm ad confirmandum pertinet: de quo vide d. except. 7.

A connexis & à repugnantibus.

Locus à repugnantibus plures species recipit: nam

q 4 repu

f repugnantium alia diximus opposita, alia disparata seu differentia. Et opposita quidem subdivisimus in relata, contraria, priuatiua, & contradicentia, f Disparatorum verò alia diximus numero inter se differre, alia specie, alia genere, alia deniq; prædicamentis. quorum omnium definitiones & exempla supra lib prox. proposuimus. Nunc quatenus ex singulis hisce generibus argumenta sumantur, ordine per regulas sequentes docebimus. Prius ergo relatiuorum regulas, quæ ad locum quoq; à connexu pertinent, proponemus.

I. Regula: Posita vno relatiuorum, ponitur & alterum. Sunt enim simul natura. Ideoq; si pater est, necesse est & filium esse: quemadmodum si maritus quis dicatur, necesse est vt & vxor illi sit. Si tutor: ergo & pupillus. Si emptor: ergo & vëditor: Si actor: ergo & reus. Si accessorium: ergo & principale. Huc pertinet etiã regula hæc: Priuatiq; præsupponit habitum. de qua infra peculiariter tractabitur. Sed & hæc exempli loco referri possunt regula, de quibus supra dictum est: Posita causa, ponitur effectus: Posito effectû, ponitur & causa: & alia plures. Omnes enim loci, quos hæctenus descripsimus, relatiuorum naturam habent, & ad aliud referuntur. Nam & definitio definiti est definitio, genus speciei genus, totum partis, & sic deinceps. Planè proposita regula exceptio est in supremo & primo. quamuis enim supremus quis propriè dicatur respectu præcedentium, & primus respectu secundi & aliorum sequentium

tium

tium: tamen supremus is etiam quem nemo precedit, & primus quem nemo sequitur, dici potest: l. ex duobus. 34. in princip. ff. de vulgar. & pupill. substitut. cuius verba posita sunt superius in loco A simili. Idem dicendum de proximo. Non ita l. proximi. ff. de verb. signif. dicitur, Proximi appellatione etiam illum contineri, qui solus est. Idem de optimo & maximo dicitur, l. illa verba. 161. ff. eod. tit.

II. Regula: Negato vel remoto vno relatiuorum, negatur vel remouetur & alterum. Proinde si pupillus esse desinit morte vel pubertate interueniente, desinit quoque tutor esse. Mortua vxore, maritus amplius non est, quatenus scilicet maritus est: nam mortua vxore, vir nihilominus superuiuere potest: & contra mortuo marito, mulier potest superuiuere. de quo dictum supra lib. prox. in loco connexorum. Cessante quoque causa, cessat effectus: & causa principali non subsistente, nec accessorium subsistit. de quo supra diximus. Itaque debito sublato, pignoris quoque causa euanescit: cum pignus debiti pignus sit. Negato quoque habitu, negatur etiam priuatio: cum priuatio habitus sit priuatio. de quo vide infra reg. 9. Huc igitur pertinet, quod l. non potest. 208. ff. de reg. iuris, Paulus ait, Non posse videri desisse habere, qui nunquam habuit. Huius exemplum proponitur l. Titio. 94. in prin. ff. de condit. & demonstr. vbi idem Paulus: Titio (inquit) ususfructus serui legatus est, & si ad eum pertinere desisset, libertas seruo data est, Titius viuo testa-

tore

tore decessit. Libertas non valet: quia conditio nec initium acceperit. Ergo & si viveret Titius, & capere non posset idem dicendum esset. Desisse enim non videtur, quod nec incipit. *Huius item exemplum est. Quod nemo possit plus iuris ad alium transferre, quam ipse habeat. de quo infra reg. prox. Planè interdum desinere accipimus, quod coeptum non fuit: vt l. 3. §. 1. ff. vsusfructuarius quemadmodum caueat. Vbi Vlpianus: Desinere (inquit) pertinere vsusfructum accipiemus, etsi nec coeperit pertinere, quamuis legatus sit: & committeretur nihilominus stipulatio, quasi desinat pertinere quod nec coeperit. Huic concordat l. si extraneus. 6. ff. de condict. causa dati. vbi idem Vlpianus: Si (inquit) extraneus pro muliere dotè dedisset, & pactus esset, vt quoquo modo finitum esset matrimonium, dos ei redderetur: nec fuerint nuptiæ secutæ: quia de his casibus solummodo fuit conuentum, qui matrimonium sequuntur: nuptiæ autem secutæ non sunt: quærendum erit, vtrum mulieri conditio, an ei qui dotem dedit, competat? & verisimile est, in hunc quoq; casum, eum qui dat, sibi prospicere. nam quasi causa non secuta habere potest conditionem, qui ob matrimonium dedit, matrimonio non copulato: nisi fortè euidentissimis probationibus mulier ostenderit hoc eum fecisse, vt ipsi mulieri*

magis,

magis, quàm sibi, prospiceret. In hisce casibus *f* propriatione habetur, etiamsi habitus non praecesserit, idq; ex probabili cōiectura voluntatis: quod exceptionis loco notandum. Similem exceptionem vide infra reg. 7. except. 2.

III, Regula: Quod iuris est in vno relatiuorum, idem etiam censetur esse in altero, exemplo l. non debet. 41. ff. de reg. iurij. vbi Vlpianus: Non debet (inquit) actori licere, quod reo non permittitur. Accedit Baptist. à Villalob. in com. opin. in litera C. nume. 204. & in litera S. num. 100. Francisc. Riu. libr. 1. com. opin. in verbo Statuta contra. Gabriel. libr. 6. de legib. conclus. 3. num. 1. Declaratur exemplis d. conclus. 3. nume. 2. cum sequente. Aliud exemplum proponitur l. quid tamen. 21. §. vnde elegant. ff. de arbitris. vbi idem Vlpianus: Eleganter (inquit) tractat Celsus, si is sit locus, in quem alter ex litigatoribus honestè venire nō possit, alter possit: & is non venerit, qui sine sua turpitudine eò venire possit: is autem venerit, qui inhonestè venerat: an committatur poena compromissi, quasi non præbita opera? Et rectè putat non committi: absurdum enim esse, iussum in alterius persona ratum esse, in alterius non. Aliud exemplum habetur l. non tantum. 20. ff. de re iudicata. Vbi Modestinus: Non tantum (inquit) dotis nomine maritus, in quantum facere possit, condemnatur; sed ex alijs quoq; contractibus ab vxore iudicio con-

conuentus, in quantum facere potest, con-
 dēnandus est ex diui Pij constitutione. quod
 & in persona mulieris æqua lance seruari,
 equitatis ratio suggerit. *Simile exemplum pro-*
ponitur l. 3. C. de indicta viduitate. Vbi cum mari-
tus vxori legasset sub hac conditione, Si nuptias nō
iterasset: & lex conditionem istam pro non scripta
haberet: idem statuitur è diverso, si vxor marito
sub eadem conditione quid reliquerit: vt quod iu-
rus in persona vxoris esset, idem etiam esset in per-
sona mariti. Quod etiam obtinet in causa dotis &
antenuptialis donationis. de quo alibi dictum est.
Aliud exemplum proponitur Nouell. c. 117. §. sed &
illud. vbi Imp. Iustinianus: Quemadmodum (in-
quit) filij locupletes egentem matrem co-
gantur alere: ita & æquum iudicamus, vt &
à matre locuplete exhibeantur filij. Aliud ex-
emplum habetur l. vlt. ff. de acceptilationibus. vbi
Paulus: Cum locatio (inquit) conductio, em-
ptio, venditio conuentione facta est, & non-
dum res intercessit: vtrinque per acceptila-
tionem (tametsi ab alterutra parte duntaxat
intercessit) liberantur obligatione. Aliud e-
xemplum proponitur l. Iulianus. 13. §. si venditor. ff.
de action. empti. Vbi quemadmodum venditor de
dolo empti iudicio tenetur: ita vicissim quoq; em-
ptor de dolo actione venditi. Simile exemplum ha-
betur apud Francisc. Viu. libr. 1. com. opin. in verba
Statuta contra. Aliud exemplum proponitur d. l. 13.
 §. si

§. si procurator. vbi cum Papinianus respondisset ex venditione procuratoris actionem ex empto aduersus dominum emptori competere: Vlpianus colligit, & domino aduersus emptorem venditi actionem non esse hoc casu denegandam. Aliud exemplum proponitur l. si duo. 13. §. si quis iurauerit. ff. de iureiurando. Vbi cum iurans sibi aduersarium suum obligauerit, colligitur, iurantem vicissim aduersario in connexis obligari. Veluti si quis iurauerit, aduersarium sibi vendidisse: quemadmodum ex hoc iureiurando aduersarius illi empti actione obligatur ad rem venditam tradendam: ita iurans vicissim venditi actione aduersario ad precium soluendum obligatur. Item si quis iurauerit, se ob decem fundum pignori dedisse: non solum ipse fundum pignoratitia persequi potest. sed & ad decem soluenda ex suo iureiurando ab aduersario potest conueniri. Quemadmodum & is qui iurauit rem sibi ab vxore in dotem datam, non solum dotem petere potest, sed & dotis actione vtili ad eam soluto matrimonio restituendam obligatur. Præterea ad regulam propositam tanquam species pertinet regula, quam supra in loco A sine posuimus, Accessorium sequi naturam sui principalis. cuius etiam exemplum est, quod exceptio, qua competat reo principali, eius quoque fideiussori non sit deneganda: item quod exceptio, qua obstat principali actioni, etiam hypothecaria actioni obijci possit: & plura alia, de quibus alibi tractatum est. Sed & proposita regula species

cies est regula hac, Quòd subrogatum sapiat naturam eius cui subrogatum est. Francisc. Viu. libr. 1. com. opin. in verbo Statutum excludens fœminas, num. 7. cuius exemplum proponitur l. in duob. 28. §. 1. ff. d. de iureiurando. vbi Paulus: Quòd si reus (inquit) iuravit, etiam fideiussori proficit. Item à fideiussore exactum iusiurandù, prodesse etiam reo, Cassius & Iulianus aiunt. Nam quod in locum solutionis succedit, hoc quoque eodem loco habendum est: si modò ideo interpositum est iusiurandum, vt de ipso contractu, & de re, non de persona iuratis ageretur. Quasi diceret Iurisconsultus: Si reus soluit, liberatur & fideiussor: & contra fideiussore solvente, reus quoque liberatur. At iusiurandum in locum solutionis succedit. Ergo eodem etiam iure iusiurandum, quo & solutio, haberi debet. Sed & aliud subrogati exemplum proponitur l. si eum. 10. §. qui iniuriarum. ff. si quis cautiorib. in iudicio sistendi causa factis. Vbi cum commissa esset iudicio fisti stipulatio propter actionem iniuriarum interposita: quia tamen mortuo actore actio iniuriarum heredi eius non competeret, etiam stipulatio ista heredi eius denegatur. Quanquam hoc exemplum videtur etiam pertinere ad ea quæ diximus supra in loco à subiecto, reg. §. vbi eius fecimus mentionem. Aliud subrogati exemplum proponitur l. si donata. 36 in fine. ff. de donat. inter virum & uxorem. vbi Paulus: Si sponsus (inquit) alienum anulum spon-

sponsæ muneri misit, & post nuptias pro eo suum dedit: quidam (vt Nerua) putant fieri eum mulieris: quia tunc factam donationem confirmare videtur, non inchoare novam. quam sententiam veram esse accepi. Sed & subrogati exemplum proponitur l. filia. 27. §. Titia. ff. de condition. & demonstrationib. item l. qui solidum. 80. §. 1. ff. de leg. 2. Aliud exemplum habetur Inst. de actionib. §. fuerat antea. Sed plura de regula Subrogati, & eius exceptionibus vide apud Gabriel. lib. 6. de reg. iuris, conclus. 2. & Turz. reg. 22. Præterea propòsita regula species est regula, qua cauetur, Successorem eiusdem iuris esse, cuius fuerit is, cui successerit. Ideoq; huc pertinet l. nemo. 54. §. de regul. iuris, vbi Vlpianus: Nemo (inquit) plus iuris ad alium transferre potest, quàm ipse haberet. Item l. heredem. 59. ff. eod. tt. vbi idem Vlpianus: Hæredem (inquit) eiusdem potestatis iuris que esse, cuius fuit defunctus, constat. Item l. aliud. 120. §. fin. ff. d. tt. vbi idem Vlpianus: Absurdum est (inquit) plus iuris habere eum, cui legatus sit fundus, quàm hæredem, aut ipsum testatorem, si viueret. Item l. in omnibus. 135. in fine. ff. eod. tt. vbi Iulianus: Non debeo (inquit) melioris conditionis esse, quàm auctor meus, à quo ius in me transit. Item l. qui in ius. 137. ff. eo. tt. vbi idem Iulianus: Qui (ait) inius dominiúmve alterius succedit, iure eius uti debet. Itē l. nemo. 162. ff. eo. tt. vbi Paulus: Nemo

Nemo (*inquit*) plus commodi hæredi suo relinquit, quàm ipse habuit. *Item huc pertinet l. quod ipsis. 185. ff. eod. tit. vbi Vlpianus: Quod (inquit) ipsis qui contraxerunt, obstat, & successorib. eorum obstat. Item l. inuitus. 198. §. cum quis. ff. eod. tit. vbi idem Vlpianus: Cum quis (inquit) in alicuius locum successerit, non est æquum ei nocere hoc, quod aduersus eum non nocuit, in cuius locum successerit. Est insuper huius regula species supra in loco à causa efficiente. reg. 7. Postremò ad propositam regulam pertinet, quod ij quorum pecunia ad priuilegiatos creditores peruenit, eodem priuilegio vtantur. de qua re vide Digest. meor. lib. 8. ca. 9. reg. 17. Hactenus species & exempla proposita regula enumerauimus: nunc sequuntur eiusdem aliquot exceptiones: quarum prima hæc est: Nisi diuersum in altero relationum specialiter legibus sit cautum: tunc enim ab vno ad alterum ex regula proposita non procedit argumentum, exemplo l. si conuenerit. 55. ff. de pactis. vbi Iulianus: Si (*inquit*) conuenerit, ne dominus à colono quid petat, & iusta causa cõventionis fuerit: nihilominus colonus à domino petere potest. Altera exceptio est: Nisi aliud inter partes actum sit. Quæ exceptio approbatur exemplo l. in duobus. 28. §. 1. ff. de iur. iurando, verbis paulo superius propositis hæc: Si modò id eo interpositum est iurandum, vt de ipso contractu & de re, non de persona iurantis*

age-

ageretur. Tertia exceptio est: Nisi diuersa sit ratio in altero relatiuorum, seu ratio iuris in altero cesserit: tunc enim ipsam quoque ius cessabit. cuius exemplum proponitur l. obseruandum 49. ff. de ritu nuptiar. vbi Marcellus: Obseruandum (inquit) est, quòd inferioris gradus homines ducant vxores eas, quas hi qui altioris dignitatis sunt, ducere legib. propter dignitatem prohibeantur. At contrà antecedentis gradus homines non possunt eas ducere, quas ijs qui inferioris dignitatis sunt, ducere non licet. Aliud exemplum proponitur l. §. cum pradiū. ff. de pignoribus. Vbi quamuis pradium pignori obligatum actione hypothecaria peti possit, fructus tamen, quamuis nominatim pignori obligatos, à possessore consumptos persequi non licet. Ideoq; aliud iuris est in accessorio, quàm in re principali. Aliud exemplum est l. neque natales. 10. C. de probationibus. vbi quamuis pater probeatur ingenuus, non tamen ex hoc infertur filiam quoque ingenuam esse: de quo etiam supra in loco A contingenti annotatum est. Quarta exceptio videtur in pœnali- bus esse. Sed hac exceptio reprobatur apud Baptist. à Villalob. in com. opin. in litera C nume. 204. & in litera E. num. 152. & in litera S. num. 101. Quinta exceptio videtur: Nisi correctorium fiat iuris communis. Sed & hac exceptio reprobatur d. litera S. num. 100. Sexta exceptio est in statuto excludente sororem à successione fraterna. per hoc enim frater

r non

non excluditur à successione sororis. Bapt. à Villalob. in com. opin. in litera S. num. 117. Francisc. Viu. libr. 1. comm. opin. in verbo Statutum excludens. Septima exceptio est: Nisi alter ex relatiuis non ligetur statuto loci, veluti clericus & forensis. Francisc. Viu. d. lib. 1. in verbo Statuta contra. vers. limitatur isthac, cum sequentibus. Plures huiusmodi exceptiones vide apud Gabriel. libr. 6. de legibus, conclus. 3. num. 4. cum sequentibus, vsq; ad finem. Hac de tertia regula.

IIII. Regula: Relatum & id ad quod relatio fit, non possunt esse in eodem subiecto, nisi diuerso respectu. Ideoq; posito vno, remouetur alterum: & si vtrunque in eodem subiecto concurrere contingat, euanescit vtrunq;. Sic l. nemo. 5. C. de legitima tutela, dicitur, ferendum non esse, eundem esse tutorem, & sub cura agere: hanc enim & nominum & rerum foedam esse confusionem. Sic dominans & seruiens non possunt esse in eodem subiecto. Vnde dicitur. neminem esse dominum suorum membrorum, l. liber homo. 33. in prin. ff. ad leg. Aquil. Aliud exemplum proponitur l. cum essent. 33. §. fin. ff. de seruitut. rusticor. pradior. Vbi Africanus: Nullum (inquit) prædium ipsum sibi seruire potest. & l. quidquid. 11. ff. communia pradior. Vlpianus: Nemo (inquit) ipse sibi seruitutem debet. Quinimo etsi debita mihi fuit seruitus, deinde dominium seruientis rei peruenit ad me: consequenter dicitur, extinguí seruitutem.

Aliud

Aliud exemplum est in debito & credito, quod proponitur l. verborum. 107. in fine. ff. de solutionib. vbi Pomponius: Verborum (inquit) obligatio resoluitur, cum in eandem personam ius stipulantis promittentis que deuenit. Ex regula igitur proposita ius confusionis pendet, de quo tractatur Digestor. meor. lib. 48 cap. 18. Plane diuerso respectu potest idem debitor & creditor esse, dominans & seruiens, emptor & venditor, actor & reus, &c. quod exceptionis loco notandum. Sic l. 10. ff. finium regund. Iulianus: Iudicium (inquit) communi diuidendo, familiæ erciscundæ, finium regundorum, tale est, vt in eo singulæ personæ duplex ius habeant, & agentis, & eius cum quo agitur. Aliud exemplum proponitur l. hac verba. 124. in fin. ff. de verb. signif. cuius verba vide infra reg. 6. except. 1. Hactenus, quatenus ex cōnexus & relatiuis argumenta sumantur, ostensum est. nunc idem de contrarijs ostendendum.

V. Regula: Duo contraria non possunt subsistere in eodem subiecto. Ideoq, vno posito, remouetur alterum: seu de quo predicatur vel affirmatur vnum ex contrarijs, de eodem negatur alterum. Cuius exemplum proponitur l. 2. §. si. ff. pro socio. vbi Paulus: Societas (inquit) si dolo malo, aut fraudandi causa coita sit: ipso iure nullius est momenti: quia fides bona contraria est fraudi & dolo. Quasi diceret: Si in societate contrahenda dolus interuenit, fides bona deficit: cum sint contraria.

Deficiente autem bona fide, deficit contractus so-
cietatis. Aliud exemplum proponitur l. hac verba.
124. in prin. ff. de verb. signif. vbi Proculus: Disiun-
ctiuum est (inquit) veluti cum dicimus: Aut
dies, aut nox est. quorum posito altero, ne-
cesse est tolli alterum: item sublato altero, po-
ni alterum. Aliud exemplum proponitur l. Pom-
ponius. 41. §. sed & u, in fine. ff. de procuratorib. vbi
Vlpianus: Cum iudicatur (inquit) rem meam
esse, simul iudicatur tuam non esse. Huic con-
cordat l. si inter. 15. ff. de except. rei iudicata. vbi
Caius: Eo ipso (inquit) quod rem meam esse
pronunciatum sit, ex diuerso pronunciatum
videtur tuam non esse. Aliud exemplum propo-
nitur l. si per errorem. 15. ff. de iurisdictione. vbi Vl-
pianus: Si per errorem (inquit) alius pro alio
Prætor fuerit aditus: nihil valebit quod a-
ctum est. Nec enim ferendus est, qui dicat
consensisse eos in Præsidem: cum (vt Iulia-
nus scribit) non consentiant, qui errat. Quid
enim tam contrarium consensui, quam er-
ror, qui imperitiam detegit? Planè proposita
regula exceptio eadem est, qua proximè preceden-
tis: diuerso enim respectu duo contraria eidem sub-
iecto accidere & inesse possunt. Sic potest dies &
nox esse diuerso tempore & loco: potest item idem
iuuenis esse, & senex: sana mentis, & furiosus: te-
status, & intestatus. Est & alia proposita regula
exceptio notanda in lucro & damno. Nam eius de-
bet

bet lucrum esse, cuius est & damnum: & vice versa, l. secundum. ff. de regu. iuris: Inst. de empt. & vendit. §. sed et si post. l. si igitur. 55. in fine. ff. pro socio. l. vnica. §. pro secundo. C. de caducis tollendis. De quo etiam dictum supra in loco Ab actibus.

VI. Regula: Remoto vno contrariorum, inferatur alterum. Seu de quo negatur vnum ex contrariis, de eodem affirmatur alterum. Quae regula approbatur verbis l. hac verba. 124. in princip. ff. de verbor. signif. paulo superius propositis hisce: Quorum sublato altero, necesse est poni alterum. Cuius exemplum proponitur l. nam quem. 149. ff. eod. tit. vbi Caius probaturus, eum qui vel vnum filium filiamue haberet, liberos habere recte dici, atque ita conditionem hanc, Si liberos habuerit: in eius persona existere: argumentatur hoc modo: Nam quem sine liberis esse dicere non possumus, hunc necesse est vt dicamus liberos habere. At qui vnum filium, vel filiam habet, eum sine liberis esse dicere non possumus. Ergo, &c. Aliud exemplum proponitur l. vlt. §. omnes autem. C. vnde vi, his verbis: Omnes scire debent, quod non futurum est, hoc ad alios modis omnibus pertinere. Plane proposita regula exceptio hac est: Nisi contraria sint mediata. Ex his enim sublato vel remoto altero, non necessarium alterum inferatur, exemplo d. l. si inter. 15. in fine. ff. de except. rei iudicata vbi Caius: Si (inquit) rem meam non esse pro-

nunciatum sit: nihil de tuo iure iudicatum intelligitur: quia poterit nec mea res esse, nec tua. *Aliud exemplum proponitur d. l. hæc verba. 124. §. subdivinctiui. ff. de verb. signif. vbi Proculus: Subdivinctiui (inquit) genera sunt duo: vnum, cum ex propositis finibus ita nõ potest vtrunque esse, vt possit neutrum esse. Veluti cum dicimus: Aut sedet, aut ambulat. nam vt nemo potest vtrunque simul facere, ita aliquis potest neutrum, veluti is qui accumbit. Alterius generis est, cum ex propositis finibus ita non potest neutrum esse, vt possit esse vtrunque. Veluti cum dicimus: Omne animal aut facit, aut patitur. nullum enim animal est, quod nec faciat, nec patiatur: at potest simul & facere & pati. Hæc verba posteriora pertinent ad exceptionem superioris quarta & quinta regula.*

VII. Regula: Quod iuris est in vno contrarium, eius contrarium obrinet in altero. Seu, contrariorum eadem est scientia atque disciplina. Soarez in litera A. num. 258. cum duobus sequentibus. Baptist. à Villalob. in comm. opin. in litera A. num. 146. cum sequente. & Francisc. Viu. libr. 1. comm. opin. vers. argumentum à contrario. item approbatur exemplo Instit. de his qui sui vel alieni iuris sunt. §. 1. Vbi Imp. Iustinianus: Videamus (inquit) de his quæ alieno iuri subiectæ sunt. nam si cognoverimus quæ istæ personæ sunt: simul intelligimus,

mus, quæ sui iuris sunt. *Similiter l. qui. 8. ff. de accusat. Macer.* Qui accusare (*inquit*) possunt, intelligemus, si scierimus, qui non possunt. *Aliud exemplum proponitur Inst. de societate. §. illud expeditum. Vbi idem Imp.* Illud (*inquit*) expeditum est, si in vna causa pars fuerit expressa, veluti in solo lucro, vel in solo damno, in altera verò omissa: in eo quoq; quod prætermissum est, eandem partem seruari. *Aliud exemplum proponitur l. vlt. §. si filius ff. de leg. 3. vbi Scauola:* Si filius (*inquit*) ex vncia hæres institutus sit, & legata data sint, habeat & substitutum, deinde commisso edicto per alium filium, accepit partis dimidiæ bonorum possessionem: substitutus eius ex semisse legata præstat: sed & ex vncia omnibus: ex reliquis, liberis & parentibus. *Contrà quoq;, si ex dodrante institutus commisso edicto in semissem accepit bonorum possessionem: ex semisse tantum legata substitutus debet. Quomodo enim augetur, vbi amplius est in bonorum possessione: sic & vbi minus est, deducitur. Huic concordat l. etsi contra. 33. ff. de vulg. & pup. subst. Vbi Africanus:* Etsi (*inquit*) contra tabulas patris petita sit à pupillo bonorum possessio: in substitutum tamen eius actionem legati danda esse, ita vt augeantur legata, propterea quòd filius extraneis non debuerit. Sed & crescere à substituto data legata, si per bonorum

possessionem plus ad filium peruenisset: quemadmodum & ipse filius plus exceptis deberet. His consequens esse existimat, vt si impubes ex asse hæres scriptus sit, & per bonorum possessionem semis ei ablatu sit: substitutus in partem legati nomine exoneretur: vt quemadmodum portio, quæ per bonorum possessionem accessit, auget legata: ita & hic quæ abscessit, minuat. *Aliud exemplum proponitur l. adoptiuum 8. §. patroni. ff. de in ius vocando. vbi Vlpianus: Patronus (inquit) etiam accipiendus est, si præiudicio pronūciatur esse libertus, cum alioqui non fuerit: aut si iurauit eum libertum meum esse. quemadmodum per contrarium pro patrono non habebor, si contra me iudicatum est, aut si me deferente iurauerit se libertum non esse. Aliud exemplum proponitur l. ex duobus. 34. in prin. ff. de vulgar. & pupill. substit. cuius verba retulimus supra in loco A simili. Præterea proposita regula species est regula hac, quod exceptio firmet regulam in casibus non exceptis. de qua infra quoque in loco speciali Ab exceptione dicetur. Exceptio enim nihil aliud est, quàm conditio: vt l. antepenult. ff. de exceptionib. Paulus testatur. quæ conditio aut existet, aut deficiet: quorum alterum si producat exceptionem, necesse est contrarium regulam constituere: & contra. Vt enim existere & deficere contraria sunt, ita quoque regula & exceptio*

ptio sunt contraria, & dua contraria causa contrarios producant effectus, vt ex regula proposita patet. Huius exemplum proponitur elegans l. 1. §. huius rei. ff. de officio eius cui mandata est iurisdictio. vbi Papinianus probaturus, ea que specialiter lege tribuuntur, mandata iurisdictione non transferri, nec alij mandari posse: à contratio argumentatur his verbis: Huius rei fortissimum est argumentum, quòd lege Iulia de vi nominatim cauetur, vt is cui obligit coercitio, possit eam, si proficiscatur, mandare: non aliter itaq; mandare poterit, quàm si abesse cœperit: cum aliàs iurisdictio etiam à præsente mandetur. Simile exemplum proponitur l. qui testamento. 20. §. mulier. ff. de testamentis. vbi Vlpianus: Mulier (inquit) testimonium dicere in testamento quidem non poterit: aliàs autem posse testem esse mulierem, argumento est lex Iulia de adulterijs: quæ adulterij damnatam testem produci, vel dicere testimonium vetat. Aliud exemplum proponitur l. si procuratorem. 8. §. si ignorantes. ff. mandati. vbi Vlpianus: Si ignorantes (inquit) fideiussores debitorem soluisse, vel etiam acceptilatione, siue pacto liberatum, ex substantia debitoris soluerunt: non tenebuntur mandati. quod & ad actionem fideiussoris pertinet. Et hoc ex rescripto diuorum fratrum intelligere licet, cuius verba hæc sunt, Si hi, qui pro te fideiusserant,

in maiorem quantitatem damnati, quàm debiti ratio exigebat, scientes & prudentes auxilium appellationis omiserunt: poteris mandati agentibus his, æquitate iudicis tue-rite. *Inferit Vlpianus*: Igitur si ignorauerunt, excusata ignorantia est. *Aliud exemplum proponitur l. 3. §. prima verba. ff. de sepulchro violato. vbi Vlpianus*: Prima (inquit) verba ostendunt, eum demum hoc edito plecti, qui dolo malo violauit. Si igitur dolus absit, cessabit in eiusdem persona pœna. *Aliud exemplum proponitur l. inter. 26. §. cum inter. ff. de pactis dota- lib. vbi Papinianus*: Cum (inquit) inter patrem & generum conuenit, vt in matrimonio sine liberis defuncta filia, dos patri restituatur: id actum inter contrahentes intelligi debet, vt liberis superstitibus filia defuncta, dos retineatur. *Hactenus exempla proposita regula enumerasse sufficiat. Nunc eius exceptiones aliquot proponemus. Harum prima hac est*: Nisi conditioni preposita sit particula *Maxime, Presertim, Etiam, vel alia similis, qua amplificandi vel reprobandi vim habet. hoc enim casu cōditio perdit vim suam, ne eius defectus contrariam inducat dispositionem. Cuius exemplum proponitur l. si quis. 21. in prin ff. de donat. inter vir. & vxor. vbi Vlpianus*: Si quis (inquit) pro vxore sua vectigal in itinere, quod præstari solet, soluisset, magis puto non interdictum hoc: maxime si ipsius causa

causa profecta est. *Aliud exemplum proponitur l. 3. C. vnde liberi. vbi Imper. Constantinus: Qui se patris (inquit) post auum intestato defuncti negat hæredem: mortui aui paterni suscipere facultates non potest, maximè emancipatus. Aliud exemplum proponitur l. conuenticula. 15. C. de episcopi & clericis. vbi Imppp. Arcadius & Honorius: Conuenticula (inquiunt) illicita etiam extra ecclesiam in priuatis domibus celebrari prohibemus. Altera proposita regula exceptio est: Nisi alia sit mens disponentis: hoc enim casu regula proposita menti disponentis cedit, exemplo l. 2. §. fin. ff. donationib. vbi Iulianus: Titio decem donauit ea conditione, vt Stichum sibi emat. quæro, cum homo, antequam emeretur, mortuus sit: an aliqua actione decem recipiam? Respondi: Facti magis, quàm iuris, quæstio est. Nam si Titio decem in hoc dedi, vt Stichum emeret, aliter non daturus: mortuo Sticho conditione repetam. Si verò aliàs quoque donaturus Titio decem, quia interim Stichum emere proposuerat, dixerim in hoc ei dare, vt Stichum emeret: causa magis donationis, quàm conditio dandæ pecuniæ æstimari debet: & mortuo Sticho pecunia apud Titium remanebit. Simile exemplum proponitur l. si extraneus. 6. ff. de condict. causa dati. cuius verba proposita sunt supra regul. 2. except. 1. Tertia*

exceptio

exceptio est. Nisi expositionis, non conditionis ani-
mo quid positum sit: nam & hoc casu argumentum
à contrario sensu non valet. Quæ exceptio praece-
dentis species est, eiusq; exemplum proponitur l. 1.
§. quod vulgò. ff. de vi & vi armata, vbi Vlpianus:
Quod vulgo (inquit) dicitur, æstiuorum hy-
bernorumque saltuum nos possessionem a-
nimo retinere: id exempli causa didici dice-
re Proculum, nam in omnibus prædijs idem
est. Aliud habetur l. damni. 30. in fine. ff. de damno
infecto. vbi idem Vlpianus: Quod dictum est (in-
quit) aquæ ducendæ causa, exempli gratia
rescriptum est: cæterum ad omnia rerum o-
pera stipulatio commodabitur. Item aliud
proponitur l. item veniunt. 20. §. ait senatus. ff. de
petitione hered. vbi Vlpianus: Ait (inquit) sena-
tus: Cum antequam partes caducæ fisco pe-
terentur, hoc euenerat, vt fisco partes cadu-
cæ peterentur: sed etsi ex asse fiat, Senatus-
consultum locum habebit. Idem, etsi vacan-
tia bona fisco vendicentur, vel ex alia qua-
cunq; causa bona ad eum peruenerint, S. C.
hoc locum habebit, etsi ciuitati peteren-
tur. In priuatorum quoque petitionib. S. C.
locum habere, nemo est qui ambigat, licet in
publica causa factum sit. Aliud exemplum pro-
ponitur l. vlt. §. fin. ff. de iuris & facti ignorantia.
vbi Paulus: Licet (inquit) municipum mentio
in hac epistola fiat, tamen & in qualibet per-
sona

sona idem obseruabitur. Sed nec quòd in opus aquæductus relicta esse pecunia proponitur, in hunc solum casum cessare repetitionem dicendum est. Nam initium constitutionis generale est. demonstrat enim, si non per errorem solutū sit fideicōmissum: quod indebitum fuit, non posse repeti. Item hæc & illa pars æquè generalis est, vt qui iuris ignorantia legis Falcidiæ beneficio vsi non sint, nec possint repetere. vt secundum hoc possit dici, etiamsi pecunia quæ per fideicōmissum relicta est, quæque soluta est, non ad aliquid faciendum relicta sit, & licet consumpta nō sit, sed extet apud eum cui soluta est, cessare repetitionem. *Aliud exemplum habetur apud Francisc. Viu lib. 1. com. opin. in verb. Statutum prohibens, nume. 4. cum sequente. vbi dicitur, Statutum inhibens sub pœna extrahi frumentum super equo, asino vel curru extra territorium, habere locum etiam secundum Salycet. in l. si serui. num. 24. & seq. C. de noxal. si portet dictum frumentum super humeris proprijs vel collo boum. & rationem ibi assignat: quia statutum considerauit factum exportationis, non autem modum exportandi: & expressio facta de equo, asino & curru, fuit facta causa exempli. Quarta exceptio est: Nisi dubitationis tollende causa quid sit expressum, quod etiam iure communi cautum est. hoc enim casu iuri communi non derogatur per argumentum*

à con-

à contrario sensu sumptum, iuxta ea qua habentur infra in loco Aratione legis, reg. 4. Quinta exceptio est: Nisi aliud iure specialiter cautū sit: nam & hoc casu, vt aliās, ratio à contrario cedit legi speciali, exemplo Instit. de hereditat. qua ab intestato. §. 1. vbi intestatorum hereditates primū ad suos heredes pertinent. Si argumentemur à contrario, dicendum, eos qui sui heredes non sunt, veluti emancipatos liberos, primo loco nō vocari. Verū huic argumento obstat ius pratoriū, quo emancipati cum suis heredibus ad hereditatem admittuntur: Instit. eod. et. §. emancipati. ibi: sed prator. Accedit Baptist. à Villalob. in com. opin. in litera A. num. 148. & nu. 151. Soarez. in litera A. num. 260. cum sequente. Cuius replicatio est: Nisi statutum in sensu directo nihil prodesset, si non à contrario sensu sumptum ius commune corrigeret. Baptist. d. litera A. num. 149. Francis. Viu. lib. 1. com. opin. in verbo Argumentum, nu. 6. Sexta exceptio est: Nisi eadem sit ratio in altero quoq; contrariorum. Sic l. 1. in prin. ff. de seruo corrupto, ait Prator: Qui seruum alienum recepisse, persuasissēue quid ei dicetur dolo malo, quo eum deteriore faceret: in eū, quanti ea res erit, in duplum iudicium dabo. Si argumentemur à contrario sensu, dicendum, si non seruus, sed liber receptus persuasissēue sit dolo malo, hanc actionem non dari: quia tamē in filiofamiliās eadem est ratio, ideo l. vt tantum. 14. §. 1. ff. eod. et. Paulus: De filio (inquit) filiāue familiās corruptis

ptis

ptis huic edicto locus non est: quia serui corrupti cōstituta hæc adio est, qui in patrimonio nostro esset: & pauperiorē se factum esse dominus probare potest, dignitate & fama domus integra ei manēte. Sed utilis competit, officio iudicis æstimāda: quoniam interest nostra, animum liberorum nostrorū non corrumpi. *Septima exceptio est: Nisi genus, quod utriq; contrariorum commune est, eiusue accidens de vno contrarium, de altero quoq; predicabitur. Sic si dicatur, album esse colorem: ob id nō sequitur, nigrum non esse colorem: cum color utriusq; sit genus. Quod igitur de colore predicabitur tanquam de genere, idem etiam predicabitur de albo & nigro, secundum ea qua diximus suprā in loco A genere. Octaua exceptio est in lucro & damno, quatenus ad aliquem dicitur pertinere. Nec enim sequitur: Lucrum eius rei ad Titium pertinet: Ergo damnum ad eum non pertinet. vel contrā: Damnum ad eum pertinet: Ergo lucrum non pertinet. cum (vt l. 10. ff. de regulis iurū, Paulus ait) secundum naturam sit, commoda cuiusq; rei consequi eum, quem sequuntur incommoda. De qua re suprā quoque reg. 5. except. 1. dictum est. Huius elegans exemplum proponitur l. penult. C. de solutionibus, his verbis: Cum pro pecunia, quam acceperas, secūdam placitum Euandro te fundū dedisse profitearis: eius industriam vel euentum meliorem tibi, non ipsi prodesse, contrarium nō postulaturus*

turus, si minoris distraxisset non iustè petis. *Nona exceptio est: Nisi absurdum vel turpe aliquid sequeretur.* Baptist. d. litera A. num. 150. Soarez in litera A. num. 263. Hac de septima regula, eiusq; exceptionibus sunt dicta. Sed & plures huiusmodi exceptiones vide suprâ in loco A causis, in regula: Cessante causa, cessare effectum. item infrâ in loco speciali A ratione legis cessante. item in loco Ab exceptione, reg. 2. item in meis Digestu lib. 34. cap. 6. de conditione deficiente.

VIII. Regula: *Allegans contraria non est audiendus, exemplo l. vbi 248. ff. de reg. iuris. vbi Celsus ait, Vbi pugnantia inter se in testamento inveniuntur, neutrum ratum esse. Aliud exemplum proponitur l. 1. C. de furtis. vbi Imp. Severus & Antoninus: Si pecunia (inquit) tua mandantibus seruis quidam prædia comparauerunt: eligere debes, vtrum furti actionem & conditionem, an mādati potius inferre debeas: neque enim æquitas patitur, vt & criminis causam persequaris, & bonæ fidei contractū impleri postules. Hic quidam duplicem actionem instituerat: aliam, quasi negocium, quod gestum erat, non haberet ratum: alteram, quasi haberet ratum. quæ cum sint contraria, non censetur audiendus. Aliud exemplum proponitur Nouel. c. 90. §. si qui planè. Vbi Imper. Iustinianus: Si qui contraria (inquit) sibijp̄tis, aut inter se pugnantia protulerint, maximè ad eā rem iudices aduertant*

uertant animum, & si circa potiores causæ partem testium contrarietates deprehenderint, istiusmodi testimonia reiiciant, his solis intenti, quæ à pluribus & maiore fide dignis prolata sunt. *Hac de octaua regula, quæ etiam ad locum Ab actibus non incommode referri potest. Quatenus autem ex contrarijs argumenta sumantur, hæcenus ostendimus. Nunc de priuatiuis oppositis (vt sunt habitus & priuatio) aliquot regulæ sequuntur.*

IX. Regula: Deficiente habitu, priuatio esse nequit. Quæ regula approbatur exemplo l. 4. ibi: nec esset nota. ff. de iusticia & iure. vbi Ulpianus: Non esset nota manumissio (inquit) cum seruitus esset incognita. Simile exemplum proponitur l. 2. C. de vindicta, vbi deficiente seruitute, manumissio in libero homine facta nihil operatur. Aliud exemplum proponitur Institut. de capitis deminut. §. seruus, his verbis: Seruus manumissus capite non minuitur: quia nullum caput habuit. Ex hoc etiam loco argumentatur Ulpianus l. decem. 116. in fin. ff. de verb. obligat. vbi cum quis stipulatus esset à Mæuio, quanto minus à Titio debitore consequi posset: ait, Soluente Titio non liberatur Mæuius, qui nec tenebatur, cum conditio stipulationis deficit. Aliud exemplum proponitur l. qui potest. 134. in fin. ff. de reg. iuris. vbi Iulianus: Quod quis, si velit (inquit) habere non potest, id repudiare non potest. Aliud exemplum proponitur

f l. 1.

l. 1. §. sed ita demum. ff. quibus modis vsusfr. amittatur, vbi Vlpianus: Ita demum amittitur capitis deminutione vsusfructus, si iam constitutus est. Cæterum si ante aditã hæreditatem, aut ante diem cedentẽ quis capite minutus est, constat non amitti. Aliud exemplum proponitur l. 3. ff. de reg. iuris. vbi idem Vlpianus: Eius (inquit) est nolle, qui potest & velle. Cui concordat l. qui vetante. 102. ff. eod. tt. vbi idem Vlpianus: Eius (inquit) est actionem denegare, qui possit & dare. Plura exempla vide supra reg. 2. vbi etiam eius exceptio proponitur. Sed & plura exempla habentur supra lib. prox. in loco repugnantium. Similis regula proposita est supra in loco A' subiecto, reg. 2.

X. Regula: Priuatio præsupponit habitum. Ideo q̄, qui dicit se liberatum, eo ipso fatetur se obligatum fuisse: & qui fatetur aliam vi à se deiectum, simul fateri videtur eum possedisse: & ex eo quod quis manumissus est, præsumitur seruus fuisse. Ratio propositæ regulae est regula præcedens proxima. Quæ ergo in ea dicta sunt, huc quoq; possunt referri.

XI. Regula: Priuatio vnius, est habitus alterius: & contrã seu (vt Physici loquuntur) vnius corruptio, est alterius generatio: & contrã, vnius generatio, est alterius corruptio. Turz. reg. 71. Proinde ex quibus causis denegatur actio, ex iisdem datur exceptio: & ex quibus causis tollitur obligatio, ex iisdem contingit liberatio. Ex hac regula argumentatur Paulus

l. 1. §. si vir uxori. ff. de acquir. possess. his verbis: Si vir uxori cedat possessionem causa donationis, plerique putant possidere eam: quoniam res facti infirmari iure civili non potest. Et quid attinet dicere, non possidere mulierem: cum maritus, ubi noluit possidere, protinus amiserit possessionem? Hic Paulus, quia maritus amiserit possessionem, colligit eam uxori adquisitam. Negatque quoque, hinc argumentari licet, si alius non adquisierit, alium non amisisse. ut l. nullo. 24. C. de rei vendicat. ubi Imp. Diocletianus & Maximianus: Cum usucapio (inquiunt) cesset, intentio dominij nunquam absumitur. Concordat l. nec utilem. 20. in fin. ff. ex quibus causis maiores. ubi Papinianus: Non (inquit) intelligitur amissum, quod ablatum alteri non est. Sic l. peregre. 44. §. fin. ff. de acquir. possess. Pomponius: Eius (inquit) quod serui vel coloni possident, non aliter amitti possessionem, quam si eam alius ingressus fuisset.

XII. Regula: Ex causa & modo habitus estimatur etiam causa & modus privationis; exemplo l. quamuis. 46. ff. d. de adq. possess. ubi idem Pomponius: Ut (inquit) eodem modo vinculum obligationis soluitur, quo quaeri assolet: ita non debet ignorantia tolli possessio, quae solo animo retinetur. Item l. quemadm. 8. ff. eod. tit. Paulus ait: Quemadmodum nulla possessio adquiri, nisi animo & corpore, potest: ita nulla amittitur,

nisi

nisi in qua vtrunq; in contrarium actum est. Item l. ferè. 195. ff. de regulis iuris, idem Paulus: Ferè (inquit) quibuscunq; modis obligamur, iisdem in contrarium actis liberamur: cum quibus modis adquirimus, iisdem in contrarium actis amittimus. Vt igitur nulla possessio adquiri, nisi animo & corpore, potest: ita nulla amittitur, nisi in qua vtrunque in contrarium est. Sed de hac regula dictum quoq; supra in loco a causa efficiente. regula 8. Contra quoq; a causa & modo priuationis ad causam & modum habitus argumentari licet, exemplo l. de quibus. 30. §. final. ff. de legibus, vbi colligitur, quia ius tacito populi consensu in desuetudinem abire & abrogari possit, posse etiam tacito populi consensu introduci atq; constitui. Hec de priuatis oppositis sint dicta. nunc contradicentium regula sequitur.

XIII. Regula: Ex duobus contradicentibus vno posito, alterum tollitur. cuius regula vsus est tum in iuris, tum in facti questionibus. In iuris questionibus: vt puta in antimonijs, cum lex legi, vel auctoritas auctoritati opponitur. Veluti lex XII. Tabul. negat, suis heredibus existentibus, emancipatos liberos ad successionem defuncti parentis vocari: ius pratorium affirmat, quo posito lex XII. Tabular. tollitur: Instit. de hereditat. que ab intestato. §. emancipati. item: l. 1. §. fin. ff. quis ordo in bonor. possess. seruetur. Iura enim posteriora derogant prioribus, l. 4. ff. de constitut. principum. Sic etiam

adgna.

adgnatis defuncti existentibus, media Iurisprudencia cognatis, quamuis eiusdem vel etiã prioris gradus, negat successione defuncti: Imper. Iustinianus sua constitutione asserit: qua posita, dicta media Iurisprudencia tollitur, Instit. de legitima adgnat. successione, §. ceterum. & l. 14. de legitimis hereditatibus. Aliud exemplũ proponitur l. iurispergentium. 7. §. & ideo. ff. de pactis. vbi Vlpianus: Puto (ait) rectẽ Iulianum à Martiano reprehensum in hoc: Dedi tibi Stichum, vt Pamphilum manumittas. manumifisti, euictus est Stichus. Iulianus in factum actionem à Prætore dandam: ille ait, civilem incerti actionẽ sufficere. Esse enim contractum, vnde hæc nascatur actio. In facti questionibus locus est proposita regula, cum vel testes inuicem contraria deposuerint, vel instrumenta contradicentia proferantur, vel litigator contraria allegauerit, quibus casibus alteri per alterum fides derogatur, de qua re supra quoq; reg. 8. dictum est. Planè proposita regula exceptio prima hæc est: Nisi propositiones contradicentes ambæ sint particulares: hoc enim casu vtraq; vera esse potest, exemplo Inst. de actionibus, §. actionum. vbi Imper. Iustinianus: Actionum (inquit) quædam bonæ fidei sunt, quædam stricti iuris. Hic actio dicitur bonæ fidei, & non bonæ fidei: quorum vtrunq; que verum est diuerso respectu. Sic etiam si dicatur obligationem tolli per acceptilationem, & obligationem non tolli per acceptilationem: vtrunq;

verum est, si particulariter intelligatur: prior quidē
 propositio de obligatione verborum, posterior ve-
 rō de ceteris. vi Institut. quibus mod. tollitur obli-
 gat. §. item per acceptilationem. Proinde vna ve-
 ra posita, non propterea tollitur altera. Huiusmo-
 di propositiones particulares opposita à Dialecticis
 appellantur subcontraria: de quibus Iulianus l. si is
 & ducēta. 14. §. verū. ff. de reb. dubijs, sic ait: Simul
 ea possunt esse vera, quamuis inter se cōtra-
 ria sint: quia cū significatio non ex vniuerso,
 sed ex aliquo sumitur, si veri aliquid insit, ve-
 ram efficit totam orationē. Contrarias autē pro-
 positiones Dialectici appellāt, duas propositiones v-
 niuersales quarū vna sit affirmatiua, altera negati-
 ua. veluti: Omnis obligatio parit actionē: Nulla ob-
 ligatio parit actionē. Quae simul vera esse nō possunt.
 Ideoq; alterutra vera existente, necesse est alteram
 esse falsam. Contrā, tamen si vna ex his falsa sit, non
 ob id sequitur alteram veram esse: quoniam vtraq;
 falsa esse potest. quo. cunda exceptionis loco no-
 tandum. Quae exceptio approbatur simul & exem-
 plo declaratur d. §. verum. vbi Iulianus: Duæ (ait)
 orationes repugnātia continentēs simul fal-
 sæ sunt: veluti si qui liberorum partim pube-
 res, partim impuberes decesserint. nā & hoc
 falsum est, omnes impuberes decessisse: & il-
 lud, omnes puberes decessisse. Id accidit,
 quia significatio sumitur ex vniuerso, in quo
 si aliquid falsum est, totam orationem falsam
 effi-

efficit. Ideoq^{ue} quamuis falsum sit, nullam obliga-
 tionem parere actionem: tamē contraria quoq^{ue} eius
 propositio falsa est, omnem obligationem parere ac-
 tionem: cum ex naturali obligatione exceptio tan-
 tum, non etiam actio oriatur: l. 13. cum lege sequēte.
 ff. de conditione indebiti: l. sed etsi. ii. §. fin. cum le-
 ge sequente. ff. ad S. C. Macedonian. Tercia proposi-
 ta regula exceptio est: Nisi propositionum vna sit v-
 niuersalis, altera particularis. hoc enim casu vtraq^{ue}
 potest esse vera; nec posita vna, alteram necesse est
 tolli, veluti: Omnis actio est ius persequendi in iudi-
 cio quod sibi debetur. Quada actio est ius persequen-
 di in iudicio quod sibi debetur. Has propositiones
 Dialectici Subalternas vocant: quarū vniuersali af-
 firmata vel negata, affirmatur vel negatur quoq^{ue} al-
 tera, secundū ea quae supra in loco A genere & A to-
 to diximus: tantū abest vt vniuersali posita, particu-
 laris tollatur. Ideoq^{ue} nec illud sequitur: Quadam a-
 ctio est ius persequendi in iudicio quod sibi debetur.
 Ergo non omnis actio est ius persequendi, &c. cum
 vtraq^{ue} vera esse possit. Planē cum altera propositio
 vel vniuersalis, vel particularis affirmatiua est, alte-
 ra negatiua, contradictoria vocantur: quarum vna
 vera existente, necesse est alterā esse falsam: & con-
 trā, vna falsa existente, alteram veram esse necesse
 est. neque enim amba simul vel vera vel falsa esse
 possunt. quod replicationis loco notandum. Contra-
 dictoria ergo sunt: veluti, Omnis obligatio parit
 actionem: Quadam obligatio non parit actionem.

§ 4

Omne

Omne quod licet, honestum est: Quoddam quod licet, honestū non est. Seu, quod perinde est: Non omne quod licet, honestum est; vt l. non omne. 186. ff. de reg. iuris, Paulus ait, Si ergo verum est, omnē obligationem parere actionem: falsum erit, quandā obligationem non parere actionem. Vel contrā, si hoc verū est, illud erit falsum. Similiter si verum est, Non omne quod licet, honestum esse: falsum erit, Omne quod licet, honestum esse. Sed & huius loci exemplum proponitur l. si ita vulneratus. 51. in fin. ff. ad l. Aquiliam. vbi cum Iuliano obijci posset, In omnibus controuersijs desinendis, subtilem disputandi rationem obseruandam esse: ille contradictoriam opponit, In quibusdam istam disputandi rationem obseruatam non esse: ergo non in omnibus eam obseruandam. dicens: Multa iure ciuili contra rationem disputandi pro vtilitate communi recepta esse, innumerabilibus rebus probari potest. Vnum interim proposuisse contentus ero, &c. Quarta proposita regula exceptio est: Nisi vna propositio de genere, altera de specie accipiatur: hoc enim casu nihil prohibet vtrāque veram esse, vnam regulariter, alteram per exceptionē. Sic dicitur, inter virū & vxorem donationem prohibitam esse, l. 1. cum ll. sequentibus ff. de donationibus inter virū & vxorem. & dicitur, inter virum & vxorem donationem mortis causa factam non esse prohibitam, l. si cum. 9. §. fin. ff. d. tt. Hic prior propositio loquitur in genere de donatione, & per

postea

posteriorem non quidem in totum tollitur, sed restringitur ad donationem inter vivos. hoc est quod l. 1. in fin. ff. de regulis iuris, Paulus ait, Regulam, quam in aliquo viciata est, perdere officium suum, scilicet in casu excepto, Nam species derogat generi, ut supra suo loco dictum est. Hac ratione l. item videndum. 20. in prin. ff. de petit. hereditat. Vlpianus sententias Labeonis & Octauieni sibi contradicentes reconciliat, ut neutra per alteram tollatur. verba Vlpiani haec sunt: Videndum, si possessor hereditatis venditione per argentariam facta, pecuniam apud eum perdidit: an petitione hereditatis teneatur? quia nihil habet, nec consequi potest. Sed Labeo putat, eum teneri: quia suo periculo male argentario credit. Sed Octavianus ait, nihil eum praeter actionem praestaturum. Mihi autem in eo qui mala fide possedit, Labeonis sententia placet. In altero vero, qui bona fide possessor est, Octauieni sententia sequenda esse videtur. Haec quod uterque generaliter elocutus erat, Vlpianus distinguit, ac restringit ad certas species, ut quamuis neutris sententia vniuersaliter vera sit, particulariter tamen accepta utraque subsistat, nec per alteram penitus tollatur. cuiusmodi distinctiones passim in iure occurrunt. est quoque huius loci id quod dici solet, *Distingue tempora, & concordabunt iura.* Quintae exceptio est: Nisi subiectum vel praedictum propositionum contradicentium sit hominum sine aequo

uocum : hoc enim casu utraq; propositio vera esse potest. veluti si dicamus, actionem esse ius, & actionē non esse ius : utrumq; verum est. nam quatenus vocabulum iuris accipitur pro potestate seu facultate à lege concessa, actio ius est persequendi, &c. quatenus accipitur pro arte boni & equi, vel pro loco, in quo ius dicitur: actio ius non est. Sexta proposita regula exceptio est: Nisi vna propositio stricti iuris sit, altera equitatis. hoc enim casu nihil prohibet utraque veram esse, diuerso tamen respectu, quanquam vna alteri est preferenda. cuius exemplum proponitur Inst. de exceptionib. §. 1. vbi Imp. Iustinianus: Si metu coactus (inquit) aut dolo inductus, aut errore lapsus stipulanti Titio promisisti, quod non debueras promittere: palam est, iure civili te obligatum esse: & actio qua intenditur, dare te oportere, efficax est. Sed iniquum est, te cōdemnari. Ideoq; datur tibi exceptio. Aliud exemplum proponitur l. 2. §. quanquam. ff. de aqua pluua arcenda. vbi Paulus de eo qui aggerem in vicino fundo reficere volebat, ne aqua pluua sibi noceret, sic ait: Quanquam deficiat aquæ pluuie arcendæ actio, attamen opinor vilem actionem vel interdictum mihi competere aduersus vicinum, si velim aggerem reititue-
re in agro eius, qui factus mihi quidem prodesse potest, ipsi autem nihil nociturus est. hæc æquitas suggerit, etiam si iure stricto deficiamus. Sic Paulus dicit actionem in casu pro-
posito

fito deficere, & non deficere. Deficere quidem dicitur iure stricto: non autem deficere visum ratione aequitatis. Aliud exemplum proponitur l. quod dicitur. 5. §. si dos tota. ff. de impensis in rebus dotalibus factis. ubi Ulpianus: Si dos (inquit) tota soluta sit, non habita ratione impensarum: Marcellus admittit, pro impensis necessarijs conditioni esse locum. Sed etsi plerique negent, tamē propter aequitatem Marcelli lenientia admittenda est. Planē quoties duae sententiae sibi inuicem repugnant, ita ut utriq; locus esse non possit, & dubitatur utra utri sit sit preferenda? regula & argumenta ex precedentibus locis sumi debent: nec est huius loci ea omnia persequi. Ad eam autem rem pertinent etiam exceptiones, quas contra leges collegi Digest. meor. lib. 1. cap. 7. Ex quibus patet, aequitatem stricto iuri preferendam, leges priores tolli per posteriores, &c. Sed & plures huiusmodi regulas collegi Digestor. meor. lib. 7. cap. 9. ubi inter ceteras & hac habetur: Mentem vel voluntatem verbis vel scripto preferendam, cuius exemplum proponitur l. quisquis. 116. ff. de verbor. significat. ubi Iulianus: Quisquis (inquit) mihi alius filius filive haeres sit. ait Labeo, non videri filiam contineri: Proculus contra. Mihi Labeo videtur verborum figuram sequi: Proculus mentem testantis. Respondi: Non dubito, quin Labeonis sententia vera non sit. *Hae de regula contradicentium sunt dictae. Ex quibus*

quibus patet, regulam propositam ad confutationem magis quam ad confirmationem pertinere. habet enim in se quandam reuerendi speciem, qua inter personales confutationes infra numerabitur. Cum autem hactenus ostensum sit, quomodo ex quatuor generibus oppositorum argumenta sumantur: punctum de altero repugnantium genere, hoc est de disparatis seu differentibus, dicendum est. Horum regula haec est.

XIIII. Regula: *Separatorum separata est ratio; seu de rebus plurimum differentibus idem intelligi non potest. cuius exemplum proponitur l. Quintus 28. §. argento. ff. de auro legato. ubi Ulpianus: Argentum (inquit) omni legato, quod suum esset: hinc dubio non debetur id quod in credito est. hoc ideo, quia non videtur suum esse, quod vindicari non possit. Aliud exemplum proponitur l. cum quaritur. 12. cum legibus sequentibus. ff. de except. rei iudicatae. ubi Paulus: Cum quaeritur (inquit) an exceptio rei iudicatae noceat, necne? inspiciendum est, an idem corpus sit, quantitasque eadem, idem ius, & an eadem conditio personarum: quae nisi omnia concurrant, alia res est. Aliud exemplum proponitur l. naturaliter. ff. de adquir. possess. ubi Ulpianus: Nihil (inquit) commune habet proprietas cum possessione, Et ideo non denegatur ei interdictum. Vti possidetis, qui coepit rem vendicare, non, n. videtur possessioni renunciaisse, qui*

qui rem vendicauit. Aliud exemplum proponitur l. permisceri. §2. in princip. eod. tit. vbi Venuleius: Permisceri (inquit) causas possessionis & vsusfructus non oportet: quemadmodū nec possessio & proprietas permisceri debent: neque impediri possessio, si alius fruatur: neque alterius vsusfructus amputari, si alter possideat. Plura exēpla vide supra in loco A comparatis, exc. 4. Sed & huius loci est regula hac: *Vtile per inutile non vitiatur.* de qua vide M. I. C. lib. 25. cap. vlt. in verbo *Vtile.* & M. I. P. lib. 5. cap. 12. in fine. item in loco A contingentibus, exceptio vnica. *Haecenus de loco A repugnantibus sit dictum.*

A locis personarum specialibus.

Cum duplices sint loci, generales videlicet ac speciales: quomodo ex locis generalibus argumenta sumantur, hac usq; ostensum est. Quae quamuis ad speciales quoq; locos personarum, rerum & actionum referri possint: cum semper specialia generalibus insint: tamen libet specialium quoq; locorum speciales quasdam regulas & exempla subycere, quo vsus singulorum locorum magis innotescat. De locis itaque personarum prius nobis est dicendum, quorum alios diximus communes omnium personarum, alios proprios eorū qui in aliquo constituti sunt officio. Communes personarum locos alios fecimus animi, alios corporis, alios deniq; fortune. In animo spectantur virtutes & vitia, affectus, voluntas, ingenium, memoria, &c. Virtutum haec sunt regula. In primis ea,

cuius

cuius Cicero in Officijs meminit, Inter bonos bene
 agi oportere. item, Bone fidei non congruere de api-
 cibus iuris disputare: l. si fideiussor 29 §. quadam.
 ff. mandati. item, Verecundiam & cogitationem
 eius qui lites execratur, non esse vituperandam: l. 4.
 §. non tamen. ff. de alienat. iudicij mutandi causa
 facta. item, Bonos nō solum metu pœnarum, verum
 etiam premiorum exhortatione efficiendos: l. 1. §. 1.
 ff. de iusticia & iure. In honoribus & dignitatibus
 distribuendis bonos malis praeferendos esse: l. 6. in
 prin. C. ad l. iul. repetund. Nouell. c. 8. §. quapropter.
 Inter artifices longam differentiam esse & ingenij,
 & naturae, & doctrinae, & institutionis: l. inter arti-
 fices. 31. in prin. ff. de solutionibus. Huc item pertinet
 exemplū diligentiae & discendi cupiditatis in Pom-
 ponio & Iuliano. studiosis iuris imitandum, quod
 proponitur l. apud. 20. ff. de fideicom. libertatib. vbi
 Pompon. Ego (inquit) discēdi cupiditate, quam
 solam viuendi rationem optimam in 8 & 70
 annum ætatis duxi, memor sum eius senten-
 tiæ, quam dixisse fertur Iulian. Κὰν τ' ἴτ' ἔσεν πόδα
 ἐν τῷ σαρῷ ἔχῃ, προσμαθῆν τι βελτίονα: id est: etiam si
 alterum pedem in sepulchro haberē, tamen
 addiscere vellem. Vitiōrum regulae haec sunt: Na-
 turalem esse hominum ad dissentiendum facilita-
 tem: l. item si vnus. 17. §. principaliter ff. de arbitris.
 Non debere melioris conditionis esse stultos, quā
 peritos: l. 4. in fin. ff. quod vi aut clam. Non stultis,
 sed errantibus succurri solere: l. 9 §. quod si ideo. ff.
 de iuria

de iuris & facti ignor. Non negligentibus subueni-
 ri, sed necessitate rerum impeditis: l. non enim. 16. ff.
 ex quib. causis maiores, &c. Ius ciuile vigilantibus;
 non dormientibus vel negligentibus scriptum esse: l.
 4. §. fin. ff. qua in fraudem creditorum, &c. Inter
 insolentiam iniuriosam, & diligentiam non ambitio-
 sam multum interesse: l. si bene. 33. ff. de vsuris. Impru-
 dentibus, qui fragilibus sunt consilij, & captionibus sup-
 positi, subueniendum: l. 1. ff. de minor. viginti quinque
 annis l. 1. ff. ad S. C. Velleianum. l. fere 108. ff. de reg.
 iuris. Deceptis, non decipientibus iura opitulari l. 2.
 §. verba ibi: sed ita demum. ff. d. et. ad S. C. Velleianum.
 Furiosum nullum negotium contrahere posse: l. 5. ff.
 de reg. iuris. & Furiosi nullam esse voluntatem: l. fu-
 riosi. 40. ff. eod. et. Furiosum absentis loco esse: l. vbi
 non voce. 166. in fine. ff. eod. et. Affectus & volunta-
 tis regula sunt: veluti, Affectibus indulgendum non
 esse: l. obseruandum. 19. ibi: sed & in cognoscendo. ff.
 de offic. pres. Vani timoris iustam excusationem non
 esse: l. vani. 144. ff. de reg. iuris. Quod factum est, cum
 in obscuro sit, ex affectione cuiusque capere interpre-
 tationem: l. rapienda 128. ff. eod. et. Voluntatem &
 propositum delinquentis maleficia distinguere: l. qui
 iniurie. 53. in prin. ff. de furtis. Voluntatem potius,
 quam verba, spectandam: l. in conuentionibus. 219. ff.
 de verb. signif. Haec atque huiusmodi alia regula de a-
 nimi qualitatibus in questionibus tam iuris quam
 facti argumentandi materiam solent suppeditare.

Ex corporis etiam qualitatibus non raro argu-

msua

menta sumuntur. Sic à corporis virtus sumitur actio redhibitoria, qua ex adilitio edicto descendit: item excusatio à muneribus: l. 2. §. quem ita. ff. de vacatione munerū, item exceptiones qua passim de mutuo & surdo in iure habentur. A sexu sumitur exceptio Senatusconsulti Velleiani, quod est de intercessionibus fœminarū: item exceptio contra testamentum, qua fœmina testis dicitur interuenisse: l. 20. §. mulier. ff. qui test. facere possunt. item regula hac: Defendi vxores à viris, non viras ab vxoribus, a quibus esse: l. 2. ff. de iniurijs. item regula hac: Fœminas ab omnibus officijs ciuilibus vel publicis remotas esse. Et ideo nec iudices esse posse, nec magistratum gerere, nec postulare, & c. l. 2. ff. de reg. iuris. item, In multis iuris articulis deteriorem esse conditionem fœminarum, quàm masculorum: l. in multis. 9. ff. de statu hominum. item, Maiorem dignitatem esse in sexu virili: l. 1. ff. de senatoribus. item, Exemplo pessimū esse fœminino vocabulo, etiam masculos contineri: l. si ita. 46. in princ. ff. de leg. 2. item, Semper sexu masculino fœmininum contineri: l. qui duos. 60. in fine. ff. de leg. 3. item, Mulierem familia sua & caput & finem esse: l. pronuntiatio. 195. §. fin. ff. de verb. signif. Ab aetate sumitur regula l. præcipiunt. ff. de adilitio edicto. vbi Vlpianus: Præsumptum est (inquit) ea mancipia, quæ rudia sunt, simpliciora esse, & ad ministeria aptiora, & dociliora: trita verò mancipia, & veterana, difficile esse reformare. Item ab aetate sumitur regula

gula

gula hac, impuberum omnibus officijs ciuilib. abstinere debere. l. 2. in fine. ff. de reg. iuris. item, Pupillum omnia tutore auctore agere posse: l. 5. in fine. ff. eod. tt. item, Pupillum pati posse non intelligi: l. in eo. §. pupillus. ff. eod. tt. item, Pupillum, qui proximus pubertati sit, capacem esse doli & furandi, & iniuria faciendae. l. pupillum. iii. in prin. ff. eod. tt. item, pupillum nec velle, nec nolle in ea aetate (nisi adposita tutoris auctoritate) credi: l. pupillus. 149. ff. eod. tt. Huc item pertinet restitutio in integrum minorem viginti quinque annis, & alia exceptiones, quae ex minori aetate passim in iure sumuntur. Sed & ex maiori aetate exceptiones desumptae huc pertinent: vt, Maiores septuaginta annis a tutelis & muneribus vacare: l. 3. ff. de iure immunitatis: l. 2. in prin. ff. de excusat. tutor.

Postremo fortuna bona malae, & alia quae extra hominem sunt, non raro argumentandi materiam suppeditant. Sic a parentibus criminis laesa maiestatis damnatis, colligitur, in filijs idem crimen metuendum esse: l. 5. §. filij vero. C. ad l. Iuliam maiestatis. Hinc dici solet: Mali corui malum ouum. Filij quoque aduocatorum extraneis in aduocationis dignitate iniungenda preferuntur. l. 20. §. & filios. C. de aduocatis diuers. iud. Ius quoque originis statuitur ex parentibus: l. 1. §. qui ex duob. ff. ad municipalem. Liberi quoque conditionem patris, non matris, exceptis spurij, sequi dicuntur: l. 19. & l. 24. ff. de statu hominum. Ad libertatem tamen vel inge-

nuitatem probandam non sufficit habere patrem ingenuum, vel in honoribus constitutum: l. neque natales. C. de probationibus. A liberis argumentum immunitatis sumitur l. 5. & l. 6. C. de his qui numero liberorum se excusant. Ab origine natalium argumentatur Callistratus l. 4. §. de honoribus. ff. de muneribus. A natione argumentum sumitur l. quod si nolit. 31. §. qui mancipia. ff. de edilictis edicto. vbi Ulpianus: Plerumque (inquit) natio serui aut prouocat, aut deterret emptorem. præsumptum etenim est, quosdam seruos bonos esse: quia nationis sunt non infamatae. quosdam malos videri: quia ea natione sunt, quæ magis infamis est. A patria & domicilio sumitur fori præscriptio l. 2. C. de iurisdic. omnium iudicum: item excusatio à muneribus. l. 1. C. quemadmodum ciuilia munera indicuntur. A diuitijs & paupertate sumitur argumentum in adrogationibus. l. nec ei. 17. §. & primum quidem. ff. de adoptionibus. item in muneribus & honoribus iniungendis. l. 4. §. inopes. & l. 14. §. de honoribus. ff. de muneribus. item in tutelis, inst. de excusat. tutor. §. sed & propter. item in accusationibus aduersus personam accusatoris præscribitur, si minus habeat in bonis, quam quinquaginta aureos, l. nonnulli. 10. ff. de accusationibus. item testis fides ob paupertatem vacillat, l. 3. in prin. ff. de testibus. A dignitate hominis argumentum sumitur, quod metus causa non sit gestum, l. non est. 23. ff. quod metus causa. item immunitatis

argu.

argumentum inde sumitur l. *municeps*. 23. in princ. ff. ad municipalem & l. *vl.* C. de excusat. tutor. A conditione & genere vite argumentamur: puta, Opprobrium esse clericis, si peritos se esse velint disceptationum forensium. l. 23. in fine. C. de testamentis. item, Seruos iure civili pro nullis haberi: l. quod attinet. 32. ff. de reg. iuris. item, Liberum peculium habere non posse, quemadmodum nec seruum bona: l. *liber*. 132. ff. de verb. signif. A vita antea & rebus gestis argumentum sumitur c. ex studijs. 3. c. mandata. 5. c. scribam. 9. & c. cum in iuuentute. 15. extra de presumptionib. c. semel malus. 8. de reg. iuris, in 6. Sed de locis personarum communibus exemplorum satis, quãquam plura etiam proponuntur infra eod. libr. vbi de facti questione disputanda agetur. Nunc aliquot etiam proponenda locorum specialium siue propriorum, eorum videlicet qui in aliquo officio sunt constituti.

A persona igitur constituentis sumptum argumentum proponitur l. *nec mandante*. 8. §. 1. ff. de tutoribus datis. vbi *Vlpianus*: Si Prætor (inquit) vel Præses provincie in furore aut demencia constitutus dederit tutorem, nō puto valere: quamuis enim Prætor vel Præses sit, nec furor ei magistratum abroget: at tamē datio nullius erit momenti. A modo, quo constitutus est tutor, exceptio sumitur l. 6. §. sub conditione. ff. de tutelis. vbi idem *Vlpianus*: Sub cōditione (inquit) non posse dari tutorem, placet: & si da-

tus sit, nullius momenti esse dationem. *Ab antecedētibus ordinationis excipitur aduersus personam aduocati l. nemini. 11. §. 1. C. de aduocatis diuersi. iudicum. vbi Imp. Leo: Non aliter (inquit) consortio aduocatorum aliquis societur, nisi prius in examine Præsidis prouinciæ, ex qua oriundus est, præsentibus cohortalibus gesta confiant, &c. Ab officio persona argumentatur Iulianus l. quidam. 21. in fine. ff. si certum petatur: Cum ad officium (inquiens) Prætoris pertineat lites diminuere, humanius videtur facturum, si compulerit actorem ad partem debiti, quæ offertur, accipiendam. Aliud argumentum ab officio proponitur l. altius. ff. si seruitus vendicetur. Vbi Vlpianus: Altius (inquit) curator vel tutor ædes extollendo, vt luminibus domus minoris, cuius tutor vel curator est, officiat, efficit vt ipse actione teneatur: quia quod alium faciētem prohibere ex officio necesse habuit, id ipse committere non debuit. Aliud exemplum habetur l. queritur. 14. §. 1. ff. de adilitio edicto. vbi Vlpianus: Si (inquit) mulier prægnans venjerit, inter omnes conuenit sanam esse eam. maximum enim & præcipuum munus foeminarum est, concipere ac tueri conceptum. A privilegio argumentatur Imp. Iustinianus l. generaliter. 40. C. de episcopis & clericis, dicens: Propter hoc ipsum beneficium immunitatis & clericis & monachis indul-*

gemus,

genuis, ut omnibus alijs relictis, Dei omnipotentis ministerijs inhæreant. *Huc pertinet regula iuris canonici, Beneficium dari propter officium. Ex his, quomodo à personarum locis tum communibus, tum proprijs argumenta sumantur, patet. Nunc de rerum locis specialibus videndum.*

A locis rerum specialibus.

A causa, ex qua res acquisita est, argumentatur Triphoninus l. si is qui, 63. §. quod si creditor. ff. de adq. rer. dom. dicens: Si creditor thesaurum in loco pignori accepto inuenerit, in alieno videbitur inuenisse, partem itaque sibi, partem debitori præstat: nec recepta pecunia restituet: quod iure inuentoris, non creditoris nomine ex thesauro apud eum permansit. Aliud exemplum proponitur l. si adrogator, 22. §. sed an impuberi. ff. de adoptionibus, ubi Ulpianus: Adrogator (inquit) impuberi in quarta, quâ ex bonis eius consequitur, usque ad pubertatem substituere potest. Cæterum si fidei eius committit, ut quandoque restituat: non oportet admitti fideicommissum, quia hoc non iudicio eius ad eum peruenit, sed principali providentia.

A persona eius, per quem res acquisita est, argumentatur Imp. Iustinianus l. ult. in fine. C. de usufructu. Ut quia usufructus per filium familiâs patri sit acquisitus, morte patris usufructus non extinguatur, sed apud filium maneat.

A modo quo res acquiritur, ad modum amittendi argumentatur Paulus l. ferè. 195. ff. de regul. iuris. Ut eodem modo res amittatur, quo acquiritur. de qua re dictum quoque supra in loco A repugnantibus, reg. 12.

A causa & modo, quo res amittitur, & obligatio, pro qua pignus datum est, extinguitur, ad pignoris obligationem argumentatur Africanus l. cum quis. 38. §. fin. ff. de solutionib. Ut quamvis obligatio fideiussoria, pro qua pignus datum est, extincta sit, pignoris tamen obligatio duret: quia ex eo quod debitor fideiussori haeres extiterit, fideiussoria obligatio sit extincta. Hec de rerum locis specialibus.

A locis actionum specialibus.

Locus actionum speciales siue peculiare diximus esse factorum circumstantias, ex quibus tum in iuris, tum in facti questionibus sapissime argumenta sumuntur. In iuris quidem questionibus exceptiones, replicationes, duplicationes, & alias huiusmodi distinctiones suppeditant. de qua re infra ubi de exceptionibus inueniendis peculiariter tractabitur, nobis erit dicendum. In facti questionibus suppeditant praesumptiones facti, de quibus etiam infra ubi de facti questione disputanda ageretur, peculiariter tractabitur. Hic ergo in exemplis huiusmodi locorum enumerandis non erit immorandum: cum in dictis capitibus ea enumerandi melior occasio sit futura.

A locis compositi thematis specialibus.

De locis igitur compositi thematis specialibus, quatenus ex ijs argumenta sumantur, per regulas & exempla nunc monstrandum est. Locos autem compositi thematis speciales sex enumeravimus, videlicet thematis siue legis officium, rationem, verborum significationem siue declarationem, exceptiones, vltiorem descriptionem, & mutationem. Ab officio igitur legis argumentatur Iulianus l. 2. §. si quis nemine ff. ne quid in loco publico fiat, dicens: Si quis nemine prohibente in publico ædificauerit, non esse cogendum opus tollere: quia prohibitorium sit interdictum, non restitutorium. Aliud exemplum proponitur l. 2. §. verba. ibi: sedita demum. ff. ad S. C. Velleian. vbi Vlpianus: Ita demum (inquit) mulieribus subuenit Senatusconsultum, si non callidè sint versatæ: nam deceptis, non decipientibus opitulatur. Simile exemplum proponitur l. 2. C. si minor se maiorem dixerit, his verbis: Si is qui nunc minorem se adseuerat, fallaci maioris ætatis mendacio te deceperit: iuxta statuta iuris (cùm errantibus, non etiam fallentibus minoribus publica iura subueniant) in integrum restitui non debet. Aliud exemplum proponitur l. cum lex 2. ff. de legib. vbi ex eo, quod lex in præteritum quid indulgeat: colligitur, quod idem in futurum veteres.

A ratione legis, vel alterius dispositionis.

Huius loci regula prima hac est: Vbi eadem est ratio, ibi idem ius est constituendum. Et: Vbi diuersitatis ratio reddi nequit, ibi diuersum ius obseruandum non est. Quæ regula approbatur l. non possunt. 12. cum lege sequente. ff. de legibus, his verbis: Non possunt omnes articuli sigillatim aut legibus, aut senatusconsultis comprehendere; sed cum in aliquo casu sententia eorum manifesta est, is qui iurisdictioni præest, ad similia procedere, atque ita ius dicere debet. Nam (vt ait Pedius) quoties lege aliquid vnum aut alterum introductum est, bona occasio est & cætera, quæ tendunt ad eandem utilitatem, vel interpretatione, vel certa iurisdictione suppleri. Concordat l. ideoq. 27. ff. eod. tit. his verbis: Semper hoc legibus inesse credi oportet, vt ad eas quoque personas & ad eas res pertineant, quæ quandoque similes erunt. Concordat item l. deniq. 32. in prin. ff. eod. tit. his verbis: De quibus causis scriptis legibus non vtimur, id custodiri oportet, quod moribus & cõsuetudine inductum est: & si qua in re hoc defecerit, tunc quod proximum & consequens est. Sic ad similitudinem inofficiosa testamenti introducta est querela inofficiosa donationis, l. vlt. C. de inoffic. donat. Item ad exemplum actionis de seruo corrupto recepta est actio de filio

*filiis familiæ corrupto, l. vt tantum. 14. §. 1. ff. de ser-
 uo corrupto. cuius verba vide supra in loco A repa-
 gnantibus, reg. 7. except. 5. Aliud exemplum propo-
 nitur l. 3. §. fin. ff. de constituta pecunia. vbi Vlpia-
 nus; Si is (inquit) qui iure ciuili & prætorio de-
 bebat, in diem sit obligatus, constituendo te-
 netur cõstituta pecunia: quia vel propter has
 potissimùm pecunias, quæ nondũ peti pos-
 sunt, constituta inducta est. Aliud exemplum
 proponitur l. de quibus. 30. §. inueterata. ff. de legib.
 vbi Iulianus probaturus inueteratam consuetudi-
 nem pro lege custodiendam, argumentatur à ratio-
 ne seu causa legum, quæ eadem sit in consuetudine,
 scilicet consensu populi. At enim: Cum ipsæ le-
 ges nulla ex alia causa nos teneant, quã quodd
 iudicio populi receptæ sunt: meritò & ea quæ
 sine villo scripto populus probauit, tenebunt
 omnes, nam quid interest, suffragio populus
 voluntatem suam declarat, an rebus ipsis &
 factis? Aliud exemplum proponitur l. illud quæsi-
 tum. 32. in princ. ff. ad l. Aquiliam. vbi Caius: Illud
 quæsitum est (inquit) an quod proconsul in
 furto obseruat, quod à familia factum sit, id
 est, vt nõ in singulos detur pœnæ persecutio,
 sed sufficiat id præstari, quod præstandum
 foret, si id furtum vnus liber fecisset: debeat
 & in actione damni iniuriæ obseruari? Sed
 magis visum est, idem esse obseruandum: &
 meritò. Cum enim circa furti actionem hoc
 t s idem*

idem fit, ne ex vno delicto tota familia dominus careat, eaque ratio similiter & in actione damni iniuriæ interueniat: sequitur, vt idem debeat æstimari: præsertim cum interdum leuior sit hic causa delicti: veluti si culpa & non dolo damnum daretur. *Aliud exemplum proponitur l. si postulauerit. 27. §. ratio autem. ff. ad l. Iul. de adulterijs. vbi cum lege cautum esset, feruos contra dominos tortos publicandos esse, vt si sine vlllo metu verum dicerent: subiicit Vlpianus: Sed et si negauerint (inquit) nihilominus publicantur: ratio enim adhuc eadem est: ne dum sperant se in potestatem dominorum reuersuros, si negauerint, spe meriti collocandi in mendacio perseuerent. Aliud exemplum habetur l. quedam. 9. §. numularios. ff. de edendo. vbi Paulus: Numularios quoque (inquit) non esse iniquum cogi rationes edere, Pomponius scribit: quia & hi, sicut argentarij, rationes conficiunt: & quia accipiunt pecuniam & erogant per partes, quarum probatio scriptura codicibusque eorum maxime continetur. Aliud exemplum proponitur l. vnica. in prin. ff. de bonorum possess. ex testam. militiu. vbi Vlpianus: Non dubium est (inquit) quin debeant voluntates ratæ esse eorum qui in hostico suprema iudicia sua quoquo modo ordinassent, ibidemq; diem suum obiissent. quam enim distet conditio militum ab his perso-*

perfo-

personis, quas constitutiones principales se-
parant : tamen qui in procinctu versantur,
cum eadem pericula experiantur, iura quo-
que eadem meritò sibi vindicant. *Aliud exem-
plum proponitur l. à Titio. 108. ff. de verb. oblig. vbi
Venuleius : A Titio (inquit) ita stipulatus sum :
Si qua mihi nupserit, decem dotis eius no-
mine dare spondes? querebatur, an consistat
talis stipulatio? Respondi : Si stipulanti mihi
dos ita promissa est, Quamcunque vxorem
duxero, dotis eius nomine centū dare spon-
des? nihil in causa est, quare ea pecunia con-
ditione impleta non debeatur. Nam cum
conditio etiam ex incertæ personæ facto pá-
rere obligationem possit : veluti, Si quis in
capitolium ascenderit, decem dare spondes?
vel, Si quis decem à me petierit, tot dare
spondes? cur non idem & in dote promissa
respondeatur, ratio reddi non potest. *Aliud
exemplum habetur l. cum mulier. 47. ff. soluto ma-
trimonio. vbi Scauola : Cum mulier (inquit) vi-
ri lenocinio adulterata fuerit, nihil ex dote
retinet. Cur enim improbet maritus mores,
quos ipse aut antè corruptit, aut postea pro-
bavit? Sed & si ex mente legis sumat quis, vt
nec accusare possit, qui lenociniū vxori præ-
buit: audiendus est. *Aliud exemplum habetur In-
stitur. quod cum eo qui in aliena potestate est, &c.
§. eadem ratione, in fine. vbi Imp. Iustinianus : Ex-
citoriam (inquit) & Institutoriam actionem***

prætor reddit, etsi liberum quis hominem aut alienum seruum nauis, aut tabernæ, aut cuiuslibet negociationi præposuerit: scilicet quia eadem æquitatis ratio etiam eo casu interueniat. *Sed & plura proposita regule exempla vide supra in loco A comparatis: item in loco A repugnansibus, reg. 7. except. 3. & 5. In summa, quoties deficientibus verbis legis, ex mente eius utilis datur actio vel exceptio, exemplum proposita regule dicere possumus. Proinde ad eam etiam confirmandam pertinet l. quia. 11. ff. de præscriptis verbis. vbi Pomponius: Quia (inquit) actionum nõ plenus numerus est, ideo plerunq; actiones in factum deliderantur. Sed & eas actiones, quæ legibus proditæ sunt, si lex iusta & necessaria sit, supplet prætor in eo quod legi deest: quod facit in lege Aquilia, reddendo actiones in factum accommodatas legi Aquiliæ: idque utilitas eius legis exigit. Concordat l. quoties, 22. ff. eod. ss. vbi Vlpianus: Quoties (inquit) deficit actio vel exceptio, utilis actio vel exceptio danda est. Planè aduersus regulam primæ exceptionis loco notandum, quòd hac facultas, qua leges ad alios casus, quam quorum leges sunt, extenduntur, & utiles actiones vel exceptiones ex ratione legis introducuntur, non cuius facile sit permittenda, sed ei salùm, qui cū imperio sit, competat. quemadmodum d. l. 11. Pomponius ait: Supplet Prætor, & c. Idcirco, ei qui priuatus est, vel simplicem iurisdictionem*

nem habet, hac extendendi potestas denegatur. Huc pertinet quod l. si verò. 64. §. de viro. ff. soluto matrimonio, Vlpianus ait: In quibus (dicens) casibus lex deficit, non erit nec utilis actio danda. Accedit l. 2. §. sed quia diuina. C. de vetere iure enucleando. vbi Imp. Iustinianus: Quia (inquit) diuinæ res quidem perfectissimæ sunt, humani verò iuris cōditio semper in infinitum decurrit, & nihil est in eo quod stare perpetuò (multas etenim formas edere natura nouas deproperat) non desperamus, quædam postea emergi negocia, quæ adhuc legum laqueis non sunt innodata. Si quid igitur tale contigerit, Augustum imploretur remedium: quia ideo Imperialem fortunam rebus humanis Deus præposuit, vt possit omnia quæ nouiter contingunt, & emendare, & componere, & modis ac regulis competentibus tradere. Et hoc non primùm à nobis dictum est, sed ab antiqua descendit pro sapia: cum & ipse Iulianus legum & edicti perpetui subtilissimus conditor suis libris hoc retulerit, vt si quid imperfectum inueniatur, ab Imperiali sanctione repleatur. Et hoc non ipse solus, sed & diuus Hadrianus in compositione edicti, & senatusconsulto, quod eam secutum est, hoc apertissimè definiuit, vt si quid in edicto positum non inueniatur, hoc ad eius regulas, eiusque coniecturas & imitation-

tationes possit noua instruere autoritas. Cōcordat d. l. 2. §. si quid verò. vbi idem Imp. Si quid (inquit) vt suprà dictum est, ambiguum fuerit visum, hoc ad Imperiale culmen per iudices referatur, & ex autoritate Augusta manifestetur, cui soli leges condere & interpretari concessum est. Sed & plures leges concordantes vide Digestor. meor. lib. 1. c. 5. quast. 2. Huius exceptionis replicationes vide infrà eod. lib. cap. De thesi disputanda. Altera proposita regula exceptio est: Nisi argumento ex regula proposita sumpto alia lex specialis repugnaret: hoc enim casu, quemadmodum aliàs quoq; plus valebit lex, quam ratio. Minus enim authoritatis est in argumentis, quam in legibus: cum ex legibus ius sumatur, ex argumentis, qua nihil aliud sunt quam regula, ius non sumatur: l. 1. ff. de reg. iuris. Accedit Turz. reg. 106. Baptist. à Villalob. in litera C. num. 136. Proinde si quis ius patrum, quod ideo valet, quia quod semel placuit, amplius displicere non potest, t. i. in prin. ff. de pactis: ad ius testadi transferre velit, vt quia semel placuit aliquem heredem scribi, amplius mutare voluntatem & alium heredem instituere testator non possit: non est audiendus. quoniam specialis lex hoc casu potestatem mutanda voluntatis permittit, & testamento posteriore prius rumpit: Instit. quibus modis test. infir. §. posteriore. Similiter si quis in pacto pupilli, quod sine tutoris authoritate fecit, ius pactorū obseruare velit, ne liceat pupillo pœnitere: quia

quia eadem fit ratio in pacto pupilli, qua & in alijs
 pactis: sine dubio multum erraret. quia lex specialis
 pacta pupillorum excepit, l. contra iuris. 28. in prin.
 ff. de pactis. Sed & aliud proposita exceptionis ex-
 emplum habetur l. ult. C. de interdicto matrim. his
 verbis: Si quis pro tutore vel curatore nego-
 cia pupillae administrauerit, eamq; sibi vel fi-
 lio suo copulauerit: tales nuptias stare, & nō
 ad exemplum tutorum infirmari sancimus,
 nec ex huiusmodi subtili vel maligno tracta-
 tu, &c. Plura de hac re vide infra except. 9. Tertia
 exceptio est: Nisi ex ratione vnius legis alia lex, qua
 simpliciter loquitur, distinguatur: nam & hoc ca-
 su non procedit argumentum iuxta regulā vulga-
 rem, qua dicitur, Vbi lex non distinguit, ibi nec nos
 distinguere debere: de qua infra dicitur in thesi di-
 sputanda. Planè proposita exceptionis replicatio
 prima hac est: Nisi id quod minus licere videtur,
 propter rationem aliquam lege sit permissum, vel
 statutum: hoc enim casu alia lex in casu, quo ma-
 gis licere videtur, ex eadem ratione distingui po-
 test, exemplo l. nec in ea. 22. §. sed qui occidere ff. ad
 l. lul. de adulterijs. vbi Vlpianus: Qui (inquit) oc-
 cidere potest adulterum, multo magis con-
 tumelia poterit eum iure adficere. Hic actio
 iniuriarum ex contumelia distinguitur per ratio-
 nem alterius legis lata in causa homicidij. Altera re-
 plicatio est: Nisi lex altera, qua distinguitur, iudici
 permiserit causa cognitionem: hoc enim casu iudex
 causa

causa cognita pro suo arbitrio, eam legem, qua nihil
 terti definit, sed causam ipsius arbitrio permisit, ex
 ratione alterius legis distinguere potest, per ea qua
 infra de causis arbitrarijs lib. prox. dicentur. Tertia
 replicatio est: Nisi causa distinctionis sit favorabilis:
 hoc enim casu admitti potest distinctio ex ratione
 alterius legis, exemplo l. cetera. 41. §. sed & si quis.
 ff. de leg. 1. vbi cum legari prohibita essent ea qua
 adibus iuncta sunt, Paulus distinguit hoc modo, Nisi
 ad opus reipub. faciendum sint legata: idq; à casu
 simili. Nam ait Imp. Seuerum constituisse, eos qui
 reipub. ad opus promiserunt, posse quid detrabere
 ex adibus suis, eoq; ad id opus vti. Quarta replicatio
 est: Nisi in vno relatiuorum quid sit cautum vel sta-
 tutū, cuius ratio in altero quoq; sit eadem: hoc enim
 casu lex alterius correlatiui per eandem rationem
 distingui potest, secundum ea qua proposita sunt
 supra in loco A repugnantibus, reg. 3. Quinta repli-
 catio est: Nisi Imperator vel alius, penes quem le-
 gum ferendarum potestas est, per rationem vnus
 legis alteram distinxerit. Nam cui ius est ferendi le-
 ges ac mutandi, eidem etiam interpretandi & di-
 stinguendi leges potestas non denegatur: l. vlt. §.
 cum igitur & hoc. C. de legibus. Sexta replicatio
 est: Nisi euidens aequitas, qua nullam admittat du-
 bitationem, distinctionem suaserit: hoc enim casu
 admitti potest: de quo dicetur infra, vbi de thesi di-
 sputanda agetur. Hec de tertia exceptione cum suis
 replicationibus sint dicta: de qua tamen vide plura
 apud

apud Euerhard. in loco A ratione legis, in secundo casu in principali. item apud eundem in loco A simili. Quarta exceptio est: Nisi quid contra rationem iuris receptum est: hoc enim ad similes casus extendendum non est. Quae exceptio approbatur l. quod contra. 183. ff. de reg. iuris, his verbis: Quod contra rationem iuris receptum est, non est producendum ad consequentias. Concordat ysdem verbis l. quod verq. 14. ff. de legibus. Sed & concordat l. quod non. 39. ff. d. it. his verbis: Quod non ratione introductum est, sed errore primum, deinde consuetudine obtentum, in alijs similibus non obtinet. Cuius exemplum est apud Baptist. à Villalob. in com. opin. in litera C. nu. 178. Sanè hoc ius, quod contra tenorem rationis propter aliquam utilitatem introductum est, singulare appellatur, in quo non possumus sequi regulam iuris: l. in his. 15. cum sequente. ff. de legib. Huius generis sunt ea quae propter necessitatem recepta sunt, item constitutiones personales: de quibus in sequentibus exceptionibus dicetur. Sed & huc pertinent consuetudines contra ius comune introducta. Ideoq; si cognatus defuncti alios eiusdem gradus cognatos à successione defuncti in his bonis, quae quondam à parente suo ad defunctum pervenerint, excludere desideret ratione consuetudinis retractus, quae ideo introducta est, ne bona auita extra familiam alienentur: hunc puto exceptione proposita repellendum esse, quia dicta consuetudo contra legem

ii Dudum:

Undum. C. de contrah. empt. videtur introducta. Planè exceptiones quæ optimæ ratione auctoritate legis introductæ sunt, quamuis in his non possimus sequi regulam siue ius, cuius exceptiones sunt, tamen ad similes casus trahi posse, multis exemplis constat. Sic exceptio aduersus nuptias introducta, qua tutor pupillam filio suo nuptum collocare prohibetur, ad nepotem quoq; trahitur: l. senatusconsulto. 60. ff. de ritu nuptiarum. vbi Paulus: Senatusconsulto (inquit) quo cautum est, ne tutor pupillam vel filio suo, vel sibi nuptum collocet, etiam nepos significatur. Sic exceptio, qua militum testamenta à solenni testamentorum iure eximuntur, ad eorum quoq; testamenta, qui in hostico moriuntur, quamuis milites nõ sint, extenditur, vt superius ostensum est. Huc item pertinet quod supra dictum est, Quoties deficeret exceptio, vtilem exceptionem dandam esse: vt quemadmodum ex ratione directæ actionis datur actio utilis, ita quoq; ex ratione exceptionis directæ exceptio utilis danda fit. Quinta exceptio est: Nisi propter necessitatem lex sit lata: hæc enim ad similes casus producenda non est. Quæ exceptio præcedētis exceptionis species est, & approbatur l. quæ propter. 122. ff. de reg. iuris. vbi Paulus: Quæ (ait) propter necessitatem recepta sunt, non debent in argumentum trahi. Huius exemplum proponitur l. item quamuis. 10. §. 1. ff. communi diuidendo. vbi cum inter aliquos vsus rei diuidendus est, dicitur vni vsum in solidum ad iudicari

dicari posse, eumq̄, alteri in certam pecuniam condemnari: quod in argumentū trahi nō debere, quasi vsuarius vsum rei vendere vel locare possit, & ita non solum uti, sed etiam frui re debeat: quia (inquit Iurisconsultus) hoc propter necessitatem fit. Sexta exceptio est: Nisi constitutio sit personalis, seu privilegium. nam & hac in exemplum trahi non debet. Quæ exceptio approbatur Instit. de iure naturali. §. sed & quod. vbi Imp. Iustinianus: Planè (inquit) ex constitutionibus principum quædam sunt personales, quæ nec ad exemplum trahuntur: quoniam non hoc princeps vult. Nam quod alicui ob meritum indulgit, vel si quam pœnam irrogavit, vel si cui sine exemplo subuenit, personam non transgreditur. Concordat iisdem verbis l. 1. in fine. ff. de constitutionibus. Item concordat l. in omnibus. 68. ff. de reg. iur. vbi Paulus: In omnibus (inquit) causis id obseruatur, vt vbi personæ conditio locum facit beneficio: ibi deficient ea, beneficium quoque deficiat. vbi verò genus actionis id desiderat: ibi ad quemuis persecutio eius deuenit, non deficiat ratio auxilij. Concordat item l. 3. §. fin. C. de legibus. his verbis: His quæ specialiter quibusdam concessa sunt ciuitatibus, vel prouincijs, vel corporibus, ad generalitatis obseruantiam non pertinentibus. Septima exceptio est: Nisi res sit inter certas personas iudicata vel decreta. nã & hæc ad similes

u 2 casus

casus producenda non est. Quæ exceptio approbatur l. nemo. 13. C. de sententijs & interlocut. vbi Imp. Iustinianus : Nemo (inquit) iudex vel arbiter existimet neque consultationes , quas non ritè iudicatas esse putauerit , sequendum , & multo magis sententias eminentissimorum præfectorum , vel aliorum procerum. Non enim si quid non bene dirimatur , hoc & in aliorum iudicum vicium extendi oportet : cum non exemplis , sed legibus iudicandum sit : nec si cognitionales sint amplissime præfecturæ , vel alicuius maximi magistratus sententiæ : sed omnes iudices nostros veritatem & legum , & iusticiæ sequi vestigia sancimus. Aliud exemplum proponitur l. si pupillorum. 7. §. si prætor. ff. de reb. minor. vbi cauetur , quòd decretum etiam inter easdem personas ad alium casum transferri non possit. Verba eius vide supra in loco A comparatis , reg. 3. Planè propositæ exceptionis replicatio prima hæc est : Nisi Imperator sententiam inter aliquos tulerit : hæc enim sententia ad alios similes casus trahi potest. Quæ replicatio approbatur l. vltima , in princ. C. de legibus. vbi idem Imp. Iustinianus : Si (inquit) imperialis maiestas causam cognitionaliter examinauerit , & partibus cominus constitutis sententiam dixerit : omnes omnino iudices , qui sub nostro Imperio sunt , sciant hoc esse legem non solùm illi causæ , pro qua produ-
cta est,

ita est, sed omnibus similibus. Quid enim maius, quid sanctius est Imperiali maiestate? vel quis tantę superbix fastidio tumidus est, ut regalem sensum contemnat? cum & veteris iuris conditores constitutiones, quę ex Imperiali decreto processerunt, legis vicem obtinere, aperte dilucideque definiunt. *Huius replicationis duplicatio est: Nisi non more solenni Imperator fuerit interlocutus. Quę duplicatio videtur approbari l. 3. in fine. C. de legibus. vbi Imp. Theodosius & Valentinianus; Interlocutionibus (inquit) quas in vno negotio iudicantes protulimus, vel postea proferemus, non in commune præiudicantibus. Quamquam hac videri possunt per d. l. vlt. esse correctã. & videtur duplicatio proposita reprobanda potius, quam approbanda: cum etiam rescripta Imperatorum inter certas personas emissã, pro iure soleant allegari, & ad similes casus produci. Sic enim Inst. de iure natur. §. sed & quod. Imp. Iustinianus: Quodcumq; (inquit) Imp. per epistolam constituit, vel cognoscens decrevit, vel edicto præcepit, legem esse constat. Altera proposita exceptionis replicatio est: Nisi sæpius in causis similibus similiter sit iudicatum. Quę replicatio approbatur l. nam Imp. 37. ff. de legibus. vbi Paulus: Imperator (inquit) noster Severus rescripsit in ambiguitatibus, quę ex legibus proficiscuntur, consuetudinem, aut rerum perpetuò similiter iudi-*

catarum auctoritatem vim legis obtinere de-
 bere. *Oftaua exceptio videtur: Nisi ex ratione ve-*
teris legis ad legem nouam, vel contra à ratione
noua legis ad veterem interpretandam argumen-
tum sumatur. Sed hac exceptio reprobatur l. non
est nouum. 25. cum duabus legibus sequentibus. ff.
de legibus. his verbis: Non est nouum, vt prio-
res leges ad posteriores trahantur. Ideo quia
antiquiores leges ad posteriores trahi vltra-
tum est, & semper quasi hoc legibus inesse
credi oportet, vt ad eas quoq; personas, & ad
eas res pertinerent, quæ quandoq; similes e-
runt. Sed & posteriores leges ad priores per-
tinent, nisi contrariæ sint: idq; multis argu-
mentis probatur. Exempla harum legum propo-
sui in meis Digest. lib. 1. cap. 5. quæst. 3. reg. 5. & 6. quò
breuitatis causa lectorem remitto. Plane si quis ex
ratione posterioris legis ad priorem legem non tam
deklarandam, quàm in totum tollendam argumen-
tari velit, cum directis verbis mutata non sit, vel su-
blata: hoc casu regula proposita cessat. neque enim
priores leges argumentis, sed legibus nominatim vel
per desuetudinẽ tacitè mutari debent ac tolli. quod
non exceptionis loco notandum. Quæ exceptio ap-
probatur l. sancimus. 27. in prin. C. de testam. vbi
Imp. Iustinianus: Quod (inquit) non mutatur,
cur stare prohibeatur? Concordat Nouell. c. 20.
§. fin. vbi idem Imp. Quoniam (inquit) nihil pe-
nitus innouatum est, veterem obseruamus
formam

formam: quemadmodū & in omnibus alijs, quæ innouata non sunt. Sed & l. precipimus. 32. §. fin. C. de appellationibus, Imp. Theodosius & Valentinianus: Quidquid (aiunt) hac lege specialiter non videtur expressum, id veterum legum constitutionumque regulis omnes relictum intelligant. Accedit & argumentum hoc, Quod cum nihil tam naturale sit, quam eo genere quodq; dissoluere, quo colligatum est, l. nihil, 35. ff. de regulis iuris: & leges non tam rationibus, quam auctoritate legulatorum introducuntur, & valeant: absurdum sit, legem auctoritate eorum, qui cum imperio sunt, introductam, nuda ratione mutari. Cum ergo l. vlt. C. de sacrosanctis Ecclesijs, privilegium concedatur non Ecclesijs solum, sed & ciuitatibus, vt earum actiones non nisi centum annorum prescriptione tollantur, & constitutio ista nominatim, quoad Ecclesias, mutetur Nouell. c. iij. nulla ciuitatum mentione facta: glossa & Doctores ratione proposita exceptionis existimant, istam mutationem ad privilegium ciuitatibus concessum extendi non posse: quamuis eadem vel maior ratio sit mutandi privilegij ciuitatum, quam Ecclesiarum. Planè mutata ratione legis, ipsa quoq; lex, cuius ratio fuit, mutata censetur: quod prima replicatione loco notandum. de qua re dicitur infra reg. 3. Altera replicatio est: Nisi euidenter constet de mente legislatoris, mutationem etiam ad aliam legem ex eadem ratione extendi volentis: hoc enim casu

valebit argumentum à ratione legis ad aliam legem tollendam, propter voluntatem scilicet ipsius legislatoris. Cuius exemplum proponitur l. 3. in prin. C. de indicta viduitate. vbi Imp. Iustinianus: Legem (inquit) Iuliam Miscellam quemadmodum in foeminis sustulimus, ita & in masculis esse sublatam, pertinere quidem ad sensum nostræ legis, quam super hoc promulgauimus, non est incertum. Ne tamen quædam ambiguitas simplices animos moueat, etiam expressim sancimus, legem Iuliam Miscellam, & senatusconsultum, quod circa eam factum est, necnon Mutianam cautionem, quæ super talibus nuptiis introducta est, non solum in foeminis, sed etiam in masculis cessare. Tertia replicatio est: Nisi per modum cause alia quoque lex simul sit mutata: vtruta l. 3. in princ. C. de edicto diui Hadriani toll. Imp. Iustinianus: Edicto (inquit) Diui Hadriani, quod sub occasione vicesimæ hæreditatum introductum est, cum multis ambagibus & difficultatibus, & indiscretis narrationibus penitus quiescente: quia vicesima hæreditatis à nostra discessit republica, &c. Ex ratione hic subiecta licet argumentari, legem de vicesima hæreditatis parte fisco dependendam sublatam esse: quoniam in mutatione edicti diui Hadriani hoc rationis loco ponitur. Quarta replicatio est: Nisi mutatio sit facta in principali: hoc enim casu accessorium quoque mutatum censetur, exemplum

exemplo iam proposito, hisce verbis: Cum multis ambagibus & difficultatibus, & indilcretis narrationibus. item alijs verbis, quæ in eadem lege ponuntur, hisce nimirum: Antiquatis nihilominus & alijs omnibus, quæ circa repletionem, vel interpretationem eiusdem edicti promulgata sunt. Hac de nona exceptione, eiusq; replicationibus sint dicta. Sed & plures huiusmodi replicationes partim necessarias, partim probabiles licet colligere ex locis supra propositis. Nam & mutatione facta generis, eadem ratione simul etiam mutata censentur species: & mutata materia, simul etiam censetur mutata forma. Ideoq; cum seruitus hominum hodie sit sublata, simul censentur sublatae leges, quæ formam huic iuri dederunt. Sic mutatione facta in vno correlatiuorum, eadem ratione ius alterius censetur mutatum: vt paulo superius repl. 2. exemplo mariti & vxoris ostensum est. Sed ex huiusmodi replicationibus quadam probabiles tantum sunt, non necessaria. Ideoq; arbitrio iudicis sunt relinquenda, vt infra suo loco docebitur. Decima exceptionis loco notandum, quod quidam à proposita regula excipiant etiam leges siue constitutiones pœnales, quas ad alios casus, quam quorum sunt, extendi nolunt. de qua exceptione cum alijs pluribus vide M. I. R. lib. 1. c. 1. reg. 1. in fine.

II. Regula: Cessante legis ratione, cessat lex. Sen ratio legis, vel alterius dispositionis, ipsam legem a-liamue dispositionem, quamuis generaliter prola-

ram restringit atq; distinguit. Quæ regula approbatur l. non dubium. s. in princ. C. de legib. vbi Imp. Theodos. & Valent. Non dubium est (aiunt) in legem committere eum, qui verba legis amplexus contra legis nititur voluntatem: nec pœnas insertas legibus euitabit, qui se cõtra iuris sententiam læua prærogatiua verborũ fraudulententer excusat. Huc pertinet regula hac, Quod mens potius quàm verba sint spectanda. de qua alibi dicitur. Huius exemplum proponitur l. adigere. 6. §. quamuis. ff. de iure patronatus. Vbi cum pœna statuta esset in patronum, qui iureiurando adigeret libertum suum, ne liberos tolleret, Paulus: Quamuis (inquit) nulla persona lege excipiat: tamen intelligendum est, de his legem sentire, qui liberos tollere possunt. Itaq; si castratum libertum iureiurando quis adigerit: dicendum est, non puniri patronũ hac lege. Aliud exemplum proponitur l. quod ait. u. §. ait lex. ibi: etenim. ff. de duortys. vbi Vlpianus: Meminisse (inquit) oportet, ideo libertæ adimi cum alio connubium: quia patronus sibi nuptam cupit. Vbicunq; igitur vel tenuis intellectus videri potest patroni nolentis nuptam: dicendum est, iam incipere libertæ cũ alio esse connubium. Aliud exemplum proponitur l. milites. 13. in princ. ff. de re militari. Vbi Macer: Milites (inquit) prædia comparare prohibentur in ea prouincia, in qua bellica opera peragunt:

agunt: scilicet ne studio culturæ militiæ sua auocentur. Et ideo domum comparare non prohibentur. Sed & agros in alia prouincia, comparare possunt. Aliud exemplum habetur *L. cum pater. 79. §. dulcissimis. ff. de leg. 2. Vbi mater testatrix alloquitur filium: Dulcissimis (inquit) fratribus meis, auunculis tuis, quæcunq; mihi supersunt in Pamphilia, Lycia, vel vbi cūq; de maternis bonis concedi volo: ne quam cum his cōtrouersiam habeas. Papinianus interpres horum verborum: Omnia (inquit) corpora maternæ hæreditatis, quæ in eadem causa dominiij manserunt, ad voluntatem fideicommissi pertinet. Ex eisdem igitur facultatibus percepta pecunia, & in corpus propriij patrimonij versa: ite iure diuisionis res propriæ factæ nō præstabuntur: cū discordijs propinquorum sedandis prospexerit, quas materia cōmunionis solet excitare. Hic Iuriscōsultus verba generalia restringit ad communia bona tantū, & excipit ea quæ communia esse desierūt: idq; propter rationē adiectā, quæ in his cessat. Aliud exemplū proponitur *Inst. de nuptijs. §. inter eas quæque ibi: sed si quæ. vbi Imp. Iustin. Si qua (ait) per adoptionem soror tibi esse cœperit, quamdiu quidem constat adoptio: sanè inter re & eam nuptiæ cōsistere non possūt. Cum verò per emancipationē adoptio sit dissoluta, poteris eā vxorē ducere. Aliud exemplū proponitur**

Inst.

In ff. de eo cui libertatis causa. §. hac constitutio. vbi Imp. Iustinianus: Hæc constitutio (inquit) libertatum tuendarum causa introducta est. Ergo si libertates nullæ sunt datæ, cessat hæc constitutio. Aliud exemplum proponitur l. si ita. 97. §. 1. ff. de verb. oblig. Vbi Celsus: Possum (inquit) vtiliter à te ita stipulari: Nomine Titij te mihi soluturum spondes? Sed ex ea stipulatione, dum interest mea, agere tecum possum. Et ideo si locuples sit Titius: nihil ex hac stipulatione cõsequi possum. quid enim mea interest id à te fieri, quod etsi non feceris, æquè saluam pecuniam habiturus sum? Aliud exemplum proponitur l. quod dictum. 12. ff. de pactis. vbi Paulus: Quod dictum est (inquit) si cum reo pactum sit vt non petatur, fideiussori quoque competere exceptionem: propter rei personam placuit, ne mandati iudicio cõueniatur. Igitur si mādati actio nulla sit (forè si donandi animo fideiusserit) dicendum est, non prodesse exceptionem fideiussori. Aliud exemplum proponitur l. vlt. ibi: filijs enim. C. de naturalibus liberis. vbi Imp. Iustinianus: Filijs (inquit) naturalibus relinqui constitutiones quantum voluerint, ideo prohibuerūt, quia vicitum paternum frenandum esse existimauerunt: in nepotibus autem non eadem obseruatio in præfatis speciebus custodienda est. Aliud exemplum proponitur l. generaliter. 40.

C. de

Et de episcopis & clericis. vbi Imp. Iustinianus, clericis data immunitate, subijcit: Eos (inquit) clericos & monachos huiusmodi habere beneficium sancimus, qui apud sacrosanctas ecclesias vel monasteria permanent, non deuasgantes, neque circa diuina ministeria desides: cum propter hoc ipsum beneficium eis indulgemus, vt omnibus alijs relictis, Dei omnipotentis ministerijs inhæreant. Est insuper proposita regula species l. quod fauore. 6. C. de legib. vbi Imp. Theodos. & Valent. Quod fauore (inquit) quorundam constitutum est, quibusdam casibus ad læsionem eorum nolumus inuentum videri. Huic concordat l. nulla. 25. ff. eod. tr. vbi Modestinus: Nulla (inquit) iuris ratio, aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ salubriter pro vtilitate hominum introducuntur, ea nos duriorè interpretatione contra commodum ipsorum producamus ad seueritatem. Huius exemplum proponitur l. 3. §. diuus etiam Hadrianus ff. de Carboniano edicto: vbi Vlpianus: Diuus (inquit) Hadrianus ita rescripsit: Quod in tempus pubertatis res differri solet, pupillorum causa fit, ne de statu periclitetur, antequàm se tueri possint. Cæterum si idoneos habeant à quibus defendantur, & tam expeditam causam, vt ipsorum interfit maturè de eo iudicari, & tutores eorum iudicio experiri volunt: non debet aduersus pupil-

pupillos obseruari, quod pro ipsis excogitatum est: & pendere status eorum, cum iam possit indubitatus esse. *Aliud exemplum proponitur l. non eo. 14. C. de procuratorib. his verbis: Nō eo minus sententia aduersus te lata iuris ratione subsistit, quōd aduersaria tua minor viginti quinque annis cōstituta, causam suam marito sine curatore agēdam mandauit. Minoribus etenim ætas in damnis subuenire, non in rebus prosperè gestis obesse consuevit. Huic concordat Inst. de auctor. tutor. in princ. his verbis: Placuit quidē meliorem conditionē licere pupillis facere etiā sine tutoris auctoritate: deteriore verò nō aliter, quàm cum tutoris auctoritate. Aliud proposita regula exemplū habetur l. vlt. ff. de testam. tutela. Vbi Scauola: Cū (inquit) codicillis ideo alios se tutores dare significasset, quoniam testamento datos quosdam defunctos, aut excusationē habere posse comperisset: nihilominus qui eorum viuerent, nec excusati essent, tutores permānēt. Aliud exemplum proponitur l. ex factō. 41. in prin. ff. de vulg. & pup. substit. vbi Paulus: Ex factō (inquit) quæritur: Qui filium habebat mutū puberē, impetrauit à principe, vt muto substituere ei liceret, & substituit Titium. Mutus duxit uxorem post mortem patris, & nascitur ei filius. quæro, an rumpatur testamētum? Respondi: Beneficia quidem principalia*

lia ipsi principes solent interpretari. Verum voluntatem Principis inspicientibus potest dici, eatenus id eum tribuere voluisse, quatenus filius eius in eadem valetudine perseverasset: ut quemadmodum iure civili pubertate finitur pupillare testamentum, ita princeps imitatus sit ius in eo qui propter infirmitatem non potest testari. nam & si furiosi filio substitueret: diceremus, desinere valere testamentum, cum resipuisset: quia iam posset sibi testamentum facere. Etenim iniquum incipit fieri beneficium Principis, si adhuc id valere dicamus: auferetur enim testamenti factio homini sanæ mentis. Igitur etiam adagnatione sui hæredis dicendum est rumpi substitutionem: quia nihil interest, alium hæredem institueret ipse filius postea, an iure habere cœperit suum hæredem: nec enim aut patrem aut principem de hoc casu cogitasse verisimile est, ut eum qui postea nasceretur, ex hæredaret. nec interest, quemadmodum beneficium principale intercedat circa testamenti factionem, utrum in persona unius, an complurium. *Plura proposita regule exempla vide supra in loco A causa efficiente, reg. 6. item A causa finali, reg. 1. item in loco A repugnantibus, reg. 7. Nunc proposita regule aliquot exceptiones videamus. Prima eius exceptio est: Nisi imputata, non finalis causa cesset: hoc enim casu nihil magis cessat lex, vel dispositio, exemplo l. 1. §. sex. ff. de postu-*

postulando, vbi quamuis Calphurnia improbiſſimæ
 fœmina dederit causam ſiue occasionem edicto, ne
 mulieres pro alijs postularent: tamen obtinet edi-
 ctum illud etiam in probis mulieribus. Aliud exem-
 plum proponitur l. vlt. in fine. ff. de rescind. vendit.
 de quo vide ſuprà d. reg. 6. except. 2. Aliud exemplū
 habetur l. 2. §. fin. ff. de donationib. cuius verba vide
 d. reg. 7. except. 2. Accedit Cacher. decis. 118. num. 2.
 Sanè differentiam inter causam impulsivam & fi-
 nalem Doctores tradunt hanc, Quod quoties dispo-
 ſitio generalior ſit ipſa causa ſiue ratio, existi-
 manda ſit causa ſiue ratio impulsiva: quemadmo-
 dum in exemplo Calphurnia iam propoſito patet.
 quoties verò ipſa causa ſeu ratio generalior ſit ipſa
 diſpoſitione, vel aequè generalis: tunc causam fina-
 lem eſſe cenſendam. In dubio autem impulsivam
 potius, quàm finalem præſumi: Bald. in l. generali-
 ter, in 3. col. C. de episcopis & clericis. Bart. in ex-
 traſuagant. ad reprimendum, in verbo, Nec ex eorū
 abſentia. Sed plura de hac re ad tadium vſq; vide a-
 pud Tiraquell. in tractatu, Cessante causa, ceſſat
 effectus: lmitat. prima. Leges sanè causam impul-
 ſivam vocant occasionem, vt ostendi ſuprà in d.
 reg. 6. except. 2. item originem, vt d. l. 1. §. ſexum. De
 quare vide item ſuprà lib. prox. in loco De causa
 efficiente. Secunda propoſita regula exceptio eſt:
 Niſi eiſdem legis vel diſpoſitionis plures ſint ratio-
 nes: tunc enim, quamuis ceſſauerit vna, reliquis ta-
 men durantibus nihilomagis ceſſat lex vel diſpoſi-
 tio,

tio, exemplo *Inst. de nuptijs. §. affinitatis. vbi Imp. Iustinianus*: Adfinitatis quoque veneratione (*inquit*) à quarundam nuptijs abstinere necesse est: vt ecce, priuignam aut nurum vxorem ducere non licet: quia vtræque filia loco sunt. Quod ita scilicet accipi debet, si fuit nurus aut priuigna tua. nam si adhuc nurus tua est, id est, si adhuc nupta est filio tuo: alia ratione vxorem eam ducere nō poteris: quia eadem ditobus nupta esse non potest. Item si adhuc priuigna tua est, id est, si mater eius tibi nupta est: ideo eam vxorem ducere non poteris, quia duas vxores eodem tempore habere non licet, &c. *Accedit Cacher. decis. 118. nume. 5. in fine, cum num. seq. Plura exempla vide supra in loco A causa efficiente, reg. 6. except. 5. Sed & replicationes huius exceptionis licet colligere ex ijs qua exceptioni plurium conditionum, qua existenti conditioni opponi solet, obijciuntur, de quibus vide Digestorum meor. libr. 34. cap. 5. quest. 3. except. 11. Sed & de hac exceptione vide Baptif. à Villalob. in litera D. num. 195. cum sequente. Tertia exceptio est: Nisi alia lex vel ratio melior diuersum suaserit. Hac exceptio approbatur exemplo l. si quis filium. 5. in prin ff. de collation. bonor. vbi Vlpianus: Hæc (*inquit*) in patre adoptiuo ratio reddi non potest: attamen idem & ibi dicemus, si sine dolo malo emancipauerit. Aliud exemplum proponitur l. vlt. ff. de decurionibus. vbi Pau-*

lus: Etiam si (inquit) desierit decurio esse, non esse torquendum in memoriam prioris dignitatis, placet. Aliud exemplum proponitur l. vnus. 18. §. seruus. ff. de quaestionib. Vbi idem Paulus: Seruus (inquit) in caput domini, à quo distractus est, cui aliquando seruiuit, in memoriam prioris dominij interrogari non potest. Aliud exemplum proponitur inst. de nuptijs. §. & hac adeò vbi imp. Iustinianus: Quamuis (inquit) per adoptionem parentum liberorum uel loco sibi esse cœperint, nō possunt inter se matrimonio iungi, in tantum, vt etiam dissoluta adoptione idem iuris maneat. Sed & concordat proposita exceptioni l. si quis. 3. §. vtrum. ibi: hi quoque. ff. de S. C. Siloniano. vbi Vlpianus: Hi (inquit) qui non potuerunt aliàs ad libertatem peruenire: vtputa, si hac lege distractus erat quis, ne manumitteretur: poterunt propter hoc, quod in commune vtile est, ad libertatem peruenire. De his quoque seruis, qui testamento manumissi sunt, perinde atque de seruis supplicium sumendum est. Nam est æquissimum, dominorum vltioni non obstare indulgentiam ipsorum: quam quo quisq; plenior esset expertus, eo grauiorem sceleris suo pœnā merebitur. Quarta proposita regula exceptio est: Nisi ratio legis dubia sit. qua exceptio approbatur l. 1. §. si qui nauem. ff. de exercitoria aitione, his verbis: In re dubia melius est verbis

verbis edicti seruire. *Concordat l. non aliter. 67. ff. de leg. 3. vbi Marcellus: Non aliter (inquit) à significatione verborum recedi oportet, quã cum manifestum est aliud sensisse testatorẽ. Quinta exceptio est: Nisi verbis legis diuersa eius mens appareat. Hac exceptio approbatur l. prospexit a 2. in princ. ff. qui & à quibus manumissi. vbi Vlpianus: Ne (inquit) m̄cipia per manumissionem quæstioni subducantur: ipsa quę diuertit, omnes omnino seruos suos manumittere vel alienare prohibetur: quia ita verba faciunt, vt ne eum quidem seruum, qui extra ministerium eius mulieris fuit, vel in agro, vel in prouincia, possit manumittere vel alienare: quod quidem perquàm durum est, sed ita lex scripta est. Hac de secūda regula eiusq; exceptionibus sint dicta. Sed & plura de ea vide supra in loco A causa efficiente, reg. 6.*

III. Regula: *Abrogata legis ratione, ipsa quoq; lex abrogata censetur, exemplo l. 1. in princ. ff. ad l. Iuliam de ambitu. vbi Modestinus: Hęc lex (inquit) in vrbe hodie cessat: quia ad curam Principis magistratuum creatio pertinet, non ad populi fauorem. Aliud exemplum proponitur l. 3. in princ. C. de edicto diui Hadriani tollendo. vbi cum propter vicesimam hereditatis fisco dependendam edictum à diuo Hadriano factum esset de herede scripto intra annum post mortem testatoris in possessionem rerum hereditariarum mit-*

x 2 tendo

rendo, ne qua mora fieret vicesima fisco dependen-
 de: & illa vicesima non amplius fisco dependeretur:
 dicit Imp. Justinianus, ipsam quoque edictum diui
 Hadriani quiescere. de quare suprâ quoque libr.
 prox. in fine dictum est. Aliud exemplum proponi-
 tur l. i. in prin. ff. de legitimis tutoribus: vbi adgnati
 " preferuntur cognatis in tutela, quamuis remotio-
 " res gradu, ob id quod etiam in successione ijs prefer-
 rentur: l. quo tutela, 71. in prin. ff. de regul. iurû: &
 Inst. de successione cognatorum, in princ. Sed quo-
 niam hac ratio est abrogata iure nouo, & cognati
 cum adgnatis eiusdem gradus ad successionem vo-
 cantur, Nouell. c. 118. §. quin in omnibus; ideo et-
 iam abrogatum est ius illud, quo adgnati cognatis
 in tutela preferabantur: ita vt omnes eiusdem gra-
 dus, siue adgnati sint, siue cognati, ad tutelam vo-
 centur. Sic enim d. col. 118. §. enim uerò ex his, Imp.
 Justinianus: Ex his (inquit) quæ de hæreditate
 diximus ac disposuimus, manifesta existunt
 & ea quæ tutelam concernunt. Sancimus e-
 nim, vt eo quiq; gradu ac ordine vel soli vel
 cum alijs tutelæ munus subeant, quo & ad
 hæreditatem vocantur, nulla neque hac par-
 te differentia introducenda per adgnationis
 & cognationis iura, sed omnibus qui impu-
 bere vel masculino vel fœminino genere cõ-
 tingunt, ex æquo ad tutelam vocandis. Exẽ-
 plum denique propositæ regule videtur esse l. vnica.
 C. de gladiatorib. vbi Imp. Constantinus. Cruenta
 (inquit)

(inquit) spectacula in ocio ciuili & domestica quiete non placēt. Quapropter omnino gladiatores esse prohibemus. Planè *proposita regula eadem sunt exceptiones, quæ superioris proxima.*

III. *Regula: Quæ dubitationis tollendæ causæ legibus vel alij dispositioni inseruntur, ius commune non lædunt. Quæ regula proponitur l. quæ dubitationis. 81 ff. de regul. iuris. vbi Pomponius: Quæ (inquit) dubitationis tollendæ causa contractibus inseruntur, ius commune non lædunt. Huius exemplum proponitur l. qui mutuum. 56 in prin. ff. mandati. vbi Ulpianus: Qui mutuum (inquit) pecuniam dari mandauit: omissio reo promittendi, & pignoribus non distractis eligi poterit. Quo uti liceat, si literis exprimat, distractis quoque pignoribus ad eum creditor redire poterit. Etenim quæ dubitationis tollendæ causa contractibus inseruntur, ius commune non lædunt. Aliud exemplum proponitur l. §. ego puto. ff. de adilitio edicto. vbi Ulpianus: Ego (inquit) puto, ædiles tollendæ dubitationis gratia bis κατὰ τὸν αὐτὸν id dixisse, ne qua dubitatio superesset. Concordant eæ quæ proposita sunt supra in loco A parte. reg. 3. de parte abundantis. Planè interdum expressa nocent, non expressa non nocent, ut ait Modestinus l. expressa. 155. ff. de regul. iuris. cuius exemplum proponitur l. inter. 26. §. cum inter. ff. de p. etis d. et alit. vbi Papinianus: Cum inter patrem (inquit) & gene-*

rum conuenit, vt in matrimonio sine liberis defuncta filia dos patri restitatur: id actum inter contrahentes intelligi debet, vt liberis superstitionibus filia defuncta dos retineatur. *Hic patri sub conditione existentium liberorum dotis actio denegatur: cum tamen pacto isto non interposito, ipso iure ipsi dotis actio competitura esset. Concordat l. nonnunquam. 50. ff. de conditionib. & demonstrat. vbi Modestinus: Nonnunquam (inquit) contingit, vt quaedam nominatim expressa officiant, quamuis omissa facite intelligi potuissent, nec essent obfutura. Quod euenit, si alicui ita legatur: Titio decem do lego, si Mæuius Capitolium ascenderit. nam quamuis in arbitrio Mæuij sit, an Capitolium ascendat, & velit efficere, vt Titio legatum debeat: non tamen potuit alijs verbis utiliter legari: Si Mæuius voluerit, Titio decem do. Nam in alienam voluntatem conferri legatum non potest. Ideo dictum est: Expressa nocent, non expressa non nocent. Sed hætenus de loco A ratione legis sic dictum.*

A verbis legis, vel alterius dispositionis.

Tertius locus compositi thematis tractandi est eius declaratio, continens verborum significationes, ex quibus non raro argumentandi materia sumitur.

I. Regula: In re dubia verbis dispositionis standum est. Qua regula approbatur per ea que proposita sunt

sunt supra in loco proximo, reg. 2. except. 4. Quibus concordat l. ille aut ille. 25. in fine ff. de leg. 3. ubi Paulus: Cum (inquit) in verbis nulla est ambiguitas, non debet admitti voluntatis quaestio. Huc pertinet quod dicitur, ubi lex non distinguit, ibi nec nos distinguere debere. de quo infra dicitur. Planè cum constat de mente disponentis, mens potius quam verba sunt attendenda, per ea quae proposita sunt Digestor. meor. lib. 7. cap. 9. reg. 5. & lib. 33. cap. 10. reg. 8. Huius exemplum proponitur l. scire oportet. 15. §. aliud. ff. de excusat. tutor ubi Modestinus: Et si maximè (inquit) verba legis hunc habeant intellectum: tamen mens legislatoris aliud vult. Aliud exemplum propositum supra in loco A repugnantibus, reg. 13. in fine. Sed plura de hac re vide d. reg. 8.

II. Regula. Verba cum effectu sunt accipienda. l. 1. §. hac autem. ff. quod quisq. iuris in alterum. ubi Ulpianus: Haec verba (inquit) Quod statuerit, cum effectu accipimus, non verbotenus. Et ideo si cū vellet statuere, prohibitus sit, nec effectum decretum habuerit: cessat edictum. Nam verbū Statuit, rem perfectā significat, & consummatā iniuriam, non coeptā. Et ideo si inter eos quis dixerit ius, inter quos iurisdictionē non habuit: quoniam pro nullo haec habetur, nec est vlla sententia: cessare edictum putamus. Quid enim obfuit conatus, cū iniuria nullū habuerit effectum? Huic concor-

dat. l. si quis. 38. §. testamentum. ff. de pœnis. vbi Paulus: Testamentum (inquit) quod nullo iure valet, impunè supprimitur: nihil est enim quod ex eo aut petatur, aut consistere possit. Concordat item l. 2. §. 1. ff. testamenta quemad. aperiant, vbi Vlpianus: Testamentum (inquit) propriè illud dicitur, quod iure perfectum est. Concordat item l. cum precibus. 18. C. de probationib. vbi donatio qua caret effectu, & nomine carere dicitur. Sed & concordat l. 4. §. condemnatū. ff. de re iudica. vbi Vlpianus: Condemnatum (inquit) accipere debemus eū qui ritè condemnatus est, vt sententia valeat. Cæterum si aliqua ratione sententia nullius momenti sit, dicendum est, condemnationis verbum nō tenere. Concordat item l. penult. §. docere. ff. ne quis eum qui in ius vocabitur. vbi idem Vlpianus: Docere (inquit) debet quis per hanc exemptionem factum, quod minus in ius produceretur. Cæterum si nihilominus productus est, cessat pœna: quoniam verba cum effectu sunt accipienda. Concordat deniq; l. nomen. 164. §. fin. ff. de verb. signif. vbi idem Vlpianus: Habere (inquit) sicut peruenire cum effectu accipiendum est. Plura de regula proposita vide suprā in loco Ab effectu, reg. 4.

III. Regula: Verba non debent esse ociosa: sed ita intelligi debent, vt aliquid operentur, exemplo l. si quando. 106. in prin ff. de leg. 1. vbi Africanus: Si quan-

quando quis (*inquit*) vxori suæ ea quæ viuus donauerat, vulgari modo leget: non de alijs donationibus eum videri sensisse, quàm de his quæ iure valituræ non sunt. alioquin frustra ei legaturus sit, si ita exprimat: Quæ vxori meæ iure donauero, ea ei lego. vel ita: Quæ vxori manumissionis causa donauero, ea ei lego, nam inutile legatum futurum est. *Simile exemplum proponitur l. Manius. 67. in princ. ff. de leg. 2. de quo vide infra in facti questione, in loco Ex antecedentibus. Aliud exemplum proponitur l. 1. §. fin. ff. ad municipalem. cuius verba vide supra in loco A qualitate sententiæ, reg. 8. Concordat deniq; proposita regula supra in loco A qualitate sententiæ, reg. 3. Species quinta.*

IV. Regula proponitur l. 3. ff. de rebus dubiis, hisce verbis: In ambiguo sermone non vtrunq; dicimus, sed id duntaxat quod volumus. Itaque qui aliud dicit quàm vult: neque id dicit, quod vox significat, quia non vult: neque id quod vult, quia id non loquitur. Hac de loco A verbis legis sint dicta. Quanquam possunt ad eum plures regulae referri: puta, Verba secundum subiectam materiam intelligenda: In ambiguis humaniorem sententiam sequendam: & alie plures, quas alijs locis non minus aptè subiecitimus.

Ab exceptione legis vel alterius dispositionis.

I. Regula: Exceptio restringit regulam in cast-

x. §. bms

bus exceptis. Quæ regula approbatur per ea quæ proposita sunt supra in loco à genere, regul. 1. except. 1. & 2.

II. Regula: Exceptio firmat regulam in casibus non exceptis, exemplo l. nam quod. 4. §. fin. ff. de penus legata. vbi Paulus: Si cui penus (inquit) legata sit præter vinum: omnis penus legata videtur, excepto vino. Aliud exemplum proponitur l. quasitum. 12. §. deniq; Neratius. ff. de instrum. legato. vbi Neratius ait, Vestem domus instructa legata contineri: maximè (inquit) in proposita specie: (proponebatur enim qui legauerat, argentum & rationes excepisse.) Nam qui hæc (inquit) excepit, non potest non videri de cæteris rebus, quæ in ea essent, sensisse. Aliud exemplum est Afflict. decif. Neapol. 298. Concordat proposita regula Nouell. 6. §. vt autem lex. vbi Imper. Iustinianus: Vt (inquit) lex ad humanæ naturæ varietatem permaneat, & ad id quod semper veniæ accommodata per omnia immota permaneat: necessariam existimauimus quasdam exceptiones dare legi cum multis vigilijs & subtilitate adiuuentas, vt eas habens in auxilio lex nequaquam moueatur. Aliud exemplum habetur l. cum prætor. 12. in prin. ff. de iudicijs. vbi Paulus: Cum prætor (inquit) vnum ex pluribus iudicare vetat, cæteris id committere videtur. Aliud exemplum proponitur l. ex eo. 18. ff. de testibus. vbi Paulus: Ex eo (inquit) quod prohibet

bet

bet lex Iulia de adulterijs testimonium dicere condemnata mulierem : colligitur, etiam mulieres in iudicio testimonij dicendi ius habere. *Aliud exemplum proponitur l. 21. in fin. C. de procuratoribus. Vbi si marito ab vxore causa certo modo defendenda mandata est, dicitur in alijs modis cum prohibitum censi.* Aliud exemplum habetur c. sanè. §. 15. q. 3. Porro ratio proposita regula, cum pluribus alijs exemplis, proposita est supra in loco A' repugnantibus. reg. 7. §. praterea. Est igitur proposita regula species, Quod in vno casu seu specie prohibitum, censeatur in genere concessum: & contra, in specie concessum, in genere videatur prohibitum: vt ex propositis exemplis constat. Huc igitur pertinet l. cum lex. 21. ff. de legibus. vbi Vlpianus: Cum (inquit) lex in præteritum quid indulget, in futurum vetat. Sed & huius loci videtur esse, quod mutatio certa alicuius legis ad alias leges non mutatas non extendatur. de qua re actum supra in loco A' ratione legis, reg. 1. except. 2. Quemadmodum autem exceptio se habet ad regulam: ita replicatio se habet ad exceptionem. Ideoque replicatio quoque exceptionem firmat. Plane proposita regula exceptionem primam recipit in ijs, qua alioquin sub regula non continentur, sed alia lege excepta sunt: nam in his non firmatur regula per exceptionem alterius legis, exemplo l. generali. 32. §. vxori. ff. de usufructu legato. Vbi si testator vxori usufructum legauit omnium bonorum, qua

quæ sunt in domo, excepto argento: Scauola dicit, istam exceptionem non efficere, vt videantur legata ea, qua ipso iure sub illo legato generali non continentur: puta venalia. Verba eius hæ sunt: Vxori vsumfructum domus, & omniũ rerum quæ in his domibus erant, excepto argento, legauerat. quæsitum est, an lanæ cuiusque coloris mercis causa paratæ, item purpuræ quæ in domibus erant, vsumfructus ei deberetur? Respondi, excepto argento, & his quæ mercis causa comparata sunt, cæterorum omniũ vsumfructum legatariam habere. Aliud exemplum proponitur l. Lucius Titius. 78. §. pluribus. ff. ad S. C. Trebell. vbi idem Scauola: Pluribus (inquit) hæredibus institutis, inque his & libertis tribus ex dodrante, cum eisdem fundos per præceptionem dedisset: ab his petijt, ne eos alienarent, & vt qui vita superasset, solidos eisdem fundos obtineret. Deinde vnus ex his libertis Otacilij fidei comisit, vt quidquid ad eum ex hæreditate bonisve peruenisset, deducto pro ea parte ære alieno, & legatis sibi quindecim aureis, restituat Titio: quæsitum est, an etiam partes tertias fundorum prælegatorum conlibertis eidem deducere deberet? Respondi, secundum ea quæ proponerentur, non debere restituere præceptionem: cum ipse testator & legata excipi voluisset. *Hic prohibita alienari non veniunt*

in vniuersali fideicommissio, quamuis alia species nominatim fuerit excepta. Aliud exemplum proponitur l. ob as. 12. C. de prædijs & alijs rebus minorum. vbi quamuis ob as alienum tantum permittatur alienatio rerum minoris, tamen ad alios casus & alibi exceptos regula ibi firmata non pertinet: puta, ad res tempore perituras, l. 6. §. si tutor. ff. de administrat. tutor. Ad res consensu parentis distractas, l. 1. & l. 3. C. quando decreto opus non est: item ad alias plures. Accedit huic exceptioni Turz. reg. 86. Huius exceptionis replicatio est: Nisi exceptio quoque contineat ea, quæ sub regula non continentur, tunc enim alia non contenta videtur regula includere. Quæ replicatio approbatur & declaratur apud Francisc. Viu. lib. 1. com. opin. in verbo Mandatū. §. exceptio. Controuertitur tamē in exemplo apud Gabriel. lib. 6. de statutis, conclus. 10. Altera proposita regula exceptio est in accessorio eius quod exceptum est. nam in eo non firmatur regula, sed sequitur naturam sui principalis, exemplo l. fundi. 26. §. fin. ff. de instrum. legato. cuius verba cum alijs exemplis vide supra in loco generali A causa finali, reg. 6. Tertia exceptio est in casibus similibus ei qui exceptus est. Nam & hi, quia in ijs eadē est ratio. simul à regula videntur excepti, nec in ijs regula est firmata. Quæ exceptio approbatur simul & distinguitur p̄ ea quæ proposita sunt supra in loco A ratione legis, reg. 1. Accedit Turz. reg. 86. Plures proposita regula exceptiones vide supra in loco A repugnātibus, d. reg. 7.

III. Regula: Exceptio sequens declarat regulam precedentem, exemplo l. nam quod. 4. §. fin. ff. de penu legata. vbi Paulus: Si (inquit) ita sit scriptum Omnem penum, præter vinum quod Romæ erit, do lego: sola penus quæ Romæ est, legata videtur. Et ita etiam Pomponius scribit. Sed plura de regula proposita vide supra in loco A genere, reg. 1. except. 5. Hac de loco Ab exceptione.

Ab ulteriore descriptione iuris lege
introduciti.

Hic locus complectitur circumstantias, aliosque locos actionis, exceptionisve, quæ ex lege proposita descendit, cuius exemplum proponitur l. 1. §. hoc interdictum. ff. de migrando. vbi Ulpianus probaturus Interdictum de migrando inusitatum esse, utitur argumento ab adfini remedio actionis, quæ ex isto interdicto descendit, dicens: Huic rei etiam extra ordinem subueniri potest. Ergo infrequens est hoc interdictum. Simile exemplum proponitur l. 2. ff. ex quibus causis maiores. vbi Callistratus: Hoc (inquit) interdictum, quod ad eos pertinet, qui eo continentur, minus in usu frequentatur. Huiusmodi enim personis extra ordinem ius dicitur ex senatusconsultis & principalibus constitutionibus. Sed & aduersus actionem de dolo malo exceptio sumitur ab adfini remedio, puta si alia actio competat, istam actionem denegandam esse: l. 1. §. 1. & §. ait Praetor. ff. de dolo malo.

A mu-

A' mutatione legis.

Ab hoc loco sumitur argumentum l. de quib. 30. §. inueterata, in fin. ff. de legib. vbi Iulianus probaturus leges tacito populi consensu constitui posse, argumentatur ab earum mutatione: scilicet, quia abrogari quoq; tacito consensu per desuetudinem possunt. de quo dictum etiam supra in loco A repugnanti- bus reg. 2. in fine. Hec de locis compositi & thematis specialibus, quatenus ex ijs argumenta sumuntur, sint dicta. Quamquam prater hos & alij loci speciales affingi possunt: vt à legislatione, à legis obseruatione, & ab alijs huiusmodi legum accidentibus. Sic d. 1. ff. ad legem Aquiliam, Vlpianus probat, legem Aquiliam plebiscitum esse, à persona legislatoris: Quis (inquit) eam Aquilius tribunus plebis à plebe rogauerit. Sed infinitum est singulos huiusmodi locos speciales persequi. Ideoq; vt in alijs rebus, ita in huiusmodi locis colligendus modus esse debet. Sufficit ad inuentionem argumentorum locos cum generales, tum speciales hæcenus enumeratos cum suis regulis & exceptionibus rectè cognouisse, & naturam rei, de qua disceptatio est, probè perspectam habere. Nam qui artem eam, ad quam questio propofita pertinet, ignorat: ei loci isti ad inueniendum nihil profunt. Vfus artem supplebit.

De exceptionibus aduersus regulas
hæcenus enumeratas ge-
neralibus.

Planè ex regulis qua hæcenus in singulis locis
prope-

proposita sunt, plures non necessaria, sed probabilitate tantum suppeditant argumenta, aduersus quae alia argumenta interdum aequè probabilia produci possunt, & argumenta argumentis elidi. Nam (vt Aristoteles lib. 2. rhetoricorum, capite de solutionibus, testatur) probabilia multa inter se contraria sunt. Ita ergo ista regula locum habent, si non melior ratio in contrarium nos ducat, vel iudici causa cognita aliter videatur. Hinc Iurisconsultis frequens est comparatiuo modo respondere, melius esse, humanum, benignius, aequius, verisimilius esse. Quibus responsis innuunt, sententiam aduersarij iustam quidem esse, sed suam esse iustiore. Ideoq; sapissimè quæri solet non tam quid iustum sit, quam verum ex duobus iustis sit iustius. Quo casu si leges sunt speciales, ea omnimodo à iudice attendi debent, nec distinguenda sunt distinctione legitima deficiente. Sin verò leges speciales desiderantur, quamuis regula generaliores proferantur, tamè cum ex diuerso etiam regula allegari possint, iudicis arbitrium erit: quoniam ex huiusmodi regulis ius non sumitur, sed quasi causa coniectio: vt l. 1. ff. de reg. iuris, Sabinus ait Qua causa coniectio ex ipsis iudicis arbitrio solet pendere. Sic enim l. 3. §. eiusdem. ff. de testib. Imp. Hadrianus rescripsit: Quæ (inquiens) argumenta ad quem modum probandæ cuique rei sufficiant, nullo certo modo satis definiri potest. hoc ergo solum tibi scribere possum summam, non utique ad vnam probatio-

batio-

bationis speciem cognitionem statim alligari debere, sed ex sententia animi tui te exultare oportere, quid aut credas, aut parum probatum tibi opineris. Sed de hoc infra dicentur plura.

Sic ergo aduersus regulas precedentes earumque exceptiones exceptio generalis prima quidem hæc: Nisi lex specialis in contrarium extet. Nam semper (vt & antea monui) argumenta cedunt legibus. Vnde l. prospexit. 12. in prin. ff. qui & à quibus manumissi, Vlpianus: Hoc (inquit) perquam durū est, sed ita lex scripta est.

II. Exceptio est: Nisi contrarium sit humanius, æquius, verisimilius, &c. Hæc exceptio approbatur per ea quæ dicta sunt supra in loco A qualitate sententia: eiusque exemplum proponitur l. planè in ceteris. 41. ff. de petit. hered. vbi Paulus: Prædo (inquit) de se queri debet, qui sciens in rem alienam impendit. Ideoque impensas non deducet. Subiicit: Sed benignius est, in huiusmodi quoque persona haberi rationem impensarum: non enim debet petitor ex aliena iactura lucrum facere. Et id ipsum officio iudicis continebitur: nam nec exceptio doli mali desideratur. Aliud exemplū proponitur l. si tibi. 20. ff. si certum petatur. vbi Iulianus: Sed hæc (inquit) intelligenda sunt propter subtilitatem verborum: benignius tamen est vtrunq; valere.

III. Exceptio est: Nisi iudici causa cognita ali-

aliter videatur. Hac exceptio approbatur per d. §. eiusdem. De qua dicentur plura infra lib. prox. in causis arbitrarijs.

IV. Exceptio est: Nisi alia fuerit mens disponentis. Hac exceptio approbatur exemplo l. cum de lationis. 18. §. 1. ff. de instr. legato. vbi Pedius ait, Optimum esse, non propriam verborum significationem scrutari. sed in primis quid testator demonstrare voluerit, deinde in qua presumptione sint, qui in quaque regione commorantur. Plura de exceptione proposita vide Digestor. meor. lib. 7. cap. 9. reg. 5. item lib. 33. cap. 10. reg. 8.

V. Exceptio est: Nisi aliud vulgò receptum sit atque presumptum. Qua exceptio approbatur verbis iam propositis hisce: Deinde in qua presumptione sint, &c. de qua re dictum etiam supra in loco Ab autoritate: & dicetur infra lib. prox. vbi de presumptionibus agetur.

VI. Exceptio est: Nisi aliud inter partes conuenit. Hac exceptio approbatur l. contractus. 23. ff. de reg. iuris. vbi Vlp. Sed hæc ita (inquit) nisi si quid nominatim conuenit vel plus vel minus in singulis contractibus. nam hoc seruabitur, quod initio conuenit: legē enim contractui dedit. Aliud exemplum habetur l. in emptionib. 43. ff. de pactis. vbi Paulus: In emptionib. (ait) scimus quid præstare venditor debeat, quidq; ex contrario emptor. Quòd si in contrahendo aliquid exceptum fuerit, id seruari debe-

debebit. Plura de hac re dixi lib. Digest. meor. 37. cap. 3. Sed & plures huiusmodi exceptiones generales licet videre supra in loco A' ratione legis, reg. 1. item infra lib. prox. ubi de praesumptionibus agitur. Quamquam ea quoque, de quibus sequitur, exceptionibus generalibus annumerari possunt. Siquidem confutatio in exceptionibus consistit.

DE CONFUTATIONE.

Cum haecenus de confirmatione satis sit dictum: de confutatione, quam alteram argumentationis speciem fecimus, nunc erit dicendum. Nam argumentatio partim in confirmandis nostris, partim in refutandis alienis consistit. Illam directam, hanc obliquam confirmationem dicere possumus: quarum utraq; argumentis fit, & fidem ei quod dicit, facere conatur. In hoc tamen differunt, quod confirmatio principaliter est thematu, confutatio est argumenti ad confirmandum thema ab adversario producti. Vnde quemadmodum illa ad thema confirmandum argumenta proponit: ita haec ad argumenta proposita refellenda, ac confirmationem adversarii labefactandam spectat. Confirmando item thema aut affirmamus, aut negamus. Confutando vero argumentum propositum aut negamus, aut distinguimus. Nam ita dici solet, Omnem argumentationem solui aut negando eo quod propositum est, aut multiplici distinguendo. Interdum tamen disputationem ab argumento proposito alio transferimus, quam

personalem confutationem appellant. Duplex igitur est confutatio: Personalis & realis. Personalis ea est, qua omisso argumento aduersarij, aliud (vt dixi) disputatio transfertur. Cuiusmodi sunt exceptiones dilataria apud Iuriconsf. & status translationis siue actionis apud Rhetores. Hanc cōfutationis speciem Dialectici triplicem faciunt: vnā quæ in regerendo, aliam quæ in elouando, tertiam quæ in digrediendo consistat. De quibus vide Rodolphum Agricolam lib. 2. de Inuent. cap. 21. & Vvillichium lib. 3. Dialectices. Hæ confutationis personalis species, exceptis exceptionibus quas dilatorias leges vocant, non magnopere ad Iuriconsultum pertinent: cum legibus prohibitum sit, aliquid præter causam in iudicio dicere, & negotio derelicto in aduersarij sui contumeliam verba facere: l. 6. §. ante omnia. C. de postulando. Eius tamen quæ in regerendo consistit, vsus in iure est non mediocris. Sic l. 1. §. deniq; ait. ff. de aqua pluuiæ arcendæ actione, cum durum videtur agrum inferiorem superiori sine speciali pacto seruire, regerit Vlpianus rem parem, videlicet etiam durum esse agro superiori pinguedinem terra à se ad agrum inferiorem decurrere. Verba legis posita sunt supra lib. prox. cap. de actibus. Aliud exemplum proponitur l. si ita vulneratus. 51. ff. ad l. Aquiliam. vbi Iulianus: Quòd si quis (inquit) absurdè à nobis hæc constitui putauerit: cogitet, longè absurdus constitui, neutrum lego Aquilia teneri, aut alterum potius: cum neq; impu-

nita

nita maleficia esse oporteat, nec facile consti-
tui possit, vter potius lege teneatur. *Aliud ex-
emplum proponitur l. si seruus. 63. §. quod verò. ff.
de furtis. vbi Africanus: Licet (inquit) alioquin
æquum videatur, non oportere cuiquâ plus
damni per seruum euenire, quàm quâti ipse
seruus sit: multò tamen æquius est, nemini
officium suum, quod eius, cum quo contra-
xit, non etiam sui commodi causa susceperit,
damnosum esse. Hanc confutandi rationem non-
nulli vocant Per instantiam: eiusq; species videtur
esse exceptio compensationis, qua est debiti & cre-
diti inter se contributio, l. 1. ff. de compensationibus.
Hac enim rem parem ei qua à nobis petitur, oppo-
nimus. Hac de personali confutatione.*

*Realis confutatio est, qua omisus à proposito a-
lienis, ad rem ipsam seu argumentum aduersarij re-
spondemus. Hac fit (vt dixi) vel negando eo quod
propositum est, vel distinguenda. Negamus autem
vel maiorem vel minorem syllogismi propositionem,
aut enthymematis vel antecedens vel consequens.
Ex hac responsione, qua in negando consistit, quas-
tio vel iuris vel facti oriri solet: de qua re in libello
meo De litis contestatione copiosius disserui, de q; ea
dicam infra lib. prox. Distinctio duplex est. alia no-
minis, alia rei. Nominis distinctio est. puta si quis ita
argumentetur: Ius est ars boni & æqui. At vsus fru-
ctus ius est. Ergo vsus fructus est ars boni & æqui. Re-
sponderi potest per distinctionem nominis, quòd ius*

variè accipiatur : nunc pro collectione legum , vt in maiore propositione : nunc pro potestate seu facultate à lege concessa , vt in propositione minore : interdum aliter. de quare vide l. penult. & ult. ff. de iusticia & iure. Rei distinctiones sunt exceptiones regularum & legum : de qua confutationis specie plura dicentur inferius in capite exceptionum inueniendarum. Et hæc quidem de reali confutatione, qua in materia peccatum dicitur, sunt dicta. Est & aliud genus realis confutationis, qua dicitur in forma peccatum esse: puta contra regulas syllogisticas, cum syllogismus constat ex meris negatiuis, vel particularibus, vel medium ingreditur conclusionē. de cuiusmodi regulis syllogismorum dicetur infra lib. prox.

Hactenus generatioris locos confutationis perstrinximus. Sunt nonnulli huiusmodi loci speciales: vt puta ab amphibologia, à compositione, à diuisione, ab accentu, à figura dictionis, à fallacia accidentis, à dicto secundum quid ad simpliciter dictum, à dicto secundum non causam vs causam, à petitione principij, à fallacia consequentis, ab ignoratione elenchi, & à pluribus interrogationibus: qui loci pleriq; sub prædictis generalibus comprehenduntur, & plus obscuritatis quàm utilitatis habent. Ideoq; in his describendum non puto immorandum. Si quis tamen curiosius explicationem eorum desideret, aliorum dialecticos libros consulat. Habent insuper singuli loci confirmationis suæ speciales confutationes.

nes, siue exceptiones, quas supra sub singulis regulis enumerauimus. Illud denique hic notandum, quod inter confutationis locos non inepte numerari possit argumentandi species, quam Græci ἀντισπέφωρα, Latini inuersionem, violationem & reciprocationem appellant. cuius elegans exemplum extat apud Gellium lib. 5. Noct. Atticar. cap. 10. Aliud exemplum extat apud Valerium Maximum lib. 7. cap. 3. in Demosthene. Sed & eius exemplum proponitur l. qui quadraginta. 87. in princ. ff. ad legem Falcidiam. ubi Africanus: Qui quadringenta (inquit) habebat, trecenta legauit, deinde fundum tibi dignum centum aureis sub hac conditione legauit, si legi Falcidiæ in testamento suo locus non esset. quæritur, quid iuris sit? dixi, ἢ ἀνεῶν hanc quæstionem esse, qui tractatus apud Dialecticos ἢ ἰσοδομῶν dicatur. Etenim quidquid constituerimus verum esse, falsum reperietur. Namque si legatum tibi datum valere dicamus: legi Falcidiæ locus erit, ideoque deficiente conditione non debebitur. Rursus, si qua conditio deficiat, legatum valiturum non sit: legi Falcidiæ locus non erit. Porro si legi locus non sit: existente conditione legatum tibi debebitur. Cum autem voluntatem testatoris eam fuisse appareat, ut propter tuum legatum cæterorum legata minui nollet: magis est ut statuere debeamus, tui

γ. 4

legati

legati conditionem defecisse. *Sed hac de confutatione sint dicta.*

DE HYPOTHESISIBVS SEV
causis forensibus disputandis, & pri-
mum de actione inuenienda.

Qua haectenus de inuentione argumentorum tam ad confirmandum, quam ad confutandum diximus, generalia sunt, & in omnibus artibus vsui esse possunt. Forenses autem quaestiones praecipua quadam & inueniendi & iudicandi habent peculiaria nunc exponenda. Ideoque ea quae de inueniendi ratione sequuntur, Iurisprudencia propria sunt, & non tam de regulis iuris tractant, quam de ipsis legibus, non quidem interpretandis, vel in vtraque parte more scholastico disputandis, sed ad vsu & negocia hominum accommodandis: in qua re praxis iuris, ad quam nostra studia referri debent, consistit. Proinde miror, eos qui Dialecticam iuris scripserunt, hanc partem ne verbo quidem attingisse: sed nec eos qui iura in scholis profitentur, inuentum in huiusmodi disputationibus ad vsu fieri accommodatis exercere, imò ne ferre quidem posse, vt ab alijs exerceantur. Nam mihi quidem semel contigit, vt cum eiusmodi exercitia in schola instituerem, in summam indignationem collega, qui non iuris solum, sed & aequi Doctorem se nuncupari volebat, incurrerim. Quae ergo res mihi in scholis dissimulanda est, eam in conscribendis libris non dissimulabo

mulabo: sed liberè, qua veterum Iurisperitorum ratio in disputandis causis forensibus fuerit, aperiri. Illud itaq; in primis notandum, singula argumenta, quibus in disputandis causis utimur, peculiaribus vocabulis denominari. Nam argumentum primum, quo utitur actor ad confirmandum, id quod petit sibi deberi, actionem leges vocant: argumentum rei conuerti, quo ad elidendam actionem utitur, appellant exceptionem: argumentum quod exceptioni ab actore opponitur, replicationem: & quod replicationi opponitur, duplicationem, & sic deinceps, quemadmodum infra copiosius docebitur. Horum omnium primum tantum confirmationis, cetera confutationis speciem habent. Sed & singula actiones, singula item ferè exceptiones propria habent nomina veluti actio empti, venditi, locati, conducti, depositi, praescriptis verbis, furti, vi bonorum raptorum, &c. item exceptio pacti conuerti, rei vendita & tradita, rei iudicata, Senatusconsulti Macedoniani, Velleiani, temporis praescriptio, fori praescriptio, doli mali, metus, &c. quae nihil aliud sunt, quam argumenta causarum agendarum, ac defendendarum. in hoc tamè ab alijs argumentis differunt, quod cum alia argumenta rationibus, quae cum à definitione, tum à genere, tum à proprio, tum à causis, tum deniq; ab alijs huiusmodi locis supra enumeratis sumantur, confirmari possint: actiones & exceptiones non nisi legum auctoritatibus confirmantur. Nec enim actio, quantumvis in speciem probabitur, admittenda est,

qua non ex certo iure ciuili descēdat, vel speciali lege nitatur, quod de exceptionibus quoq; replicationibus, duplicationibus & sic deinceps intelligi debet: vt inferius ostendam. Quoniam autem actio sola (vt dictum est) confirmationis speciem habet, exceptiones, replicationes, duplicationes, &c. qua & ipsa exceptionum appellatione continentur, confirmationis species sunt: non est eadem actionis & exceptionis inquirenda ac inuenienda ratio. Proinde quomodo actio, quomodo item exceptio in causa latens indaganda sit, ignorandum non est. Et quidem de ratione indaganda actionis copiosius scripsi in Repertorio iuris, quod Lectorem remitto.

DE EXCEPTIONIBVS inueniendis.

Cognita actione qua reus conuenitur, eiusq; natura perspecta, promptum est inuenire exceptiones, si quis causam propositam cum actionis natura contulerit. Natura verò cuiuslibet actionis ex meis Digestis (ni fallor) haud difficulter perspicitur. Nouem enim sunt loci seu circumstantia cuiusvis actionis, per quas natura eius describitur, & ex quibus excipiendi materia sumitur. Est causa ex qua agitur: sunt persona quatuor, scilicet actor, reus, procurator & iudex: est res qua petitur, est locus, item tempus quo agitur, est deniq; agendi modus. Per has circumstantias qualibet actio in iure describitur, quemadmodum ex Digestis meis cognoscere licet.

licet. ex quibus descriptionibus facile est exceptiones cuiuslibet actionis intelligere. Sunt tamen quaedam exceptiones omnium vel saltem plurimum actionum communes: ut doli mali, metus, ignorantia, non numerata pecunia, solutionis, acceptilationis, non a rationis, rei iudicata, & alia plures, quas in lib. 48. Digestor. meor. descripsi. Haec in singularium quidem actionum descriptionibus non reperiuntur, cum non sint unius actionis propria: at tamen cuiuslibet facile in negotio proposito, si modo insunt, apparent. Illud notandum, quod quemadmodum confutatio, ut supra diximus, ita quoque exceptio, quae & ipsa confutatio est, aut in negando eo quod actione propositum est, aut in distinguendo consistit, aut denique, in litem a causa actionis ad alias eius circumstantias transferenda. Proinde is qui ad defendendum reum exceptionem quarit, proposita actione, & in syllogismi formam redacta animadvertere debet, virum ius vel factum cause propositae negari, an aliqua ratione distingui possit, aut saltem litem a causa actionis ad alias eius circumstantias transferri. Priora duo approbantur l. siquidem 9. C. de exceptionibus. ubi Imp. Dioclet. & Maximinianus: Siquidem (inquiunt) intentionem actoris probatione deficere confidis: nulla tibi defensio necessaria est. Si vero de hac confitendo, exceptione munitum te adseueres: de hac tantum conuenit agi. nam si etiam de intentione dubitas: habita exceptionis contestatione, tunc demum, cum inter-

intentionem secundum adseuerationem suam petitor probauerit, huic esse locum monstrari conuenit. *Defensionem hic vocant Impp. exceptionem, qua in distinguendo consistit. Quam etiam propriè exceptionem appellant Iurif-consulti. Eam autem qua in negando consistit, propriè Inficiationem vocant: & eam qua litem à causa actionis ad alias eius circumstantias transfert, praescriptionem: qua exceptiones, quas dilatorias vo- cant, complectitur. Inficiatio duplex est: vna iuris, alia facti. Vnde duplex etiam quaestio in foro solet oriri, vt supra diximus. Qua singula, quo à rudioribus percipi queant, exemplis declarabo. Sit actio talis in iudicium deducta, qua actor rem vendicatur hoc argumento, quòd ea suis numis empta sit. Forma huius actionis seu argumentatio talis est; Res aliena pecunia empta, eius est cuius fuit pecunia qua empta est, non eius qui emit: At res qua vendicatur, actoris pecunia empta est: Ergo res qua vendicatur, actoris est, & per consequens ei restituenda. Huius argumenti siue actionis ius siue maiorem propositionem negat Imp. Diocletianus l. ad probationem, 21. in fine. C. de probationibus, his verbis: Res vendicantem ab emptore, suos numeratos nummos adseuerantem, erga probationem laborare non conuenit: liquidem huiusmodi licet probetur factum, intentioni nullum praebet adminiculum. quasi diceret Imper. Ipso iure non valet actio proposita: seu (vt Dialectico more loquar)*

loquar) maior propositio argumenti propositi falsa est. Præterea fingamus, duos esse Titios, patrem & filium: testamento datum esse tutorem Titium, nec apparere utrum de patre, an de filio testator senserit: filium autem ad tutelam vocari hoc argumento, quod à patre pupillorum tutor in testamento datus sit. Filius reus ius vel maiorem propositionem huius argumenti negare non potest: factum siue minorem potest. Scilicet, se à patre pupillorum tutorem testamento datum esse: quia non apparet, de quo Titio testator senserit. Quo casu Paulus ait, non ius deficere, sed probationem: l. duo. 30. ff. de testam. tutela. Si autem neque maior, neque minor propositio, hoc est, neq; ius, neq; factum proposita actionis à reo negari potest: de distinctione aliqua cogitandum est, qua actio ista elidatur. Cuius loci argumenta proponuntur Inst. de exceptionibus, in prin. ubi Imp. Iustinianus: Sæpe (inquit) accidit, ut licet ipsa persecutio, qua actor experitur, iusta sit: tamen iniqua sit aduersus eum, cum quo agitur. Verbi gratia, si metu coactus, aut dolo inductus, aut errore lapsus stipulanti Titio promisisti, quod non debueras promittere: palàm est, iure ciuili te obligatum esse, & actio qua intenditur dare te oportere, efficax est: sed iniquum est, te condemnari. Ideoque datur tibi exceptio Quod metus causa, aut doli mali, aut in factum composita ad impugnandam actionem, &c.

Plura

Plura exempla ibidem sequuntur. Sed & aliud exemplum proponitur l. eum qui ita. 56. §. qui ita. ff. de verb. obligat. vbi Ulpianus: Is (inquit) qui usque ad calendas Ianuarias dari stipulatur; potest quidem etiam post calendas petere, sed exceptione pacti submouebitur. Porro huiusmodi exceptiones, quæ in distinguendo consistunt, & proprie à Iurisconsultis exceptiones (vt dixi) appellantur, nihil aliud sunt, quam conditiones iuris vel expressæ verbis legis, vel tacite ex mente legislatoris pendentes. Vnde l. exceptio. 22. ff. de exceptionibus Paulus: Exceptio (inquit) est conditio, quæ modò eximit reum damnatione, modò minuit damnationem. Sumuntur autem huiusmodi exceptiones, siue distinctiones, ex facti circumstantiis vsputa ex persona, re, causa, modo, loco, tempore, instrumento, antecedentibus, adiunctis & consequentibus. Ex hisce enim locis siue circumstantiis tum distinctiones iuris, tum presumptiones facti siue coniectura sumuntur. De presumptionibus facti siue coniecturis, quatenus ex his locis sumantur, infra in facti questione dicetur. Quod autem distinctiones iuris hinc sumantur, asserit Claudius Saturninus l. aut facta. 16. in princ. ff. de pœnis, dicens: Aut facta puniuntur, aut scripta, aut consilia. Sed hæc quatuor genera consideranda sunt septem modis: causa, persona, loco, tempore, qualitate, quantitate, euentu. Hisce concordat quod l. non omnes. §. in princ.

princ. ff. de re militari, Arrius Menander ait: Non omnes desertores similiter puniendos esse, sed haberi & ordinis & stipendiorum rationem, vel gradus militia, vel loci, vel muneris deserti, & antea acta vita. Sed & numeri, si solus, vel cum altero, vel cum pluribus deseruit, aliudve quod crimen desertioni adiunxerit: item temporis, quo in desertione fuerit, & eorum qua postea gesta fuerunt. Sed & si fuerit vltro reuersus, non cum necessitudine: non esse eiusdem sortis. Aliud exemplum proponitur l. at si quis. 14. §. hac actio. ff. de religiosis. vbi Vlpianus: Æquum (inquit) accipitur ex dignitate eius qui funeratus est, ex causa, ex tempore, ex bona fide, &c. Sed singulorum locorum sigillatim aliquot exempla ordine subiiciamus: valet enim hac res plurimum tum ad doctrinam, tum ad praxin siue vsu iuris.

A' persona facti.

A' persona itaq; facti exceptio sumitur aduersus testamentum quidem, eiusq; actionem, l. qui in potestate. 6. in prin. ff. qui testam. facere possunt. vbi Caius: Qui in potestate (inquit) parentis est, testamenti faciendi ius nō habet: adeo vt quamuis pater ei permittat, nihilo magis tamē iure testari possit. Sic aduersus fideicommissi petitionem ex persona fideicommittentis exceptio sumitur l. 2. ff. de leg. 1. vbi Vlpianus: Sciendum est (inquit) eos demū fideicommissum posse relinquere, qui testandi ius habent, aduersus pacta & trans.

& transactiones exceptio ex persona sumitur l. in-
 terpositas. 13. §. fin. C. de transactionibus vbi dicitur,
 Dubijs iuris non esse, dominos cum seruis suis paci-
 scientes, ex placitis teneri atq; obligari non posse. Ad-
 versus legis Aquiliae actionem ex persona dantis dam-
 num excipitur l. 5. §. & ideo. ff. ad l. Aquiliam. vbi
 Vlpianus: Quærius (inquit) si furiosus dam-
 num dederit, an legis Aquiliae actio sit? Et
 Pegasus negavit: quæ enim in eo culpa sit, qui
 suæ mentis non est? Et hoc verissimum est.
 Cessabit igitur Aquiliae actio. Sed et si infans
 damnum dederit, idem erit dicendum. Huius
 etiam loci est l. ferè. 108. ff. de reg. iuris. vbi Paulus:
 Ferè (inquit) in omnib. pœnalibus iudicijs &
 ætati & imprudentiæ succurritur. Huc pertinet
 illud Terentianum: Duo cum idem faciunt sape, vt
 possis dicere, Hoc licet impunè facere huic, illi non li-
 cet: non quod dissimilis res sit, sed quod is qui facit.
 Huc igitur spectat, quod l. non est. 136. ff. de reg. iuris,
 Iulianus ait, Non esse singulis concedendum, quod
 per magistratum publicè possit fieri. Planè persona
 (vt in d. l. aut facta, Claudius Saturninus ait) du-
 pliciter spectatur: eius qui fecit, & eius qui passus est.
 Aliter enim puniuntur ex iisdem facinoribus serui,
 quàm liberi: & aliter, qui quidquam in dominum pa-
 rentemve ausus est, quàm qui in extraneum: in ma-
 gistratum, quàm in priuatum. Huius loci est l. item
 apud Labeonem. 15. §. itaq; Prator. ff. de iniurijs. vbi
 Vlpianus: Si (inquit) infamatus sit seruus vel
 facto

facto aliquo, vel carmine scripto: puto causæ cognitionem Prætoris porrigendam & ad serui qualitatem. Etenim multum interest, qualis seruus sit, bonæ frugi, ordinarius, dispensator: an verò vulgaris, vel mediastinus, an qualis, qualis. Et quid si compeditus, vel malè notus, vel notæ extremæ? Habebit igitur Prætor rationem tam iniuriæ quæ admissa dicitur, quàm personæ serui, in quem admissa dicitur: & sic aut permittet, aut denegabit actionem. *Sed in contractibus consideratur persona tum eius qui cōtraxit, tum eius quoq; cum quo contraxit. Sic l. 8. §. sed & personarum. ff. de transactionibus, Vlpianus: Et personarum (inquit) contemplatio habenda est, hoc est, cuius vitæ sint hi quibus alimenta relicta sunt: utrum frugi vitæ, & qui aliàs sufficere sibi possint, an sequioris, qui de alimentis pendeant. In persona etiam eius, à quo alimenta relicta sunt, hæc erunt spectanda: in quibus facultatibus sit, cuius propositi, cuiusq; opinionis: tunc enim apparebit, nunquid circumuenire velit eum, cum quo transigit. Sane exceptionum, quæ à persona vel facientis vel patientis sumuntur, rot sunt genera, quor sunt loci personarum, quorum plerosq; supra exposuimus. Nam ut alia argumenta, ita quoque exceptiones personales ducuntur tum ex ijs quæ vel in animo vel in corpore sunt hominis, tum ex ijs etiam quæ*

2

sunt

sunt extra hominem, hoc est fortuna bonis malisque
 & à rebus gestis. Quae igitur supra in locis persona-
 rum dicta sunt, huc quoque possunt referri. Planè ha-
 rum exceptionum replicatio generalis hac est: Nisi
 errore communi pro habili sit reputatus, qui reuera
 fuit inhabilis. Quae replicatio approbatur & distin-
 guitur apud Gabriel. libr. 1. de probationibus, con-
 clusion. 8.

A re, in qua, vel circa quam
 factum est.

Rerum quoque varietas iuris varietatem intro-
 ducit, & excipiendi materiam suppeditat. Sunt au-
 tem res alia diuini iuris, alia humani: l. 1. in prin. ff.
 de rerum diuis. Diuini iuris sunt res sacra, sancta &
 religiosa. Humani iuris res aut publica sunt, aut
 priuata. Publica, quemadmodum & diuini iuris, res
 in nullius bonis esse videntur, d. l. 1. §. 1. Ex re igitur
 sumpta exceptio est aduersus stipulationem Inst. de
 inutilib. stipulationibus. §. idem iuris. vbi Imper.
 Iustinianus: Inutilis (inquit) erit stipulatio, si re
 sacram aut religiosam, quam humani iuris
 esse credebat: vel rem publicam, quae vñibus
 populi perpetuò exposita sit, vt forum vel
 theatrum: vel liberum hominem, quem ser-
 uum esse credebat, vel cuius commercium
 non habuerit: vel rem suam dari quis stipule-
 tur. Huius loci regula proponitur l. quod nullius.
 142. ff. de reg. iur. vbi Iulianus: Quod nullius (in-
 quit) esse potest, id vt alicuius fieret, nulla ob-
 liga-

ligatio valet efficere. *Priuata quoque res, quæ singulorum esse dicuntur, aut propria sunt, aut communes, aut aliena. Ex qua differentia exceptio sumitur aduersus actionem hypothecariam, l. 6. C. si res aliena pignori data sit. vbi dicitur: Seruiana actio declarat euidenter, iure pignoris teneri non posse, nisi quæ obligantis in bonis fuerint: & per alium rem alienam inuito domino pignori capi non posse, certissimum est: Huius etiam loci est l. neque pignus. 45. ff. de reg. iuris. vbi Caius: Neq; pignus (inquit) neq; depositum, neq; precarium, neq; emptio, neq; locatio rei suæ consistere potest. Item l. qui rem. 126. ff. eod. tit. vbi Paulus: Qui rem (inquit) alienam defendit, nunquam locuples habetur. Præterea quadam res corporales sunt, quadam incorporales: Instit. de reb. corporib. & incorp. in princ. Hinc exceptio sumitur aduersus vsucapionem l. seruus. 43. §. incorporales. ff. de adq. rerum dom. vbi Caius: Incorporales (inquit) res traditionem & vsucapionem non recipere, manifestum est. Diuiduntur in super res in mobiles & immobiles. Vnde excipitur aduersus interdictum Vnde vi, l. 1. §. illud vti que ff. de vi & vi armata. vbi Vlpianus: Illud (inquit) in dubium non venit, interdictum hoc ad res mobiles non pertinere, &c. Item aduersus interdictum Quod vi aut clam, l. 1. §. hoc interdictum. ff. quod vi aut clam. vbi idem Vlpianus: Hoc (inquit) interdictum ad ea sola opera pertinet,*

net, quæcunque in solo vi aut clàm facta fuerint. Sed & præter hæc plura sunt rerum accidentia, quæ excipiendi causam præstant. Nam hæc quoque pertinet d. l. aut facta. 16. §. quantitas. ff. de pœnis. vbi Claudius Saturninus: Quantitas (inquit) discernit furem ab abigeo: nam qui vnum suum subriperit, vt fur coarcebitur: qui gregem, vt abigeus. Item Institut. de inutilibus stipulat. in prin. vbi Imp. Iustinianus: Si quis (inquit) rem quæ in rerum natura non est, aut esse non potest, dari stipulatus fuerit: voluti Stichum, qui mortuus sit, quem viuere credebat: aut hypócentaurum, qui esse non possit: inutilis erit stipulatio. Sic etiam aduersus vsucapionem excipitur propter vitium rei, si res furtiua vel vi possessa sit. hæc enim impedit vsucapionem, Inst. de vsucap. §. furtiua. Sed & ex genere & qualitate facti in contractum vel vltimam voluntatem deducti exceptio sumpta, ad hunc locum rei pertinet. Itaq; huius loci est diuisio stipulationis, l. 2. in prin. ff. de verb. obligat. vbi Paulus: Stipulationū (inquit) quædam in dando, quædam in faciendo cōsistunt. Hinc excipitur aduersus actionem ex stipulatu, l. si stipuler. 35. in prin. ff. eod. tit. vbi idem Paulus: Si stipuler (inquit) vt id fiat, quod natura fieri non concedit: non magis obligatio consistit, quàm cum stipulor vt id detur, quod dari non potest. Huius igitur loci est l. impossibilem. 145. ff. de reg. iuris. vbi Celsus:

Impos-

Impossibilium (*inquit*) nulla obligatio est. *Item l. verum est. 31. ff. eod. tit. vbi Vlpianus: Verum est (inquit) neque pacta, neque stipulationes factum posse tollere. Quod enim impossibile est, neque pacto neque stipulatione potest comprehendi, ut utilem actionem, aut factum efficere possit. Item hoc pertinet l. ea qua. 177. ff. eod. tit. vbi idem Vlpianus: Ea (inquit) quæ dari impossibilia sunt, vel quæ in rerum natura non sunt, pro non adiectis habentur.*

A causa facti.

Sequitur causa facti, ex qua frequenter excipi solet. Alterum est defensionis genus (inquit Quintilianus lib. 7. Instit. orator. cap. 5.) in quo factum per se improbabile assumptis extrinsecus auxilijs tuemur: in quo genere fortissimum est, si crimen causa facti tuemur. Vlpianus quoque l. verum est. 40. ff. de furtis: Non (inquit) factum quæritur, sed causa faciendi. Et l. si quis. 41. §. fin. ff. ad l. Aquiliam, idem Vlpianus: Cum facto (inquit) etiam animam furis furtum exigit. Et l. qui iniuria. 55. in prin. ff. de furtis, Paulus: Maleficia (inquit) voluntas & propositum delinquentis distinguunt. Et l. respiciendum. 11. §. fin. ff. de penis, Martianus: Delinquunt (inquit) aut proposito, aut impetu, aut casu. Proposito delinquunt latrones, qui factionem habent. Impetu autem, cum per ebrietatem ad manus, vel ad ferrum venitur. Casu verò, cum in venando telum in

~ 3 feram

feram missum hominem interficit. Sed causarum species plures enumeravimus supra libr. prox. cap. De locis actionum. Huius autem generis exceptiones sunt exceptio doli mali, erroris & ignorantia, metus, necessitatis, iracundia, casus fortuiti, & alia plures. Huc itaque pertinet regula, quod nemi-
Reg. ni vel malicia sua lucrosa, vel simplicitas damnosa
 esse debeat: l. in prin. ff. de dolo malo, cuius exem-
 plum proponitur l. si quis. 36. §. si. de verb. oblig. vbi
 Vlpianus: Si quis (inquit) cum aliter convenisset eum obligari, aliter per machinationem obligatus est: erit quidem subtilitate iuris obstrictus, sed doli exceptione uti potest, qui enim per dolum obligatus est, competit ei exceptio. Idem est, etsi nullus dolus interces-
 serit stipulantis, sed ipsa res in se dolum habet. Cum enim quis petat ex ea stipulatione:
 11 hoc ipso dolo facit, quod petit. Erroris exceptio approbatur l. in omnibus. 56 ff. de action. & obligat. vbi Pomponius: In omnibus (aiunt) negocijs contrahendis, siue bonæ fidei sint, siue non sint, si error aliquis interuenerit, ut aliud sentiat, puta qui emit, aut qui conducit, aliud qui cum his contrahit: nihil valet quod actum est. Concordat l. in totum. 76. ff. de regul. iuris. vbi idem Pomponius: In totam (inquit) omnia quæ animi destinatione agenda sunt, non nisi vera & certa scientia perfici possunt. Et l. nihil. 116. in fine. ff. eod. tit. vbi Vlpianus: Non viden-

videntur (*inquit*) qui errant, consentire. Huius exemplum proponitur l. 9. in princ. ff. de contrah. empte. vbi idem Vlpianus: Si cum ego (*inquit*) me fundum emere putarem Cornelianum, tu mihi te vendere Sempronianum putasti: quia // in corpore dissensimus, emptio nulla est. Id est, si ego me Stichum, tu Pamphilum absentem vendere putasti. Nam cum in corpore dissentiamus, apparet nullam esse emptio- nem. Aliud exemplum proponitur l. matet. 19. ibi: nec enim. ff. de inoff. testam. vbi Paulus: Quæ (*in- quit*) ex testamento adijt, quod putabat va- lere, repudiare legitimam hæreditatem non videtur, quam nescit sibi deferri: cum & hi qui sciunt, ius suum, eligentes id quod pu- tant sibi competere, non amittant. Huc quoq, pertinet l. ferè. 108. ff. de reg. iuris. vbi Paulus: Ferè (*inquit*) in omnibus pœnalibus iudicijs, im- prudentiæ succurritur. Metus exceptio appro- batur edicto Pratoris l. 1. in princ. ff. quod metus cau- sa. vbi Prator ait: Quod metus causa gestum e- rit, ratum non habebò. Huc item pertinet regu- la l. nihil. 116. in princ. ff. de reg. iuris. vbi Vlpianus: Nihil (*inquit*) consensui tam contrarium est, qui & bonæ fidei iudicia sustinet, quam vis atque metus, quam comprobare contra bo- nos mores est. Necessitatis exceptio approbatur l. 4. ff. de regal. iurus. vbi Vlpianus: Velle (*inquit*) non creditur, qui obsequitur imperio patris,

vel domini. *Concordat l. is damnum 131. ff. eod. tit. vbi Iulianus*: Eius (inquit) nulla culpa est, cui parere necesse sit. *Cuius exemplum proponitur l. 11. §. si ff. de his qui notantur infamia, his verbis*: Excusatur qui iussu eius, in cuius potestate erat, duxerit uxorem intra tempus luctus: nam qui obtemperavit, venia dignus est. *Aliud exemplum proponitur l. non videntur. 127. in fine. ff. de reg. iuris. vbi Iulianus*: Qui iussu iudicis (inquit) facit, non videtur dolo malo facere: quia parere necesse habet. *Aliud exemplum habetur l. ad ea. 109. in princip. ff. eod. tit. vbi Vlpianus*: Ad ea (inquit) quae non habent atrocitatem facinoris, vel sceleris: in his ignoscitur servis, & vel dominis, vel his qui vice dominorum sunt (veluti tutoribus & curatoribus) obtemperauerint. *Huc quoque potest referri l. culpa. 50. ff. eod. tit. vbi idem Vlpianus*: Culpa (inquit) caret, qui scit, sed prohibere non potest. *Item l. nullum. 109. ff. eod. tit. vbi Paulus*: Nullum (inquit) crimen patitur is qui non prohibet, cum prohibere non possit. *Iracundia exceptio approbatur l. quidquid. 48. ff. eod. tit. vbi idem Paulus*: Quidquid (inquit) calore iracundiae vel sit, vel dicitur, non prius ratum est, quam perseverantia apparuerit iudicium animi fuisse. *Ideoque breui reuersa uxor nec diuertisse videtur. Casus fortuiti exceptio approbatur l. contractus. 23. in fine. ff. de reg. iuris. vbi Vlpianus*: Animalium (inquit)

(inquit) casus mortales quæ sine culpa accidunt: fugæ seruorum, qui custodiri non solent: rapinæ, tumultus, incendia, aquarum magnitudines, impetus prædonum à nullo præstantur. Huius exemplum proponitur l. 2. §. si eo. ff. de administ. rer. ad ciuitat. pertinet. vbi idem Vlpianus: Si (inquit) eo tempore, quo est nominatus, idoneus, postea lapsus facultatibus damnum debitis reipub. dederit: quia fortuitos casus nullum humanum consiliū prouidere potest, curator hoc nomine nihil præstare debet. Planè interdum & casus præstatur: puta, si vel culpa præcesserit: l. 5. §. sed interdum. ff. commodati. vel ita conuenerit, ut omne periculum præstaretur: d. l. 5. §. aut si hoc ab initio. vel res estimata data sit: l. 1. §. fin. ff. de estimatoria præscriptis verbis. vel qui exceptione proposita utitur, vi vel furto rem abstulit, vel dolo eam possidere desierit. de quibus cum alijs vide Digest. meor. libr. 48. cap. 19. Præter exceptiones hæcenas enumeratas & alia plures ex causa facti sumuntur. Nam hæc pertinet etiam l. qui sine. 63. ff. de reg. iur. vbi Iulianus: Qui (inquit) sine dolo malo ad iudicium prouocatur, non videtur moram facere. Et l. 2. §. si quis. ff. de doli mali except. vbi Vlpianus: Si quis (inquit) sine causa ab aliquo fuerit stipulatus, deinde ex ea stipulatione experiatur: exceptio utique doli mali ei nocebit. Item hæc pertinet exceptio, quod non animo contrahendi vel sti-

2 §

pulan-

pulandi sit factum : l. 3. §. non satis. ff. de actio. & oblig. & l. 7. §. quod ferè. ff. de pactis. Quod ex turpi causa contractum sit, vel libertatis oneranda causa. Inst. de inutil. stipul. §. quod turpi. l. qui oneranda. 32. ff. de operis libertorum. Sed & huc referri potest l. que dubitationis. 81. ff. de reg. iuris. de qua dictum supra in loco A ratione legis, reg. 4. Postremo aliud huius loci exemplum proponitur l. aut facta. 16. §. causa. ff. de pœnis, hisce verbis: Causa consideranda est, ut in verberibus, quæ impunita sunt à magistro illata vel parente: quoniã emendationis, non iniuriæ gratiã videntur adhiberi. Hac de causa facti.

A modo facti.

A modo quoque facti interdum sumuntur exceptiones, ut aduersus actionem iniuriarum, licet apud Labeonem. 15. §. itaque Prætor. ff. de iniurijs. vbi Ulpianus. Prætor (inquit) non ex omni causa iniuriarum iudicium serui nomine permittet. nam si leuiter percussus, vel leuiter ei maledictum sit: non dabit actionem. Aduersus instrumenta vel contractus excipitur, Si aliquid simulate conceptum vel gestum sit. de quo vide Digest. meor. lib. 7. c. 3. except. 13. Aduersus incesti crimen exceptio ex modo desumpta proponitur l. ult. ff. de ritu nuptiar. his verbis: Qui vel ex latere venientium vxorem duxerit quam votatur, vel ad finem quam impeditur: siquidem palam fecerit, lenius; si verò clam hoc commiserit, grauius

gravius punitur. Cuius diuersitatis illa ratio est, quòd palàm delinquentes, vt errantes à maiore pœna excusantur: clàm committentes, vt contumaces plectuntur. *Huic concordat l. si adulterinm. 38. §. 1. ff. de adulterijs. vbi Papinianus: Nonnunquam (inquit) & in marib. incesti crimina (quâquam grauiora sunt natura) humanius, quàm adulterij, solent tractari: si modò incestum per matrimonium illicitum cõtractum sit. Sic aduersus interdictum. Vnde vix ex modo excipitur l. 1. §. ad solam. ff. de vi & vi armata hie verbis: Ad solam atrocẽ vim pertinet hoc interdictũ. Hunc locum Claudius Saturninus à qualitate appellat d. l. aut facta. 16. §. qualitate. ff. de pœnis, dicens: Qualitate considerandũ crimen est, cum factum vel atrocius vel leuius est: vt furta manifesta à nec manifestis discerni solêt, rixæ à grassaturis, expilationes à furtis, à violentia petulantia. Sed & aliud exemplũ proponitur l. pupillus. 5. §. si. ff. de auctoritate tutor. vbi Vlpianus: Si quidẽ (inquit) emit tutor ipse palàm, dedit autẽ nomen non mala fide simpliciter (vt solent honestiores non pati nomina sua instrumẽtis inscribi) valet emptio. Quòd si callidè: idem erit, atque si per interpositam personam emisset. Porrò ad hunc locũ videtur pertinere exceptio ex specie facti sumpta: vt l. si quis uxori. 53. §. neq. verbo. ff. de furtis. vbi idem Vlpianus: Neque verbo (inquit) neq. scriptura*

ptura quis furtū facit: hoc enim iure vitimur,
 vt furtum sine contrectatione non fiat. Qua-
 re & opem ferre, vel consilium dare tunc no-
 cet, cum secuta contrectatio est. *Aliud exem-
 plum proponitur l. 1. §. sola. ff. eod. tit. vbi Paulus: So-
 la (inquit) cogitatio furti faciendi non facit
 furem. Ideoq; huc etiam pertinere videntur ea qua
 dicta sunt supra in loco A verbis legis, reg. 2. Sed &
 plures species modi enumerauimus supra lib. prox.
 in locis actionum. Secundum qua dies quoq; & cō-
 ditio contractibus vel alij dispositioni adiecta modū
 facit. Ideoq; huc etiam pertinere videtur l. actus. 77.
 ff. de reg. iur. vbi Pomponius: Actus (inquit) le-
 gitimi, qui non recipiunt diem vel conditio-
 nem: veluti emancipatio, acceptilatio, hære-
 ditatis aditio, serui optio, datio tutoris: in to-
 tum viciantur per temporis vel conditionis
 adiectionem. Exceptiones quoque ex turpi, im-
 possibili, vel alia simili conditione, qua actum vicia-
 re solet, desumpta ad hunc locum pertinere viden-
 tur. Quare huius loci exemplum est l. stipulatio. 61.
 ff. de verb. oblig. vbi Iulianus: Stipulatio (inquit)
 hoc modo concepta: Si hæredem me non
 feceris, tatum dare spondes? inutilis est: quia
 contra bonos mores est hæc stipulatio.*

A loco facti.

*Locus etiam facti excipiendi materiam suppedi-
 tat: vt aduersus actionem in factum de deiecto &
 effuso, ex loco in quem deiectum vel effusum est, ex-
 cipi-*

*capitur l. 1. §. ceterū. ff. de his qui deiecerint. vbi Vlpianus: Si (inquit) aliquando vulgus in illa via, in quam deiectum vel effusum est, non com-
 meabat, & tunc deiectum vel effusum sit, cū
 adhuc secreta loca essent. & modò cœpit co-
 meari: non debet hoc edicto teneri. Alia exce-
 ptio, desumpta ex loco in quem quis ad arbitrium
 vocatus est, aduersus pœnam compromissi, proponi-
 tur l. quid tamen. 21. §. sed et si. ff. de arbitris. vbi idē
 Vlpianus: Si (inquit) in aliquem locum inho-
 nestum arbiter adesse iusserit: puto in popi-
 nam, vel lupanarium: sine dubio impunè ei
 non parebitur. Alia exceptio aduersus sacrilegij
 accusationem, ex loco desumpta, proponitur d. l. aus
 facta. 16. §. locus. ff. de pœnis. vbi Claudius Saturni-
 nus: Locus (inquit) facit, vt idem vel furtū vel
 sacrilegium sit: & capite luendum, vel mino-
 re supplicio. Sic aduersus iudicari actionem exce-
 ptio, ex loco quo iudicatum est desumpta, proponi-
 tur l. 5. C. quomodo & quando iudex sententiam.
 vbi Imp. Philippus: Si (inquit) præses provin-
 ciæ, cum certum locum causæ cognoscendę
 dedisset, alibi per obreptionem aditus, sen-
 tētiā aduersus te absentem protulit: quod
 ita gestum est, ad effectum iuris spectare mi-
 nimè oportet. Similis exceptio habetur l. cū sen-
 tentiam. 6. C. de sententijs & interlocut. his verbis:
 Cum sententiam Præsidis irritam esse dicis,
 quòd non publicè, sed in secreto loco, offi-
 cio e-*

cio eius non præfente, fententiam fuam dixit: nullum tibi ex ijs quæ ab eo decreta funt, præiudicium generandum eſſe conſtat.

A tempore facti.

Quemadmodum aduerſus iudicati actionem ex loco quo iudicatum eſt, exceptio ſumitur, vt iam eſt oſtenſum: ita aduerſus eandem actionem ex tempore iudicati excipitur l. 6. ff. de ferijs. vbi Vlpian. ait: Quid ſi feriatis diebus fuerit iudicatum? lege cautum eſt, ne ijs diebus iudicium ſit, niſi ex voluntate partium: & ſi aliter aduerſus ea iudicium erit, ne quis iudicatum facere, neue ſoluere debeat: neu quis ad quem de ea rei in ius aditum erit, iudicatum facere cogat. Sic aduerſus actionem in factum de deiecto & effuſo, ex tempore quo deiectũ vel effuſum eſt, exceptio proponitur l. 6. §. Labeo. ff. de his qui deiecerint vel effuderint. Vbi Labeo ait, locum habere hoc edictum, ſi interdum deiectum ſit, non nocte. Aduerſus mandati actionem, ex tempore quo mandatum eſt, excipitur l. ſi verò. 12. §. ſi poſt creditam. ff. mandati. vbi Papinianus ait: Si poſt creditam pecuniã mandauero creditori credendam: nullum eſſe mandatum. Huius quoque loci eſt d. l. aut facta. 16. §. tempus. ff. de pœnis. vbi dicitur, Tempus diſcernere emanſorem à fugitiuo, & effractorem vel furem diurnũ à nocturno. Huc quoque pertinet l. quod quis. 188. ff. de reg. iur. vbi Paulus: Quod quis (inquit) dum ſeruus eſſet, egit: proficere libero facto

facto non potest. Planè hoc loco notanda est regula hæc, quod paria sint, aliquid ante, & in continenti post fieri. Turz. reg. 8.

Ab instrumento facti.

Instrumentorum nomine (Paulus l. 1. ff. de fide instrum. ait) ea omnia accipiènda, quibus causa instrui potest. Et ideo tam testimonia, quam persone instrumentorum loco habentur, Huius igitur loci exceptio est aduersus contractus l. contractus. 16. C. de fide instrum. vbi ex imperfecto instrumento contractus infirmatur. Similiter exceptio ex instrumento aduersus actionem empti & venditi proponitur Inst. de empt. & vendit. §. in ijs autem, talis scilicet: Si instrumenta emprionis fuissent conscripta, vel à contrahentibus subscripta, & omnibus partibus absoluta. Item aduersus fideicommissi petitionem exceptio ex hoc loco desumpta proponitur l. ex ea scriptura. 29. in prin ff. qui testamētum facere possunt. vbi Paulus ait: Ex ea scriptura, que ad testamentum faciendum parabatur, si nullo iure testamentum perfectum esset, nec ea, qua fideicommissorum verba haberent, peti posse. Item aduersus testamentum ex hoc loco exceptiones sumuntur, si signa testamento non sint imposita, vel ab ipsa testatore sint turbata, si testamentum à testibus non subscriptum, &c. de quibus vide Digestor. in eod. libr. 28. cap. 10. Sed & huius loci exceptiones sunt aduersus testamentum, qui sumuntur ex personis testium, si vel nō legitimus testium numerus interuen-

ueneris, vel testes non fuerint idonei: ut puta mulieres, impuberes, serui; &c. de quibus vide d. lib. 28. cap. 8. Quoniam autem oratio instrumentum dicitur, quo cogitata mentis nostra proferimus, ex verbis quoque exceptio desumpta huius loci videri potest: qualis fuit exceptio aduersus actionem ex stipulatu iure antiquo approbata, hac scilicet: Si solennibus verbis stipulatio facta esset, Inst. de verb. oblig. §. in hac re. Postremo aduersus exceptionem, qua vititur patronus interdicto Vnde vi à liberto conuentus, datur replicatio ex instrumento vis illata, l. 1. §. interdictum. ff. de vi & vi armata, his verbis: Aliter atque si vi armata vsus sit aduersus libertum patronus, vel aduersus liberos patrens: nam & hoc interdictum competit.

Ab antecedentibus.

Ab hoc loco sumitur exceptio aduersus actionem de dolo ratio: Nisi actor prior dolo egerit, l. si duo. 36. ff. de dolo malo. Vbi Martianus: Si duo (inquit) dolo malo fecerint, inuicem de dolo non agent. Et l. cum par. 196. ff. de reg. iuris, Vlpianus ait: Cum par delictum est duorum, semper oneratur petitor, & melior habetur possessoris causa: sicut fit, cum de dolo excipitur petitoris. Sic aduersus interdictum Vnde vi ex antecedentibus excipitur hoc modo: Si non reus ante ab actore esset deiectus, l. qui possessionem. 17. ff. de vi & vi armata. Vnde l. scientiam. 45. §. penult. ff. ad l. Aquilianam, Paulus: Vim (inquit) vi defendere omnes

omnes leges, omniaq; iura permittunt. *Huius etiam loci exceptio proponitur l. 1. §. fin. cum lege sequente. ff. ne quis eum qui in ius vocabitur. vbi Ulpianus: O filius (inquit) putat, locum huic edicto non esse, si persona quæ in ius vocari non potuit, exempta est: veluti parens, patronus, cæteræque personæ. Quæ sententia mihi videtur verior. Et sanè si deliquit qui vocat, non deliquit qui patronum vi exemit. Nam cum vterque contra edictum faciat, & libertus qui patronum vocat, & is qui patronum vi eximit: deteriore loco libertus est, qui in simili delicto petitoris partes sustinet. Eadem æquitas est in eo qui aliò, quàm quò debuerat, in ius vocabatur. Similiter aduersus legatari petitionem exceptio ab antecedentibus sumitur, si priusquam legatum relictum est, fuerit ademptum: nam hoc casu petenti legatum obstat exceptio ex l. si mihi. 1. 2. §. fin. ff. de leg. 1. vbi Pomponius: Interdum (inquit) in legatis non posterior, sed præcedens scriptura valet. nam si ita scripsero, Quod Titio infrà legauero, id nequè do, nequè lego: quod infrà legatum erit, non valebit. Aduersus rem quoque iudicatam exceptio ex antecedentibus sumitur hoc modo: Si causa condemnati antea non fuerit audita. Nam ita l. 1. in prin. ff. de requirendis reis. Martianus: Inaudita (inquit) causa quenquam damnari, æquitatis ratio non patitur. Similis exceptio proponitur*

A l. cum

l. cum hi. 8. §. si prator. ff. de transactionib. vbi Vlpianus: Si (inquit) Prætor aditus citra causæ cognitionem transigi permiserit, transactio nullius erit momenti: prætori enim ea res quærenda commissa est, non negligenda, nec donanda. Sed & si non de omnibus inquisierit, quæ oratio mandat, hoc est de causa, de modo, de personis transigentium: dicendum est, quamuis de quibusdam quæsierit, transactionem esse irritam. Sic aduersus actionem ex stipularu de euictione obijcitur exceptio ex antecedentibus, si ante euictionem venditori ab emptore non sit denunciatum: l. si fundo. 53. in fine. ff. de euictione.

Ab adiunctis.

Ab hoc loco exceptio sumitur aduersus actionem ex stipulatu talis: Si continuo actu, nullo alieno actu interueniente, stipulatio facta esset: l. cõtinuus. 137. in prin. ff. de verb. obligat. Similis exceptio testamento etiam eiusq; actioni obstat, l. heredes. 21. §. fin. ff. de testamentis. Sed & huius loci exceptio aduersus testamentum est, si heredes non palam dicantur esse ab ipso testatore nuncupati, vt ab ipsis testib. exaudiri potuerit: d. l. 21. in prins. Huc quoq; pertinet exceptio pacti conuenti, quæ obijcitur actioni ex empto, vendito, locato, cõducto, vel alij simili, quæ quid quod ipso iure in eam venire solet, petitur. hoc enim casu, si aliud in ipso contractu conuenerit, ex ipso pacto, quod interuenit, obstat exceptio: de qua dixi-

mus

mus supra inter exceptiones generales. Sed & hoc possunt non inepte referri ea qua supra in causa facti de dolo malo & errore interueniente diximus: item quoties ob aliquam solennitatem omissam actus impugnatur, quanquam etiam supra ad locum A parte hoc relatatum est, regul. 2. Est denique huius loci l. 1. C. de errore aduocat. vbi Imper. Alexander: Ea (inquit) quæ aduocati præsentibus ijs, quorum causæ aguntur, allegant, perinde habenda sunt, ac si ab ipsis dominis litium proferantur.

A consequentibus.

Loci à consequentibus regula prima hac est, Quod si in eum casum incideris obligatio, quo ab initio consistere non potuit, extinguatur. de qua re vide M. 1. C. lib. 12. cap. 6. except. 98. item lib. 16. cap. 3. except. 32. Altera regula est, Quod initio vitiosum est, tractu temporis conualescere non potest. de qua re vide M. 1. C. d. cap. 6. in fine, repl. generalis. Tertia regula est, quod posteriora derogant prioribus. Sic pactum prius eliditur per posterius, l. si vnus. 27. §. pactus. ff. de pactis. Sic posteriore testamento rumpitur prius: Inst. quibus modis test. infirmantur. §. posteriore. Sed & in legatis ac fideicommissis nouissima scriptura valent, & posteriores voluntates sunt firmiores: l. si mihi. 12. §. in legatis. ff. de legat. 1. & l. clari. 19. C. de fideicommissis. Ex consequentibus ergo sumitur exceptio hac: Si non postea aliud sit actum. Sed & aduersus iniuriarum actionē

*ex consequentibus excipitur l. sed si vnus. 17. §. si curat
ante. ff. de iniurijs. vbi Vlpianus : Si cum ante iu-
dicem (inquit) dominus verberandum seruū
exhibuerit, vt satis verberibus de eo fieret,
& erit factū arbitrato alicuius : postea actor
agere iniuriarum perseuerans non est audiē-
dus. Qui enim accepit satisfactionem, iniuriā
suam remisit. nam etsi nuda voluntate iniu-
riam remisit: indubitatè dicendum est, extin-
gui iniuriarum actionem non minus, quā
si tempore abolita fuerit iniuria. Sunt insuper
propositi loci à consequentibus exceptiones solu-
tionis, acceptilationis, nouationis, confusionis, in-
teritus, & alia plures, quibus obligatio ab initio v-
riliter constituta ex post facto fit irrita: quas Dige-
stor. meor. lib. 48. descripsi. item exceptio causa da-
ti non secuta vel finita, exceptio non numerata pe-
cunia, conditionis defectus, mandati reuocati, & a-
lia similes. Planè consequentia, ex quibus exceptio-
nes sumuntur, contingunt vel ipsi facto, ex quo actio
instituitur, tanquam toti: vel eius circumstantijs,
tanquam partibus. Ipsi facto contingunt, veluti pa-
cto, testamento vel legato priori posterius, mandati
reuocatio, societati contractæ renūciatio, &c. Cir-
cumstantijs facti contingunt, vt persona testatoris
capitis deminutio, memoria damnata, posthumi
adgnatio. Ipsi heredi instituto mutatio conditionis,
vt non sit amplius cum eo testamenti factio, ingra-
tudo, mors viuo testatore: de quibus vide Digest.
meor.*

meor. libr. 28. cap. 19. cum sequente. *Causa contractus contingit, si ea non fuerit secuta, vel fuerit finita: modo vel conditioni. si ea defecerit: rei in obligationem deducta vel testamento relicta interitus, & sic de alijs. Hac de loco à consequentibus.*

DE AMPLIFICATIONIBUS digressio.

Hactenus quatenus ex locis actionum peculiaribus, seu circumstantijs factorum exceptiones, siue distinctiones sumantur, exemplis ostensum est. Istitis autem circumstantijs tanquam locis actionum peculiaribus adiecimus supra ad finia quoque remedia, qua & ipsa excipiendi materiam solent suppeditare, ut ex ijs qua supra in loco Ab vltiore descriptione iuris proposita sunt, patet. Plane exceptiones, qua non sunt actionum vel causarum, sed regularum siue maximarum, quas supra proposuimus, non tam ex circumstantijs istis, quam ex alijs locis, quos supra descripsimus, sumuntur. Solet enim vnus loci regula per regulam alterius loci saepe distingui, vetuti regula hac, *Specialia generalibus inesse: de qua dictum est in loco A genere, reg. 1. distinguitur per regul. 2. loci specialis A ratione legis: scilicet, Cessante legis ratione, cessare legem. Nam cessante ratione generalis dispositionis in specie aliqua proposita, non amplius obtinet dicta regula, ut ostensum d. reg. 1. except. 8. Similiter regula hac, Quod exceptio firmet regulam in casibus non exceptis, de qua dictum est*

in d. loco speciali A ratione legis, reg. 2. distinguitur per reg. 6. loci A causa finalis: scilicet, Accessorium sequi naturam sui principalis: vt ostensum d. reg. 2. except. 2. Sic ergo exceptiones regularum siue maximarum non ex circumstantiis factorum, sed ex alijs locis & maximis sumuntur, & vna regula per alteram distinguitur. Porro antequam ad reliqua exceptionum genera transeamus, hic obiter notandum, quod ex circumstantiis factorum non solum exceptiones siue distinctiones iuris, vt haecenus ostensum est: item descriptiones actionum, vt supra lib. 1. diximus: item probationem siue praesumptiones facti, vt infra ostendetur, sumantur: sed etiam amplificationes & diminutiones apud Rhetores. Deminutio enim, qua factum eleuamus, quandam excipiendi speciem habet: ideoq; ex circumstantiis, quemadmodum exceptio sumitur. Amplificatio quoque, qua factum augemus, sumitur ex iisdem locis, exemplo Inst. de iniurijs. §. atrox. vbi Imper. Iustinianus: Atrox (inquit) iniuria aestimatur vel ex facto, veluti si quis ab alio vulneratus sit, vel fustibus caesus: vel ex loco, veluti si cui in theatro, vel in foro, vel in conspectu praetoris iniuria facta sit: vel ex persona, veluti si magistratus iniuriam passus fuerit, vel si senatori ab humili persona iniuria facta sit, aut parenti patronoue fiat à liberis vel libertis. Aliter enim senatoris & parentis patroniq; aliter extranei & humilis personae iniuria aestimatur.

tur. Nonnunquam & locus vulneris atrocē iniuriam facit: veluti si oculo quis percussus fuerit. *Concordat Inst. eod. tit. §. pœna. Vbi idem Imp.* Secundum (*inquit*) gradum dignitatis, vitæque honestatem crescit aut minuitur æstimationis iniuriæ. Qui gradus condemnationis & in seruili persona non immeritò seruatur, vt aliud in seruo actore, aliud in medij actus homine, aliud in vilissimo vel compedito ius æstimationis constituatur. *Sic etiam l. sed si vnus. 17. §. quadam. ff. de iniurijs, Vlpianus: Quædam (inquit) iniuriæ à liberis hominibus factæ leues & nullius momenti videntur: enimuerò à seruis graues sunt: crescit enim contumelia ex persona eius qui contumeliã fecit. Ex instrumento facti amplificatur l. 1. C. de maleficio & mathematicis, vbi Imper. Antoninus: Plus (inquit) est hominem extinguere veneno, quàm occidere gladio.*

DE ALTERO EXCEPTIO- num genere, quod sumitur ex re petita.

Hætenus de proximo exceptionum genere, quod scilicet sumitur ex causa actionis, & partim in negando, partim in distinguendo consistit, diximus: cuius generis exceptiones actionem in totum perimunt, reumq; damnatione eximunt, Id-
eòq; perpetua & peremptoria exceptiones in iure

A † vocan-

vocantur. Has autem quia non semper habere possumus proximum est, ut si quis destitutamur, eas quæramus, quæ damnationem minuunt, vel actionem differunt: cuiusmodi sunt eæ, quæ litæ à causa actionis ad alias eius, circumstantias transferunt. Ex istis eæ quidem, quæ ex re petita sumuntur, damnationem minuunt, & ipsa perpetuis exceptionibus connumerantur: reliquæ differunt actionem. Ex re autem petita excipitur, quoties reus conventus fatetur quidem debitum, negat tamen eam rem, quæ petitur, vel tantum talæ, quantum qualæ petitur, deberi. Quo casu sciendum, quid, quale & quantum in quamlibet actionem venias petendum: id quod scire nam actoris, quam rei conventi interest: quoniam in pœna tripli in actorem, qui plus petit, legis est constituta, Inst. de actionibus, §. si quis agens. & §. tripli verò. Definita autem est hæc quæstio passim in singulis actionum speciebus per certas regulas in meis Digestis, quod lectorem brevitatis causa remitto. Sed & hæc pertinent quæ de eo quod interest, de litis æstimatione, de usuris, de fructibus & accessionibus, de compensationibus, de in litem iurando, de eo quod reus facere potest, de quibus alijs quibusdam lib. 36. Digest. meor. habentur. Quibus omnibus diligenter perlectis, haud difficulter, quid, quale quantumve in quamlibet actionem venias, & quando ex re petita excipiendum sit, intelligi potest

DIALECTICA IVRIS. 377
DE TERTIO EXCEPTIO-
num genere, quod sumitur ex
persona actoris vel ac-
culatoris.

Super sunt adhuc septem exceptionum inuenien-
datum loci peculiare, ex quibus dilatoria exce-
ptiones sumuntur, scilicet persona actoris vel accu-
satoris, persona rei conuenti, persona procuratoris,
persona iudicis, locus item, modus & tempus actio-
nis: de quibus singulis, sed breuiter, ordine dicetur.
Persona igitur actoris vel accusatoris non raro ex-
cipiendi materiam suppeditat, quando scilicet ad
accusandum procedit, qui ad id habilis non est: vel is
agit, cui non competit actio. Qui autem ad accu-
sandum sint inhabiles, quibusue actio competat vel
non competat, patet tum ex generali, tum ex spe-
ciali accusationum & actionum tractatu. De ac-
cusationibus generaliter quidem tractatur libro 3.
Digestor. meorum, in cuius cap. 1. quest. 5. definitur,
quibus competant vel non competant accusationes.
Specialiter verò tractatur lib. 4. De actionibus gene-
raliter quidem differitur libr. 36. Digestor. meor. in
cuius cap. 5. proposita questio definitur. Specialiter
verò de his passim serè per omnes libros tractatur: in
quo speciali singularum actionum tractatu pecu-
liariter etiam actum est, quibus proposita actio
competat: ut non sit opus de hac re hic copiosius dif-
ferere. Planè interdum euenit, ut actori actio qui-
dem competat, ius tamen postulandi in iudicio non

competat: ut minori decem & septem annis, surdo qui prorsus non audit, & alijs quibusdam, qui enumerantur lib. 5. Digestor. meor. cap. 4. Huiusmodi igitur persona, si per se, non per procuratorem causam suam agant vel defendant, exceptione ex personis eorum desumpta repelli possunt. Sed & iudicis officio remouetur, quamuis aduersarius eos admittat. Sic exim l. 7. ff. de postulando, Caius: Quos (inquit) prohibet Prætor apud se postulare, omnimodo prohibet, etiam si aduersarius eos postulare patiatur.

DE QVARTO EXCEPTIO- num genere, quod sumitur ex per- sona rei conuenti.

EX persona quoq; rei conuenti sepe numero sumitur exceptio, quando scilicet reus fatetur quidem actori actionem competere, sed eam aduersus se competere negat. Cuius loci regula proponitur l. 1. C. ut nullus ex vicarijs, hisce verbis: Graue est non solum legibus, verum etiam æquitati naturali contrarium, pro alienis debitis alios molestari. Huc pertinent tituli iuris, Ne filius pro patre: Ne vxor pro marito, &c. Sed hunc locum tractaui passim in meis Digestis tum in generali, tum in speciali actionum tractatu, in questione hac: Aduersus quos competat actio? ex quibus huius generis exceptiones colligi possunt.

DE QUINTO EXCEPTIO-
num genere, quod sumitur ex per-
sona procuratoris.

Procuratoris quoque persona interdum exci-
piendi materiam suppeditat: puta si quis alie-
no nominegens mandatum non habeat, vel man-
datum quod habet, non sufficiat: vel causa talis sit,
quae per procuratorem agi non possit: vt sunt iudicia
publica, in quibus ipsius accusatoris praesentia re-
quiritur. De cuius generis exceptionibus tractaui
Digestorum meorum lib. 3. cap. 1. quest. 7. item lib.
5. cap. 5. cum duobus sequentibus: item lib. 36. cap. 7.
Postremò in quibusdam actionibus sub quaestione
hac: Per quos actio proposita competat?

DE SEXTO EXCEPTIO-
num genere, quod sumitur ex
persona iudicis.

Ex iudicis etiam persona sumitur exceptio, cum
vel tanquam suspectus iudex recusatur, vel fo-
rum eius declinatur: quarum illa quidem dicitur
recusatoria iudicis, hac autem fori praescriptio. e-
iusmodi exceptiones enumeraui & tractaui d. lib.
5. cap. 1. item lib. 6. necnon in quibusdam actio-
nibus sub quaestione hac: Vbi & apud
quem actio proposita com-
petat?

DE

num genere, quod sumitur ex loco actionis.

Locus actionis complectitur forum, in quo agitur. Vnde & fori præscriptio, de qua iam dixi, huc quoque referri potest. Sed & alia ratione ex loco actionis excipitur, ut quamuis iudex competens sit, & forum eius declinari non possit, tamen locus in quem reus in ius vocatur, tanquam inconueniens possit recusari. Sic l. 2. §. si tamen vel flumen. ff. si quis cautionibus iudicio sistendi causa, &c. Vlpianus: Si (inquit) vel flumen sic abundasset, ut impleset omnem locum, in quo sisti oportuit, vel aliqua fortuita calamitas eundem locum euertisset, vel præsentiam venienti periculosam fecisset: ex bono & æquo etiam hic exceptio reo accommodanda est. Huic concordat l. si locus. 59. ff. de iudicijs. vbi idem Vlpianus: Si locus (inquit) in iubendo iudicare non est comprehensus: videtur eo loco iudicare iussisse, quo solet iudicare sine incommodo litigantium. Aliud exemplum exceptionis à loco desumptæ proponitur l. quid tamen si de. 21. §. si arbiter. ff. de receptis arbitrjs. vbi idem Vlpianus: Si (inquit) arbiter iusserit, puta, in provincia adesse litigatores, cum Romæ esset in eum compromissum: verius est, eum locum compromisso inesse, de quo actum sit, cum compromitteretur, Impunè igitur ei non parebitur, si

tur, si alio loco adesse iusserit. Quod si non appareat, de quo loco actum sit: melius dicitur, eum locum contineri, ubi compromissum est. Aliud exemplum proponitur d. l. 21. §. *scilicet et si in aliquo.* de quo annotatum etiam supra cap. à loco facti. Ex his, quatenus ex loco actionis exceptio sumatur, intelligi potest.

DE OCTAVO EXCEPTIO- num genere, quod sumitur ex modo actionis.

Modum actionis hoc loco appellamus adiuncta actoris officia, quibus non prestitis actio illi denegatur: ut est inscribere in crimen, edere actionem, cauere de lite persequenda & intra duos menses contestanda, de calumnia iurare, & alia, quae tamen in generali actionum tractatu lib. 6. Digestor. meorum in singulis actionibus sub loco adiunctorum exposita sunt. Huc item pertinet exceptio inepti libelli, prohibita cumulationis actionum, item ineptae actionis, cuius exemplum habetur l. 1. §. *ideo autem.* ibi: *si autem ex locato.* ff. *si mensor falsum modum,* &c. cuius mentionem quoque fecimus supra eodem lib. cap. de actione inuenienda.

DE NONO EXCEPTIO- num genere, quod sumitur ex tempore actionis.

Postremò tempus quoque actionis sapissime exceptionem praeberet: cum vel ante, vel post tem-
pus,

pus, quo actio competit, agitur. Priore quidem casu dilatoria, posteriore verò peremptoria exceptio ex tempore actionis sumitur. Nam cum ante diem vel conditionem obligationis vel actionis existentem agitur, reo datur exceptio temporis dilatoria, qua ad tempus nocet: Institut. de exceptionibus. §. temporales. Huc igitur loco sciendum, quando qualibet actio competat. Quod in singulis actionum speciebus in meis Digestis sub quaestione hac, Quando competit actio? ostendi. In generali quoque actionum tractatu, nempe libr. 36. Digestor. meor. cap. 14. de eadem re actum est: vbi plures cause, ex quibus actio differri, & exceptio temporis dilatoria competere potest, enumeratae sunt. Quando verò tardius agitur, tempore quo actio competit elapso, datur exceptio temporis peremptoria, quam temporalem praescriptionem leges appellant. Quo loco sciendum, quamdiu qualibet actio competat: de quo tum in generali actionum tractatu, nempe d. lib. 36. cap. 15. tum in singulis actionibus sub quaestione, Quamdiu competit actio? tractatum est. Sed & huc pertinet, quòd criminalia quidem iudicia nò ultra bienniū, ciuilia verò non ultra triennium sint extendenda, de qua re actum lib 3. Digestor. meor. cap. 1. quaest. 9. reg. 1. & lib. 5. cap. 1. quaest. 3. Ex his patent exceptionum in causis latentium inueniendarum loci speciales. Si quis autem actionis instituta naturam, necnon causam propositam cum suis circumstantiis probe perspectam habuerit, & hanc cum illa con-

tule-

rulorit: vltro exceptiones illi occurrent. Quando enim ex ea causa agitur, ex qua non competit actio: vel quando is agit, cui ius ageudi non est: vel cum eo agitur, cum quo agi non debet: vel per eum, per quē: vel apud eum, apud quem agere non licet: vel quando non agitur conuenienti loco, modo vel tempore: vel deniq; quando id peritur, quod in actionem iura non venit. exceptioni locus est. quæ omnia natura actionis probe perspecta innotescunt. Natura vero cuiuslibet actionis non tam ex regulis generalibus, quàm ex legibus specialibus pendet, atq; ex Digestis meis (ni fallor) facile perspicitur potest.

DE REPLICATIONIBVS, duplicationibus, & sic deinceps inueniendis.

Quemadmodum exceptio argumentum est, quo refutatur seu excluditur actio: ita replicatio argumentum est, quo refutatur seu excluditur exceptio: duplicatio item argumentum est refutanda replicationis: triplicatio argumentum est elidenda duplicationis, & sic deinceps. quod Imper. Iustinianus haud obscuris verbis docet Instir. de replicationibus: Interdum (inquiens) euenit, vt exceptio, quæ prima facie iusta videtur, tamē iniquè noceat: quod cum accidit, alia allegatione opus est adiuuandi actoris gratia, quæ replicatio vocatur: quia per eam replicatur atq; resoluitur ius exceptionis, veluti cum

cum pactus est aliquis cum debitore suo, ne ab eo pecuniam petat, deinde postea in contrarium pacti sunt, id est, ut creditori peteré liceat: si creditor agat, & excipiat debitor, ut ita demum condemnetur, si non conuenierit, ne eam pecuniam creditor petat: nocet ei exceptio. Conuenit enim ita. Namq; nihilominus hoc verum manet, licet postea in contrarium pacti sunt. Sed quia iniquum est creditorem excludi, replicatio ei dabitur ex posteriore pacto conueno. Rursus interdum euenit, ut replicatio, quæ prima facie iusta est, iniquè noceat. quod cum accidit, alia allegatione opus est adiuuandi rei gratia, quæ duplicatio vocatur. Et si rursus ea prima facie iusta videatur, sed propter aliquam causam actori iniquè noceat: rursus alia allegatione opus est, qua actor adiuuetur, quæ dicitur triplicatio. Quarum omnium exceptionum usum interdum ulterius, quam diximus, varietas negotiorum introducit: quas omnes apertius ex Digest. latiore volum. facile est cognoscere. *Hactenus verba Imp. Iustin. quibus cõcordat l. 2. §. 1. ff. de excep. ubi Vlpian.* Replicationes (ait) nihil aliud sunt, quam exceptiones, & à parte actoris veniunt: quæ quidè ideo necessariæ sunt, ut exceptiones excludat. Sæper enim replicatio idcirco obijcitur, ut exceptionem oppugnet. *Subijcit ibi Vlpian.* Illud tenendum est, omnem excep-

ceptio-

ceptionem vel replicationem exclusoriam esse: exceptio actorem excludit, replicatio reum. Sed & contra replicationem duplicatio, & contra duplicationem solet dari triplicatio, & contra triplicationem rursus quadruplicatio: & ita deinceps multiplicantur nomina, dum aut reus, aut actor obijcit. *Paulus quoque l. exceptio. 22. ff. eod. tit.* Replicatio (inquit) est contraria exceptio, & quasi exceptionis exceptio. Ex his patet quod supra diximus, omnem replicationem, duplicationem, triplicationem, quemadmodum & exceptionem, confirmationis, non confirmationi speciem esse. Proinde non est alia replicationum quam exceptionum inveniendatum ratio. Exceptio enim iisdem locis & circumstantiis describitur, quibus & actio: puta causa, personis, re, tempore & modo. Estq; in omni exceptione causa consideranda, ex qua excipitur, item persona qua exceptionem obijcit, item persona cui obijcitur, necnon persona per quam obijcitur, seu reus defenditur, item tempus & modus quo exceptio obijcitur, postremo res qua in exceptionem deducitur. Persona tamen iudicis apud quem, & locus in quo exceptio obijcitur, replicandi materiam actori non suppeditat: nisi forte alio loco, vel apud alium iudicem, quam ad quem in ius vocatus est, reus causam suam defendere velit. Cuius enim in agendo actor obseruat arbitrium, eum habere & contra se iudicem in eodem negotio dedignari non debet: "

Confirmatio
spri.

l. 14, in fine. C. de sententijs & interlocut. Plane si reus in eum locum sui defendendi causa sit vocatus, in quem vel is, vel actor honestè venire non potest; actori replicatio deneganda non est, quamuis reus uenerit: l. quid tamen 21. §. vnde eleganter ff. de arbitris. Reliqui autem septem loci exceptionum in quarendis replicationibus probe sunt excutiendi. In primis causa ex qua excipitur, num causa ista vel ipso iure vel in facto deficiat, vel aliqua distinctione possit elidi. Quomodo enim exceptio, quo ad ipsam actionis causam responderetur, aut in negando, aut in distinguendo consistit, ut est ostensum: ita quoque replicatio, qua responderetur ad causam exceptionis, aut negat id quod in exceptione propositum est, aut distinguit. Sit exempli gratia Publiciana in rem actioni instituta exceptio dominij à reo opposita: qua reus se dominum dicit rei petita. Huius exceptionis forma talis est:

Dominus rei Publiciana in rem actione conuentus exceptione defenditur.

At reus rei, de qua queritur, dominus est. Ergo:

Reus publiciana conuentus exceptione defenditur. Actor replicando huius exceptionis, aut minorem propositionem negabit, aut distinguet. Nam maior propositio manifesti iuris est: l. penult. & ult. ff. de Publiciana in rem actione. Ideoque negari non debet. Si minorem negauerit, facti questio inde resultabit, utrum reus rei petita dominus sit, necne? cuius probatio ipsi reo incumbet. Distinguendo aduersus

versus exceptionem propositam Iulianus replicat l. si quis rem. 24. ff. de exceptione rei iudicatae, hoc modo, Si non esset iudicatum inter actorem & reum rem ipsius rei non esse. Verba Iuliani hac sunt: Si quis rem à non domino emerit, mox perente domino absolutus sit, deinde possessione amiserit, & à domino petierit: aduersus exceptionem hanc, Si non eius sit res: replicatione hac adiuuabitur, At si res iudicata non sit. Aliud exemplum replicationis, qua in distinguendo consistit, proponitur l. ult. §. item si mulier. ff. ad S. C. Velleianum. vbi Pomponius: Si mulier (inquit) creditori viri fundum vendiderit, & tradiderit ea conditione, vt emptor acceptam pecuniam viro referret: & huc fundum vendicat: exceptio quidem opponitur ei de re empti & tradita: sed replicabitur à muliere: At si ea venditio contra Senatusconsultum facta non esset. Aliud exemplum proponitur l. si vnus. 27. §. pactus. ff. de pactis. vbi Paulus: Pactus (inquit) ne peteret, postea conuenit vt peteret. prius pactum per posterius elidetur, non quidem ipso iure, sicut stipulatio tollitur per stipulationem, si hoc actum est: quia in stipulationibus ius continetur, in pactis factum versatur. Et ideo replicatione exceptio elidetur. Est denique huius loci exemplum replicatio culpa, qua vitur actor aduersus exceptionem hanc, Si dolo malo rei conuenti factum esset: At dolo

malo rei factum nõ est. Hoc enim casu in quibusdam
 causis & actionibus replicari potest hoc modo: At si
 culpa rei factum non esset. Quadam enim actiones
 & dolum & culpam rei conuenti recipiunt: l. con-
 tractus. 23. ff. de reg. iuris. Sed hætenus exempla
 replicationum, quæ in distinguendo consistunt, enu-
 merauimus. Locos, ex quibus huiusmodi distinc-
 tiones sumantur, supra in primo exceptionum genere
 proposuimus & exemplis declarauimus. Porro si
 causa exceptionis neq; negando repelli, neq; distin-
 guendo elidi potest, animaduertendum erit, num lit
 a causa exceptionis ad alias eius circumstantias
 transferri possit: excutiendaq; erunt ei qui repli-
 cationem querit, alie exceptionis circumstantia,
 atq; perpendendum, an etiam ei qui exceptionem
 obicit, ea iure competat: an aduersus actorem re-
 cte obijciatur: an res, de qua litigatur, in eam de-
 duci possit. Sic exceptio pacti conuenti de non pe-
 tendo regulariter non competit alij, quam qui pa-
 ctus est: nec aduersus alium, quam cum quo pactum
 est factum: nec in alia re, quam de qua pactum in-
 tercessit. Vnde d. l. si vnus. 27. §. ante omnia, Paulus:
 Ante omnia (inquit) animaduertendum est,
 ne conuentio in alia re facta, aut cum alia
 persona, in alia re, aliave persona noceat.
 Item l. cum queritur. 12. cum legibus sequentibus.
 ff. de except. rei iudicate, idem Paulus: Cum
 queritur (inquit) an hæc exceptio noceat,
 necne? inspiciendum est, an idem corpus sit,
 quanti-

quantitasque eadem, idem ius, & an eadem causa petendi, & an eadem conditio personarum; quæ nisi omnia concurrant, alia res est. Præterea non quivis procurator, per quem exceptio obijcitur, ad defendendum est idoneus; eademque exceptiones, quæ actoris procuratori obijci possunt, rei quoque procuratorem à defendendo repellunt. Tempus quoque exceptionis replicandi materiam suppeditat. Quamvis enim omnis exceptio perpetuam defendendi vim habeat, & dici solet, quæ temporaria sunt ad agendum, perpetua esse ad defendendum, l. purè mihi decem. §. §. fin. ff. de doli mali except. tamen interdum plurimum interest, utrum ante, an post litem contestatam exceptio opponatur. Nam, exceptiones dilatoria post litem contestatam frustra obijciuntur: l. si quis aduocat. 12. & l. vlt. C. de except. l. exceptio. 19. C. de probat. Sed & peremptoria exceptiones ante sententiã quidem quandoque obijci possunt: l. 4. & l. 8. C. d. ut. de except. Post sententiã verò latam, quæ transiit in rem iudicatam, amplius opponi nequeunt: l. 2. C. sententiã rescindi non posse. Quæ autem dilatoria, quæ peremptoria dicantur exceptiones, supra dictum est, de quibus ea re dicitur Instit. de except. §. perpetua, cum sequentibus. Præterea exceptio non numerata pecunia definitum tempus habet, scilicet biennium, intra quod nisi querela de non numerata pecunia fuerit proposita, exceptio ista postea fru-

stra opponitur : Inst. de literarum obligat. Sed & naufragij exceptio, nisi intra annum querela de naufragio proposita fuerit, atq; probata, postea non admittitur : l. 2. C. de naufragijs. Hæc atq; huiusmodi alia sunt exempla replicationum, quæ ex tempore exceptionis opposita sumuntur. Ex modo deniq; exceptionis opposita replicari potest. Nam vt sunt certa quædam actoris officia, quibus non prestitis, per exceptionem ab actione excluditur : ita quoque reo conuento nonnulla sunt à legibus iniuncta, quæ nisi præstiterit, exceptio eius replicatione submouebitur : veluti si iudicatum solui non satisfecerit : si de calumnia, petente actore, non iurauerit, &c. Ex his patet, eandem esse replicationum, quæ & exceptionum inueniendarum rationem. Nec aliud sentiendum de inuentione duplicationum, triplicationum, & sic deinceps. Cum enim hæc omnia sint causarum argumenta, quibus id quod ab aduersario propositum est, refutatur, & reuera nihil aliud sunt quam exceptiones : quemadmodum omnis confutatio, omnis item exceptio aut in negando argumento, quod ab aduersario propositum est, aut in distinguendo, aut deniq; in transferenda lite seu differenda consistit, vt ostendimus : ita etiam de huiusmodi confutationis & exceptionis speciebus sentiendum est. quoniam quod predicatur de genere, idem quoque (vt supra diximus) de specie predicabitur. Quæ admodum etiam facilis est inuentio exceptionis, si quis naturam propositæ actionis, & causam propositam

sciam cum suis circumstantiis probè perspectam habuerit, & hanc cum illa contulerit: ita quoque replicationis inuentio non est difficilis, si quis naturam exceptionis, eiusque causam cum suis circumstantiis cognitam habuerit, illasque inuicem cõtulerit. Quod similiter de inuentione duplicationis, triplicationis, & sic deinceps intelligi debet.

DE THESI SEV QVÆSTIONE iuris infinita disputanda.

HActenus quomodo hypothesis, seu causa vel questio iuris finita disputanda, & actiones, exceptiones, replicationes & alia huiusmodi causarum argumenta indaganda atque inuenienda sint, demonstratum est. Si autem eo modo in disputanda causa procedatur, peruenitur tandem ad questionem vel facti vel iuris infinitam, quam Rhetores *ut non* ~~statum seu constitutionem iuris consulti veteres litem contestatam appellat~~, quando scilicet ad id quod ab aduersario propositum est, non distinguendo, neque transferendo, sed negando respondetur. de qua re in libello meo De litem contestatione copiosius disserui. Iuris autem questio infinita, quæ ex hac causarum conflictione resultat, probationem seu confirmationem requirit, quæ in legum authoritate speciali, non in alijs argumentis consistat. Nã in huiusmodi questionibus de iure actionis, exceptionis, replicationis vel duplicationis controuertitur. Ius autem non ex regulis generalibus, sed ex lege speciali sumendum

est: l. 1. ibi: non ut ex regula. ff. de reg. iur. unde Paulus quoque l. 5. ff. de probationibus: Ab ea (inquit) parte, quæ dicit aduersarium suum aliquo iure prohibitum esse; specialiter lege vel constitutione id probari oportet. Item l. si vero, 64. §. de viro. ff. solut q. matrimonio, Vlpianus: In quibus (inquit) casibus lex deficit, non erit nec utilis actio danda. Hisce accedit quod Instit. de officio iudicis, in prin. Imper. Iustinianus ait: In primis illud obseruare iudicem debere, ne aliter iudicet, quàm legibus, aut constitutionibus, aut moribus proditum est. Sed & accedit l. 1. §. calumpniaribus. ff. ad S. C. Turpill. & l. ordine, 15. in prin. ff. ad municipalem. Quarum legum verba vide infra cap. prox. in princ. Ex quibus patet, iudico in iure actionum, exceptionum & replicationum definiendo non ad regulas generales, sed ad leges speciales respiciendum esse, neq; ab eo distinguendum, vbi non distinguat lex, neq; ex mense legis dubia exceptionem aduersus eam affingendam esse: sed potius verbis legis standum, & cum Imp. Iustiniano eritescendum esse sine lege loqui; Nouell. 6. 18. §. consideremus. Hinc Caius quoque l. de precio, 10. ff. de public. in rem act. De precio (inquit) soluto nihil exprimitur: unde potest coniectura capi, quasi nec sententia prætoris ea sit, vt requiratur, vtrum solutum sit precium; necne? Item l. 3. in fin. ff. de offic. præsidii, Paulus: Habet (inquit) interdum imperium & aduersus extraneos

traneos homines, si quid in aliū manu comiserint. Nam in mandatis Principum est, ut curet is qui prouincię præest, malis hominibus purgare prouinciam; nec distinguitur unde sint. *Deficiente ergo lege speciali, deficit actio, exceptio, replicatio, vel simile aliquod ius. tanquam causa deficiente effectus solet deficere. nec mirum: cum omnis actio simul & exceptio aut prætorio, aut ex simili iure descendere dicatur, Inst. de obligat. §. omnium autem; Instit. de actionibus. §. sed iste quidem; item Instit. de except. §. hac exempli ibi: quorum quedam. Huc certe diuisia excludit actiones & exceptiones ex rationibus sine argumentis pro cuiusque arbitrio excogitatas. Et sanè si non solum ex legibus, sed & ex rationibus siue regulis generalibus actiones & exceptiones in iudicijs sumerent liceret, sequeretur iam infinitum esse simul & incertum, sibiq; inuicem contrarium. Quia regula iura sunt infinita, & rationes rationibus infirmari possunt, multaq; probabilia (ut supra auctoritate Aristotelis probauimus) inter se contraria sunt. Proinde rectè Cicero lib. 1. de Oratore; In iure (inquit) civili docemur non infinitum, concertationumq; plenis disputationibus, sed auctoritate nutuq; legum. Actiones quoq; exceptiones, & replicationes, quamuis optimè rationibus introductæ sint, tamen non tam propter rationes, quam propter specialem legum auctoritatem, qua introductæ sunt, vim suam obtinent. Concordant proposiæ regulae ea que*

diximus supra in loco Aratione legis, reg. 1. except. 1. item reg. 2. except. 4. Accedit Francisc. Viu. lib. 1. com. opin. in verbo Casus, in prin. Planè habet etiam regula proposita suas exceptiones, ut quamvis deficiat lex specialis, tamen regulis generalibus in additionis vel exceptionis possit introduci. Harum prima hac est: Si imperatori vel alij, penes quem est legis condenda potestas, ita placuerit: nam huic soli licet leges extendere, & id quod legibus deest, sua auctoritate suppleret, per ea quae dicta sunt supra d. except. 1. item supra in loco A genere, reg. 1. except. 9. in fine. Unde & Imp. Iustinianus: Tam conditor (inquit) quam interpret legum solus Imperator iuste existimabitur: l. 11. §. cum igitur. C. de legibus. Huius exemplum proponitur l. 2. ff. de officio adfessoris. vbi Martianus: Infamea (inquit) licet non prohibeantur lege adfessoribus: attamen arbitrator (ut aliquo decreto principaliter refertur constitutum) non posse officio adfessoris fungi. In quaestionibus itaque iuris, deficientibus legibus, Imperator vel quis alius, penes quem legum ferendarum potestas est, à iudice consulendus est: ut probatur per ea quae proposita sunt d. except. 1. item lib. 7. Digestor. mear. cap. 10. in princip. Altera exceptio est: Nisi evidens sit aquitas vel mens legislatoris, qua nullam admittat dubitationem, volentis legem in vno casu latam, ad alium casum, de quo quaeritur, extendi, vel legem distingui; tunc enim admittenda est exceptio, re-

plica-

plicatio vel simile ius, quamuis verba legis defi-
 ciant. Sic enim l. etsi nihil. 143. ff. de regul. iuris;
 Marcellus: Etsi (inquit) nihil facile mutan-
 dum est ex solennibus, tñ vbi æquitas eui-
 dens poscit, subueniendum est. Huic concor-
 dat l. diuus. 8. ff. de in integr. restit. vbi diuus XII
 roninus Marco auito pratori de succurrendo ei qui
 absens rem amiserat, in hanc sententiam rescripsit:
 Etsi nihil facile mutandū est ex solennibus:
 tamen vbi æquitas euidentis poscit, subue-
 niendum est. Itaque si citatus non respon-
 dit, & ob hoc more solito pronuntiatum est:
 confessum autem pro tribunali te sedentem
 adiit: existimari potest non sua culpa, sed pa-
 tum exaudita voce præconis defuisse. Ideo-
 que restitui potest. Concordat item l. 2. ff. de
 constitutionibus principum. vbi Ulpianus: In re-
 bus (inquit) nouis constituendis euidentis
 subesse utilitas debet, vt recedatur ab eo iure,
 quod iamdiu æquum visum est. Sed & exem-
 plum proposita exceptionis habetur l. 2. §. quan-
 quam. ff. de aqua pluuia arcenda. cuius verba pro-
 posuimus supra in loco à repugnantibus, reg. 13. ex-
 cept. 6. Vt autem exceptioni proposita locus sit, eui-
 dentem aequitatem esse oportet, vel voluntatem le-
 gulatoris minimè dubiam. Cui concordat supra in
 loco à ratione legis, reg. 2. except. 4. Ista igitur æqui-
 tas, qua neq; scripta est, neq; per se euidentis, sed ar-
 gumentis colligitur, de qua adhuc dubitari possit,
 quales

quales sunt multa doctorum opiniones etiam quas vocant communes, in actionibus vel exceptionibus non aduersus leges introducendis, non est attendenda. Nam (vt eleganter Cicero lib. 1. Officiorum, cap. de iusticia. §. pratermittenda, in fine scribit) bene precipiunt, qui vetant quidquam agere, quod dubites equum sit, an iniuum. Aequitas enim licet ipsa per sese, dubitatio autem cogitationem significat iniuria. Sed & concordant ea que proposita sunt supra in loco A ratione legis, reg. 2. except.

- 1) 4. Tertia proposita regula exceptio est: Nisi lex expresse vel tacite ius arbitrio iudicis permittat. hoc enim casu licet iudici, deficientibus legibus, rationes probabiles vndeunque sumptas, necnon Doctorum opiniones sequi, vt aliquid probabiliter pro bono & equo decernas. De qua re dictum supra in loco A genere, reg. 1. except. 10. & dicentur plura infra lib. prox. cap. ult. Quarta exceptio est:
- 1) Nisi de voluntate disponentis volentis extendi constet. Francisc. Viu. lib. 1. com. opin. in verbo Casus, num. 2. & 3. Sed & plures proposita regula exceptiones vide d. reg. 1. item in loco A ratione legis, reg. 1. & 2. Hac de iuris questione infinita disputanda sine dicta.

DE FACTI QUÆSTIONE disputanda.

Facti quæstio ex arbitrio indicantis potius, quam ex certa legum auctoritate pendet. Sic enim

*l. 1. §. calumniatoribus. ff. ad S. C. Turpil. Papi-
niani* : Facti quidem quæstio (*inquit*) in ar-
bitrio est iudicantis : pœnæ verò persecutio
non eius voluntati mandatur, sed legis au-
thoritari reservatur. *Item l. ordine. 15. in prin. ff.
ad municipalem, Paulus* : Facti quidem quæstio
(*inquit*) est in potestate iudicantium, iuris
autem autoritas non est. *Hæc concordat l. 3.
§. eiusdem. ff. de testibus* : cuius verba proposuimus
*suprà cap. de exceptionibus aduersus regulas gene-
ralibus. in princ. Hinc etiam d. l. 3. §. 1. imp. Ha-
drianus Iunio Vato legato prouincie Cilicie escri-
psit, Eum qui iudicat, magis scire posse, quanta fi-
des habenda sit testibus* : Verba epistola hæc sunt :
Ta magis scire potes, quanta fides habenda
sit testibus; quin & cuius existimationis sint;
& qui simpliciter visi sunt dicere, vtrū vnum
eundemque & præmeditatum sermonem
attulerint : an ad eâ quæ interrogaueras, ex
tempore verisimilia responderint. *Sed plura
de hoc arbitrio iudicis dicentur infra lib. prox. cap.
vlt. Quoniam ergo facti quæstio magis ex arbitrio
iudicantis pendet : ad factum probandum non tam
legam autoritate est opus, quam alijs probationi-
bus, quæ sunt partim artificiales, partim inartifi-
ciales. Plus tamen virium habent argumenta ex
inartificialibus locis desumpta : vt sunt dicta testiū,)
instrumenta, confessio aduersarij spontanea vel vi
extorta, insurandum delatum, relatum, præstitum
vel*

Probab
89c

vel remissum, res iudicata: quorum nonnulla non solum vim probandi habent, sed etiam ius faciunt, ut in contrarium probatio non admittatur: veluti confessio aduersarij in iudicio facta, iusjurandum prestitum, vel remissum, res iudicata, de qua l. in-
genuum. 25. ff. de statu hominum, Vlpianus: In-
genuum (inquit) accipere debemus etiam
eum, de quo sententia lata est, quamuis fue-
rit libertinus: quia res iudicata pro veritate
accipitur. Sed de singulis hisce iam enumeratis
probationum speciebus vide mea Digesta, in qui-
bus omnia copiosius sunt tractata. Fama quoque ad
probandum factum saepe produci solet, qua & ipsa
inter probationes inartificiales numerari potest.
Hanc enim Cicero definit quasi multitudinis quod-
dam testimonium. Eam Vergilius lib. 4. Aeneidos
describit his versibus:

Fama malum, quo non aliud velocius ullum,

Mobilitate viget, viresque acquirit eundo,

Parua motu primo, mox sese attollit in auras,

Tam ficti, prauisque tenax, quam nuncia veri, &c.

Huic quandam probandi vim tribuit Imper. Ha-
drianus d. §. eiusdem, dicens: Sicut non semper,
ita saepe sine publicis monumentis cuiusque
rei veritas deprehenditur. aliàs numerus te-
stium, aliàs dignitas & auctoritas, aliàs ve-
luti consentiens fama confirmat rei, de qua
quæritur, fidem. Quatenus autem fama prober,
varie à Doctoribus disceptatur. Verùm hac res,
quemad-

quemadmodum & alia pleraq; probationum argu-
 menta, nullis certis legibus definiri potest, ideoq; ar-
 bitrio iudicis relinquenda est. Porro deficientibus
 probationibus in artificialibus, puta instrumentis,
 testibus & alijs iam enumeratis, tunc ad coniectu-
 ras & presumptiones respiciendum est, quæ sumuntur
 ex locis artificialibus, seu facti circumstantijs.
 Huiusmodi enim circumstantiæ aliàs ius demon-
 strant, ut supra in exceptionibus indagandis osten-
 dimus: aliàs facti probationem suppeditant, vel sal-
 tem presumptionem, exemplo l. si seruus plurium.
 50. §. fin. ff. de legat. 1. vbi Ulpianus: Si numerus
 (inquit) numerorum legatus sit, neq; appareat
 quales sint legati: ante omnia ipsius patris fa-
 miliæ consuetudo, deinde regionis, in qua
 versatus est, exquirenda est. Sed & mens pa-
 tris familiæ, & legatarij dignitas, & charitas,
 & necessitudo: item earum quæ præcedunt,
 vel quæ sequuntur, summarum scripta sunt
 spectanda. Sed singularum circumstantiarum,
 quatenus facti probationem vel presumptionem sup-
 peditant, aliquot exempla proponemus.

Ex persona facti.

A persona itaq; facti coniectura seu presumptio
 sumitur l. ult. in princ. ff. quod metus causa. vbi Ulpianus: Non est (inquit) verisimile, compulsus
 in vrbe iniquè indebitum soluisse eum, qui
 claræ dignitatem se habere prætetendat: cum
 potuerit is ius publicum inuocare, & adire
 aliquem

aliquem potestate præditum, qui utique vitæ
 eum pati prohibuisset. Sed huiusmodi præ-
 sumptioni debet apertissimas probationes
 violentiæ opponere. *Hic ex dignitate hominis*
vim passi sumitur præsumptio, & ex loco facti. Ali-
ud exemplum proponitur l. cum de indebito. 25.
§. si verò ab initio. ff. de probationibus. vbi Paulus:
 Qui soluit (*inquit*) nunquã ita resupinus est,
 vt facile suas pecunias iactet, & indebitas ef-
 fundat: & maximè si ipse, qui indebitas de-
 disse dicit, homo diligens est & studiosus pa-
 terfamiliãs, cuius personam incredibile est
 in eo aliquo facile errasse. *Aliud exemplum pro-*
ponitur d. l. 25. §. si autem is. Vbi idem Paulus: Si
 (*inquit*) is qui indebitum quæritur, vel pupil-
 lus, vel minor sit, vel mulier, vel fortè vir qui-
 dem perfectæ ætatis, sed miles, vel agricultor,
 & forensium rerum expertus, vel aliàs simpli-
 citate gaudens, & delidie deditus: tunc eum
 qui accepit pecunias, ostendere oportet be-
 ne eas accepisse, & debitas ei fuisse solutas.
Aliud exemplum proponitur l. non omnes. 3. §. de
barbaris. ff. de re militari. vbi Arrius Menander:
 A barbaris (*inquit*) remissos milites ita resti-
 tui oportere Hadrianus rescripsit, si proba-
 bunt se captos etiasse, non transfugisse. Sed
 licet hoc liquidò constare non possit, argu-
 mentis tamen cognoscendum est. Et si bo-
 nus miles antè existimatus fuit, propè est vt
 adfir-

adfirmationi eius credatur. Si emancipator, aut negligens suorum, aut segnis, aut extra contubernium agens : non credatur ei, si post multum temporis redijt. *Aliud exemplum argumenti à persona sumpti proponitur l. Aurelius. 29. §. Titius, in fine. ff. de liberat. legata. vbi Scauola: Præsumptio (inquit) propter naturalem affectionem facit omnia patri videri cōcessa : nisi aliud sensisse testatorem ab hæredibus probaretur. Aliud exemplum proponitur l. 3. in princ. ff. de testib. vbi Callistratus : Testium (inquit) fides diligenter examinanda est. Ideoq; in persona eorum exploranda erunt, in primis conditio cuiusq;, vtrū quis decurio, an plebeius sit : & an honestæ & inculpatae vitæ, an verò quis notatus & reprehensibilis : an locuples vel egenus sit, vt lucri causa quid facile admittat : vel an ei inimicus sit aduersus quem testimonium fert, vel amicus ei pro quo testimonium dat. Simile exemplum proponitur l. de minore. 10. §. plurimum. ibi : vel cuius existimationis. ff. de questionibus. cuius verba vide infra in loco Ab adiunctis. Aliud exemplum proponitur l. qui testamentum. 27. in fin. ff. de probationibus. vbi Scauola ait, Videri eo, quod legatarius plus capere non poterat, in fraudem legis quantitatem quasi debitam in testamento adiectam esse. Aliud exemplum habetur l. vlt. §. fin. C. ad S. C. Macedonianum. vbi Imp. Iustin. Ex præsumptione (inquit) omnis*

C miles

miles non creditur in aliud quicquam pecuniam accipere & expendere, nisi in causas castrenses. *Aliud exemplum proponitur l. in libera. 24 ff. de ritu nuptiar. vbi Modestinus*: In liberæ (inquit) mulieris consuetudine non concubinatus, sed nuptiæ intelligendæ sunt: si non corpore questum fecerit. *Aliud exemplum proponitur l. penult. in fine. ff. vnde cognati. Vbi Papinianus*: Verisimile (inquit) non videbatur, tam coniunctum consanguinei defuncti valetudinem ignorasse. *Aliud exemplum habetur l. meritò. 51. ff. pro socio. vbi Vlpianus*. Plerumque (inquit) credendum est, qui partis dominus est, cum iure potius suo uti, quam furti consilium inire. *Plura exempla vide supra in locis personarum specialibus.*

A persona quoque eius, per quem aliquid factum est, præsumptio sumi potest. Sic *l. pupillus. 5. §. sed si per. ff. de auctor. tutor. tutor qui rem pupilli palam emit, præsumitur bona fide emere*: si vero per interpositam personam emerit, præsumitur mala fides. Sic enim *d. §. sed si per, Vlpianus*: Si per interpositam (inquit) personam tutor rem pupilli emerit: in ea causa est, ut emptio nullius sit momenti, quia non bona fide videtur gessisse rem. Et ita est rescriptum à diuo Seuero & Antonino.

Ex re in qua & circa quam
factum est.

Huius loci præsumptio habetur l. ult. C. de hered. instit.

instat. vbi Imper. Iustinianus probaturus testato-
rem sciuisse, non errasse, argumentatur ex re, quam
ignorasse dicebatur, his verbis: Neque enim sic
homo supinus, imò magis stultus inuenitur,
vt suum nomen ignoret. Aliud exemplum pro-
ponitur l. omnes. 17. §. 1. ff. qua in fraudem credi-
tor. Vbi ex vniuersis bonis venditis, presumitur ven-
ditio in fraudem creditorũ facta. Aliud exemplum
proponitur l. sed etsi. 52. §. 1. ff. de iudicijs. vbi Vl-
pianus: Si libertis suis (inquit) tesseras fru-
mentarias emi voluerit: quamuis maior pars
hæreditatis in prouincia sit, tamen Romæ
debere fideicommissum solui, dicendum est:
cum appareat id testatorem sensisse ex gene-
re comparationis. Simile argumentum proponi-
tur ead. l. §. sed etsi. vbi idem Vlpianus: Verisimi-
le (ait) non est, testatorem, qui honorem ha-
bitum voluit his quibus reliquit, tam modi-
ca fideicommissa in prouincia præstari vo-
luisse. Huius etiam loci videtur esse l. nihil dolo.
171. ff. de reg. iuris. vbi Paulus: Nihil (inquit) dolo
creditor facit, qui suum recipit. Sed & ex re de-
sumptum argumentum videri potest, quod sumitur
ex genere facti, vel qualitate eius de quo quaritur.
Sic furtum, rapina, homicidium dolo presumitur
factum: quamuis in contractibus dolus non presu-
mat, nisi probetur. Sed eius plura exempla pro-
ponemus infra lib. prox. vbi de presumptionibus ex
professo agetur.

Ex causa facti.

Ab hoc loco sumitur coniectura, cum quis probaturus aliquem dolo carere, allegat iussu iudicis ab eo factum esse. Sic enim l. non videntur. 127. in fine. ff. de reg. iuris, Iulianus: Qui (inquit) iussu iudicis aliquid facit, non videtur dolo malo facere: quia parère necesse habet. Aliud exemplum proponitur l. qui in ius. 137. in fine. ff. eod. tit. vbi idem Iulianus: Nemo (inquit) videtur in dolo esse, qui ignorat causam, cur hõ debeat petere. Sed & plura huiusmodi exempla vide supra de exceptionibus inueniendis, in eodem loco A causa facti.

Ex loco facti.

Ab hoc loco sumitur coniectura l. cum in te. §. C. de donationibus ante nuptias. vbi Imp. Aurelianus: Cum in te (inquit) simplicem donationem dicas factam esse die nuptiarum, & in ambiguum possit venire, vtrum à sponso, an à marito donatum sit: sic distinguendum est, vt si in tua domo donum acceptum est, ante nuptias videatur facta esse donatio: quòd si penes se dedit spõsus, retrahi possit: vxor enim fuisset. Aliud exemplum proponitur l. Titia. 39. §. fin ff. de auro legato. vbi Scauola: Scia (inquit) testamento ita cauit: Ab hæredibus meis fieri volo iubeoq; signum Dei ex libris centum in illa sacra æde. Quæsitum est, cum in eo templo non nisi aut aurea, aut argentea tantum

tum sint dona: hæredes Sciaæ vtrum ex auro, an argento signum ponere compellèdi sunt, an æreum? respondi, secundum ea quæ proponerentur, argenteum ponendum. Præterea ex loco vulnus aliud censetur lethale, aliud non lethale: quod apertius est, quàm vt egeat probatione. Sed & huius loci est, quòd quando dubitatur quid actum sit, ad consuetudinem loci, in quo actum est, sit respiciendum: l. semper. 34. ff. de reg. iuris. vbi Vlpianus: Semper (inquit) in stipulationibus & in cæteris contractibus id sequimur quod actum est. Vnde si non patet quid actum sit: erit consequens, vt id sequamur, quod in regione, in qua actum est, frequentatur. Huic concordat l. cum de lanionis. 18. §. a sinam. ff. de instr. legato. vbi Pedius ait, Optimum esse, non propriam verborum significationem scrutari, sed in primis quid testator demonstrare voluerit: deinde in qua presumptione sint qui in quaqua regione commorantur. Aliud exemplum argumenti ex loco desumpti habetur l. generaliter. 24. §. quòd si legatū. vers. quis ergo statuet. ff. de fideicom. libertatib. vbi cum pluribus servis libertas testamento relicta esset, nec omnes manumitti possent, ex ordine scriptura colligitur, quæ magis testator manumitti voluerit. Planè ex loco siue ordine scriptura presumptio non sumitur, quæ iuri sit contraria: quod exceptionis loco notandum. Quæ exceptio approbatur l. 5. §. si. cum lege sequente. ff. de solutionibus. vbi Vlpianus:

Apud Marcellum (*inquit*) quaeritur, Si quis ita cauerit debitori, In sorte & in vsuras eius se accipere: vtrum pro rata & sortis & vsurarū decedat: an verò prius in vsuras, & si quid superest, in sortem. Sed ego non dubito, quin hæc cautio in sortem & in vsuras admittatur. sed prius in vsuras: tum demum si quid superfuerit, in sortem cedat. Nec enim ordo scripturæ spectatur, sed potius ex iure sumitur id quod agi videtur.

Ex tempore facti.

Ex hoc loco presumptio sumitur l. septimo. 12. ff. de statu hominum. vbi Paulus: Septimo (inquit) mense nasci perfectum partum, iam receptū est propter auctoritatē doctissimi viri Hippocratis. Et ideo credendum est, eum qui ex iustis nuptijs septimo mēse natus est, iustum filium esse. Aliud exemplum proponitur Nouell. c. 39. §. siquidē mulier. Vbi ea qua vndecimo mense post mortem mariti peperit, presumitur ex alio pregnans fuisse. Aliud exemplum proponitur l. vlt. in princ. ff. de manumissis testamento. vbi Iulianus ait, Libertatem qua in vltimum vita tempus conferatur, nullius momenti esse: cum testator impedienda magis, quàm danda libertatis gratia ita scripserit intelligatur.

Ex modo facti.

Huius loci presumptio proponitur l. vlt. ff. de ritu nuptiarum. Vbi ex eo quod palam deliquit, presumitur

mitur ignorantia : quòd clàm , prasumitur dolus. Verba posuimus supra , vbi de exceptionibus inueniendus tractatum est , A modo facti. Simile exemplum habetur l. non existimo. 53. in fine. ff. de administrat. tutor. vbi Triphoninus : Multum (inquit) refert , palàm aperteque debitorem se , vt extraneum quemlibet , faceret pupillo : an sub administratione tutelæ , pupillique utilitate latenter sua commoda pecunia pupilli iuaret. Hic palàm factum , prasumitur factū bona fide : clàm verò factum , signum doli est. Cui concordat l. 5. §. sed si per. ff. de author. tutor. de quo dictū etiam supra in loco Ex persona facti , in fine. Sed & concordat l. 3. §. si quis palàm. ff. de iure fisci. vbi Imp. Hadrianus rescripsit , in eo quod cuiusq; fidei palàm commissum esset , non esse existimandum fidem suam in fraudem legis accommodasse. Sic etiam qui fraude , non aperto Marte causam suam agit , prasumitur malam fouere causam , l. penult. in fine. C. de postulando . Vbi Imper. Gratianus : Si quis (inquit) ex litigatoribus detectus fuerit separatim tractasse cum plurimis , & aduersario tali fraude subtraxisse paris defensionis copiã : ostendet proculdubio , iniquam à se litem foueri. Huius etiam loci est c. qui contra. 82. de reg. iur. in 6. Huc isem potest referri argumentum ex conditione cōtractus sumptum. cuius exemplum proponitur l. non solum. 30. in fin. ff. de action. & obligat. vbi ex conditione impossibili cōtractui

adiecta presumitur, contractum non obligandi animo factum esse.

Ex instrumento facti.

Ex instrumento facti animus occidendi colligitur l. 1. §. diuus Hadrianus. ff. ad l. Cornel. de sicarijs. vbi Imp. Hadrianus rescripsit, Qui gladium strinxerit, & eo percusserit, indubitate occidendi animo id eum admisisse. Sed si clauis percussit, aut cucuma in rixa, quamuis ferro percusserit, tamen non occidendi animo: leniendam penam eius, qui in rixa casu magis, quam voluntate homicidium admisit.

Ex antecedentibus factum.

Ab hoc loco sumitur presumpcio l. cum de indebito. 25. in prim. ff. de probationib. vbi Paulus: Cum de indebito (inquit) quaeritur, quis probare debeat non fuisse debitum: res ita temperanda est, vt siquidem is qui accepisse dicitur rem vel pecuniam indebitam, hoc negauerit: & ipse qui dedit, legitimis probationibus solutionem adprobauerit: sine vlla distinctione ipsum qui negauit pecuniam sese accepisse (si vult audiri) compelli oportet ad probationes praestandas, quod pecuniam debitam acceperit. Per enim absurdum est, eum qui ab initio negauit pecuniam suscepisse, postquam fuerit conuictus accepisse, probationem non debiti ab aduersario exigere. Hic semel in mendacio deprehensus presumitur rursus mentiri, nisi probauerit. Cui concordat regula iuris

CANO-

canonici: Qui semel malus, semper praesumitur malus. Sed propositum exemplum videri potest magis ex consequentibus sumptum: solutionem enim factam secutum est. Simile exemplum proponitur Inst. de fideicommiss. hered. §. quod si is. Vbi Imper. Iustinianus: Si is (inquit) à quo relictum dicitur, postquam negauerat, confiteatur quidem aliquid à se relictum esse, sed ad legis subtilitatem decurrat: omnino soluere cogendus est. Sed & qui antea bonus existimatus est, etiam adhuc bonus praesumitur, nisi malus probetur, exemplo l. 5. §. à barbaris. ff. de re militari, cuius verba vide supra in loco Ex persona facti. Huc igitur referri etiam potest argumentum ab antea acta vita. Aliud exemplum proponitur l. Meuius. 68. in princ. ff. de leg. 2. vbi cum heres alicui fundi partem dimidiam ex causa legati deberet, & eidem fundum eundem legasset, praesumitur de altera parte, quam non debebat, sensisse. Sed haec videntur pertinere ad ea quae supra in loco A verbis legis, rog. 3. sunt dicta. Aliud exemplum habetur apud Baptist. à Villalob. in com. opin. in litera P. num. 344. in addit. Fichard. vbi ex praefatione colligitur finalis causa constitutionis. Est denique propositi loci regula haec: Ea quae in praefationibus conuenierint, etiam in sequenti contractu repetita praesumi. Quae regula approbatur l. Titia. 134. §. 1. ff. de verb. obligat. vbi Paulus: Plerumque (inquit) ea quae in praefationibus conuenisse concipiuntur, etiam in stipulationi-

tionibus repetita creduntur: sic tamē, vt non ex ea repetitione inutilis efficiatur stipulatio. Huius exemplum proponitur l. 4. in fin. ff. de pādū. vbi idem Paulus: Iuliano (inquit) placet cum conuenisset, vt donec vsuræ soluerentur, fors non peteretur, & stipulatio purè concepta fuisset: conditionē inesse stipulationi, atq; si hoc expressum fuisset. Plura de hac regula vido Digestor. meor. lib. 38. cap. 9. reg. 5. Huius etiam loci est argumentum à rubro ad nigrum, & contrā. de quo apud Baptist. à Villalob. in litera R. nu. 68. cum sequente. Sed & plura proposita regula exempla via de suprā in loco A genere, reg. 1. except. 3. & 4.

Ex adiuactis facti.

Huius loci exemplum proponitur l. transactionē. 35. C. de transactionib. vbi quia intēruenerint amici, prasumitur non metus causa transactionem factam esse. Aliud exemplum proponitur l. de minore. 10. §. plurimum. ff. de questionibus. vbi ex eo, quæ constantia, quæ trepidatione quid diceret, verum vel falsum dictum prasumitur. Huius item exemplum est, quod qui dilationibus subterfugit iudiciū, prasumatur malam fouere causam. c. 4. extra. de presumptionibus. Huius loci regula hac videri potest, Quod in ipso actu nominatim expressum non sit, pro omisso habendum esse, nec ad id voluntatem disponentis extendi posse, exemplo l. si verò. 64. §. de viro. ff. soluto matrimonio. vbi Vlpianus: De viro (inquit) hæredeq; eius lex tantum loquitur.

tur: de focero successoribusq; foceri nihil in lege scriptum est. Et hoc Labeo quasi omis- sum adnotat. Concordat l. de precio. 10. ff. de Pu- blic. in rem actione. cuius verba vide supra De thesi disputanda. Item concordat l. ex his. 34. in fin. ff. de excusat. tutor. vbi Paulus: Quem (inquit) testa- tor non dedit tutorem, eum voluisse tutelam administrare filij, dicere non possumus. Sed hac etiam referri possunt ad locum Ab auctoritate, vbi diximus etiam negativè ab auctoritate licere argumentari.

Ex consequentibus factum.

Ab hoc loco sumitur presumptio l. si hi qui. 34. C. de adulterijs, scilicet eos qui cum de adulterio ac- cusati atq; absoluti essent, postea matrimonium in- uicem contrahunt, reuera adulterium commisisse, atque inique absolutos esse. Sic l. 2. in fin. C. de adq. possessi. possessio emptori tradita presumitur ex ea, quòd sciente venditore & non contradicente em- ptor possederit. Sic l. 2. C. de his qua vi metusve cau- sa, presumitur volentem, non vi compulsam promi- sisse, qui postea non coactus soluit. Est deniq; huius loci regula, quòd consequentia declarèt antecedentia, per l. si seruus. 50. §. fin. ff. de leg. 1. cuius verba vi- de supra cap. De facti questione disputanda, in fine. Ratione huius regula clausula in fine adposita ad om- nia precedentia refertur. Quod approbatur & di- stinguitur apud Gabriel. lib. 6. de clausulis, consil. 9. Sed & de hac re vide supra locum Ab exceptione,

reg. 3.

reg. 3. item locum A genere, except. 5. Plura exempla horum locorum ex antecedentibus, adiunctis & consequentibus, vide supra in loco A contingentibus. Hac de locis facti questionis disputanda seu probanda specialibus sint dicta. Sed & probatur locis generalibus, quos supra enumerauimus. Sic questio hac, An hic qui heredem instituit sub hac conditione, Si sibi filius natus fuerit, usq; intra pubertatem decesserit, voluerit etiam non nato filio eundem heredem esse: probari potest à simili. L. 6. ff. de condit. causa dati. vbi is qui dotem pro muliere dans pactus est eam reddi soluto matrimonio, videtur etiam non secutus nuptijs dotem reddi pactus esse. Sed plura de hac re dicentur infra libro prox. vbi de presumptionibus agetur.

DIALE.

DIALECTICES
IVRIS CIVILIS

Liber tertius :

DE IVDICIO.

DE ARGUMENTA-
tionum formis.

QUOD EST QUAM de inuentione argu-
mentorum haecenus dictum est : de
iudicandi ratione nunc dicetur. Ap-
pellatur autem hac pars Dialectices
nextim siue iudicatiua, quod inuenta ex locis argu-
menta diiudicet. Hoc loco subtilitatibus Dialecti-
corum omisus, quemadmodum in inuentione factum
est, ita in iudicio quoque primùm quidem generalia
quaedam de iudicandi ratione praecepta proponemus:
hinc specialia, qua iudicem tum in facti, tum in iu-
ris quaestionibus tam finitis quàm infinitis cogno-
scendis atq; diiudicandis obseruare conuenit. Gene-
raliter ergo sciendum est, in argumentis propositis
diiudicandis rem probandam, & argumentum quo
probat, simul vna oratione comprehendi oportere:
quam nunc argumentationem, nunc argumen-
tationis formam appellant. Nam argumentatio est
oratio, qua inuentum argumentum rei proposita
accommodamus. Sic l. senatus. 43. ff. de legat. 1. res
probanda est : Ea quae haec post mortem testatoris
adibus

adibus iunxisset, non pertinere ad Senatusconsultum, quo ea qua adib. iuncta sunt, legari prohibentur. Argumentum quo id probatur, hoc est, quod Senatusconsultum de his caueat, qua legati & mortis tempore adibus iuncta essent. Qua duo completitur Paulus Iurisperitus tali forma: Senatus ea qua sunt adium, legari non permisit. Hac autem mortis tempore adium non fuerunt. Hares ergo a-
 ffirmationem prestabit. Quemadmodum ergo propositio constat subiecto & predicato, hoc est, ex eo de quo predicatur, & ex eo quod predicatur: ita argumentatio constat ex eo quod confirmatur, & ex eo quod confirmat: quorum illud propositio, hoc argumentum appellatur. Sanè argumentatio procedit vel ab vniuersali ad particulare, vel contrà à particulari ad vniuersale, vel ab vno particulari aut vniuersali ad aliud. Ab vniuersali ad particulare proceditur in loco à definitione ad definitum, à genere ad speciem, à differentia & proprio, à toto ad partem, à coniugatis, ab adiacentibus, ab actibus, à subiecto, à connexis, à causis ad effectus, & contrà ab effectis ad causas, à contingentibus, à nomine, necnon in loco ab authoritate & à qualitate sententia. A particulari ad vniuersale proceditur in loco à specie ad genus, à parte ad totum. Ab vno vniuersali aut particulari ad aliud proceditur in loco à comparatis, à simili, à dissimili, & à repugnantibus. quorum omnium exempla ex superioribus petere licet. Porro quanquam Dialectici plures
 & va.

& variis argumentationū species constituunt: nobis tamen eorum placet diuisio, qui duas tantum facimus: Syllogismum nimirum & Inductionem, quibus & alia subijci possunt, quemadmodum ex sequentibus patebit. In syllogismo quidem omnibus tribus iam dictis modis proceditur: in inductione autem non nisi secundo & tertio. Sic ab vniuersali ad particularem syllogismo proceditur l. contra. 29. & §. ex diuerso. ff. de pactis. vbi Caius sic argumentatur: Meliorem suam conditionem etiam sine tutoris auctoritate facere pupillo concessum est: At paciscendo ne à se petatur, meliorem suam conditionem facit: Ergo pacisci ne à se petatur, etiam sine tutoris auctoritate pupillo concessum est. Hic vniuersale est, Meliorem suam conditionem facere. Particulare est, Pacisci ne à se petatur. quorum illud in propositione, hoc in conclusione ponitur.

A particulari ad vniuersale syllogismo proceditur l. 1. §. nunquid ergo. ff. de postulando. vbi Vlpianus sic argumentatur: Appius Claudius magistratum gessit: Appius Claudius cecus fuit: Ergo cecus magistratum gerere potest. Hic particulare est Appius Claudius: vniuersale Cecus, quorum illud in propositione, hoc in conclusione ponitur.

Ab vno vniuersali ad aliud syllogismo proceditur l. 3. C. de quadriennij prescriptione. vbi Imp. Iustinianus à re fiscali ad rem Imperatoris priuatam argumentatur. Sic à particulari siue singulari vno ad aliud syllogismo argumentamur: veluti, Appius Claudius,

A. Hicubi
ad 1. 1.

Ab vno ad

Claudius, quamuis cecus fuerit, magistratum gessit. Ergo & Sempronius, quamuis cecus sit, gerere potest. licet hoc etiam ad inductionem referri possit, de qua nunc dicitur.

DE INDUCTIONE.

Inductio est argumentationis forma, qua à multis particularibus vel ad vniuersale, vel ad aliud particulare proceditur. A multis particularibus ad vniuersale argumentatur hac forma Vlpianus l. inrisgentium. 7. §. si paciscar. ff. de pactis, hisce verbis: Si paciscar ne iudicati, vel incensarum ædium agatur: hoc pactum valet. Si paciscar ne operis noui nunciatione exequar, siquidem ex re familiari operis noui nunciatio facta est, licet pacisci. Et de furto pacisci lex permittit. Si quis paciscatur, ne depositi agat, secundum Pomponium valet pactum. item si quis pactus sit, vt ex causa depositi omne periculum præstet: Pomponius ait, pactionem valere, nec quasi contra iuris formam factam non esse seruandam. Et in cæteris igitur omnibus ad edictum Prætoris pertinentibus, que non ad publicam læsionem, sed ad rem familiarem respiciunt, pacisci licet. Aliud exemplum inductionis proponitur l. homo liber. 54. §. item promittendo. ff. de adqu. rer. dominio. vbi Modestinus multis obligationum speciebus propositis, infert vniuersale, scilicet inter hominem libe-

liberum bona fide ab alio possessum, & eum à quo possideretur, obligationem consistere. Huius item exemplum est probatio consuetudinis, qua inducitur rebus aliquoties similiter iudicatis, ut quia ita inter Titium & Seium iudicatum fit, item postea in eodem casu similiter inter Manium & Sempronium, inter Archiasam & Septiciam: infertur idem iure consuetudinis in omnibus alijs similibus casibus obtinere. Sic enim l. man. Imp. 37. ff. de Legib. rescriptum est, Verum perpetuo similiter iudicatarum auctoritatem vim legis obtinere debere. Hac ratione videtur quoque inductam ius fideicommissorum, ut quia semel atque iterum fideicommissa in certis casibus rescriptis principalibus erant confirmata, tandem omnia fideicommissa pro iure haberi coeperunt. Instit. de fideicommiss. heredit. §. postea diuus.

Porro non solum affirmatiue, sed etiam negatiue inductio procedit: quam speciem inductionis enumerationem appellant. Vt puta ex l. neq. pignus. 45. ff. de reg. iuris sic argumentari licet: Neque pignus, neque depositum, neque precarium, neque emptio, neque locatio rei sua consistere potest: Ergo nullus contractus rei sua consistere potest.

A particulari ad aliud particulare inductio procedit l. ex maleficijs. 4. §. haeres. ff. de action. & obligat. ubi Caius: Haeres (inquit) qui legatum debet, neque ex contractu, neque ex maleficio obligatus esse intelligitur. Igitur ex quasi contractu erit obligatus. Aliud exemplum proponi-

D tur

Consuetudinis
& pluribus

De enumeratione.

tur l. 3. C. de apochis publicis. vbi tribus annis con-
 tinuis solutione facta, inducitur presumptio etiam
 precedentibus annis solutum esse. Huius etiam loci
 est, cum multis interrogationibus & responsionibus
 hinc inde factis, tandem aliquid simile infertur, de
 quo controuersia erat. Sic Aspasia loquitur cum v-
 xore Xenophontis in hac verba: Dic mihi queso Xe-
 nophontis vxor, si vicina tua melius habet aurum,
 quam tu habes, vtrum illius aurum, an tuum malis?
 Illius, inquit. Quid si vestem & ceterum ornamen-
 tum muliebri precij maioris habeat, quam tu ha-
 bes, vtrumue tuum, an illius malis? Illius vero, re-
 spondit. Age (inquit) si virum illa meliore habeat,
 quam tu habes, vtrumue tuum, an illius malis? His
 mulier erubuit. Est ergo huius inductionis forma
 talis: Vxor Xenophontis mauult aurum vicina, si
 melius sit, quam suum: mauult vestes & ornamen-
 ta muliebria vicina meliora, quam sua. Ergo etiam
 virum vicina meliorem mauult, quam suum.

De dilem-
 mate.

Præterea inductionis species videri potest id quod
 Dilemma vocant, quo duabus contrarijs speciebus
 vel qualitatibus propositis, atque ambabus appro-
 batis vel refutatis vniuersum affirmatur vel nega-
 tur. cuius exemplum proponitur l. i. §. quod igitur.
 ff. de vi armata. vbi Vlpianus probaturus dominum
 prestando factum seruorum suorum non grauari,
 hoc modo argumentatur: Aut peruenit aliquid ad
 dominum ex facto serui, & hoc restituendo libera-
 tur, nec in eo grauatur: aut non peruenit, & ipsum
 seruum

seruum noxa dedendo maleficij causa indemnia erit; nec in cograuabitur. Quod enim noxa dedere, compellitur, in damno non debet computare: cum seruus in hoc possit domini conditionem deteriores facere. Ergo dominus serui sui factum praestabit, et si non iussu eius deliquit, nec grauabitur hoc namine. Aliud exemplum proponitur apud Gellium libro 5a Noctium Atticarum, cap. 10, ubi Protagoras aduersus discipulum argumentatur hoc modo: Sive in causa obtinueris, sive non obtinueris, merces tibi de re debebitur, nam si obtinueris, ex sententia iudicis tibi debebitur: si non obtinueris, tunc quia conditio pacti existit, ex pacto tibi debebitur. Planè inductio infirmatur, si pars vel species aliqua fuerit omissa, seu in aliqua parte vel specie diuersam ostendatur. Vnde cum quidam parentibus non esse obtemperandum assererent, hoc dilemmate vsi: quia aut honesta aut turpia parentes imperarent. Si honestum imperarent, non quia parentes imperarent, sed quia id fieri ius esset, faciendum esse. Sin turpe imperarent, id faciendum non esse: quia iustum non esset. Ergo non esse necessum parentibus obsequi & parere. Huic argumentationi respondere potest, quod non sit sufficiens patrum sine specierum, qua imperari solent, enumeratio: cum quaedam sint aduicq̄, per se neque honesta, neque turpia: ut in militiam ire, rus colere, honores capessere, causas defendere, uxorem ducere, iussum proficisci, accersitum venire: in quibus,

Parentib.
obsequi

ad iussum

alijsq; similibus, parentibus est parendum. de qua
 re vide Gellium lib. 2. cap. 7. Similiter cum Biaz
 ita argumentatus esset: Neque formosam uxorem
 ducendam, ne quis haberet cum alijs communem,
 neque deformem, ne quis p^{ro}nam seu cruce[m] ha-
 beret. Ergo nullam uxorem ducendam, responsurus
 est, non esse sufficientem specierum seu qualitatum
 enumerationem: quoniam inter formosam & de-
 formem sit quaedam media forma, quam Statani
 vocant. de qua re vide eundem Gellium libro 7.
 cap. 11. Aliud exemplum non sufficientis specierum
 enumerationis proponitur l. filius 28. §. filius famili-
 lias. ff. de liberis & posthumis. ubi cum filius fami-
 lias habens filium in eiusdem patris potestate, de-
 stam^{er}am de castrensi peculio fecisset filio suo pra-
 terito, posteaq; mortuo patre, in cuius potestate am-
 bo tam testator quam filius eius fuerant, filius in po-
 testatem testatoris recidisset: non videbatur per huc
 casum rumpi testam^{er}am, hac inductione. Post te-
 stam^{er}entium factum neque testator adoptavit sibi fi-
 lium, neque filius ei natus est, neque filio subducto
 nepos de eo in potestatem testatoris recidit. Ergo
 testamentum quasi adgnatione posthumi ruptum
 non est. Haec enumerationem quasi minus sufficien-
 tem Triphoninus d. §. filius famili^{as}, respuit his vera-
 bis: Sed tamen in potestate sua habere coepit,
 quem non habebat. Plane saepe difficile est om-
 nes species vel exempla inducere: ideoq; consilio A-
 ristotelis singularium non est ignoranda similitudo

ei, qui probè inducere velit. Sunt tamen phrasæ seu *Singularis*
 clausulae generales, quibus in alijs idem esse vel fieri *liberè & igno*
 dicimus: quales sunt: Et sic in alijs: sic de simili- *da 2.*
 bus: neque dissimilia reperiuntur: nec quisquam
 est qui non hoc pacto fecerit: & alia, quæ pro re &
 loco accommodantur. Licet autem & ab ipso ad-
 uersario diuersum exigere: quod si non possit præ-
 stare, præsumptio pro nobis sit futura. Ideoq; quæ
 nis non sit sufficiens enumeratio, ut non necessario
 probet inductio: sæpe tamen probabilis est etiam
 imperfecta. Vnde exemplum quoq; inductionis spe- *De exēplo.*
 cies videri potest. Nihil enim aliud exemplum est;
 quàm imperfecta inductio: quemadmodū Enthymema
 est syllogismus imperfectus. Exemplum autē
 hoc loco est argumentandi forma, quæ ab indiui-
 duo seu singulari vno aut altero proceditur vel ad
 vniuersale, vel ad aliud singulare. Sic l. 4. in prin. ff.
 de re militari, Arrius Menander argumentatur, his
 verbis: Sylla & Cotta memorantur vno testiculo *ab uno ph*
 nati: Sylla & Cotta milites fuerunt: Ergo vno te- *lyri ad vit*
 sticulo nati iure militabunt. Hæc de inductione,
 eiusq; speciebus sint dicta.

DE SYLLOGISMO.

DE syllogismo altera argumentationis forma
 nunc nobis agendum est, & quidem copiosius.
 Est enim argumentatio omnium perfectissima, ad
 quæ reliquæ omnes reduci atq; examinari possunt.
 Syllogismus igitur est argumentatio trium termi-
 norum,

norum, quorum duo extremi accommodantur termino medio ita, ut si quidem utrisque conueniat cum illo, ipsis etiam inter sese conueniat. Sin verò alteri eorum non conueniat, tunc ne ipsi quidem inter se conuenire possint. Sit exempli gratia syllogismus ex 1 quaesitum. 60. ff. de re iudicata, talis:

Morbus fonticus diem iudicij differt.

At febris est morbus fonticus. Ergo:

Febris diem iudicij differt.

Hic tres sunt termini, quorum duo in conclusione ponuntur, & extremi appellantur: primus quidem Febris, alter Diē iudicij differre. Tertius terminus, quem & medium appellant, est Morbus fonticus, qui conclusionem non ingreditur; in quo duo extremi termini conueniunt. Nam & morbus fonticus diem iudicij differre dicitur: & febris morbus fonticus est. Terminus autē iste medius nihil aliud est, quam argumentum, siue propositionis vel conclusionis ratio. Aliud exemplum syllogismi, in quo terminus medius alteri extremorum non conuenit, proponitur l. 3. ff. de sepulchro violato. Est autem talis:

Cuius dolo malo sepulchrum violatum esse dicitur, in eum Sepulchri violati actio datur.

At impuberes, & omnes qui non violandi animo sepulchrum violant, dolo malo carent. Ergo:

In impuberes, & omnes qui non violandi animo sepulchrū violant, sepulchri violati actio non datur.

Hic maius extremum, quod est Sepulchri violati actionem dari: & minus extremū, quod est, Impuberes

beres & omnes qui non violandi animo sepulchrum violant: non conveniunt in medio termino, qui est Dolo malo sepulchrum violare. Ergo nec ipsa inter se convenire possunt. Ex his quid syllogismus sit patet, nec non quae sint eius partes. videlicet maius & minus extremum, item medium: item tres propositiones, quarum prima propositio maior dicitur, altera minor, tertia conclusio.

Maig & omnia
Johnson n. 3
miser medi
termino, l.
gremiat

Sape tamen maior vel minor propositio solet omitteri, quo casu enthymema dicitur. Nam enthymema nihil aliud est, quam syllogismus imperfectus, in quo alterutra propositionum, vel maior, vel minor deest. Maior omissa est l. eum qui. 8. in prin. ff. de Publicana in rem actione. ubi Marcellus ait, Eum qui a furioso ignoras eum furere emit, posse vsucapere: = Ergo & Publicanā habere. Maior deest hac: Qui nung, potest vsucapere, Publicanam habet. Minor propositio omittitur l. continuus. 137. §. 1. ff. de verb. obligat. ubi Venuleius ita argumentatur: Stipulations, quae utriusq; cōsensu nō fit, nihil agitur. Ergo si hominem stipulatus sim, & ego de alio sensero, tu de alio: nihil agitur. Deest minor propositio hac: Ad hominis stipulatio, in qua ego de alio sensero, tu de alio, utriusq; consensu non fit. Quae si addatur, perfectus erit syllogismus. Non solum autem maior vel minor propositio, sed conclusio etiam non raro solet omitti. veluti l. adpriumus. 14. §. 1. ff. de ritu nuptiarū. ubi Paulus: In contrahendis (inquit) matrimonijs naturate ius, & pudor inspiciens

De enthymemate.

ut magis p
publicana

dus est. Contra pudorem autem est, filiam
 suam vxorem ducere. *Conclusio est omissa hac 2*
Igitur filiam suam vxorem ducere non licet. Item
omittitur conclusio l. eleganter Pomponius 23. §. si
quis post ff. de condict. indebiti. vbi Vlpianus: Re-
peti (ait) non solet, quod ob causam datum
est, causa secuta. Sed hic non videtur causa
secuta, cum transactioni non stetur. Sed huius
generis exempla sunt infinita, in quibus vel maior,
vel minor propositio, vel conclusio deest. Interdum
vnica tantum propositio pro tota ponitur argumē-
tatione. veluti cum agenti ex stipulatu obicitur
exceptio hac: Sed metus causa promissum est. Nam
sylogismus perfectus est: Quod metus causa gestum
est, ratum non est: At hoc casu metus causa promissa
sum est: Ergo hoc casu promissum ratum non est.
At ceteris propositionibus omissis, sola minor propo-
sitio ponitur. Interdum etiam loco propositionis o-
missa ratio eius poni solet. veluti si in sylogismo
iam proposito, loco maioris ratio eius subiciatur ta-
lis: Nihil consensui tam contrarium est, quam vis
atq; metus: At metus causa promissum est: Ergo
promissum ratum non est. Quinimo ipse quoq; ordo
propositionum non raro solet inuerti, vt vel minor
propositio ante maiorem ponatur, vel conclusio
praponatur. Sic l. vlt. ff. de instrum. legato, perfectus
quidem sylogismus ponitur, sed inuersus prapositae
conclusioni, deinde subiecta minor, postremo loco
maior. Est enim sylogismus talis:

Instru-

Instrumentum cuiusq; rei necesse est alterius generis esse, atq; ea cuius instrumentum est.

At scapha nō est alterius generis atq; nauis. Ergo: Scapha instrumentum nauis non est.

Quam formam Paulus inuertit, dicens: Scapha nauis non est instrumentum nauis. Ex enim mediocritate, non genere ab ea differt. Instrumentum autem cuiusq; rei necesse est alterius generis esse, atque ea cuius sit. Simile exemplum proponitur l. sacra. 9. §. propriē. ff. de rer. diuis. vbi Ulpianus: Leges (inquit) sanctæ sunt. Sanctione enim quadam subnixæ sunt, Quod autem sanctione quadam subnixum est, id sanctum est, et si Deo non sit consecratum. Aliud exemplum, in quo preposita conclusione, subicitur maior propositio, postremo loca minor, habetur l. si filius familiæ. 14. ff. si certum petatur. vbi idem Ulpianus: Si (inquit) filius familiæ contra senatusconsultum mutatus pecuniam soluerit, & numi à creditore fuerint consumpti; Marcellus ait, cessare repetitionem. Quoniam toties conditio datur, quoties ex ea causa numerati sunt, ex qua actio esse potuisset, si dominium ad accipientem transisset. In proposito autem nō esse. Ex his patet, ordinem syllogismorum sepe numero inuerti. Est enim infantia simul & fallidus, velle in dicendo & scribendo ordinem argumentationum vsquequaque obseruare. In iudicando tamen, quo certius de argumentis obscuris dīdicari

D 2 possit.

possit, ordo syllogismi rectus negligi non debet. Illud insuper hoc loco notandum, quod quidam plures quam tres syllogismorum partes seu propositiones constituent. Nam quando alterutri propositionum ratio subiecta est, quatuor: quod si utriq^{ue}, ratio subiecta fuerit, quinque partes syllogismi constituent. Sit exemplum l. lecta est. 40. ff. si certum petatur. Vbi cum quis ex certo die usuras menstruas esse stipulatus, & in continenti pactus esset ex sorte menstruos denarios trecentos reddi: Paulus probaturus non ex die, in quem usurarum stipulatio facta esset, usuras currere, sed ex singulis mensibus prateritis, quibus trecenta sortis ex pacto non essent soluta: vertitur tali syllogismo.

Quamdiu sortem petenti obstat exceptio, usura non currunt. Hac est maior propositio: cui secundo loco subijtitur ratio talis:

Quia quamdiu sortem petenti obstat exceptio, mora non committitur. Tertio loco subijtitur minor propositio hac:

Sed ante menses, quibus sortem solui convenit, exactos sortem petenti obstat exceptio. Huic quarto loco subijci potest ratio talis:

Quia ante diem solui quidem, non autem peti sortem potest. Quinto loco addi potest conclusio talis:

Ergo ante menses, quibus sortem solui convenit, exactos usura non currunt.

Huiusmodi rationibus computatis nonnulli nunc quatuor, nunc quinq^{ue}, syllogismorum partes constituent.

tūunt. Sed si vera est eorum sententia, interdum septem, interdum nouem, interdum etiam plures syllogismi partes erunt. Quid enim si singulae rationes adiecta in argumentationū formam redigantur. vtpura ratio maioris iam proposita hoc modo:

Mora non commissa, vsura non currunt.

At quamdiu sortem petenti obstat exceptio, mora non committitur. Ergo:

Quamdiu sortem petenti obstat exceptio, vsura non currunt.

Certè hanc rationem tribus propositionibus siue partibus constare nemo negauerit: quibus computatis, principalis syllogismi septē erunt partes. Quid si ad maiorem vel minorem confirmandam nō vna, sed plures adducantur rationes? nimirū tot erunt syllogismi partes dicēda, quot sunt singularū rationū in argumentationis formā redactarū partes. Vniuersa ferè oratio pro Milone consistit in hoc syllogismo:

Vim vi repellere licet.

Milo vim vim vi repulit. Ergo:

Milo, quod licuit, fecit. Et per consequens, homicidij pœna non tenetur.

Omnia argumenta, quibus ad hunc syllogismum confirmandū Cicero utitur, cum suis probationib. partes syllogismi principalis dicere, valde est absurdum. Mihi ergo huiusmodi rationes, quæ syllogismo confirmandis adijciuntur, non magis partes syllogismorum, quibus adijciuntur, videntur, quàm vestes, caretæq; manimētâ, quibus aduersus frigus & aliâ vim

exter-

externam corpus defenditur, corporis partes dicuntur. Censeo itaq^{ue}, perfecti syllogismi nã plures quã tres partes siue propositiones constituendas esse: quamvis copiosius interdum alijs argumentis adhibitis tractari possit. Plurẽ species ac forma syllogismorum plures sunt, & diuisiones variae, ex quibus duas tantum diuisiones tanquam cognitũ magis necessarias seligemus, quas cum suis speciebus ac membris ordine explicabimus. Qui ceteras curiosus desiderauerit, Dialecticos consulere potest.

DE SYLLOGISMO

Categorico.

Sit ergo prima syllogismorum diuisio hac, quodã alius est *Categoricus*, alius *Hypotheticus*. *Categoricus* syllogismus est, qui ex propositionibus categoricis constat: *hypotheticus*, qui constat ex propositionibus hypotheticis. *Qua autem propositio categorica dicatur, qua hypothetica, dictum supra lib. 1. cap. De composito themate seu propositione, in fine.* Ex quibus patet, categoricam dici eam qua pura est, nulla conditione adiecta, quam aliã simplicem vocant: hypotheticam uerò dici eam, cui conditio adiecta sit, qua ex duabus categoricis propositionibus constat: ideoq^{ue} coniuncta aliã solet appellari. Sic simplex, pura vel categorica propositio est: Titio fundus Sæpronianus legatus est, item hac: Titius heredi decem dabit. *Qua dua propositiones si coniungantur, hypothetica erit propositio talis: Si Titius*

tius

*Titius heredi decem dederit, fundus Sempronianus ei
erit legatus. Categoricalis igitur syllogismus est:*

Legatum ab herede est præstandum.

Titio fundus Sempronianus legatus est. Ergo

*Fundus Sempronianus Titio ab herede est præ
standus.*

Hypotheticus syllogismus hic est:

*Si Titius heredi decem dederit, fundus Sempro-
nianus ei erit legatus.*

Sed Titius heredi decem non dedit. Ergo:

*Fundus Sempronianus ei non est legatus, vel ex
causa legati non præstandus.*

Porro categoricalis syllogismus iuxta quadruplicem
medij termini collocationem quadruplex est. Nam
medium aut in maiore propositione subiectum est,
& in minore predicatum: quo casu syllogismus di-
citur prima figura, cuius generis syllogismi omnium
perfectissimi sunt, ad quos alij tanquam minus per-
fecti solent reduci: aut contra medium in maiore
propositione predicatum est, & in minore subiectum:
& syllogismus dicitur quarta figura: aut medium
in utraq; propositione predicatum est: & dicitur
syllogismus secunda figura. aut denique in utraque
propositione subiectum est: & dicitur syllogismus
tertia figura. Syllogismus itaque prima figura hoc
proprium habet, quod medium in maiore propo-
sitione subiecti, & in minore predicati loco ponatur:
ut in exemplo iam proposito, in quo Legatum medi-
um est, de quo in maiore propositione predicatur

Ab

Ab herede præstandum esse: in minore propositione illud prædicatur de fundo Semproniano. Sed & eius generis sunt plerique syllogismi superius propositi. Illud quoque syllogismi prima figura proprium est, quod in eo maior quidem propositio semper sit vniuersalis, minor vero semper affirmatiua.

Secunda figura syllogismi hoc proprium est, quod in eo medium in vtraque propositione prædicari loco ponatur. cuius exemplum proponitur l. in prin ff. de rer. permutat. Vbi Paulus ita argumentatur:

In emptione & venditione discerni potest, uter emptor sit, uter venditor: item, utrum merx, utrum precium.

At in permutatione discerni non potest, uter emptor, vel uter venditor sit: item, utrum merx, an precium. Ergo: -

Permutatio non est emptio.

Hic medium est, discerni posse uter emptor vel venditor sit: item, utrum merx, an precium: quod in vtraque propositione prædicari loco ponitur. Est insuper syllogismi secunda figura proprium, quod conclusio eius ferè semper sit negatiua. Neque enim tutum est in huius generis syllogismis affirmatiue concludere: puta, Homo est animal: Asinus est animal: Ergo, asinus est homo. Interdum tamen affirmatiue quoque procedit argumentum in secunda figura, videlicet cum subiectum maioris propositionis cum suo prædicato potest conuerti. Veluti:

Furtum est contrahatio rei aliena inuito domino facta.

Atta-

At rapina est contrafactio rei aliena invito domino facta. Ergo:

Rapina est furtum. Institut. vi bonor. raptor. in princip.

Sic etiam à proprio argumentari licet hoc modo:

^{In ius} Inustus bonam fidem non ^{est} praestat.

Qui de apicibus iuris disputat, bonam fidem non praestat. Ergo:

Qui de apicibus iuris disputat, est iniustus.

Tertia figura syllogismi proprium est, quod in eo medium in utraq; propositione subiecti loco ponitur. Veluti:

Æmina non possunt esse testes in testamento.

Æmina habent testamenti factionem. Ergo:

Testamentifactionem habent etiam ij, qui testes in testamento esse non possunt. Aliud exemplum est:

Actio qua per exceptionem infirmatur, est iniqua.

Omnis actio ius est. Ergo:

Ius quoddam est iniquum.

Ad hoc tertium genus pertinent syllogismi, quos expostorios appellant, in quibus medium est singulare siue individuum. Veluti:

Appius Claudius fuit cecus.

At Appius Claudius magistratum gessit. Ergo:

Cecus magistratum gerere potest. quod exemplum supra quoq; posuimus.

Præterea tertia figura syllogismorum & illud proprium

3 *Concl.*
de vltis
 prium est, quod conclusio in ijs nunquam sit vniuersalis. Quāquam in omni penè iure vniuersales propositiones sunt periculosa. ideoq; propositiones indefinitae sunt vsitatiores, quae quidem vniuersaliter accipiuntur, donec exceptio aliqua contra eas probetur: vt supra quoq; lib. 1. cap. De composito themate, dictum est, & dicetur infra in loco praesumptionum copiosius. Postremò & illud proprium est tertiae figurae, quod minor propositio semper sit affirmatiua. quod tamen & prima figurae conuenit, vt supra diximus.

not *et aff.*
 Quarta figura syllogismi proprium est, mediam in maiore propositione predicati, & in minore subiecti loco habere positum. Veluti:

Titio fundus Sempronianus legatus est.

At legatum ab herede praestandum est. Ergo:

Titio fundus Sempronianus ab herede praestandus. Hic syllogismus facile reducitur ad primam figuram perfectam, si minor in maioris propositionis locum transponatur. Huius generis species videri

Sorites. potest argumentandi forma, quam Soritem appellant, cum scilicet pluribus medijs propositis ab vno ad aliud proceditur, donec ad conclusionem perueniatur. Veluti:

Seruitus est res incorporalis.

Res incorporalis tangi non potest.

Quod tangi non potest, possideri non potest.

Quod possideri non potest, vsucapi nequit. Ergo:

Seruitus vsucapi nequit.

Aliud

Aliud exemplum sumi potest ex l. qui in seruitute.
160. ff. de reg. iuris, hoc modo :

Qui in seruitute est, ab alio possidetur.

Qui ab alio possidetur, ipse possidere non potest.

Qui autē non possidet, vsucapere nequit. Ergo :

Qui in seruitute est, vsucapere nequit. *qui possidet p. i. a. s. u.*

In hac argumentandi specie non est certus propo-
sitionum numerus, & nisi omnes necessario inter se
cohereant, viciosus erit Sorites.

DE REGULIS SYLLOGIS. mi categorici.

HAEC de speciebus syllogismi categorici, necnon
de proprijs cuiusque speciei regulis sint dicta.
Sunt tamen praeter istas regulas singularum specie-
rum proprias & alia regula omnium specierum
communes, de quibus nunc dicetur. Prima regula
hac est: Ex solis negatiuis nihil sequitur, veluti si
ita argumenteris :

Nemo qui de apicibus iuris disputat, bonam fi-
dem habet,

Titius de apicibus iuris non disputat. Ergo :

Titius bonam fidem habet. Qui syllogismus vi-
ciosus est: quia vtraq, propositio est negatiua.

Secunda regula: Ex solis particularibus nihil se-
quitur, veluti:

Quaedam actiones temporales rescripto Principis
perpetuantur.

Quaedam actiones famosa temporales sunt: vt de
dolo actio. Ergo;

E

Actio-

Aktionese famosa rescripto Principis perpetuantur. Plane huic regula in syllogismo expositorio locus non est: in hoc enim à solis singularibus ad vniuersale probabiliter proceditur: vt paulò superius exemplo Appij Claudij caci est ostensum.

Tertia regula: Conclusio semper sequitur deteriorem partem. Deterior autè est particularis propositio vniuersali: item negatiua deterior est affirmatiua. Proinde non valet syllogismus hic:

Quoddam licitum, honestum non est: l. non omne. 186. ff. de reg. iuris.

Transactiones licita sunt. Ergo:

Transactiones non sunt honeste.

Quarta regula: Medium nunquam ingreditur conclusionem. Proinde viciosus est syllogismus hic:

Appius Claudius gessit magistratum.

Appius Claudius fuit Cacus. Ergo:

Appius Claudius non rectè gessit magistratum.

Eodem vicio laborat & hic syllogismus:

Quae in nullius bonis sunt, occupanti conceduntur.

Res sacra in nullius bonis sunt. Ergo:

Quaedam quae in nullius bonis sunt, sacra sunt.

Plane cum syllogismi copiosius proponuntur, solet vel maior, vel minor, interdum vtraque propositio in conclusione repeti sine vicio, veluti in syllogismo de die vsurarum supra proposito, hoc modo: Cum ergo, quamdiu sortem petenti obstat exceptio, vsura non succrant: & ante menses, quibus sortem soluis

conuenit, exactos sortem petenti obstat exceptio: sequitur, ante menses, quibus sortem solui cōuenit, exactos vsuras non currere. Hic totus syllogismus in conclusione repetitur, quod vsitatum est, & vicio verti non debet.

Quinta regula: In syllogismo non possunt esse plures quàm tres termini, maior, minor, & medius. Ideoq̄, cum vnus ex ijs est ambiguus, qui duo significet, quatuor fiunt termini: propterea syllogismus viciatur. Veluti:

Iter est res incorporalis.

At iter tangi & videri potest. Ergo:

Res incorporalis tangi & videri potest.

Hic vocabulum itineris in maiore propositione significat ius eundi per alterius fundum: in minore autem locum, per quem itur, quocirca quatuor sunt termini: nempe ius eundi, res incorporalis, locus per quem itur, & tangi videriq̄, posse. Ideoq̄, syllogismus est viciosus. Planè Sorites, de quo supra diximus, quamuis pluribus propositionibus constet, ac pluribus medijs, tamen ob id viciosus non est.

Sexta regula: Conclusio non alia, nec plura continet, quàm maius & minus extremum precedēs. Ideoq̄, non valet syllogismus hic:

Ius naturale est immutabile. Inst. de iure naturali. §. sed naturalia quidem.

At pacta seruari, ius est naturale: l. i. in prin. ff. de pactis. (potest.

Ergo pacta seruari ius nullo iure civili distingui

Hac de regulis syllogismorum breuiter sint dicta. Illud postremò de syllogismis categoricis notandum est, quod & antea diximus, cum prima figura syllogismi omnium sint perfectissimi, ceteros syllogismos ad istos reduci posse atq; debere, quo certius de ijs iudicari possit, vtrum necessarij sint, an probabiles, an falsi. Reducuntur autem hi ad istos, si eadem manente conclusione, modum in maiore propositione subiiciatur, & in minore predicetur: quod (vt diximus) prima figura proprium est. Sed de huiusmodi reductionibus plura Dialectici tradunt, quae quia non admodum necessaria iudicauimus, prudens omisi. Hactenus ergo de categoricis syllogismis sit dictum.

DE SYLLOGISMO

Hypothetico.

Nunc de hypothetico syllogismo dicendum. Is est (vt diximus) qui constat ex propositionibus hypotheticis siue coniunctis. Hypothetica verò siue coniuncta propositiones triplices sunt: scilicet conditionales, copulatiuae & disiunctiuae. *Conditionalis* propositio est, quae effertur per particulam Si, Nisi, vel aliam similem, quae conditionem habet. Sic *conditionalis* propositio est l. si quis. 115. ff. de reg. iuris. Vbi Paulus: Si quis (inquit) obligatione liberatus sit, potest videri accepisse. Sed & *conditionalis* est l. quamdiu. 89. ff. eod. tt. Vbi idem Paulus: Quamdiu (inquit) possit valere testamentum, tamdiu legitimus non admittitur. *Copulatiua*

copulativa propositio est, quando per coniunctionem copulativam dua vel plures categorica propositiones iunguntur. Veluti: Nemo potest pro parte testatus, & pro parte intestatus decedere: l. ius nostrum. 7. ff. d. tr. Item: Non potest eadem & vt vidua, & vt nupta legatum petere: l. Titia. 98. ff. de condit. & demonstr. Disiunctiva propositio est, qua ex duabus categoricis disiunctiva voce coniuncta constat. veluti: Aut dies, aut nax est: l. hac verba. 124. in prin. ff. de verb. signif. item: Quidquid omnino per vim fit, id aut in via publica, aut privata crimen incidit: l. hoc iure. 194. ff. de reg. iuris. Pro hac propositionum hypotheticarum diversitate syllogismi hypothetici dividuntur in conditionales, copulativos & disiunctivos. Conditionalis igitur syllogismus est, cuius propositio est conditionalis. Veluti:

Si pater adulterum cum filia deprehensum occidere potest, poterit & contumelia eum adficere: l. nec in eo. 22. §. sed qui occidere. ff. ad l. Iul. de adulterijs.

Atqui pater adulterum cum filia deprehensum occidere potest, d. l. 22. §. ius occidendi. Ergo:

Et contumelia eum adficere poterit.

Hoc loco sciendum est, omnem hypotheticum syllogismum tribus constare partibus: propositione, assumptione & conclusione. Propositionem item constare antecedenti & consequenti. Propositio est prima eius pars, quam in syllogismo categorico maiorem appellamus: antecedens est prior propositionis pars. Vt in exemplo proposito: Si pater adulterum cum

filia deprehensum occidere potest. Consequens est posterior eius pars, utputa: Poterit & contumelia eum adficere. Assumptio est, quam in categorico syllogismo minorem propositionem appellamus, quae secundo loco ponitur, ut in exemplo propositio: At qui pater adulterum cum filia deprehensum occidere potest. Conclusio est haec: Ergo & contumelia eum adficere poterit. Conditionales autem syllogismi triplices sunt. Nam aut antecedens in assumptione affirmatur, & consequens affirmatur in conclusione: quod genus appellant à positione antecedentis ad positionem consequentis, aut antecedens in assumptione negatur, & consequens negatur in conclusione: quod genus appellant à destructione antecedentis ad destructionem consequentis, aut denique consequens in assumptione negatur, & antecedens negatur in conclusione: quod genus vocant à destructione consequentis ad destructionem antecedentis. Primi generis est exemplum propositum. Siquidem antecedens, quod est, Si pater adulterum occidere potest: affirmatur in assumptione, & consequens, quod est, Poterit & contumelia eum adficere: affirmatur in conclusione.

Secundi generis exemplum proponitur l. eleganter. 23. §. si quis post. ff. de condi. et. indebiti. Vbi Ulpianus de eo, qui cum ex causa transactionis soluisset, nihilominus erat condemnatus, ita argumentatur:

Si causa dati secuta est, datum repeti non potest.

Sed hoc casu causa dati secuta non est, cum transactioni non steterat.

Ergo

Ergo datum repeti potest.

Tertij generis exemplum proponitur l. 7. C. de codicillis, hoc modo:

Si testamentum & codicilli idem essent, diuersa nomina non haberent.

Atqui diuersa nomina habent. Ergo:

Idem non sunt. Hac de syllogismis conditionalib.

Copulatiuus syllogismus est, cuius propositio est copulatiua. Huius exemplum proponitur l. Titia. 98. ff. de condit. & demonstrat. Vbi Papinianus ita argumentatur:

Non potest eadem & vt vidua & vt nupta legata petere.

At si Titia ducenta legata sint, si nupserit: centum, si non nupserit: eaq; nupserit: ducenta vt nupta petere potest. Ergo:

Centum vt vidua petere non potest.

Disiunctiuus syllogismus est, cuius propositio est disiunctiua. Veluti l. non est. 148. cum lege sequente. ff. de verb. signif. Caius ita argumentatur:

Aut liberos quis habet, aut est sine liberis.

At qui vnum filium habet, sine liberis esse dici non potest. Ergo:

Qui vnum filium habet, liberos habere dicendus est.

Planè copulatiui simul & disiunctiui syllogismi sub nomine conditionalium censerentur: nam subinde inter se commutantur. nihil tamen obest ipsa varietas, quae cum vbiq; cum in dicendo gratissima

est. In iudicando autem omnes huiusmodi syllogismi hypothetici ob certius iudicium ad categoricum syllogismum prima figura, qui omnium (vt diximus) perfectissimus est, reduci possunt.

DE SYLLOGISMO NECES- sario, probabili & falso.

HActenus de prima syllogismorum diuisione, eiusq; speciebus dictum est. Altera syllogismorum diuisio est, quod alius sit necessarius, alius probabilis, alius falsus. Quemadmodum enim secundum substantiam propositionum syllogismus alius dicitur categoricus, alius hypotheticus: ita secundum earundem qualitatem alius apodicticus dicitur seu demonstratiuus vel necessarius, alius dialecticus seu probabilis, alius sophisticus seu falsus. Nam propositionum alia necessaria est, alia probabilis, alia denique falsa. Necessaria ea vocatur, qua nulla indiget probatione, sed per se nota est vel natura, vel lege, vel experientia: quam supra notoriam appellauimus. Natura nota est: veluti, Pietatem parentibus à liberis deberi, l. 1. ff. de obseq. à liberis & libertis, Lege nota est: veluti, Ei qui filio familiam mutuam pecuniam dederit, actionem denegari, l. 1. in prin. ff. ad S. C. Macedonianum. Experientia nota est: veluti, Tres vno utero nasci posse, l. 3. ff. si pars hereditatis petatur. Ex huiusmodi propositionibus necessarijs necessarij quoq; efficiuntur syllogismi: cuiusmodi sunt omnes

Natura
Legis
Experientia

omnes actiones & exceptiones, quae specialibus approbantur legibus: licet per distinctionem elidi queant. Probabilis propositio est, de qua arbitrari potest, quaeque indiget probatione: veluti, Actio ex pacto de retrohendenda nulla temporis praescriptione excluditur. quae propositio in utraque partem probabilis est, & multum a Doctoribus controuertitur. Ex huiusmodi propositionibus probabiles, non necessarij conficiuntur syllogismi: qui vel arbitrio iudicantis relinquuntur, vel eius qui cum imperio est, & legis condenda potestatem habet, decretum requirunt, ut alias ostendi. Plane alia videntur probabilia omnibus, quae notoria dicere possumus: alia maiori parti, quae communis opinio dicitur: alia denique parti praestantiori. Sed de probabilibus & necessarijs etiam actum supra lib. proxim. in loco Ab auctoritate. Falsa propositio est, quae neque necessaria, neque probabilis est, vel etiam iure reprobatur: veluti, Eum qui precium non soluit, Publicianam in rem actionem non habere. Hac enim propositio reprobatur l. de precio. 10 ff. de Public. in rem actione. Similiter eum cuius pecuniare empti est, rei vendicationem habere. Nam & haec reprobatur l. ad probationem. 21. in fine. C. de probationibus. Ex huiusmodi propositionibus falsis falsi quoque conficiuntur syllogismi, qui & Sophistici appellari solent. Plane falsi sive sophistici syllogismi duplices sunt: nam quosdam vel in materia, vel in forma peccatum est, sophisticus dicitur syllogismus. Ideoque licet utraque

propositio vera sit, si tamen ex meris negatiuis vel particularibus constet syllogismus, vel aliàs contra regulas syllogismorum superius propositas sit confectus, falsus erit. In summa, propositio syllogismi maior & minor vel manifestè vera est, & syllogismus dicitur necessarius, nisi in forma sit peccatum: vel manifestè falsa est, & falsus dicitur syllogismus: vel deniq; vtraque vel alterutra tantum dubia est, non manifesta, & dicitur syllogismus probabilis, aliàs dialecticus, quod in vtramq; partem verisimiliter disputari possit. Illud etiam hoc loco notandū, ex quibusdam locis necessaria sumi argumenta, ex quibusdam probabilia tantum. Necessaria sumuntur argumenta à definitione essentiali, causali, partiali, raro ex accidentali, nisi quàm plenissime absoluta fuerit. item sumitur argumentum necessarium à genere, à specie, à differentia, sed non nisi vera & propria. item à toto, à partibus, à causa efficiente, sed efficaci: à causa materiali, qua effectus necessario incumbit: à causa finali, & ab eius effectibus: ab adiacentibus & actibus natiuis cumularis, à repugnantibus, ab auctoritate legis, rei iudicatae, iussus magistratus, testatoris, patris, domini vel alterius, cui parere necesse est. item ab auctoritate conuentionis siue pacti, iurisiurandi, & confessionis iudicialis: secundum ea tamen qua in singulis huiusmodi locis tradita sunt. Probabilia tantum sumuntur argumenta potissimum ab his locis: à descriptione per accidentium congeriem, ab etymologia.

logia, ab adjacentibus & actibus accessorijs, à coniugatis, à contingentibus seu signis & circumstantijs, à comparatis, à simili, à sententia denique seu opinione doctorum.

DE HYPOTHESIBVS SEV quæstionibus iuris finitis vel cau- sis dijudicandis.

HActenus generalia iudicandi præcepta tradidimus: nunc specialia, quæ tam in iuris, tum in facti quæstionibus dijudicandis obseruanda sunt, trademus. Et quidem iuris quæstionem duplicem fecimus, finitam & infinitam. Illam hypothesein & causam appellamus, cuius omnis disputatio vel in facti, vel in iuris quæstione infinita (vt supra quoque diximus) definit: cui succedit probatio: iudicis ergo in dijudicandis causis & controuersijs hominum munus, quod quidem arte fit, duplex est. vnum circa litis cõrestationem versatur, quod consistit in statu causa indagando, & inquirendo, vtrũ de iure, an de factõ controuersia fit: alterum circa probationes. quod posterius rursus triplex est: consistit enim in probationibus tum iniungendis, tum examinandis ac ponderandis, tum deniq; ab ipso iudice ex officio inquirendis, si is cui probandi onus incumbit, probatione destituatur. In priore munere iudex imitatur officium boni medici, qui antequam remedia morbo curando adhibeat, genus & causam morbi diligenter inquirat. Est enim in omni actione seu

seu controuersia vnum aliquod precipuum, quod
 litem facit: quo sublato vel deciso, lis esse definit.
 Hoc Statum cause Rhetores vocant, quod ibi sit pri-
 mus causa congressus, vel quod in hoc causa consi-
 stat: alij τὸ κριθόμενον appellant, quod de eo senten-
 tia sit ferenda: alij Constitutionem. Iurisperiti
 veteres Litem contestatam nominarunt. Nam cum
 omnis exceptionibus dilatorijs, ipsa causa iudici ab
 vtraque parte exponitur, euenit vt in aliquo partes
 confligant, ex qua conflictione questio vel facti vel
 iuris infinita resultat: quo facto, apud veteres al-
 terutra pars contestabatur, seu testes aduocabat,
 illud esse in quo lis consisteret: quod si probasset, vel
 aduersarius probare non posset, penes se victoriam
 causa futuram. Vnde litis contestationem appella-
 tam esse, credibile est: ex qua quid litem faciat, &
 quis causa status sit, iudici apparet. Hac res si in iu-
 dicio reuocaretur, plura iudiciorum vitia, de quibus
 emendandis in omnibus ferè comitijs hodie consul-
 tari solet, vltro euanescerent. At nunc, cum iudex
 litis contestationis, adeoq; iudicandi rationis sit
 ignarus, sedet inter aduocatos & procuratores, tan-
 quam asinus inter simias: nescit quando disputa-
 tiones in causa permittenda sint, quando contra
 sint inhibenda. hinc ne necessarias inhibeat, non ne-
 cessarias permittit, & aduocatis in infinitum dispu-
 tandi licentiam concedit: non semel, sed sepius di-
 laciones dat, eosq; vel ex lenissima causa. Precipua
 causa litium diuturnitatis causa in iudice sita est:

quod

quod Imperatorem quoque Iustinianum non latuit, qui l. *properandum*. ii. §. i. C. de iudicijs, ait: Si iudices voluerint, nullus tam audax inuenitur, qui possit inuito iudice litem protelare. Omnes ergo iudiciorum reformationes ad litem diuturnitatem tollendam inutiles erunt, nisi prius reformabitur iudex: nam languente capite, cetera membra suo officio rectè fungi non possunt: totum corpus languere necesse est. Ante omnia itaque iudicandi ratio in iudicijs est cognoscenda. Cuius primum atque principium munus est (ut dixi) animaduertere quid litem faciat, seu quis totius causa status sit: quod innotescit per litem contestationem. de qua cum aliàs copiosius differuerim, non est opus ut hic plura verba faciamus. Vnum tamen aut alterum eius exemplum adijciam, quo res omnium maxime necessaria, & hodie in iudicijs incognita, magis innotescat. Sit casus talis propositus, quem Gellius Nocturnus Atticar. lib. 5. cap. 10. exponit, his verbis: Euathlus adolescens diues, eloquentia discenda, causarumque orandi cupiens fuit. Is in disciplinam Protagora sese dedit, daturumque promisit mercedem grandem pecuniam, quantam Protagoras petiuerat. Dimidiumque eius dedit iam tunc statim, priusquam disceret: pepigitque, ut reliquum dimidium daret, quo primum die causam apud iudices orasset & vicisset. Postea cum diuile auditor affectatorque Protagora fuisset, & in studio quidem facundia abundè promanisset, causas tamen

non

non reciperet, tempusq; iam longum transcurreret,
 & facere id videretur, ne reliquum mercedis da-
 ret: capit consilium Protagoras, vt tum existima-
 bat, astutum. Petere institit ex pacto mercedem.
 Litem cum Euathlo contestatur. Et cum adiudices
 conuocanda consistendaq; causa gratia venisset,
 tum Protagoras sic exorsus est: Disce (inquit) stul-
 tissime adolescens, vtroque id modo fore, vti reddas
 quod peto, siue contra te pronunciatum erit, siue
 pro te. Nam si contra te lis data erit, merces mihi
 ex sententia debebitur: quia ego vicero. Sin verò
 secundum te iudicatum erit, merces mihi ex pacto
 debebitur: quia tu viceris. Ad ea respondit Eua-
 thlus: Potui (inquit) huic tua tam ancipiti ca-
 ptioni isse obuiam, si verba non ipse facerem, sed
 alio patrono vterer. Sed maius mihi in ista victoria
 pro ludium est: cum te non in causa tantum, sed in
 argumento quoq; isto vinco. Disce igitur tu quoque
 magister sapientissime, vtroque modo fieri, vti non
 reddam quod petis, siue contra me pronunciatum
 fuerit, siue pro me. Nam si iudices pro causa mea
 senserint, nihil tibi ex sententia debebitur: quia
 ego vicero. Sin contra me pronunciauerint, nihil
 tibi ex pacto debebo: quia ego non vicero. Addit
 Gellius: Tum iudices dubiosum hoc inexplicabileq;
 esse, quod vtrinq; dicebatur, rati, ne sententia sua,
 vtramcunq; in partem dicta esset, ipsa sese refinde-
 ret, rem iniudicatam reliquerunt, causamq; in diem
 longissimam distulerunt. Sic ab adolescente disci-
 pulo

puto magister disciplina eloquentia inclutus suo
 sibi argumento confutatus est, & captionis versute
 excogitata frustratus fuit. Hactenus verba Gellij,
 quibus nobis exemplum proponitur stulticia iudi-
 cum hisce temporibus non inusitata, qua ad Diale-
 cticorum argutias, vel Rhetorum captiones, vel de-
 nique ad inextricabiles disputationum, quibus Do-
 ctiores se exercent, labyrinthos potius, quam ad ac-
 tionem, exceptionem & statum causa respicientes,
 ex ijs qua proposita sunt se extricare non possunt:
 ideoq; ad negocia dilationibus & interlocutionibus
 suspendenda magis, quam decidenda, sunt procli-
 ves. Si iudices in controversia proposita ad actionem
 & exceptionem respexissent, & ut lis conse-
 staretur vrsissent, plana illi causa apparuisset. Nam
 quod Gellius ait, Protagoram litem cum Euathlo
 contestatum: improprie loquitur pro lite inchoata,
 seu causa in iudicium deducta, quemadmodum
 in iure quandoque accipitur. Status enim causa ex
 ijs qua Gellius proposuit, apparere non potest. Sic
 ergo procedendum fuit in iudicando. In primis ad
 actionem fuit respiciendum, hoc est, quid peti-
 tum fuerit, ex qua causa, & quo iure: nam hisce
 tribus omnis continetur actio. Res igitur qua in ca-
 su proposito petita fuit, est merces, puta decem,
 causa petendi est: Quia (inquit Protagorus) ita
 inter nos convenit, ut viginti mercedis nomine ac-
 ceptis, reum in eloquentia studio instituerem: in-
 stitutus decem solvit: restant adhuc decem solvenda,
 qua

qua peto. Ius quo hac nititur intentio, haud est ob-
 scuram. Ex conducto actio est, l. 2. C. de locato.
 Quamquam etiam extra ordinem hoc casu ius dici-
 tur, l. 1. in princ. ff. de extraordin. cognition. Argu-
 mentum itaq; actoris primum, quod actionem (ut
 diximus) leges appellant ipso iure subsistit: seu ma-
 ior eius syllogismi propositio vera est. Ideoq; quid
 contra reus respondeat, iudici est attendendum. Hic
 autem aut negando, aut distinguendo, aut denique
 litem à causa proposita ad alias actionis circumstā-
 rias transferendo, seu dilatoriam exceptionem ob-
 iiciendo respondebit, ut supra ostendimus. Fingamus
 eum respondere hoc modo: Domine iudex, quod
 Protagoras actor de pacta mercede viginti solidorū
 rām dicit, ita se habet: Conuenit quidem de dicta
 mercede pro institutione praestanda: sed ita, ut di-
 midium eius statim soluerem, reliquum dimidium
 tunc demū, cum institutione absoluta causam apud
 iudices orassem & vicissem. Sed causam nullam an-
 te hac apud iudices orauī, tantum abest ut vicerim.
 Manifesti verò iuris est, contractu sub conditione
 inito, ante existentem conditionem ex eo contra-
 ctu agi non posse. Quae cum ita sint, peto me ab a-
 ctione instituta cum restitutione expensarum absolui.
 Hac exceptione reus non negat, quod in actione
 propositum est: sed distinguit, hoc modo: Si condi-
 tio pactae mercedis vel contractus extitisset. Ideoq;
 in quo ius, seu status causa consistat, iudici nondum
 apparet. Exceptio autem integro syllogismo pro-
 posita

posita est, minore tamē propositione preposita, subiecta maiore, hinc conclusione. Quod si singula suo loco colloces, syllogismi forma hac erit.

Conditione contractus pendente vel deficiente, actio ex contractu isto deneganda est.

At in casu proposito conditio contractus pendet vel defecit.

Ergo actio in casu proposito est deneganda.

Cuius syllogismi maior propositio est indubitati iuris. Ideoq; iudex, ut statum causa inquirat, se ad replicationem actoris conuertit. qui replicando dicet fortè hoc modo: Domine iudex, quod reus conuentus excipiendo dicit, causam se nullam antebac apud iudicem orasse, multo minus visisse, ideoq; conditionem pactæ mercedis non extitisse: id quidem ipsius vel dolo vel culpa factum est, qui nunquam causarum agendarum occasionem captauit. Ideoq; exceptione proposita non debet defendi. Peto itaq; quod & antea petij, ut ad residuum pactæ mercedis cum refusione expensarum mihi condemnetur. Hac replicatione actor id quod exceptione propositum est, non negat, sed rursus distinguit; hoc modo: Si non per reum stetisset, quo minus conditio existeret. Quæ replicatio per enthymemata proposita est: deest enim maior propositio; quæ apposita syllogismus perfectus hic erit:

Quoties per eum, cuius interest conditionem non impleri, steterit quo minus impleatur, conditio pro impleta habetur.

F

At

At in casu proposito per reum, cuius interest conditionem non impleri, stetit quo minus conditio impleatur.

Ergo in casu proposito conditio pro impleta habetur.

Adhuc nondum apparet, in quo lis consistat, seu quis cause status sit: quoniam conflictio causarum nulla facta est, nec id quod aduersarius proposuerat, ab altero negatum. Maiorem autem propositionem replicationis proposita iudex intelligit ipso iure veram esse. Ideoq; se ad duplicationem rei conuertit, & vtrum negando, an distinguendo ad replicationem respondeatur, animaduertit. Si itaq; maiorem propositionem reus negauerit, orietur iuris questio hac: An si per eum, cuius interest conditionem non impleri, steterit quo minus impleatur, conditio habeatur pro impleta? de quo tamen ius apertum est, vt hac rei conuerti responsio officio iudicis reijci possit. Sin minorem propositionem reus duplicando negauerit, orietur facti questio talis: An per reum steterit, quo minus conditio pacta mercedis extiterit? In qua totius controuersia caput, & causa status consistet, lisq; erit contestata. Quod si ne hoc quidem reus negauerit, nec vlla alia distinctione replicationem propositam (quod certè videtur) elidere poterit: nulla lis erit, nec vlla difficultas proposita causa per sententiam dirimenda, quam tamen iudices, quia magis ad argutias inanes, quam ad actionem, exceptionem, & alia huiusmodi

hath qd

in simili argumenta respexerūt, ob difficultatem (ut
 Gellius testatur) iniudicatā reliquerunt, & in diem
 longissimam distulerunt. Iudicem ergo ante omnia
 statum causa inquirere oportet, & ut lis conteste-
 tur, quo status illi appareat, urgere. Siquidem illud
 est (ut ait Quintilianus) quod & orator precipue si-
 bi obtinendum, & iudex spectandum maxime in-
 telligit. In hoc enim causa consistet. Ut autem status
 iudici apparere possit, non tam ad casum (ut hodie
 fieri solet) quam ad argumenta utriusque partis ex
 casu desumpta ei est respiciendum: hoc est, ad actio-
 nem, exceptionem, replicationem, ut iam ostendi-
 mus. Est illi ab actione incipiendū, ad exceptionem
 procedendum, ab exceptione ad replicationem, à
 replicatione ad duplicationem, & sic deinceps de-
 scendendum: donec tandem ad aliquid perueniat,
 quod ab vno litigatorum propositū aduersarius ne-
 gauit, & ita conflictio causarū fiat. Ex hac enim
 litis contestatio, & status seu questio principalis to-
 tius negocij resultabit. Actionem, quae est fundamen-
 tum iudicij, haud difficulter cognoscet, si obseruaue-
 rit quid petitum sit, ex qua causa, & quo iure. In his
 enim (ut dixi) omnis actio consistit. Et quoniam tam
 actio, quam exceptio, replicatio, duplicatio, & sic
 deinceps, nihil aliud sunt, quam causarum argu-
 menta: quò de ijs certius iudicari possit, singula ista
 in syllogismi vel enthymematis formam conijcet;
 & vtrum negando, an distinguendo, an transferen-
 do aduersarius ad ea respondeat, animaduertet.

Lib. 3. Inst.
 orator. c. 6.

Secundum
 gata q. 1.
 de sumptu
 de iudicij

Abi Sp. k
 sunt ca. m.
 arguta

Nec mouebitur longa aduocati oratione: sed eam in
 unanda l' syllogismi vel enthymematis formam (vt dixi) con-
 ge h' p'flu' uicet, superfluis reiectis. Possunt enim vel longissima
 orationes syllogismo vel enthymemate comprehēdi,
 vt supra exemplo orationis pro Milone ostendi. Am-
 plas orationes & copiosas indocti admirantur magis
 quàm intelligunt, docti & sapientes viri despiciunt.
 Planè lite contestata & statu cause apparente, tunc
 licebit aduocatis & procuratoribus causarum indi-
 cia & alia argumenta, quibus ad statum confirman-
 dum vtuntur, per plures articulos proponere, & ad-
 uersarium ad respondendum singulariter singulis
 vrgeri: vt in ijs quæ aduersarius confessus fuerit, po-
 nens probandi onere releuetur: nam & argumenta
 saepe ad probandum proposita, alia indigent proba-
 tione. In actionibus & exceptionibus proponendis
 mos iste non est ferendus: intricat enim magis quàm
 extricat negotium, quo difficilius status cause ap-
 pareat. Sed quo omnia fiant apertiora, adhuc vnum
 exemplum adijciam. Sit ergo causa talis dyjudican-
 da: Cum Arethusa fœmina liberos non habens, feu-
 dum à quodam nobili recognosceret, quod post mor-
 tem mulieris, nullis ex ea existentibus liberis, ad no-
 bilem erat reuersurum: nobilis cum ea eiusq; marito
 Meuio paciscitur, feudum istud post mortem mu-
 lieris sibi restitutum iri: ex quo tamen Arethusa,
 eiusq; marito Meuio, eorumq; liberis masculis præ-
 dium Sempronianum de nouo in feudum concedit,
 & paciscitur, Quòd si ambo, tam Arethusa quàm
 Meuius

Mauius eius maritus, sine liberis masculis decesserint, tunc dictum quoque pradium ad reliquum feudum fit reuersurum. Stipulatio interponitur. Moritur hinc Arethusa nullis liberis relictis. Iterat nuptias Mauius, & ex secunda vxore duos filios sustulit, quibus superstibus & ipse decessit. Nobilis ab his dictum pradium Sempronianum repetit. Quiritur quid iuris sit? In primis non tam ad casum, quam ad actionem propositam iudici est respiciendum. Petit nobilis actor pradium Sempronianum sibi restitui. haec res est. Causa petendi est: Quia (inquit) Mauius pater reorum, eiusque vxor Arethusa mihi stipulanti promiserunt, quod si ambo mortui fuerint, pradium istud ad me reuersurum. & ambo mortui sunt. Ius quo agitur, manifestum est: actio proponitur ex stipulata. Quid ad eam rei conuenti excipiendo respondeant, iudex nunc attendere debet. Fingamus autem eos tali vti oratione: Domine iudex, ius manifestum est, Deficiente contractus conditione, ipsum deficere contractum, neque ex eo actionem dandam esse. Conuenit quidem de pradio litigioso, Mauio patre nostro, eiusque quondam vxore Arethusa mortuis, actori restituendo: sed ita, si sine liberis masculis decessissent. Qua conditio dedit formam contractui, nec nisi liberis masculis nullis existentibus ex eo contractu pradium peti potest. At Mauius duos nos filios masculos post se reliquit: tantum abest, vt sine liberis masculis decessisse videatur, Quare cum conditio contractus, in quo actor

Mior

F 3

suam

Prig ad Act
 & ad refer
 respicic

Loi
 Superstitiu

Adho
 & in yal

Forma E
 picendi

suam fundat intentionem, defecerit: petimus nos
 ab actione proposita absolui, & aduersarium in ex-
 pensas litis condemnari. Hac exceptione rei conuen-
 ti non quidem negant id quod actione propositum
 est, sed distinguunt, hoc modo: Si Meuius promissor
 sine liberis masculis decessisset. Constat autem ex-
 ceptio proposita integro syllogismo: primum enim
 ponitur maior propositio, hinc minor, postremo
 conclusio. Et quoniam ex hoc responso lis nondum
 oritur, procedendum erit iudici ad replicationem
 actoris: quam fingamus talem esse: Quod rei con-
 uenti excipiendo dicunt, sub hac demum conditio-
 ne, Si Meuius eiusq; uxor Arethusa sine liberis ma-
 sculis decessissent, de pradio Semproniano actori re-
 stituendo conuenisse: id ipsorum cause non patro-
 cinatur. Hac enim conditione de liberis Meuij & A-
 rethusa communibus, non ex alio matrimonio con-
 ceptis actum videtur. Neq; enim verisimile est, Are-
 thusam, ad quam solam feudum pertinebat, liberis
 mariti sui ex alia uxore post mortem suam ducen-
 da conceptis consulere voluisse. At constat, ex Meuij
 & Arethusa liberos communes nullos relictos: sed
 reos, quos filios Meuius reliquit, ex alia uxore post
 mortem Arethusa ducta natos esse. Propter hos igitur
 liberos conditionem stipulationis defecisse vide-
 ri non debet, nec actio est deneganda. Petis itaque
 actor, quod & antea petijt, reos ratione stipula-
 tionis à patre illorum approbata ad restitutionem
 pradij Semproniani cum fructibus & expensis con-
 demna-

demnari. Hac replicatione rursus distinguit actor, quod exceptione propositum fuit, hoc modo: Si communes liberi Manii & Aretbuse, non ex alio matrimonio nati, relictii essent. Ex qua responsione nondum status causa iudici liquet. Itaq; replicationem propositam in syllogismi formam conycit, hoc modo:

In conditione hac, Si Manius eiusq; vxor Aretbuse sine liberis masculis decessissent, stipulationi prædy Semproniani adiecta, de communibus liberis, non ex alio matrimonio conceptis, actum est.

At hi liberi, qui obijciuntur, non sunt communes Manii & Aretbuse, sed ex alio matrimonio concepti. Ergo:

De his liberis actum non est: & per consequens, non faciunt conditionem stipulationis deficere.

Ad hunc modum formata replicatione, ad duplicationem reorum iudex procedet. Duplicando autem rei conuerti negant propositionem maiorem: quæ quia æquæ ac minor factum continet, ex hac insitiatione reorum facti oritur questio talis: At in conditione stipulationi adiecta de communibus tantum, non etiam ex alio matrimonio conceptis liberis sit actum? In qua questione lis ac status totius negotij consistit. Per duplicationem ergo reorum lis demum erit contestata.

Si hoc modo in disputandis & dijudicandis hypothesebus seu causis & controuersiis hominum procedatur, peruenitur tandem ad questionem vel facti

F + vel

Litis con-
stitit p. neg.
= d. s. m. t.
ual. tres l.
nem.

vel iuris infinitam, in qua status & controuersia casus
 put consistit, quam (vt dixi) Rhetores constitutio-
 nem, Iurisconsulti veteres litis contestationem, seu
 litem contestatam appellarunt: quoribus scilicet ad
 id quod ab aduersario propositum est, non distin-
 guendo, neq; litem transferendo, sed negando re-
 sponderetur. Et si quidem minor propositio negetur,
 facti oritur questio: sin verò maior negetur, oritur
 questio iuris infinita: nisi fortè syllogismus sit ex-
 positorius, vel similis, in quo utraq; propositio factū
 contineat: tunc enim ex inficiatione maioris aequè
 ac si minor negetur, de facto, non de iure contentio
 erit: vt exemplo iam proposito patet. Quod autem
 dictum est, à questione iuris finita ad questionem
 iuris infinitam disputando procedi, ei astipulatur
 Cicero libro de Oratore secundo, vbi copiosius do-
 cet, omnes controuersias non in personis, nec tem-
 poribus positas, sed ad vniuersi generis vim & natu-
 ram referendas esse: multum dissentiens à nostra ae-
 tatis Iurisconsulis, qui decepti Alpheni Iuriscon-
 sulti responso male intellecto, In causa ius esse posi-
 tum, l. si ex plagis. 54. §. in cliuo. ff. ad l. Aquilam,
 in causis diiudicandis ad circumstantias, seu ad per-
 sonas & tempora (vt Cicero ait) respiciunt magis,
 quàm ad genus vniuersum. At in dicto loco Alpheni
 longè alia mens est. Dum enim dicit, In causa ius
 esse positum: sentit de facto magis, quàm de iure in
 eo casu dubitari: quemadmodum patet ex verbis
 ibidem subiectis, quibus definit, si mulorum culpa
 inter-

intercesserit, vel nō intercesserit, quid iuris sit? quasi diceret, si de facto constaret, hoc est, utrum multo-
 num culpa interueniente damnum datum esset, an
 sine illorum culpa: de iure facilius responderi poffet.
 Quod igitur dicit, In causa ius esse positum: nihil a-
 liud est, quàm quod alibi sepius in responsis iuris con-
 sultorum legitur, Facti, non iuris questionem esse:
 cuiusmodi exempla supra lib. prox. cap. de quæstio-
 nibus forensibus, proposita sunt. Planè non potest
 negari ius causarum in circumstantiis consistere, &
 pro varietate circumstantiarum variari: ideoq; in
 causis agendis ac defendendis circumstantias facto-
 rum diligenter excutiendas ac perlustrandas esse.
 Sed hoc ad inueniendū spectat, non ad iudicandum.
 In circumstantiis enim causarum latet actio com-
 petens, latent aduersus actionem exceptiones, latent
 replicationes, duplicationes, &c. quæ sunt causarū
 agendarum & defendendarum argumenta. At hu-
 iusmodi argumenta aduocati, non iudices inquirere
 debent. Isti enim argumenta ad causam defenden-
 dam proponunt: iudicis est de inuentis & propositis
 argumentis iudicare: vnde & nomen sortitus est.
 Itaq; exceptis causis extraordinariis seu arbitrariis,
 de quibus postea dicetur, iudicis non est ad causam
 seu causa circumstantias in iudicando respicere, sed
 ad argumenta ab vtraq; parte proposita, & ad cau-
 sa statum. Et si de iure contentio erit, non ad per-
 sonas, nec ad tempora, sed ad genus vniuersum re-
 spiciet: quemadmodum Cicero Oratorum quoque

suum, quem infirmit, d. lib. 2. monet. Sic enim ait:
 In ea ipsa causa, de qua antè dixi, nihil pertinet ad
 oratoris locos Optimij persona, nihil Decij. De ipso
 enim vniuerso genere infinita questio est: Num pœ-
 na videatur esse afficiendus, qui ciuem ex Senatus-
 consulto patria conseruanda causa interficit: cum id
 per leges non liceret. Et paulo post: Si Mancini cau-
 sam (inquit) in vno Mancino ponimus, quotiescum-
 que in quem Paterparratus dediderit, receptus non
 erit, toties causa noua nascetur. Sin illa controuer-
 sia causam facit, Videaturne ei quem Paterparratus
 dediderit, si is non sit receptus, postliminium esse:
 nihil ad artem dicendi, nec ad argumenta defensio-
 nis Mancini nomen pertinet. At si quid adfert pra-
 terea hominis aut dignitas, aut indignitas, extra
 questionem est: & ea tamen ipsa oratio ad vniuersi
 generis disputationem referatur, necesse est. Ex his
 patet, quemadmodum iura nō in singulas personas,
 sed generaliter constituuntur: ita questiones quoque
 iuris finitas generaliter considerandas, & à circum-
 stantijs ad genus vniuersum referendas, seu hypo-
 theses ad theses reuocandas esse. quod fit (vt dixi)
 per litis contestationem: sine qua vniuersi consensu
 iudicia sunt nulla. Quanquam quid ea sit, & quo-
 modo fiat, pauci hodie intelligunt. Quod (vt à me
 inuidiam hanc auertam) testatur Tiraquellus in
 municipalis retractus commentario, §. 15. gloss. 2. nu.
 1. sic scribens: Apud multos controuersa est, quan-
 do & quomodo fiat litis contestatio, alijs dicentibus
 perā

fieri per petitionem & responsionem negatiuam: a-
 lys & per affirmatiuam, scilicet cum reus fatetur:
 alys deniq; etiam per dubitatiuam. Hac Tiraquel-
 lus, qui ipse suum in hac re iudicium interponere nō
 audet. Tantum absumus a iurisprudētia veterum
 Iuriconsultorum, vt substantiatiq; iudiciorum ad-
 huc ignoremus. Sed quid mihi de hac re videatur,
 peculiari libello demonstraui. Nunc ad propositum.

DE PROBATIONIBVS iniungendis, & de præsum- ptionibus.

HActenus de priore iudicis munere, quod circa
 litis contestationem versatur, & in statu
 cause indagando consistit, actum est. Poste-
 rius ipsius munus diximus versari circa probationes.
 Nam statu cause per litis contestationem apparen-
 te, subsequitur probatio: circa quam tres (vt dixi)
 iudici partes sunt: vř scilicet ei, cui probatio iure in-
 cumbit, eam iniungat: vt eam examinet ac pande-
 ret: vt deniq;, si probatio deficiat, ipse iudex sua in-
 dustria destituto subueniat, veritatis tuenda causa.
 de quibus singulis ordine dicetur. Quod igitur ad
 primum attinet, respiciendum est iudici, pro qua
 parte sit præsumptio: hac enim cognita, simul etiā
 apparet, vtri probandi onus incumbat. Nam hac
 est vis & potestas præsumptionis, vt onus probandi
 in aduersarium, contra quem præsumitur, trans-
 ferat. Sic l. generaliter. 24. §. sed et si ita, in fin. ff.
 de p.

de fideicom. libert. Vlpianus: Cum ex præsumptione (inquit) libertas præstita esse videatur, hæredis est contrariam voluntatem testatoris probare. Et l. ult. in princ. ff. quod metus causa, idem Vlpianus: Non est verisimile (inquit) compulsum in vrbe iniquè indebitū soluisse eum qui claram dignitatem se habere prærendat. Ideo huiusmodi præsumptioni debet apertissimas probationes violentiæ opponere. Aliud exemplum proponitur l. si extraneus. 6. ibi: nisi forte evidentissimis. ff. de condit. causa dati. cuius verba proposita sunt supra in loco à repugnantibus. reg. 2. Porro quid sit præsumptio, ex ipso nomine satis apparet. Constatum est enim vocabulum à præpositione Pra, & verbo Sumo: ideo quis in re dubia, cum ignoratur quid sit vel credendum; vel sequendum, vnâ sententiam amplectimur ac præsumimus veram esse, donec contrarium probetur. Hæc leges vocant præsumptionem, quæ duplex est: Legitima & arbitraria. Legitimam præsumptionem eam dicimus, quæ lege approbata est ac confirmata. Arbitrariam dicimus eam, quæ deficiente lege permittitur arbitrio iudicantis.

DE LEGITIMA PRÆ- sumptione.

Prioris generis species ac regula plures sunt, alia quidem generales, alia verò speciales. Generales potissimum tres numerantur.

I. Re-

1. Regula: Præsumptio est pro negante. Ideoq̄ affirmanti probatio incumbit. Quæ regula approbatur l. 2. ff. de probationibus, his verbis: Ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat. Concordat l. 10. C. de non numerata pecunia, his verbis: Negatiuæ naturali ratione probatio nulla est. Concordat item l. 23. C. de probationibus, his verbis: Per rerum naturam factum negantis probatio nulla est. Huius exemplum proponitur l. eum qui, 22. ff. de probationibus. vbi Ulpianus: Eum (inquit) qui voluntatem mutam dicit, probare hoc debere. Sed & huius regula species est regula hæc, qua dicitur actorem suam actionem, reum exceptionem, actorem replicationem, & sic deinceps ab aduersario negatam probare debere: de qua infra reg. prox. dicitur. Sed & quo ad actionem probandam, approbatur hæc regula l. verius. 21. ff. de probationibus. vbi Marcianus: Verius esse existimo, ipsum qui agit, id est legatarium probare oportere, scisse defunctum alienam se rem, vel obligatam legare: non hæredem probare oportere, ignorasse alienam rem, vel obligatam: quia semper necessitas probandi incumbit illi qui agit. Concordat l. 2. C. cod. tit. his verbis: Possessiones, quas ad te pertinere dicis, more iudiciorum persequere: nec enim possessori incumbit necessitas probandi eas ad se pertinere: cum te in probatione cessante, domi-
nium

nium apud eum remaneat. *Aliud exemplum proponitur l. 2. C. de commodato, his verbis* : Cum eum qui temporalis ministerij causa suscepit ancillam, ad restitutionem eius bona fides vrgeat: consequens est, socerum tuum huius rei causa tradidisse ancillam, adito præside prouinciæ probare : vt fidem susceptam is, aduersus quem supplicas, compellatur agnoscere. *Aliud exemplum proponitur l. 9. C. de probationibus, his verbis* : Cum te minorem quinque & viginti annis proponas, adire præsidem prouinciæ debes, & de ætate probare. *Quoad exceptionem probandam, approbatur regula proposita l. 19. ff. de probationibus, his verbis* : In exceptionibus dicendum est, reum partibus actoris fungi oportere, ipsumq; exceptionem velut intentionem implere: vt puta si pacti conuenti exceptione vtatur, docere debet pactum conuentum factum esse. Cum quis promisit iudicio se sisti, & reipub. causa abfuisse dicatur, & ob id non stitisse, vel dolo malo aduersarij factum, quo minus sifteretur, vel valetudinem sibi impedimento fuisse, vel tempestatem: probare id eum oportet. Sed etsi procuratoria quis exceptione vtatur, eo quod non licuisset aduersario dare, vel fieri procuratorem: probare id oportet obijcientem exceptionem. Idem erit dicendum, etsi ea pecunia petatur, quæ pen-

fata

fata dicitur. Hoc amplius, si iudicatæ rei vel iurisiurandi conditio delata dicatur de eo, quod tunc petitur, siue in alea gestum esse contendatur: eum implere probationes oportet. *Concordat l. 12. ff. eodem tt. his verbis: Quinquaginta testamentis tibi legata sunt: idem scriptum est postea in codicillis. refert duplicare legatum voluerit, an repetere: & an oblitus se in testamento legasse, id fecerit. Ab utro ergo eius rei probatio exigenda est? Prima fronte æquius videtur, ut petitor probet quod intendit. Sed interdum probationes quædam & à reo exiguntur. Nam si creditum petam, & ille respondeat solutam esse pecuniam: ipse hoc probare cogendus est. Et hic igitur, cum petitor duas scripturas ostendit, hæres posteriorem inanem esse dicat: hæres ipse id probare iudici debet. *Concordat item l. 1. C. de probationibus his verbis: Ut creditor, qui pecuniam petit numeratam, implere cogitur: ita rursus debitor, qui solutam adfirmat, eius rei probationem præstare debet. Concordat item l. ult. C. de solutionibus his verbis: Solutionem adseueranti probationis onus incumbit. Aliud exemplum proponitur l. 18. §. qui dolo. ff. de probationibus his verbis: Qui dolo dicit factum aliquid, licet in exceptione: docere debet, dolum admissum esse. Concordat l. 6. ff. eod. tt. his verbis:**

Patre-

Patronus manifestè docere debet, libertum in fraudem suam aliquid dedisse: vt partem eius, quod in fraudem datum est, possit auocare. Sed & aliud exemplum, quo affirmanti probatio incumbit proponitur l. 4. ff. eod. tt. vbi Paulus respondit, Emptorem probare debere, eum seruum, de quo queritur, antequam emeret, fugisse. Aliud exemplum proponitur l. 1. ff. eod. tt. his verbis: Quoties queritur genus vel gentem quis haberet, necne? eam probare oportere, Papinianus ait. Aliud proponitur l. 17. ff. eod. tt. his verbis: Cum de lege Falcidia queritur, hæredis probatio est locum habere legem Falcidiam. Quod cum probare non potest, merito condemnabitur. Hactenus exempla proposita regulam enumerasse sufficiat: nunc eius aliquot exceptiones proponemus. quarum prima hæc est: Nisi pro affirmante sit ratio probabilior, vel presumptio maior: hoc enim casu minor presumptio per maiorem tollitur, & neganti probationis onus imponetur. de qua exceptione dicetur infra inter exceptiones generales: eius autem species sunt exceptiones sequentes.

Alteræ exceptio est: Nisi cum de facto constet, id legitimè vel solenniter, vt inde actio vel exceptio nascatur, factum esse negetur. hoc enim casu, quia legitimè factum presumitur, neganti probatio incumbit. quæ exceptio approbatur per ea quæ proponuntur infra reg. 3. Huius exemplum proponitur l. 5. ff. de probationibus his verbis: Ab ea parte, quæ

quę dicit aduersarium suum aliquo iure prohibutum esse, specialiter lege vel constitutione id probari oportet. Ideoque Paulus respondit: Si quis neget emancipationem rite factam, ipsum præstare debere probationē.

Aliud exemplum proponitur l. 19. §. sed et si procuratoria. ff. eod. tit. cuius verba proposuimus paulo superius. Huius exceptionis replicatio prima hac est: Nisi cum à pupillo emptum esset, negetur tutoris auctoritas intercessisse, vel non legitimo modo emptionem factam. hoc enim casu pro negante præsumitur, nisi contrarium probetur. l. quacunque. 15. §. si. ff. de publiciana in rem actione. vbi Caius: Qui à pupillo (inquit) emit probare debet, tutore auctore, & lege non prohibente se emisse.

Alter replicatio est: Nisi pignore contracto res negetur debitoris fuisse: nam & hoc casu pro negante præsumitur, nisi contrarium probetur. quæ replicatio approbatur l. 23. ff. de probationibus, his verbis:

Ante omnia probandū est, quod inter agentem & debitorem conuenit, vt pignori hypothecæ sit. Sed et si hoc probet actor, illud quoque probare debet, rem pertinere ad debitorem eo tempore, quo conuenit de pignore, aut ad eū, cuius voluntate hypotheca data est.

Tertia replicatio est: Nisi quis ex eo agat vel excipiat, quod dicat in iure responsum esse vel confessionem factam. hoc enim casu etiam probandum ab eo est, interrogationem præcessisse, quæ re-

G plica-

plicatio approbatur l. 18. §. fin. ff. d. rr. his verbis:
 Interrogationis factæ probationem actori
 imponi debere, id est ei qui in iure interro-
 gatum dixit respondisse, se solum hæredem
 esse. Sed etsi tacuisse dicatur interrogatus,
 æquè tantundem erit dicendum: imposita
 probatione non ei, qui excepit se non re-
 spondisse, sed actori. *Quarta replicatio est: Nisi*
 † *fideiussoribus rem pupilli saluam fore acceptis, ne-*
gentur ij eo tempore idonei fuisse. hoc enim casu
affirmanti onus probandi incumbit. l. 1. §. si magi-
stratus. ff. de magistratibus conueniendis. vbi Vl-
pianus: Probatio (inquit) non pupillo incum-
bit, vt doceat fideiussores soluendo non fuis-
se, cum acciperentur: sed magistratibus, vt
doceant eos soluendo fuisse. Concordat l. 11. ff.
de probationibus. vbi Celsus: Non est (inquit)
neccesse pupillo probare, fideiussores pro tu-
tore datos, cum accipiebantur, idoneos non
 † *fuisse. nam probatio exigēda est ab his, quo-*
 † *rum officij fuit prouidere, vt pupillo cauer-*
 † *tur. Hac de secunda exceptione, eiusq; replicatio-*
 3 *nibus sint dicta. Tertia proposita regula exceptio*
 † *est: Nisi id quod solutum est, debitum fuisse nege-*
 † *tur: ideoq; condictione indebiti repetatur. hoc enim*
 † *casu indebitum condicenti, & debitum neganti*
 † *probatio incumbit. Quæ exceptio approbatur simul*
 † *& distinguitur l. cum de indebito. 25. ff. de proba-*
 † *tionibus. vbi Paulus ait: Cum de indebito quæ-*
 † *ritur,*

ritur, quis probare debeat non fuisse debitū, res ita temperanda est, vt siquidem is qui accepisse dicitur rem vel pecuniam indebitam, hoc negauit, & ipse qui dedit, legitimis probationibus solutionem adprobauit: hinc vlla distinctione ipsum qui negauit sese pecuniam accepisse (si vult audiri) compellendum esse ad probationes præstandas, quòd pecuniam debitam acceperit. Etenim absurdum est, eum qui ab initio negauit pecuniam accepisse, postquam fuerit conuictus eam accepisse, probationem non debiti ab aduersario exigere. Sin verò ab initio confiteatur quidem suscepisse pecunias, dicat autem non indebitas ei fuisse solutas: præsumptionem videlicet pro eo esse, qui accepit, nemo dubitat. Qui enim soluit, nunquam ita resupinus est, vt facile suas pecunias iactet, & indebitas effundat: & maxime si ipse qui indebitas dedisse dicit, homo diligens est, & studiosus paterfamiliàs, cuius personam incredibile est in aliquo facile errasse. Et ideo eum qui dicit indebitas soluisse, compelli ad probationes, quòd per dolum accipientis, vel aliquam iustam ignorantia causam indebitum ab eo solutum sit: & nisi ostenderit, nullam eum repetitionem habere. *Ait Paulus*: Sin verò ab initio confiteatur quidem, &c. *Hiscè verbis exceptio*

proposita approbatur. cuius prima replicatio hæc
 est: Nisi is cui indebitum solutum esse dicitur, soluta-
 tionem negauerit, & fuerit conuictus: tunc enim
 postea debitum esse affirmanti probatio incumbit.
 quæ replicatio approbatur verbis iam propositis hi-
 sic: Ut siquidem is qui accepisse dicitur rem
 vel pecuniam indebitam, hoc negauit, &c.
 Altera replicatio est: Nisi persona qua soluit, talis
 sit, quæ facile errare posse præsumatur. Quæ repli-
 catio approbatur d. l. 25. §. si autem is, hisce verbis:
 Si autem is qui indebitum quæritur, vel pu-
 pillus, vel minor sit, vel mulier, vel fortè vir
 quidem perfectæ ætatis, sed hiles, vel agri-
 cultor, & forensium rerum expertus, vel aliàs
 simplicitate gaudens, & desidiæ deditus: tunc
 eum qui accepit pecunias, ostendere bene
 eas accepisse, & debitas ei fuisse solutas: & si
 non ostenderit, eas redhibere. Huius replica-
 tionis duplicatio prima hæc est: Nisi non totum, sed
 pars dicatur indebita. tunc enim debitum neganti,
 non affirmanti probatio iniungenda. Quæ duplica-
 tio approbatur ibidem, his verbis: Sed hoc cita, si
 totam summam indebitam fuisse solutam is
 qui dedit, contédit. Si autem pro parte que-
 ritur, quòd pars pecuniæ solutæ debita non
 est, vel quòd ab initio quidem debitum fuit,
 sed vel dissoluto debito postea ignarus ite-
 rum soluit, vel exceptione tutus errore eas
 pecunias dependit: ipsum omnino hoc o-
 stende-

stendere, quòd vel plus debito persoluit, vel iam solutam pecuniam per errorem repetita solutione dependit: vel tutus exceptione, nesciens suam proiecit pecuniam: secundum generalem regulam, quæ eos qui opponendas esse exceptiones affirmât, vel soluisse indebita contendunt, hæc ostendere exigit.

Alterâ duplicatio est: Nisi ab initio quidem debitum fuisse actor fateatur, sed postea debitum esse desisse, vel exceptionem se nactum esse dicat. Quæ duplicatio approbatur verbis iam propositis hisce: Vel quod ab initio quidem debitum fuit, &c.

Hæc de secunda replicatione, eiusq; duplicationibus sint dicta. Tercia proposita exceptionis replicatio

est: Nisi non solum, sed cautum tantum vel promissum dicatur indebitum. hoc enim casu debitum affirmanti, non neganti probatio incumbit. Quæ re-

plicatio approbatur simul & distinguitur d. l. 25. §. fin. his verbis: Si cautio indebiti exposita esse

dicatur, & indistinctè loquatur: tunc eum, in quem cautio exposita est, compelli debitum

ostendere, quod in cautionem deduxit: nisi ipse specialiter, qui cautionem exposuit, cau-

sas explanavit, pro quibus eandem conscrip-

psit: tunc enim stare eum suæ confessioni, nisi evidentissimis probationibus in scriptis

habitis ostendere paratus sit, sese hæc indebitè promississe. Huius replicationis duplicatio

hæc est: Nisi in cautione specialiter causa sint ex-

G 3 pressa,

pressa, propter quas debeat: tunc enim neganti, non affirmanti probatio iniungenda. qua duplicatio approbatur verbis iam propositis hisce: Nisi ipse specialiter, qui cautionem exposuit, &c. Concordat l. 13. Cod. de non numerata pecunia, his verbis: Generaliter sancimus, vt si quid scripturis cautum fuerit pro quibuscunque pecunijs ex antecedente causa descendentibus, eamque causam specialiter promissor edixerit: non iam ei licentia sit causæ probatione stipulatorem exigere: cum suis adquiescere debeat: nisi certè ipse e contrariò per apertissima rerum argumenta scriptis inserta religionem iudicis possit instruere, quòd in alium quendam modum, & non in eum, quem cautio perhibeat, negocium subsequutum sit. Nimis enim indignum esse iudicamus, vt quòd sua quisq; voce dilucidè protestatus est, id in eundem casum infirmare, testimonioq; proprio resistere. *Hac de tertia proposita regula exceptione sint dicta. Quarta exceptio est: Nisi instrumentum falsum esse affirmetur. hoc enim casu tam neganti, quam affirmanti probatio iniungenda. Quae exceptio approbatur per ea qua habentur Digestor. meor. libro 4. cap. 8. quest. 7. reg. 1. Quinta exceptio est: Nisi de genere vel toto eius, de quo queritur, constet. hoc enim casu praesumitur idem in specie, vel parte: nisi contrarium à negante probetur. Quae exceptio approbatur si-*

mul

mul & distinguitur per ea quae proposita sunt supra in loco A genere & A toto. quae de alijs quoque locis, quos supra proposuimus, intelligi possunt. Sexta exceptio est: Nisi negatiua possit reduci ad affirmatiuam. tunc enim contra negatiuam, in qua quis intentionem suam fundat, praesumitur, nisi probetur. quae exceptio approbatur simul & exemplis declaratur infra reg. proxim. Septima exceptio est: Nisi affirmatiua natura, legi vel consuetudini regulariter conueniens sit. tunc enim pro ea contra negatiuam praesumitur, per ea quae proponuntur infra reg. 3. Haec de prima regula sunt dicta.

II. Regula: Quoties duo quaruntur alternatiue, quarum vnum ab hoc, alteram ab aduersario affirmatur vel negatur: praesumptio contra eum est, qui intentionem suam in ista questione fundat, seu actione vel exceptione sua causam isti questioni prior dedit. Quae regula approbatur per ea quae dicta sunt supra reg. prox. in princ. ibi: sed & huius regulae species est, &c. Concordat l. generaliter. 12. ff. de exceptionibus. vbi Vlpianus: Generaliter (ait) in praedicti actus partis sustinet, qui habet intentionem secundum id quod intendit. Item concordat Inst. de interdictis. §. commodum, his verbis: Commodum possidendi in eo est, quod etiam si eius res non sit, qui possidet: si modò actor non potuerit suam esse probare, remaneat in suo loco possessio. Propter

G 4 quam

quam causam cum obscura sunt vtriusque iura : contra petitem iudicari solet. *Huius proponitur exemplum l. circa. 14. ff. de probationibus. vbi Vlpianus* : Circa eum (*inquit*) qui se ex libertinitate ingenuum dicit, referendum est, quis actoris partibus fungatur. Et si quidem in possessione libertinitatis fuit : sine dubio ipsum oportebit ingenuitatis causam agere, docereque se ingenuum esse. Sin verò in possessione ingenuitatis sit, & libertinus esse dicatur, scilicet eius qui ei controuersiam mouet : hoc probare debet, qui eum dicit libertum suum. Quid enim interest, seruum quis suum, an libertum contendat ? Si quis autem fiducia ingenuitatis suæ vtrò in se suscipiat probationes, ad hoc, vt sententiam ferat pro ingenuitate facientem, hoc est, vt se ingenuum esse pronuncietur : non abs re esse opinor, morem geri probanti se ingenuum, & sententiam secundum se dandam; cum nulla captio iuris intercedat. *Simile exemplum proponitur l. 7. §. ff. de liberali causa. vbi idem Vlpianus* : Si quis (*inquit*) ex seruitute in libertatem proclamet : petitoris partes sustinet. Si verò ex libertate in seruitutem petatur: is partes actoris sustinet, qui seruum suum dicit. Igitur cum de hoc incertum est, vbi possit iudicium ordinem accipere : hoc antè apud eum, qui de libertate cogniturus est,

est, disceptatur, utrum ex libertate in seruitutem, an contra agatur. Et si forte apparuerit, eum qui de libertate sua litigat, in libertate sine dolo malo fuisse: is qui dominum se dicit, actoris partes sustinebit, & necesse habebit seruum suum probare. quod si pronuntiatum fuerit, eo tempore, quo lis præparabatur, in libertate eum non fuisse, aut dolo malo fuisse: ipse qui de libertate sua litigat, debet se liberum probare. *Huius concordat l. 15. C. de probationibus, his verbis: Vis eius qui le dominum contēdit, ad imponendum onus probationis seruo minimè prodest. Cum igitur aufugisse te de domo Seueri profitearis, verum nec ab illo iuste te initio, sed per violentiam detentū adseueras: inquisito prius, an in possessione libertatis sine dolo malo constitutus sis: tunc etiam onus probationis qui debeat subire, per huiusmodi euentum declarabitur. Aliud exemplum proponitur l. 8. ff. de probationibus. vbi Paulus: Si (inquit) filius in potestate patris se esse neget, Prætor cognoscit, ut prior doceat filius: & quia proprietate, quam patri debet, hoc statuendū est: & quia se liberum esse quodammodo contendit. Ideo enim & qui proclamat ad libertatem, prior edocere iubetur. Plura exempla vide supra reg. prox. in princ. Planè habet regula proposita suas etiam exceptiones, quarum vna est:*

G S Nisi

Nisi de requisito intentionis aduersarij lus sit: puta, si hypothecaria conuentus excipiat, Si res pignori obligata tempore obligationis debitoris fuisset: ut sit quaestio, Verum debitor suam, an alienam rem pignori obligauerit. hoc enim casu non excipienti reo, sed aëtori probatio incumbit, per ea qua habentur supra reg. prox. except. 2. repl. 1. cum tribus sequentibus. Hac de secunda regula: de qua vide plura M. I. R. lib. 2. cap. 9. reg. 5. except. 5.

III. Regula: Tale quidq; praesumitur, quale natura, lege vel more regulariter esse debet, vel plerumq; fieri solet. Quae regula approbatur l. nec enim. 6. ff. de solutionibus. vbi Paulus: Nec enim ordo scripturae spectatur (inquit) sed potius ex iure sumitur id quod agi videtur. Approbatur item apud Baptist. à Villalob. in com. opin. in litera T. num. 72. cum sequente: & Turz. reg. 5. Sed & approbatur exemplo l. sciendum. 30. ff. de verb. oblig. vbi Vlpianus: Sciendum est (inquit) generaliter, quod si quis scripserit se fideiussisse: videri omnia solenniter acta. Concordat l. Titia. 134. §. penult. ff. eod. st. vbi Paulus respondit: Cum Septitius literis suis praestaturum se cauerit pecuniam, & vsuras eius semisses, quae apud Sempronium depositae sunt: si inter praesentes actum est, intelligendum est etiam a parte Lucij Titij praecessisse verba stipulationis. Concordat item Inst. de fideiuss. §. fin. his verbis: In stipulationibus fideiussorum sciendum

dum est hoc generaliter accipi, ut quodcumque scriptum sit quasi actum, videatur etiam actum. Ideoque constat, si quis scripserit se fideiussisse, videri omnia solenniter acta. *Item concordat Inst. de inutilib. stipul. §. si scriptum, his verbis: Si scriptum in instrumento fuerit, promississe aliquem: perinde habetur, atq; si in interrogatione precedente responsum sit. Concordat item l. 1. C. de contrab. stipul. his verbis: Licet epistolæ, quam libello inseruisti, additum non sit, esse stipulatum eum cui cauebatur: tamen si res inter presentes gesta est, credendum est, præcedentem stipulationem vocem spondentis secutam. Aliud exemplum proponitur l. meritò. 51. ff. pro socio. vbi Vlpianus: Plerunq; (ait) credendum est, qui partis dominus est, eum iure potius suo uti, quam furui consiliu inire. Huc pertinet etiam regula iuris canonici, Quemlibet presumi bonu, nisi probetur malus. c. vlt. extr. de presumptionib. de qua re vide M. I. R. lib. 2. cap. 11. vers. bonus quilibet. Sed & quod dictum est, tale quidq; presumi, quale plerunq; fieri solet: ei concordat l. semper. 34. ff. de reg. iuris. vbi Vlpianus: Si non apparet (inquit) quid actum sit, erit consequens, ut id sequamur, quod in regione, in qua actum est, frequentatur. Cui concordat l. in obscuris. 114. ff. eod. tit. vbi Paulus: In obscuris (inquit) inspicere solet, quod verisimilius est, aut quod plerunq; fieri solet. Huius*

exem-

exemplum proponitur l. si pactum. 9. ff. de probationibus. vbi Celsus: Si pactum (inquit) factum sit, in quo hæredis mentio non fiat: quæritur, an id actum sit, vt ipsius duntaxat debitoris persona artaretur? Sed quamuis verum est, quòd qui excipit, probare debeat quòd excipitur: attamen de ipso duntaxat, ac non de hæredibus eius quoq; conuenisse, petitor, nõ qui excipit, probare debet: quia plerunque tam hæredibus nostris, quàm nobismetipsis cauemus. Aliud exemplũ proponitur l. librorum. 50. §. quod tamen Cassius. ff. de leg. 3. vbi Vlpianus: Si quis fortè (inquit) hereliquerit, Chartas meas vniuersas: qui nihil aliud quàm libros habebat, studiosus studioso: nemo dubitabit, libros deberi: nam & in vsu plerique libros chartas appellant. Aliud exemplum proponitur l. 3. ff. si pars hereditatis petatur. vbi Paulus: Prudentissimi (inquit) iuris authores medietatem quandam secuti sunt, vt quod fieri nõ rarò admodum posset, intuerentur: id est, quia fieri poterat, vt tergemini nascerentur, quartam partem superstiti filio assignauerunt. Hactenus exempla proposita regulæ enumerauimus. Exceptiones eius vide supra regul.

1. except. 2. repl. 1. cum sequentibus: item

M. I. R. lib. 2. cap. 11. in verbo

lus.

DE

DE PRÆSUMPTIONIBVS

quæstionum iuris.

HActenus de generalibus legitima præsumptionis regulis dictum est. nunc speciales enumeranda sunt: quæ sunt triplices. alia enim certarum sunt quæstionum: alia certarum causarum: alia deniq; certorum locorum. Quæstionum alia iuris sunt, alia facti, ut supra ostendimus. Iuris igitur quæstionum præsumptiones hæc sunt.

I. Regula: Ius non præsumitur, nisi probetur: hæc ratione, quia affirmanti (ut diximus) probatio incumbit. Quod tamen non invenitur prohibitum, de iure concessum videtur, ut supra in loco Ab auctoritate in fine ostendimus. Sed & factum iustum neganti probatio incumbit, ut paulo superius reg. 1. except. 2. ostensum est. Quod tamen de eo facto intelligendum est, quod regulariter iustum esse solet: ut contractus, transactiones, testamenta, solutio, acceptilatio, &c. Secus de eo facto quod regulariter est iniustum: ut furtum, rapina, homicidium, adulterium, &c. hæc enim facta præsumuntur iniusta, & dolo malo facta, nisi aliqua exceptione defendantur.

II. Regula: Si inter duo iusta quaratur, utrum sit iustius: præsumitur pro lege contra regulam sine rationem: pro lege speciali contra legem generalem: pro aequitate contra im strictum: pro mente legislatoris contra verba legis: pro lege deniq; nova contra antiquam, quia ita de iure fieri debet, ut regula sine ratio

*ratio cedat legi : species deroget generi : equitas
 preferenda sit rigori iuris; mens & voluntas scripto:
 lex deniq; antiqua abrogetur per nouam: quemad-
 modum de primo quidem dictum est supra lib. prox.
 cap. de exceptionibus aduersus regulas generalibus
 except. 1. item cap. de thesi disputanda. De secundo
 dictum est supra lib. prox. in loco A genero, except.
 1. & 2. De tertio dictum in loco A qualitate senten-
 tie, reg. 3. cum sequentibus. De quarto dictum d.
 cap. de exceptionibus generalibus, except. 4. item
 in loco A ratione legis, reg. 2. De quinto dictum Di-
 gest. meor. lib. 1. cap. 7. except. 17. Planè proposita
 regula exceptio hac est: Nisi id, pro quo presumen-
 dum esse diximus, sit dubium atque incertum, alie-
 rum autem certum atq; indubitatum. tunc enim
 stabitur indubitato potius quàm incerto. Quae ex-
 ceptio approbatur per ea quae proposita sunt d. loco
 A ratione legis, reg. 2. except. 4. Itaq; regula firmi-
 ter standum est, donec probetur exceptio: item à
 stricto iure non est recedendum, donec de aequitate
 constet. quod & Cic. lib. 1. Offic. de iusticia monet,
 dicens: Rectè precipiunt, qui vetant quidquam a-
 gere, quod dubites aequum sit, an iniquum. equitas
 enim lucet ipsa per sese; dubitatio autem cogitatio-
 nem significat iniuria. ideoq; in causis ad iudicandis
 firmiter standum est actioni, de cuius iure & facto
 constat, donec opposita exceptio probetur. Quod si
 de exceptione quoque constat, ab ea recedens dum
 non est, donec probetur replicatio. Quod si de hac
 quoque*

quoq; constat, in ea pedem figet iudex, donec duplicatio aliqua opponatur, qua tam de iure quam de facto evidenter subsistat: & sic deinceps. In dydicandis igitur causis iudex imitabitur eos, qui per gradus descendunt: hi enim à gradu superiori non recedunt, priusquam in sequente pedem fixerint. In quo facto, tunc demum relicto priore, sequenti inniuntur: idq; eousq; faciunt, donec ad planiciem pervenerint. Sed de hac indicandi ratione supra quoq; cap. de hypothefibus dydicandis diximus.

III. Regula: Si duo proferantur sibi inuicem repugnancia, puta testamenta, scriptura, sententia, vel quid simile: & dubitetur, virum ex ijs iure subsistat: in dubio prasumendum est priori per posterius derogari: quia hoc de iure seu regulariter fieri solet: nisi posterius probetur iniustum. Cuius tamen regula exceptio prima hac est: Nisi in eodem instrumento repugnancia scripta sint. Hoc enim casu neutrum valet, per ea qua propofita sunt supra lib. prax. in loco A repugnantibus reg. 8. Altera exceptio est: Nisi ab eodem repugnancia proferantur vel dicantur: nam & hoc casu is qui contraria allegat vel testatur, non est audiendus, per d. reg. 8. Tertia exceptio est: Nisi plures testes repugnancia inuicem testimonia protulerint: nam & hoc casu prasumptio sumitur non ex tempore, quo dicta sunt testimonia, sed à numero & qualitate testium: vt d. reg. 8. ex Nouell. cap. 90. est ostensum. Quarta exceptio est: Nisi duo contractus inter eosdem
sint

Sent: in ita
tam de iure
facto subsi

fiat initi, diuersi quidem, sed non omnino contrarij: hoc enim casu vterq³ presumitur valere: nisi probetur posteriorem prioris nouãdi animo factum esse. Quæ exceptio approbatur per ea quæ habentur Digestor. meor. lib. 48. cap. 14. quæst. 4. except. 13. Quinta exceptio est: Nisi eadem res duobus vel pluribus diuerso tempore pignori sit obligata: hoc enim casu per posterius pignus non presumitur prius sublatum esse, per ea quæ habentur Digestor. meor. lib. 40. cap. 9. in princ. Sexta exceptio est: Nisi aliud actum: aliud scriptum sit: hoc enim casu presumitur id potius quod actum, quàm quod scriptum est, quamuis posterius, valere, per ea quæ habentur Digestor. meor. lib. 7. cap. 3. quæst. 5. except. 13.

DE PRÆSUMPTIONIBVS

quæstionum facti.

Prima regula: Factum non presumitur, nisi probetur: hac ratione, quia presumptio est pro negante, vt supra ostendimus.

II. Regula: Si de duobus factis alternatiuè queratur, puta, vtrum quis liber, an seruus sit: liberus, an ingenuus: ea obrinent, quæ supra in regula presumptionum generali secunda diximus: nisi obstent regulæ sequentes.

III. Regula: Si de habita & priuatione alternatiuè queratur: habitus presumitur, nisi priuatio probetur: exemplo l. 3. ff. de probationibus, vbi Papin.

Proba-

possit, vnde vxor matrimonij tempore honestè quæsierit: de mariti bonis eam habuisse, veteres iuris autores meritò crediderint.

VI. Regula: Si de scientia & ignorantia alternatiuè queratur: ignorantia præsumitur, nisi scientia probetur. Quæ regula approbatur l. 6. C. qui militare possunt, his verbis: Licebit dominis adire competentem iudicem, & suam ignorantiã eo, quòd contrarium minimè probatur, ostendere. Concordat l. verius. 21. ff. de probationibus, cuius verba vide suprà reg. 1. generali; in prim. Huius regula exceptio prima hæc est: Nisi quis indubitum per errorem & ignorantiam se soluisse dicat. hoc enim casu ignorantia non præsumitur, nisi probetur. Quæ exceptio approbatur simul & distinguitur per ea quæ proposita sunt d. reg. 1. except. 3. Altera exceptio est: Nisi quis id quòd palàm fuit propositum, & à multis lectum, dicat se ignorasse: hoc enim casu scientia præsumitur, nisi probetur ignorantia. Quæ exceptio approbatur l. sed etsi. 11. §. certè si quis dicat. ff. de institor. actione. vbi Vlpianus: Si quis (inquit) dicat ignorasse se literas, vel non obseruasse quòd propositum erat, cum multilegerent, cumq; palàm esset propositum: non audietur.

VII. Regula: Si de causa incendiij queritur, culpa inhabitantium præsumitur factum. Quæ regula approbatur l. 3. §. 1. ff. de officio præfecti vigilum vbi Paulus: Plerumq; (inquit) incendia fiunt culpa inhabitantium.

VIII. Re-

VIII. Regula: Si queratur, utrum libera, an coacta fuerit voluntas: libera presumitur, nisi coacta probetur. l. 2. in fine. C. de his qua vi metusue causa.

IX. Regula: Si de dolo malo queratur: bona fides presumitur, nisi dolus probetur. Quae regula approbatur l. quoties. 18. §. qui dolo. ff. de probationib. vbi Vlp. Qui dolo (inquit) dicit factum aliquid (licet in exceptione) docere debet. dolum admissum esse. Huius regulae exceptio est in delictis & criminibus in quibus dolus presumitur, nisi contrarium probetur, exemplo l. 5. in prin. C. de iniurijs. vbi Imper. Diocletianus: Si (inquit) non conuicij consilio te aliquid iniuriosum dixisse probare potes, &c. Huius exceptionis replicatio hac est: Nisi alia ratio in contrarium suadeat. Quae replicatio approbatur exemplo l. merito. 51. ff. pro socio. vbi Vlpianus: Merito (inquit) adiectum est, ita demum furti actionem esse, si per fallaciam & dolo malo amouit. Cum enim sine dolo malo fecit: furti non tenetur. Et sane plerunq; credendum est, qui partis dominus est, eum iure potius suo uti, quam furti consilium inire.

X. Regula: Si de voluntate alicuius queratur, quid voluerit: quid sequendum sit? definitur l. 12. ff. de reg. iuris. vbi Paulus: In testamentis (inquit) plenius voluntates testantium interpretamur. Similis regula proponitur l. 3. ff. de constituc. principum, his verbis: Beneficium Imperato-

ris, quod à diuina scilicet eius indulgentia proficiscitur, debemus quàm plenissimè interpretari. *Huius exemplum proponitur l. 2. C. de bonis vacantibus his verbis*: Si quando adnotationes nostræ contineant, possessionem siue domum, quam donauerimus, integro statu donatam: hoc verbo ea vis continetur, quam antè conscribebamus, cum adiacentibus, & mancipijs, & pecoribus, & fructibus, & omni iure suo: vt ea quæ ad instructum possessionis vel domus pertinent, tradenda sint. *Alia huius loci regula proponitur l. rapienda. 128. in fine. ff. de reg. iuris, his verbis*: Quod factum est, cum in obscuro sit: ex adfectione cuiusque capit interpretationem.

XI. Regula: Si vox ambigua sit: ea significatio prasumenda, quæ rei gerenda aptior est. Quæ regula approbatur l. quoties. 67. ff. de regulis iuris. vbi Iulianus: Quoties (inquit) idem sermo duas sententias exprimit, ea potissimùm accipietur, quæ rei gerendæ aptior est. De hoc quoq; dictum est supra lib. prox. in loco A qualitate sententiæ.

XII. Regula: Si de duabus summis quaratur, vtra debeat: in dubio minor summa est prasumenda. Quæ regula approbatur l. semper. 9. ff. de reg. iuris. vbi Vlp. Semper (inquit) in obscuris, quod minimum est, sequimur. Concordat l. semper. 34. in fine. ff. eod. tit. vbi idem Vlp. Ad id (inquit) quod minimum est, redigenda summa est.

Huius

Huius exemplum proponitur l. stipulatio ista. 38. §. eum qui ita. ff. de verb. obligat. vbi idem Vlpianus: Eum (inquit) qui ita dicat, Mihi decem, & Titio decem: eadem, non alia decem dicere, credendum est. Concordat l. eum qui. 56. in prin. ff. eod. tit. vbi idem Vlpianus: Eum (inquit) qui ita stipulatur, Mihi & Titio decem dare spondes: verisimilius est semper vnà decem communiter sibi & Titio stipulari. Sicuti qui legat Titio & Sempronio, non aliud intelligitur, quàm vnà decem cōmuniter duobus legare. Aliud exemplum proponitur l. inter pares. 38. in fine. ff. de re iudicata. vbi Paulus: Si (inquit) diuersis summis condemnent iudices: minimam sententiam spectandam esse, Iulianus scribit. Aliud exemplum proponitur l. si ita. 109. in prin. ff. de verb. obligat. cuius verba vide infra reg. proxim.

XIII. Regula: Si de tempore queratur, de quo actum sit: maius tempus in dubio presumendum est. Qua regula approbatur l. cum tempus. 17. ff. de reg. iuris. vbi Paulus: Cum tempus (inquit) in testamento adijcitur, credendum est pro hærede adiectum: nisi alia mens fuerit testatoris: sicut in stipulationibus promissoris gratia tempus additur. Concordat l. si ita. 109. ff. de verb. obligat. vbi Pomponius: Si ita (inquit) stipulatus fuero: Decem aut quindecim dabis? decem debentur. Item si ita: Post annum aut post

biennium dabis? post biennium debetur: quia in stipulationibus id seruetur, vt quod minus est, quodq; longius est, videatur in obligationem deductum. *Simile exemplū proponitur l. 12. ff. eod. tit. ubi Pomponius: Si (inquit) ita stipulatus fuero: Decē aut quinq; dare spondes? quinq; debentur. itē si ita: Calendis Ianuarijs vel Februarijs dare spondes? perinde est, quasi Calēdis Februar. dari stipulatus sim.*

XIIII. Regula: *Si de fide instrumenti, vel testis, vel alterius probationis dubitetur: pro instrumento vel teste presumitur, quamuis minus solenni. Sic l. quidam. 15. ff. de probationibus, Modestinus respondit, Cautione exoluti fideicommissi statum eius, qui probari posset à fratribus defuncti filius nō esse, minime confirmatum esse: sed hoc ipsum tamen à fratribus probari deberē. Concordat l. optimam 14. C. de cōtrah. stipulat. Instit. de inutilib. stipulation. §. item verborum obligatio: l. cum precibus. 18. C. de probationib. Et est ratio: quia instrumenta, testes & alia huiusmodi regulariter vim probandi habent.*

XV. Regula: *Si de qualitate personae, rei vel actionis quaratur: talis presumitur, qualis regulariter de iure esse solet. de quo vide supr. reg. general. 3.*

DE PRÆSUMPTIONIBVS certarum causarum.

Prima regula: *In causa liberali si dubitetur, pro libertate presumendum est: l. quoties. 20. ff. de reg.*

reg. iuris. vbi Vlpianus: Quoties (inquit) dubia interpretatio libertatis est: secundum libertatem respondendum erit. Concordat l. in obscura. 139. ff. eod. tr. Vbi Iulianus: In obscura (inquit) voluntate manumittentis fauendum est libertati. Item concordat l. inter pares. 38. ff. de re indicata. vbi Paulus: Inter pares (inquit) numero iudices si dissonæ sententiæ proferantur: in liberalibus quidem causis, secundum quod à diuo Pio statutum est, pro libertate constitutum obtinet: in alijs autem causis pro reo. Huiusmodi exemplum habetur l. Sticho. 41. § Titius. ff. de statuliberis. vbi Scauola: Melius (inquit) est, præsumptionē pro statuliberis esse.

II. Regula: In causa dotis in dubio pro dote præsumendum est. qua regula approbatur l. in ambiguis. 85. in prin. ff. de reg. iuris. Vbi Paulus: In ambigua (inquit) pro dotibus respondere melius est. Concordat ysdem. verbi l. in ambiguis. 70. ff. de iure dotium.

III. Regula: In causa venditi in dubio cōtra venditorem præsumendum est. Qua regula approbatur l. in contrahenda. 132. ff. de reg. iuris. vbi Iulianus: In contrahenda (inquit) venditione ambiguum pactum contra venditorem interpretandum est. Plura de hac regula vide Digestor. meor. lib. 42. cap. 1. quest. 5. reg. 1.

IIII. Regula: In causa stipulationis pactum dubium contra stipulatorem præsumendum est. Quæ re-

regula approbatur simul & distinguitur Digestor. meor. lib. 38. cap. 9. reg. 3. Plures huiusmodi regulas licet videre passim in singulis actionum speciebus, in loco adiutorum.

DE PRÆSUMPTIONIBVS certorum locorum.

Superest vltimum genus præsumptionum legitimarum specialium, earum videlicet quæ sumuntur ex singulis locis. Nam vt probatio seu confirmatio, ita præsumptio quoq; ex locis tum generalibus, tum specialibus, quos supra exposuimus, sumitur. Neq; enim quidquam præsumendum est, cuius non possit probabilis aliqua ratio reddi. Ideoq; regula singulorum locorum, tam cõfirmationis quam cõfutationis, quas supra proposuimus, hic loco specialium præsumptionum repeti possunt. Nulla enim ferè probatio est, contra quam alia probatio in contrarium admitti nõ possit: quo casu prior probatio præsumptionis vim obtinet. Et ex alijs locis firmiores, ex alijs leuiiores præsumptiones sumuntur, pro loci nimirum natura. Hactenus ergo regulas præsumptionum legitimarum enumerasse sufficiat.

DE EXCEPTIONIBVS PRÆ- cedentium regularum gene- ralibus.

Planè præsumptionum enumeratarum exceptiones aliquot sunt generales siue communes, quibus

quibus ea possunt elidi, ne onus probandi in adversarium transferant, neq; ad cōdemnandum vel absolvendum sufficiant: quæ hoc loco sunt subyciendæ. Harum prima hæc est: Nisi contrarium fuerit probatum, vel ratione probabiliore aut maiore præsumptione nitatur: hoc enim casu prior præsumptio per aliam siue probationem, siue præsumptionem maiorem tollitur, exemplo l. licet. 73. ff. de leg. 1. Vbi Vlpianus: Licet (inquit) Imperator noster cum patre rescriptit, Videri voluntate testatoris repetita à substituto, quæ ab instituto fuerat relicta: tamen hoc ita erit accipiendum, si nō fuit evidens diuersa voluntas, quæ ex multis colligetur (an quis ab hærede legatum vel fideicommissum relictum voluerit à substituto deberi) quid enim, si aliam rem à substituto reliquerit ei fideicommissario vel legatario, quam ab instituto non reliquerat? vel quid, si certa causa fuit, cur ab instituto relinqueret, quæ in substituto cessaret? vel quid, si substituit ex parte fideicommissarium, cui ab instituto reliquerat fideicommissum? In obscura igitur voluntate locum habere rescriptum, dicendum est. Aliud exemplum proponitur l. 24. ff. de probationibus. Vbi Modestinus: Si (inquit) chirographum cancellatum fuerit: licet præsumptione debitor liberatus esse videtur: in eam tamen quãtitatem, quam manifestis probationibus creditor sibi adhuc deberi

deberi ostendit, rectè debitor conuenitur. *Aliud exemplum proponitur l. filium. 6. ff. de his qui sui vel alieni iuris sunt. vbi Vlpianus: Non (inquit) ferendum Iulianus ait eum, qui cum vxore sua assiduè moratus, nolit filium agnoscere, quasi non suum, Sed mihi videtur (quod & Scœuola probat) si constet maritum aliquandiu cum vxore non concubuisse, infirmitate interueniente, vel alia causa: veluti si ea valetudine paterfamiliàs fuit, vt generare non posset: hunc qui in domo natus est, licet vicinis scientibus, filium non esse. Aliud exemplum proponitur l. namis. 73. ff. de leg. 3. vbi idem Vlpianus: Numis (inquit) indistinctè legatis, hoc receptum est, vt exiguiore legati videantur, si neque ex patrisfamiliàs, neque ex regionis consuetudine, vnde fuit, neque ex contextu testamenti possit apparere. Aliud exemplum proponitur l. 2. §. fin. C. de quadriennij prescriptione. Vbi quamuis pro negante solutionem regulariter fit presumpcio, vt affirmanti necessitas probandi sit imponenda: tamen ex apocha etiam non solenni presumpcio in contrarium est, vt affirmans probandi onere reuetur. Plura huiusmodi exempla licet colligere ex regulis precedentiibus. Qua autem sit ratio probabilior vel presumpcio maior, non tam legibus definiri, quàm arbitrio iudicantis estimari potest. Proinde hac res pertinet ad presumpciones arbitrarias, de quibus postea dicetur.*

cetur. Planè proposita exceptionis replicatio est in re iudicata, iureiurando delato & prestito vel remisso vel recusato, in confessione iudiciali, & quibusdam alijs, qua non tam probationis vim habent, quàm ius faciant, & actionem vel exceptionem pariunt. In his enim non admittitur probatio in contrarium. Ideoq; à Doctõribus appellantur presumptiones iuris, & de iure: sed non rectè. In istis enim non amplius queritur, an factum sit, vel an debeatur: sed an sit iudicatum, iuratum, & c. l. 5. §. date: & l. 28. §. fin. ff. de iureiurando. Habent tamen huiusmodi iura suas etiam exceptiones, propter quas rescisso eo quod gestum est, negocium ex integro agi potest, & probatio in contrarium admitti. de qua re vide mea Digesta.

II. Exceptio: Nisi contrarium certum sit atq; notorium: hoc enim casu cõtra id non est presumptio- ni vel coniectura locus: exemplo l. continuus. 137. §. cum ita stipulatus, in fine. ff. de verb. obligat. vbi Venuleius: In eo (inquit) tẽpore atq; facto, quod finitum est, nullus est coniecturæ locus. Plura de hac exceptione vide supra lib. prox. in loco à qualitate sententia, reg. 1.

III. Exceptio: Nisi criminali iudicio quis sit condemnandus. nam hęc presumptionibus locus non est, vt vel condemnetur quis, vel probandi onere grauetur. Quæ exceptio approbatur l. absentem. s. in prim. ff. de pœnis. vbi Vlpianus: De suspicionibus (inquit) non debere aliquem damnari, diuus Traianus

Traianus rescripsit: satius enim esse impunitum relinqui factus nocentis, quam innocentem damnari. *Concordat l. vlt. C. de probationib. his verbis*: Sciant cuncti accusatores, eam se rem deferre debere in publicam notionem, quæ munita sit idoneis testibus, vel instructa apertissimis documentis, vel indi-
 cijs ad probationem indubitatis & luce clarioribus expedita. *Concordat item l. qui sententiam, 16. C. de pœnis, his verbis*: Qui sententiam laturus est, temperamentum hoc teneat, ut non prius capitalem in quempiam promat severamque sententiam, quam in adulterij, vel homicidij, vel maleficij crimen aut sua confessione, aut certè omnium qui tormentis vel interrogationibus fuerint dediti, in vnum conspirantes concordantesq; rei finem conuictus sit: & sic in obiecto flagitio deprehensus, ut vix etiam ipse ea quæ commiserit, negare sufficiat. *Planè proposita exceptionis prima replicatio est*: Nisi speciali lege presumptio ad condemnandum adprobetur. *Qua replicatio approbatur exemplo l. qui adulterij. 34. C. de adulterijs. Vbi de adulterio accusati & absoluti, si postea contraxerint nuptias, pro conuictis atq; confessis ex eo solo, etiam alijs probationibus deficientibus, habentur. Altera replicatio est*: Nisi quoad torturam. hoc enim casu, ut torqueatur reus, presumptio sufficit. *Qua replicatio approbatur l. 1. in princ. ff. de questionib.*

stionib. Vbi verba rescripti Imp. Hadriani proponuntur hæc: Ad tormenta seruorum ita demum veniri oportet, cum suspectus est reus, & alijs argumentis ita probationi admouetur, vt sola confessio seruorum deesse videatur. Concordat l. vlt. ff. zod. tt. his verbis: Qui sine accusatoribus in custodiam recepti sunt, quaestio de eis habenda non est, nisi aliquibus suspicionibus vrgeantur. Plura de replicatione proposita vide Digest. meor. lib. 3. cap. 8. quaest. 1. except. 1. Tertia replicatio est: Nisi crimina occultata sint, qua de sui natura plenè probari non possunt: veluti adulterium, conspiratio, veneficium, falsa moneta, & similia. In his enim coniectura & praesumptiones loco plenae probationis sufficiunt ad condemnandum: testibus ijs quos enumerat Gribaldus in regulis criminalibus, §. in criminalibus occultis. Hac referrì potest exemplum, quod supra repl. 1. expositum est. Hac de tertia exceptione generali, eiusque replicationibus sint dicta.

IIII. Exceptio generalis est: Nisi lex sit praesumptio: hanc enim leges non attendunt: exemplo l. 3. §. si quis cum. ibi: idem tamen confitetur. ff. de minor. viginti quinq; annis. Vbi Vlpianus: Celsus (inquit) confitetur, si leuior sit suspicio aduersarij quasi dolose versari, non debere minore in integrum restitui. Aliud exemplum proponitur l. si cum dos. 8. ff. rerum amotarum. Vbi ex eo quod quis debitori suo soluit, non praesumitur suam actionem

actionem remisisse. Aliud habetur l. Caius Seius. 39. ff. de pignorat. actione. Vbi is qui testamento ut testis subscripsit, non videtur approbasse ea qua in testamento continentur.

V. Exceptio: Nisi contrarium probari non possit; hoc enim casu is qui habet presumptionem pro se, videtur probatione onerandus. Sed hac exceptio reprobatur l. 23. C. de probationibus his verbis: Actor quod adseuerat, probare se non posse profitendo, reum necessitate monstrandi contrarium non adstringit: cum per rerum naturam factum negantis probatio nulla sit. Concordat l. 2. C. eod. tit. cuius verba vide supra regula presump. generali prima, in prin. Concordat item l. 11. C. de petit. hered. his verbis: Cogi possessorem ab eo qui experitur, titulum suæ possessionis dicere, in ciuile est: præter eum scilicet, qui dicere cogitur, vtrum pro possessore, an pro hærede possideat. Ait Imp. Præter eum scilicet, &c. De hoc casu alijsq; similibus quibus proposita exceptio aliàs reprobata admittitur, vide Digest. meor. lib. 7. cap. 5. De interrogationibus in iure faciendis.

VI. Exceptio: Nisi is, contra quem est presumpcio, aduersario deserat iusiurandum. hoc enim casu ipse probandi onere releuatur, & aduersarium onerat vt vel iuret, vel iusiurandum deserenti referat. De qua re vide
d. lib. 7. cap. 6.

DE PRÆSUMPTIONE
arbitraria.

Hactenus legitima præsumptionis species siue regulas cum suis exceptionibus enumeravimus, quarum tamen plures colligi possunt. Quia verò præter istas multa incidere possunt probabilia legibus non definita: sed nec legibus definirè satis possit, quæ ratio probabilior sit, quæq; præsumptio maior: cum (ut dictum est) maior præsumptio minorem elidat: tota hæc res arbitrio iudicis à legibus est permissa: ut etiam legitimas præsumptiones causa cognita distinguere possit. Quid enim, si due legitima præsumptiones sibi inuicem contraria præferantur? Sunt enim (ut supra ostendimus) multa probabilia inter se contraria. Certè permissum est iudici, quod sibi probabilius videtur, sequi, etiam legum authoritate posthabita. Sic enim l. 3. §. ideòq; ff. de testib. imp. Hadrianus Iunio Varo legato Provincia Cilicia rescripsit, Eum qui iudicat, magis scire posse, quanta fides habenda sit testibus. Verba epistola hæc sunt: Tu magis scire potest, quanta fides habenda sit testibus: quin & cuius dignitatis, & cuius existimationis sint, & qui simpliciter visi sunt dicere, vtrum vnum eundemq; & præmeditatum sermonem attulerint: an ad ea quæ interrogaueras, ex tēpore verisimilia responderint. Eiusdem quoque Principis (ut ibi sequitur) extat rescriptum ad Valerianum

rianum Verum in hac verba: Quæ argumenta ad quem modum probandæ cuiq; rei sufficiant, nullo certo modo satis definiri potest. Hoc ergo solum tibi scribere possum summam, non utiq; ad vnam probationis speciem cognitionem statim alligari debere, sed ex sententia animi tui te existimare oportere, quid aut credas, aut parum probatum tibi opineris. Hisce accedit, quod l. quæsitum. 13. ff. de testibus, Papinianus ait: Quæsitum scio (inquiens) an in publicis iudicijs calumniæ damnati testimonium iudicio publico perhibere possint? sed neq; lege Rhemia prohibentur, & lex Iulia de vi & repetundarum & peculatus eos homines testimonium dicere non vetuerunt. Veruntamen quod legibus omis- sum est, non omitteretur religione iudicantiũ: ad quorum officium pertinet, eius quoque testimonij fidem, quod integræ frontis homo dixerit, perpendere. Ex his patet, presumptiones non solum ex legum auctoritate, sed ex arbitria quoq; iudicis pendere: cum vel leges deficiũt, vel probabilis aliqua ratio iudicem ad legitimam presumptionem distinguendam mouerit. In iuris tamen quæstione, exceptis causis extraordinarijs seu arbitrarijs, de quibus infra specialiter agetur, cessabit hic motus, hocq; arbitrium iudicis: nam in hac non nisi ex speciali legum auctoritate pronuncian- dum esse ostendimus. Sed & in alijs à lege vel regula

regula iuris iudex non temerè debet recedere, nec nisi probabili aliqua ratione motus. de qua re in sequentibus dicetur plura. Hactenus ergo de presumptionibus, ex quibus, utri parti probatio quaestionis iniungenda sit, constat, sit dictum: de quibus vide item M. I. R. lib. 2. cap. 10.

DE EXAMINE PROBATIONUM.

Quod si alterutri parti probatio à iudice iniuncta est, eaq; ab ea praestita, & confutationes aduersarij aduersus probationem opposita: sequitur, ut iudex argumenta probationum & confutationum examinet ac ponderet. Quo casu non sufficit argumenta proposita in syllogismi vel enthymematis formam coniungere, & an utraq; propositio vera sit, perpendere: quod ut in lite contestanda necessarium est, ita in examine probationum saepe est superuacuum: sed si quidem de iure contentio sit, non nisi leges speciales (ut dictum est) iudex attendet: alias rationes, quamuis in speciem probabiles, non admittet. non enim ex rationibus seu regulis generalibus, sed ex legibus specialibus ius sumendum est, ut supra copiosius ostendimus. Sin autem de facto lis sit: probationibus & confutationibus ponderatis ac inuicem collatis, sequetur motum animi sui, & quod sibi credibilis videbitur, pronunciat. si quidem (ut l. 1. § si autem pronunciauit. ff. ad S. C. Turpill. Papinianus ait) facti quaestio in arbitrio

I iudican-

iudicantis est: pœna verò persecutio non eius voluntati mandatur, sed legis auctoritati reservatur. Et l. ordine. 15. in prin. ff. ad municipalem, Paulus: Facti quidem quæstio (inquit) in potestate iudicantium est: iuris autem auctoritas non est. Sic etiam l. 7. C. de fideicommissis, Imp. Alexander: Voluntatis defuncti quæstio (inquit) in æstimatione iudicis est. Hisce concordat quod l. ob carmen. 21. §. si testes. ff. de testibus, Arcadius ait: Si testes omnes (inquiens) eiusdem honestatis & existimationis sint, & negocij qualitas ac iudicis motus cum his concurrat: sequenda sunt omnino testimonia. Si verò ex his quidam aliud dixerint (licet impari numero) credendum quidem est, sed quod naturæ negocij conuenit, & quod inimicitiae aut gratiæ suspicione caret, confirmabitq; iudex motu animi sui ex argumentis & testimonijs, quæ rei aptiora, & vero proximiora esse comperit, non enim ad multitudinem respici oportet, sed ad synceram testimoniorum fidem, & testimonia, quibus potius lux veritatis adhsistit. Hisce accedunt ea quæ supra cap. prox. ex l. 3. ff. eod. tit. sunt proposita. Ex quibus omnibus patet, iudici in facti quæstionibus nõ tam superstiosè ad leges vel regulas iuris respiciendum esse, neq; cum vel instrumeta, vel testes, vel quid simile ad probandum factum producitur, quia huiusmodi probationes ipso iure siue regulariter legibus approbatae sunt,

huius-

huiusmodi probationibus productis statim adquiescendum: verum pro sua prudentia de illarum fide exactius indagabit, atq; aduersarij exceptiones contra eas audiet ac poterabit: testes ipse, si fieri potest, examinabit: de vita & moribus cuiusq; diligenter inquiret: qua constantia, quaue trepidatione quid ab eis dicatur, animaduertes. Siquidē (vt l. 10. §. penult. ff. de quaestionib. Arcadius ait) plurimū in excutiēda veritate etiam vox ipsa, & cognitionis subtilis diligētia adfert. Nam & ex sermone, & ex eo, qua quis constantia, qua trepidatione quid diceret, vel cuius existimationis quisque in ciuitate sua est, quadam ad illuminandam veritatē in lucem emergunt. Et l. 3. in prin. ff. de testib. Callistratus: Testiū (inquit) fides diligēter examinanda est. Ideoque in persona eorum exploranda erunt in primis cōditio cuiusq;, vtrum quis decurio, an plebeius sit: & an honestæ & inculpatæ vitæ, an verò quis notatus & reprehensibilis: an locuples velegens sit, vt lucri causa quid facile admittat: vel an ei inimicus sit, aduersus quem testimonium fert, vel amicus ei pro quo testimonium dat. Sed & ipsius facti, de quo quaritur, circumstantias & qualitatem index probè perpendet, deq; ijs testes interrogabit. Quod si omnibus pro sua prudentia perquisitis, & aduersarij argumentis ponderatis, nihil repererit, quo fides productis vel testibus, vel instrumentis, vel alijs huiusmodi probationibus derogari

1 2 possit:

possit: pro his (vt antea dictum est) presumet, pro quo
 eo qui eas protulit, sententiam feret. Nam (vt d. l. 3.
 in prin. Callistratus ait) si careat suspitione testimo-
 nium vel propter personam, à qua fertur, quòd bo-
 nesta sit: vel propter causam, quòd neq; lucri, neq;
 gratia, neq; inimicitia causa fiat: admittendū est.
 Sin verò fides probationum ex quibusdam argumē-
 tis vel ab aduersario propositis ac probatis, vel ab
 ipso indice animaduersis, suspecta sit: licebit iudici,
 quod sibi credibilis videtur sequi, & vel contra
 probationes productas pronunciare. Quae omnia &
 in iuris questionibus arbitrarijs, de quibus infra di-
 cetur, obtinent. Quod autem diximus, ab ipso iudi-
 ce testes audiendos & examinandos esse: ei astipu-
 latur d. l. 3. §. idem diuus. ff. de testibus, his verbis:
 Diuus Hadrianus Ianio Rufino proconsuli
 Macedoniae rescripsit, Testibus se, non testi-
 monijs crediturum. Verba epistola ad hanc par-
 tem pertinentia haec sunt: Quòd crimina obji-
 ciebat apud me Alexander Aprò, & non pro-
 babat, nec testes producebat, sed testimonijs
 vti volebat, quibus apud me locus non est
 (nam ipse eos interrogare soleo) ipsum re-
 misi ad prouinciæ praesidem, vt is de fide te-
 stium quæreret: & si non impleisset quod in-
 tendebat, relegaretur. Caninio quoque Maximo
 in hac verba idem princeps rescripsit: Alia est au-
 thoritas praesentium testium, alia testimo-
 niorum quæ recitari solent. tecum ergo de-
 libera,

libera, vt si detinere eos velis, des eis impendia. Postremò hoc loco notandum, quodam quæ per se ad probandum non prosunt singula, alijs tamen accedentibus iuuare. Sic l. instrumenta. s. C. de probationibus, Imp. Philippus: Instrumenta (inquit) domestica, seu priuata testatio, seu adnotatio, si non alijs quoq; aduinculis adiuuetur, ad probationem sola non sufficit. Quasi diceret: Si alijs aduinculis instrumenta domestica iuentur, probandi vim habent. Vnde dici solet: Quæ non prosunt singula, multa iuuant. Proinde quamuis testis sit vnicus, vel pauper, vel minor annis, &c. Semiplo
basi eorum
tum de for
dum si tamen alia argumenta concurrant, fides illi deroganda non est. Quod de alijs quoq; probationibus imperfectis accipi debet.

DE SUPPLENDO EO quod partibus deest.

Porro non solum in exceptionibus aduersus propositas probationes indagandis & inueniendis eam partem, contra quam probatio producta est, iudex (vt iam dictum est) adiuuare debet: sed etiam ei parti, cui probatio incumbit, quam prestare non potest, in inueniendis argumentis ad probandum sua prudentia veritatis tuenda causa subueniet, atque quod partibus deest supplebit. quod inter officia iudicis, quæ circa probationes versantur, tertio loco numerauimus. Neque enim simpliciter verum est, actore nõ probante reum absoluendum: vel contra,

reum suam exceptionem non probantem condemnandum esse: nisi improbauerimus iudicium Salomonis nunquam satis laudatum, quod cum huic loco plurimum deseruiat, ex lib. 3. Regum, cap. 3. hic subjicere libet. Dicit dicto capite sacra scriptura: Venerunt dua mulieres meretrices ad regem, steteruntq; coram eo, quarum vnus ait: Obsecro mi domine. Ego & mulier hac habitabamus in domo vna, & pepererunt apud eam in cubiculo. Tertio autem die postquam ego pepererim, peperit & hac: & eramus simul, nullusq; alius nobiscum in domo, exceptis nobis duabus. Mortuus autem est filius mulieris huius nocte. Dormiens quippe oppressit eum. Et consurgens intempesta noctis silentio, tulit filium meum de latere meo ancilla tua dormientis, & collocavit in sinu suo: suum autem filium, qui erat mortuus, posuit in sinu meo. Cumq; surrexissim mane, vt darem lac filio meo, apparuit mortuus. Quem diligentius intuens clara luce, deprobendi non esse meum, quem genueram. Responditq; altera mulier: Non est ita vt dicis: sed filius tuus mortuus est, meus autem viuit. Econtrario illa dicebat: Mentiris, filius quippe meus viuit, & filius tuus mortuus est. Atque in hunc modum contendebant coram rege. Tunc rex ait: Hac dicit: Filius meus viuit, & filius tuus mortuus est. Et ista respondit: Non: sed filius tuus mortuus est, meus autem viuit. Dixit ergo rex: Afferte mihi gladium. Cumq; attulissent gladium coram rege: Diuidite (inquit) infantem viuum in duas partes,

partes, & date dimidiã partem vni, & dimidiã partem alteri. Dixit autem mulier, cuius filius erat viuis, ad regem (commota quippe sunt viscera eius super filio suo): Obsecro domine, date illi infantem viuum, & nolite interficere eum. Econtrariò illa dicebat: Nec mihi, nec tibi fit, sed diuidatur. Respondit rex, & ait: Date huic infantem viuum, & non occidatur. Hac est enim mater eius. Hactenus sacra scriptura. Cum autem lis hoc casu de eo esset contestata, vtrum infans viuus ad actricem, an ad ream mulierem pertineret? hãnd dubiò actrici tanquam sua actionis probatio incubuit. Sed licet nihil probasset, nihilominus tãmen rex infantem ei adiudicauit, sic industria, seu potius instinctu diuino ex cogitato consilio, quo veritatem deprehenderet, & quod deceret actrici suppleret. Quod eius consilium atq; iudicium admiratione dignius est, quàm reprehensione. Similis industria exemplum à P. Aerodio Andega Iuristconsulto de Turcarum Imper. narratur, his verbis: Quidam (ait) nemine conscio penes amicũ suum pecuniam deposuerat. Is cum reposeret, negauit alter quicquam se accepisse: & quod amico Imperatore vteretur, non ausurum illum controuersiam mouere existimabas. Sed re nihilominus ad eum debita, interrogat vtrumq;: deprehendit eum, penes quem pecunia esse dicebatur non vt ingenuum decet atq; innocentem turbulenti inficiari: alteram contra non fidei lachrymis constanter affirmare. Statuit igitur Imperator nihil om-

Lib. I. De creator. tt. depositi.

nino pratermittere, quod pertineret ad inquirendam
 veritatem. In primis rem in alium diem protrahit,
 postea submittit, qui amice & quam familiariter
 inficiantem admoneat, ut sponte pecuniam reddat,
 rem sine iudicio transigat: fame atq; opinioni sua
 consulat: sanè vel Principem male quid de eo conij-
 cere: itaq; rem campani posse, ut sine suo damno pe-
 cunia restituatur. Cum ille vero tum audacius de-
 negasset, pra se tulit Imperator controuersia hanc,
 qua non iure, sed probationibus egeat, indecisam
 haberi velle: & mox rursus inopinantem ad se ad-
 duci iussit. Postulat num proxima nocte cum vxora
 dormierit, & an cum ea rem habuisset, quae hora
 noctis. Vtrunq; uti postulabat, cum ab eo didicisset:
 iussit alium adire vxorem, veluti si à marito mittere-
 retur, qui diceret, virum suum mandare, ut quam ei
 custodiendam pecuniam credidisset, hæc per se nun-
 cium mitteret. Si loquenti fides non habeat, nar-
 rare se, qua à marito acceperit. Vxor his vixta ser-
 monibus, pecuniam promittit. Sic itaq; detecta perfu-
 dia, Turcarum Imperator non duplo, sed capite ani-
 maduertit. Nec hoc iudicium, quamuis Turcicum,
 puto reprehendendum: licet actore non probante,
 reus nihilominus sit damnatus, & quidem ultimo
 supplicio. Quamuis enim ex causa depositi actum
 sit, tamen factum rei conuerti depositum negantis
 non multum à furto abest: imò apud bonos viros
 furto deterius est, fidem amico datam fallere, & de-
 positum dolo malo abnegare. Quanquam magna

pars

*pars artis est eorum qui hodie causas in foro defendunt, nihil quod ab aduersario propositum est fate-
 ri, sed omnia etiam reclamante conscientia constant-
 ter negare: nec vlla pœna est in mēdacio deprehensi-
 atq; conuicti. At cum fides fundamentum sit iusti-
 cia, vt Cicero ait, & iusticia fundamentum sit re-
 rum publicarum: iam dictum exemplum, quamuis
 Turcicum, Christianis principibus (si modo discipli-
 nam civilem & militarem saluam, & reipub. con-
 stantem firmamq; habere volunt) non est contem-
 nendum, sed imitandum magis. Loquor autem de
 fide civili, non Ecclesiastica, quam satis pertinaci-
 ter defendunt, non sine multarum bonorum virorum
 interitu, ac summa totius Europa dispersione. Sed
 ad propositum redeo. Exemplis iam propositis con-
 stat, regulam hanc, Actore non probante reum ab-
 soluendum esse, recipere exceptionem talem: Nisi
 prudentia & industria iudicis consilium excogite-
 tur, quo veritas innotescat. Nec obstat, quod iudi-
 ces, de quibus diximus, reges fuerint vel principes,
 qui legibus in iure dicuntur esse soluti: quasi hoc
 quod illi fecerunt, in iudicibus pedaneis, qui iurisdic-
 tionem non suo iure, sed aliena beneficia habent,
 non sit ferendum. Si enim facti quaestiones sunt in
 arbitrio non solum Principum, sed etiam aliarum
 quorumlibet iudicum, vt ostendimus: nemo negaue-
 rit, arbitrium illud nō solum in dyudicandis his que
 proposita sunt, consistere, sed etiam in rei veritate,
 quocumque tandem modo fieri possit, indaganda.*

*filiorum fandi
 Iustitia
 fundus Pa*

Quemadmodum ergo probationibus productis non
 simpliciter à iudice credendum est, sed fides earum
 prius diligenter examinanda, vt diximus: ita etiam
 nulla probatione adducta si subsit vel leuis presump-
 ptio, qua iudici causam suspectam reddat, quamuis
 non sufficiat vel ad condemnandum, vel onus pro-
 bandi aduersario imponendum: tamen iudicem
 mouere debet ad consilium aliquod ex re captandū,
 quo veritati subueniatur. Quod si deliberationē
 habita nihil tale reperiatur: tunc demum regula
 illa, Actore non probante reum absoluentem esse,
 obtinebit. Hoc idem de exceptione rei conuenti, qua
 probatione destituitur, intelligi debet. Potest item
 iudex probatione deficiente in eius supplementum,
 siquidem causa ciuiliis est, alterutri partium causa
 cognita iusurandum deferre: l. i. & l. admonendi.
 §. i. solent enim. ff. de iureiurando. Sin verò causa
 est criminalis, ad torturam procedere, & vel hoc
 modo id quod ei, cui probandi onus incumbit, deest,
 supplere. Non solum autem in facti questione, sed
 etiam quoties de iure actionis, exceptionis, replica-
 tionis, & sic deinceps queritur, iudex ei qui proba-
 tione iuris destituitur subueniet, legesq; quamuis à
 parte non allegatas, sequetur. Quae omnia approbā-
 tur l. vnica. C. vt qua desunt aduocatus partium, & c.
 vbi Imp. Diocletianus & Maximianus: Dubi-
 tandum non est (aiunt) iudici, si quid à litiga-
 toribus, vel ab ijs qui negocijs adstant, mi-
 nus fuerit dictum: id supplere & proferre,
 quod

quod sciat legibus & iuri publico convenire. Planè in iuris quaestione finita secundum aliam actionem vel exceptionem, quam qua à litigatoribus proposita fuerit, iudex non pronuntiabit, nec in hoc casu quod illis deest supplebit: quoniam ad litem contestatam seu ad statum causa, in quo lis consistit, in iudicando (ut supra ostensum est) respicere debet. at de actione vel exceptione, qua à litigatoribus proposita non fuerit, lis esse non potest. Quemadmodum ergo de alia re, quam qua petita est, iudex pronunciare non debet: l. ult. C. de fideicommiss. libertat. & l. de quare. 74. ff. de iudicijs: ita quoque ex alia causa, quam qua proposita est, non debet sententiam ferre: quamvis animadvertat causam meliore actione agi, vel exceptione meliore defendi potuisse: non enim ad casum, sed ad statum causa illi (ut diximus) est respiciendum.

DE IIS QUÆ IP SO iure nulla sunt.

SI tamen actio aliqua vel exceptio, replicatio vel duplicatio proposita ipso iure deficiat: eam etiam non admonente adversario, nec exceptione nullitatis nomine opposita, iudex officio suo reijcere potest, & sic praeter acta pronunciare. Ipso iure autem actio, exceptio, replicatio vel duplicatio deficit duplici modo: vel cum maior eius propositio falsa est: vel cum propter aliquam facti circumstantiam ipso iure non valet, quod gestum est. Nam ea qua inter ho-

mines

mines viciose & contra iuris formam siue in iudicijs, siue extra geruntur, aut per se nulla sunt, & ipso iure non valere dicuntur: aut sunt annullanda vel per modum actionis, vel exceptionis ope. Per modum quidem actionis annullanda sunt ea quae a minore viginti quinque annis gesta sunt: nisi enim in ijs minor in integrum restitutionem perierit, & obtinuerit, quamuis lapsus sit, valet quod actum est. Nam si per se sine restitutionis auxilio nulla essent, auxiliũ istud a Praetore minoribus concessum superuacuum esset: l. in causa. 6. in prin. ff. de minor. viginti quinque annis. Similiter cum iudex quid quasi factum, quod factum non est, pronunciauit: sententia ipso iure valet: exempla l. ingenuum, 25. ff. de statu hominum: estque annullanda per appellationem: qua nisi fuerit iusto tempore interposita, & ad finem perducta, sententia transit in rem iudicatam, & pro veritate accipitur: l. cum prolatis. 32. ff. de re iudicata: & l. 1. C. de his qui per meum iudicium non appellat. Quoties autem contra leges vel constitutiones pronũciatum est: sententia ipso iure sine appellationis remedio nulla est, l. si expressim, 19. ff. de appellationibus. Sic si minor quatuordecim annis sine tutoris auctoritate quid gesserit, ipso iure non valet quod gestum est, etiam sine restitutionis auxilio: d. l. in causa. 16. in prin. Exceptionis ope annullanda sunt, quae in eadem causa, dolo malo aut errore interueniente gesta sunt: Instit. de exceptionibus, in prin. & l. penult. C. de iuribus stipulat. Item si debitor pactus sit cum creditore,

ditore, ne à se pecunia peteretur: nihilominus obligatus manet: sed per exceptionem illi succurritur, *Inst. d. et. §. præterea debitor. Sic l. eum qui ita. 56. §. qui ita stipulatur. ff. de verb. obligat. Vlpianus: Is (inquit) qui vsq; ad calendas Ianuarias dari stipulatur, potest quidem etiam post calendas petere: sed exceptione pacti submouebitur. Replicationis quoque ope annullatur exceptio. vt l. si vnus. 27. §. pactus. ff. de pactis. vbi Paulus: Pactus (inquit) ne peteret, postea conuenit vt peteret. prius pactum per posterius elidetur, non quidem ipso iure, sicut tollitur stipulatio per stipulationem, si hoc actum est: quia in stipulationibus ius continetur, in pactis factum versatur. Et ideo replicatione elidetur exceptio. Item l. iusiurandum. 17. §. 1. ff. de iureiurando, idem Paulus: Si (inquit) pupillus sine tutoris autoritate iusiurandum detulerit: exceptio quidem obstabit, sed replicabitur: quia rerum administrandarum ius ei non competit. In hisce atq; similibus, quæ quidem non per se nulla sunt, sed vel per modum actionis, vel per exceptionem aut replicationem annullanda, iudex officium suum, nisi imploratum, interponere nequit, nec id quod defuit aduocatis partium, potest supplere: vt antea dictum est. In ijs autem quæ per se sine actionis vel exceptionis adminiculo nulla sunt, iudex supplere potest quod defuit aduocatis, & id quod per se nullum animaduertit, etiam nullitatis*

litatis exceptione non opposita potest ex officio reijcere. Ea verò qua per se nulla sunt, dixi esse duplicia. Prioris generis sunt actiones & exceptiones, quarum maior propositio falsa est vel iure reprobatur. veluti si quis rem aliquam vindicet ex hac causa, quòd solennibus pensionibus rei pro alio satisfecerit: nam ex hac causa dominium non acquiritur, eaq; in iure reprobatur: nempe l. solennibus. 25. C. de rei vindicatione, his verbis: Solennibus pensionibus rei pro alio satisfacientem, non interueniente venditione, solutionis causa minimè dominum facit: Sic exceptio, qua quis se vnam tantum, eamq; minimam rem rapuisse dicit, aduersus vi bonorum raptorum actionem opposita ipso iure nulla est: quoniam maior eius propositio reprobatur Inst. vi bonor. raptor. §. 1. Sic si quis contra fratrem hereditatem patris ab intestato petentem, excipiat eum in potestate morientis patris non fuisse: officio iudicis hac exceptio reijci potest. licet enim iure civili olim introducta fuerit, tamen iure pratorio postmodum est sublata, Inst. de hereditat. qua ab intestato. §. emancipati. Altero modo ipso iure nulla dicuntur, qua quamuis maiorem propositionem habeant iure approbatam, tamen ob aliquam facti circumstantiam ita viciata sunt, vt non egeat rescissione: vt est sententia contra leges vel constitutiones lata: item contractus pupilli sine tutoris auctoritate factus. his enim duobus casibus ipso iure non valet quod actum est, vt supra ostendimus. Si-

militer

ei n. na
lentes

militer si mulier pro alio, publico instrumento à tribus testibus subscripto non interueniente, intercesserit : etiam exceptione senatusconsulti Velleiani non opposita aduersus hanc suam intercessionē officio iudicis defenditur : l. antiqua. 23. §. fin. C. ad S. C. Velleianum. vbi Imp. Iustinianus : Ne (inquit) mulieres perperam sese pro alijs interponāt : sancimus, non aliter eas in tali cōtractu posse se obligare pro alijs, nisi instrumento publicè confecto, & à tribus testibus subsignato, accipiant homines à muliere pro alijs confessionem : tunc etenim tantummodo eas obligari, & sic omnia tractari, quæ de intercessionibus fœminarū vel veterib. legib. cautæ, vel ab Imperiali auctoritate introducta sunt. Sin autem extra eandem obseruationē susceperint mulieres intercedētes : pro nihilo habeatur huiusmodi scriptura, vel sine scriptis obligatio, tanquā nec cōfecta, nec scripta, vt nec senatuscōsulti auxilium imploretur, sed sit libera & absoluta, quasi penitus nullo in eadem causa subsecuto. Porro interdum persona quoq; eius qui in iudicio postulat, talis est, vt vel remissa aduersus eius personā exceptione, à iudicij limine repelli debeat. Nā quos Prator apud se postulare prohibet (inquit Caius) omnimodo prohibet, etiā si aduersarius eos postulare patiatur : l. quos prohibet. 7. ff. de postulando. & Vlpianus : Milites (inquit) nec si velit aduersarius, procuratores dari possunt

possunt: & filiusfamilias, & s. s. milites. ff. de procuratoribus. Ex re quoque petita interdum exceptio sumitur, qua quamvis non opponatur, iudex tamen ex officio eam in condemnatione sequi potest. Sic l. ult. ff. de petit. hereditat. cum quaereretur, an possessor hereditatis sumptus, quos in actorem fecisset, per exceptionem deducere ac retinere posset? Scauola respondit: Et si non exciperetur, satis per officium iudicis consuli. Propter tempus quoque actio & appellatio aliquando ipso iure nulla est, & officio iudicis reijcienda: veluti si appellans intra legitimum tempus non appellauerit, vel appellationem non fuerit profecutus: hoc enim casu etiam desertionis exceptione ab aduersario non opposita, appellatio non est admittenda. c. si appellationem. extr. de appellationibus. quo iure in iudicio Camera vtuntur. Ordinatio. Camera parte 2. tit. 30. §. Vnd so also. vers. Doch so er nach der. Ha atque huiusmodi alia cause sunt, propter quas actio, appellatio, exceptio, &c. ipso iure nulla censetur, & officio iudicis reijci potest. Quo casu actio vel exceptio ipso iure nulla dicitur, vel nihil agi. alioquin cum ad id quod perperam gestum est, rescindendum actione vel exceptione opus est: male agi dicitur, teste Alciat. parerg. lib. 4. c. 14. & Duareno in l. 4. ff. de pactis. Quando autem iudex non petente aduersario officium suum impertire potest, non semper ad id impertiendum tenetur. Nam ita l. non quidquid. 40. ff. de iudicijs, Papinianus: Non quidquid iudicis potestati permittitur (inquit)

7-tes iudicis

(ait) id subijcitur iuris necessitati. Sic quamvis iudex absentem contumacem condemnare possit, non tamen omnimodo eum condemnare habet necesse: l. 1. Cod. quomodo & quando iudex sententiam.

DE CAUSIS EXTRAORDINARIIS & ARBITRARIIS.

HActenus de duplici munere iudicum, quorum vnum circa litis contestationem, alterum circa probationes versatur, sit dictum: quibus rite observata, cetera quae ad iudices pertinent, facilia sunt. Nam cognito statu cause, & argumentis vtriusque partis rectè perspectis ac ponderatis, facile quid de tota causa pronuntiandum sit, constare potest. Si quid tamen adhuc insit difficultatis, relationis remedium seu potestas principem vel alium superiorem consulendi iudici conceditur. de qua re dictum Digest. meor. lib. 7. cap. 10. Porro quod supra diximus de lite contestanda, & quod iudici non ad casum, sed ad cause statum & ad genus vniuersum in iudicando respiciendum sit: in ordinariis causis obtinet, quarum ius ex speciali legum auctoritate pendet. Sunt & aliae causae, in quibus, quia nihil in perpetuum neque generaliter legibus definitum est, vel defini potest, ius iudicantis arbitrio permittitur: quas nunc extraordinarias, nunc arbitrarias causas, nunc cause cognitionem leges appellant. Accedit Francisc. Viu. lib. 2. com. opin. in vers. arbitrio iudicis,

Consulendi
Relatio
Diam.

dicū. nū. 5. in quo versiculo species arbitrariarum
causarum enumerantur: In quibus non tam ad sta-
tum, quàm ad circumstantias ipsius causa iudici re-
spiciendum est, quarum decisio decretum propriè
appellatur: cum in ordinarijs causis sententia vel res
iudicata vocetur. Quanquam in ordinarijs quoq;
iudicijs huiusmodi causa cognitiones solent incide-
re: veluti cum dilatio alterutri partium danda est:
nam non nisi causa cognita ea est indulgenda. l. ult.
in fine. ff. de ferijs & dilation. Item cum de factis
queritur, quamvis in ordinario iudicio, iudicium ta-
men arbitriū esse, suprā ostendimus. At decisio hu-
ius questionis sententia vocatur l. ingenuum. 25. ff.
de statu hominum. Sed & nonnulla exceptiones in
ordinarijs iudicijs incidere solent, quæ magis ex ar-
bitrio iudicis, quàm ex iuris necessitate pendent:
quales sunt exceptio minorennitatis & ebrietatis,
quæ in iudicijs publicis solent opponi. Nam leges vo-
lunt, quòd propter has exceptiones iudex pœnam or-
dinariam mitigare possit: quòd ita est accipiendum,
non quòd omnino pœnā mitigare debeat, sed quòd
causa cognita eā mitigare possit vel non possit. Nec
enim, quòd iudicis potestati permittitur, iuris subjū-
citur necessitati. l. non quidquid. 40. in prin. ff. de
iudicijs. l. 1. C. quomodo & quando iudex sententiā.
Quoties autem de eo quòd queritur, nulla specialis
lex vel consuetudo extat, regulariter quidem dicen-
dum est negocium ad arbitrium iudicis pertinere. c.
vnaquaque. §. fin. 13. q. 2. vbi Augustinus: Quæ
(inquit)

(inquit) legibus definita sunt, mutare non licet. Quæ autem legibus expressa non sunt, arbitrium sequuntur humanæ voluntatis. *Concordat c. de causis. de officio delegati. glossa in c. 5. in fine. de dolo & contumacia. vbi de hac regula vide plura. Huius exemplum est l. 1. §. expilatores. ff. de effractoribus. vbi Vlpianus : Expilatoribus (inquit) quia nulla specialis pœna rescriptis principalibus imposita est, idcirco causa cognita liberum erit arbitrium statuendi ei qui cognoscit. Sic etiam l. 1. in fine. ff. de iure deliberandi, idem Vlpianus : Cùm Prætor (inquit) se tempus daturum pollicetur, nec adiecit diem : sine dubio ostendit esse in ius dicentis potestate, quem diem præstituat. Item l. hodie. 13. ff. de pœnis, idem Vlpianus : Hodie (inquit) licet ei qui extra ordinem de crimine cognoscit, quam vult sententiam ferre, vel grauiorem, vel leuiorem : ita tamen, vt in vtroque modo rationem non excedat. Item l. 3. ff. de eo quod certo loco, Cæius : Ideo (inquit) in arbitrium iudicis refertur hæc actio, quia scimus quàm varia sint precia rerum per singulas ciuitates regionesque, maxime vini, olei, frumenti. pecuniarum quoque licet videatur vna & eadem potestas vbique esse : tamen alijs locis facilius & leuius vsuris inueniuntur, alijs difficilius & grauius vsuris. Aliud exemplum proponitur*

nitur l. mora. 32. in prin. ff. de vsuru, vbi Papinianus: Mora (*inquit*) fieri intelligitur non ex re, sed ex persona, id est, si interpellatus opportuno loco non soluerit: quod apud iudicem examinabitur. Nam (vt & Pomponius scripsit) difficilis est huius rei definitio. Diuus quoq; Pius rescripsit: an mora facta intelligatur, neque constitutione vlla, neq; iuris authorum quæstione decidi posse, cum sit magis facti, quam iuris. *Aliud exemplum proponitur l. penult. §. fin. ff. de impensis in rebus dotal. factis. vbi Neratius: Quæ (inquit) impendia secundum dictam distinctionem ex dote deduci debeant: non tam facile in vniuersum definiri, quàm per singula ex genere & magnitudine impendiorum æstimari possunt. Similiter l. 14. in prin. ff. de diuersis tempor. prescript. Scauola: De accelsionibus (inquit) possessionum nihil in perpetuum, neque generaliter definire possumus: consistunt enim in sola æquitate. Aliud exemplum proponitur l. Mania. 13. §. fin. ff. de annuis legatis. vbi idem Scauola: Vxore (inquit) hærede scripta ita cauit: Libertis meis omnibus alimentorù nomine singulis annuos denarios duodecim ab hærede dari volo, si ab vxore mea non recesserint. Quæro, cum paterfamiliàs sua voluntate de ciuitate difficile profectus sit, ea autem assidue proficiat: an liberti cum ea proficisci debeant?*

Respondi,

Respondi, nō posse absolute responderi: cum multa oriri possint, quæ pro bono sint æstimanda. Ideoque huiusmodi varietatem viri boni arbitrio dirimendam esse. Item quæritur, cum proficiscens eis nihil amplius obtulerit, ac propter hoc eam secuti non sint: an legatum debeatur? Respondi, hoc ex longinquis breuibulque excursionibus & modo legati æstimandum esse. *Similiter l. ult. §. fin. ff. de actionibus & obligat. idem Scauola: Seia* (inquit) cum salarium constituere vellet, ita epistolam emisit: Lucio Titio salutem. Si in eodem animo, & in eadem affectione circa me es, quo semper fuisti; ex continenti acceptis literis meis distracta re tua veni. hic tibi, quamdiu viuam, præstabo annuos decem: scio enim quòd valde me bene amas. Quæro, cum & rem suam distraxerit Lucius Titius, & ad eandem profectus sit, & ex eo cum ea sit: an ei ex his epistolis salarium annum debeat? Respondi, ex personis causisque eum cuius notio sit, existimaturum an actio danda sit. *Hic, quia magis de facto quam de iure dubitatur (videtur enim Seia ex turpi causa promississe) Iuriconsultus in arbitrium iudicis causam confert. Nam facti questiones, quia certis legibus desiniri non possunt, ex arbitrio iudicis pendere, antea docuimus. Vnde Aristoteles quoque lib. 1. Rhetor. cap. 1. ait: Minimam caterarū rerum*

potestatem iudici tribuendam dicimus: factum ve-
 ro esse, aut non factū, & fore, aut non fore, esse quo-
 que vel non esse, hac omnia, cum non possit legislator
 providere, iudicibus relinquenda necessario sunt. Ex
 his patet, non omnia specialibus legibus definiri pos-
 se: & ideo qua legibus definita non sunt, ex arbitrio
 iudicis pendere. Quod tamen distinctione non caret.
 Nam quoties certa legē proposita, de eius exceptio-
 ne dubitatur: exceptio ista, quamvis lege non re-
 periat *specialiter* definita, non tamen ad arbi-
 trium iudicis pertinet, quemadmodū nec ius actio-
 nis: ut supra copiosius ostendimus. Quod tamen ita
 intelligendum est, si non lex eius quod definit, exce-
 ptiones nominatim arbitrio iudicantis permittat.
 Sunt enim leges non absimiles mādatis: quorum a-
 lia certa sunt, alia incerta. Certa vocamus ea, qui-
 bus certum aliquid alicui mandatur peragendum,
 vel exequendum, certisq; limitibus circumscriptum,
 quorum fines is cui mandatum est, salva fide exce-
 dere non potest: cuiusmodi mandata patria lingua
 vocamus *Gemeffene beuelch*. Incerta dicimus ea
 quib. arbitrio mandatarij negocium mandatur a-
 gendum, ut is ex re consilium capiat, & quod puta-
 verit factu opus esse faciat: qua mandata plena ap-
 pellantur. In quibus exequendis mandatario fraudi
 non soles esse, licet parum feliciter successerit. si mo-
 dō bona fide egit: nam dolus malus tacitē censetur
 exclusus. Sic l. creditor. 60. §. Lucius. ff. mandati, cū
 alicui libera bonorum administratio permissa esset

ita, ac si penes ipsum dominium rerum esset: & quasitum esset, si quid non administrandi animo, sed fraudulenter alienasset, vel vendidisset: an valeret? Scauola respondit, Eum de quo queritur, plene quidem, sed quatenus res ex fide agenda esset, mandasse. Non dissimilis est ratio legum, qua vel certum quid constituunt atq; definiunt, cuius fines iudex salua fide excedere in iudicando non potest, neq; distinguere, vbi non distinguit lex: vt supra quoq; ostensum est: vel incertum quid constituunt, iure arbitrio iudicis determinando commissio. vt l. 1. §. prator. ff. de minor. 25. annis, Prator ait: Quod cum minore viginti quinque annis natu gestum esse diceretur: vtique quæ ea res erit, animaduertam. Non dicit, Rescindam, vel in integrum restituam: sed arbitrium rescindendi causa cognita sibi reseruat. Vnde & l. quod si minor. 25. §. fin. ff. eod. tit. Paulus: Ex hoc edicto (inquit) nulla propria actio vel cautio proficilicitur: totum enim dependet ex Prætoris cognitione. Huius generis sunt omnes in integrum restitutiones. Sic enim l. 3. ff. de in integr. restitut. Modestinus: Omnes (inquit) in integrum restitutiones causa cognita à Præatore permittuntur: scilicet vt iusticiam earum causarum examinet, an veræ sint, quarum nomine singulia subuenit. De dolo quoque actionem non aliàs se daturum Prator pollicetur, nisi causa cognita. Ita enim l. 1. §. 1. ff. de dolo malo, ait: Quæ dolo malo facta esse

K 4 dicen

dicentur, si de his rebus alia actio non erit, & iusta causa esse videbitur, iudicium dabo. *Et l. si oleum. 9. §. fin. ff. eod. tit. Labeo*: Merito (*inquit*) causæ cognitionem Prætor inseruit: neque enim hæc actio passim indulgenda est. *Aliud exemplum proponitur l. ubicunq. 7. §. interdum. ff. de ventre in possessionem mittendo. vbi Vlpianus*: Interdum (*inquit*) non passim, sed cum causæ cognitione mitti venter in possessionem debet, si quis sit qui controuersiam referat. Sed hoc tantum ad eum ventrem erit referendum, qui cum liberis admittitur. Cæterum si mittatur Vnde legitimi, vel ex qua alia parte: dicendum est, non esse causæ cognitionem necessariam: nec enim æquum est, in tempus pubertatis ventrem vesci de alieno, in tempus pubertatis dilata controuersia. *Aliud exemplum proponitur l. item apud. 15. §. prætor ait. ff. de iniurijs. vbi Prætor ait*: Si quid aliud factum esse dicitur, causa cognita iudicium dabo. *Subiicit Vlpianus interpretis huius edicti*: Proinde siquidem verberatus sit seruus, vel tormentis de eo quæstio habita: sine causæ cognitione iudicium in eum competit. Si verò aliam iniuriam passus sit: non aliter competit, quam causa cognita. *In hisce & alijs huiusmodi legibus non simpliciter, neq. purè quid mandatur, sed causa cognita, hoc est, si negocij qualitate. perspecta iudici*

iudici videbitur. Ideoq; probè discernenda sunt causa ordinaria ab arbitrarijs: in his enim plenam iudex cognoscendi ac statuendi potestatem habet: in illis habet mandatum certis finibus descriptum, quos illi excedere non licet. Proinde Modestinus: Si expressim (inquit) sententia contra iuris rigorem data fuerit: valere non debet. l. si expressim. 19. ff. de appellationibus. Plenè arbitrariæ quoq; causæ suas leges suosq; limites habent, quos iudex egredi non debet, suæq; propria, quæ iudex observare necesse habet. Primum enim ab hoc iudicio arbitrio dolus malus (vñ supra de plenè mandatis dictum est) debet abesse. Quoties enim alicuius arbitrio quid permittitur, de boni viri arbitrio accipiendum est affectibus non corrupto. Sic enim l. in personam. 22. ff. de reg. iuris, Ulpianus: Generaliter (inquit) probandum est, ubicunq; in bonæ fidei iudicijs confertur in arbitrium domini vel procuratoris eius conditio, pro boni viri arbitrio hoc habendum esse. Et l. si libertus. 30. in princ. ff. de operis libertorum, Celsus: Si libertus (inquit) ita iurauerit, dare se tot operas, quot patronus arbitratus sit: non aliter ratum est arbitrium patroni, quàm si æquum arbitratus sit: & ferè ea mens est personam arbitrii substituentium, ut quia sperent eam rectè arbitraturam, id faciant, non quia vel immodicè obligative sint. Sic l. illa verba. 68. ff. de verb. signif. Ulpianus: Illa (inquit) verba arbitratur

Lucij Titij fieri : ius significant , & in seruum non cadunt. *Similiter l. si societatem. 6. ff. pro socio, Pomponius* : Si (*inquit*) societatem coieris ea conditione , vt partes societatis constitueres : ad boni viri arbitrium ea res redigenda est. *Et l. si in lege 24. in princ. ff. locati, Paulus* : Si (*inquit*) in lege locationis comprehensum sit, vt arbitrato domini opus adprobetur: perinde habetur, ac si viri boni arbitrium comprehensum fuisset. Idemq; seruatur, si alterius cuiuslibet arbitrium comprehensum sit. nam fides bona exigit, vt arbitrium tale præstetur, quale viro bono conuenit. quibus consequens est, vt irrita sit adprobatio dolo conductoris facta. *Alterũ, quod in arbitrarijs causis obseruari debet, est, ne iudex modum arbitrio à lego datum excedat. Sic l. in fin. ff. de iure deliberandi, tempus quidem deliberandi in arbitrium iudicis confertur, sed subijcitur lege sequente modus, his verbis* : Pauciores quàm centum dies non sunt dandi. *Sic l. sacrilegij. 6. in prin. ff. ad l. Iul. peculatus, Vlpianus*: Sacrilegij (*inquit*) pœnam debet pro consul pro qualitate personæ, proque rei conditione, & temporis, & ætatis, & sexus vel seuerius, vel clementius statuere. Et scio multos etiam ad bestias damnasse sacrilegos, nonnullos & viuos exussisse, alios verò in furcas suspendisse. Sed moderanda pœna est vsque ad bestia-

rum

rum damnationem eorum, qui manu facta templum effregerunt, & dona Dei noctu tulerunt. Sic modus multa dicenda praescribitur l. 4. & l. 6. C. de modo multarum. Sic quamvis dilationes in iudicijs causa cognita pro arbitrio iudicis danda sint: modus tamen danda dilationis, quem excedere iudex prohibetur, praescribitur l. 1. & l. 7. C. de dilationibus. Sic in familia exciscunda iudicio, quod magna ex parte ad arbitrium iudicis pertinet, iubetur iudex diuisionem à testatore factam sequi: l. 10. l. 16. l. 21. & l. vlt. C. familia exciscunda. Sic denique l. 8. §. si praetor. ff. de transactionibus Ulpianus: Si non de omnibus (inquit) Praetor inquiserit, quae oratio mandat, hoc est, de causa, de modo, de personis transigentium: dicendum est, quamvis de quibusdam quaesierit, transactionem esse irritam. Hac de modo à specialis lege dato intelligenda sunt: nam regulas generaliores, quae passim in huiusmodi arbitrarijs iudicijs allegari possunt, eam vim non habere, quin si iudici causa cognita aliud videatur, ab ijs recedere non possit, aliquoties antea dictum est. Sunt enim huiusmodi regulae causarum quasi coniectiones (ut l. 1. ff. de reg. iuris, Sabinus ait) ex quibus bonum & aequum in causis arbitrarijs conicitur, non aliter ac ex signis & iudicijs factum, alijs probationibus deficientibus, conici solet. Proinde si aliunde bonum & aequum in causa iudici constet, istis regulis neglectis, quod sibi videbitur, decernat. Si tamen dubitet, quid

substant.
 remanet
 qd adhe
 irrita

decer-

decernendum sit: regulas istas non aspernabitur. Sed & Doctorum opiniones sequi potest: quinimò philosophorum quoq; oratorum, poetarum etiam auctoritatem, ut aliquid probabiliter in causa pro bono & aequo decernat. Istiusmodi enim auctoritates licet ius non faciant, ut supra dictum est, probabilia tamen argumenta, quorum in arbitrarijs causis vsus frequens est, suppeditant. Et hoc quidem tertij proprij loco notandum, quòd iudex in causis arbitrarijs regulas iuris & Doctorum opiniones sequi possit, cum in ordinarijs non nisi leges speciales attendere debeat: ut supra est ostensum. Quartum arbitrariarum causarum proprium est, quòd in ijs litis contestatione opus non sit: cum in his casum eiusq; circumstantias iudex perpendere potius, quàm ad statum causa respicere debeat. Non enim iudicandi solum, sed & inveniendi munere in his causis quodammodo iudex fungitur: siquidem non tam de proposito iudicat, quàm de omnigenis negocij circumstantijs & qualitate inquirat, ut quid bonum & aequum in causa sit, inuestiget atq; decernat. Quod quinti proprij loco notandum, cuius exemplum proponitur l. 3. §. due autem. ff. de Carboniano edito. vbi Vlpianus: Dux (inquit) sunt causæ cognitiones: vna dandæ Carbonianæ possessionis, quæ habet commodum illud, ut pere inde atque si nullam controuersiam pateretur impubes, possessionem accipiat: alia est causæ cognitio illa, vtrum debeat differri in tempus

ff. de
arbitrariam
causam

tempus pubertatis cognitio, an repræsentari: hoc enim diligentissimè Prætori examinandū est, an expediat pupillo repræsentari cognitionē, an potius differri in tempus pubertatis: & maximè inquirere hoc à cognatis, matre tutoribusque pupilli debet. finge, esse testes quosdam, qui dilata controuersia aut mutabunt consilium, aut decedent, aut propter temporis interuallum non eandem fidem habebunt. vel finge, esse anum obstetricem, vel ancillas, quæ veritatem pro partu possunt insinuare, vel instrumenta satis idonea ad victoriam, vel quædam alia argumenta, vt maius damnū patiatur pupillus, quòd differtur cognitio, quàm compendiū, quòd non repræsentatur. finge, pupillum satisfacere nō posse, & admissos in possessionem, qui de hæreditate controuersiam faciunt, multa posse subtrahere, nouare, moliri. aut stulti, aut iniqui prætoris erit, rem in tempus pubertatis differre cum summo eius incommodo, cui consultum velit. *Aliud exemplum proponitur l. 1. §. in honorarijs. ff. de extraordin. cognitionibus. vbi idem Vlpianus: In honorarijs (inquit) aduocatorum ita versari iudex debet, vt pro modo litis, proque aduocati facultate, & fori consuetudine, & iudicij, in quo erat acturus, æstimationem adhibeat: dummodo licitum honorarium quantitas*

non

non egrediatur. Aliud exemplum proponitur l. aut facta. 16. §. 1. ff. de pœnis. Vbi enumeratis quatuor criminum generibus, quæ puniantur, subiicit Iurisconsultus: Sed hæc quatuor genera (inquiens) consideranda sunt septem modis: causa, persona, loco, tempore, qualitate, quantitate, euentu. Aliud exemplum proponitur l. 8. §. vult igitur. ff. de transactionibus, vbi Vlpianus: Vult (inquit) oratio diui Marci apud Prætorum de istis quæri: In primis de causa transactionis, deinde de modo, tertio de personis transigentium. In causa erit inquirendum, quæ causa sit transigendi: sine causa enim neminem transigentem audiet Prætor, &c. Locus notus est. Postremo, quoniam facti etiam questio in arbitrio iudicis est. in fide probationum examinanda similis inquisitio ab eo facièda est, vt supra ostendimus. Ex quibus patet, in huiusmodi causis arbitrarijs negocij circumstantias diligenter à iudice excutiendas ac perpendendas esse: quod nisi fecerit, nihil eius decretum valebit, exemplo d. l. 8. §. si Prætor. vbi Vlpianus: Si Prætor (inquit) aditus citra causæ cognitionem transigi permiserit, transactio nullius erit momenti: Prætori enim ea res quærenda commissa est, nõ negligenda, nec donanda. Sextum arbitrariarum causarum proprium est, quoniam in ijs iudex ipse de varijs circumstantijs (vt iam dictum est) inquirere debet: quod per libellum siue per scripturam huiusmodi causæ

expe-

expediri nequeant : cum necesse sit ut iudex præ-
 sens præsentem audiat , & pro sua prudentia ea
 qua inquirenda sunt , inquireat. Quod approba-
 tur etiam l. nec quicquam. §. 1. ff. de officio pro-
 consulis. vbi Vlpianus : Vbicunque decretum
 necessarium est , per libellum id Proconsul
 expedire non potest : omnia enim quæcun-
 que causæ cognitionem desiderant , per li-
 bellum non possunt expediri. Concordat ijs-
 dem verbis l. omnia. 72 ff. de reg. iuris. Sed & con-
 cordat id quod supradictum est , testibus , non testi-
 monijs credendum esse. Septimum proprium est , 7
 quòd arbitraria causa imperij magis sint , quàm iu-
 risdictionis : ideoq; ijs qui cum imperio sunt , non
 magistratui municipali competant. Quod appro-
 batur l. ea qua. 26. ff. ad municipalem. vbi Paulus :
 Ea (inquit) quæ magis imperij sunt , quàm iu-
 risdictionis , magistratus municipalis facere
 non potest. Ideoque magistratibus munici-
 palibus non permittitur in integrum restituere,
 aut bona rei seruandæ causa iubere possi-
 dere , aut dotis seruandæ causa , vel legatorum
 seruandorum. Similiter l. 1. §. si fortè. ff. de dam-
 no infecto , Vlpianus : Si fortè (inquit) dureretur
 non caueri , ut possidere liceat (quod cogni-
 ta causa fieri solet) non duum viros , sed præ-
 tores , vel præsides permissuros : itè ut ex hac
 causa decedatur de possessione. Huc pertinet
 quod l. ubicunque. 105. ff. de reg. iuris , Paulus ait :
 Vbi-

Vbicunq̄ue (inquiens) causæ cognitio est, ibi Prætor desideratur. Planè si arbitraria causa ordinaria incidat, puto magistratum municipale, qui de ordinaria cognoscit, arbitraria quoq̄ iudicem competentem esse: neq̄ enim dubium est, facti questionem incidentem à principalis cause iudice definiri posse. Postremum arbitrariarum causarum proprium est, quod in ijs qua in factò magis quàm in iure consistunt, iudici consulendi superiores magistratus potestas denegetur: L. eum quem. 79. ff. de iudicijs. vbi Ulpianus: Iudicibus (inquit) de iure dubitantibus præsides respondere solent: sed de factò consulentibus non debent præsides consilium impertire: verùm iubere eos, prout religio suggesserit, sententiam prætere: hæc enim res nonnunquam infamat, & materiam gratiæ vel ambitionis tribuit. Huius concordat quod l. 6. in princ. ff. de plagiarijs, Imp. Hadrianus rescripsit in hac verba: Seruos alienos qui sollicitauerit, aut interceperit: crimine plagij, quod illi intenditur, teneatur, necne? facti quæstio est. Et ideo non me consuli de ea re oportet: sed quod verissimùm in re præsentis cognoscitur, sequi iudicem oportet. Hac de causis arbitrarijs, adeoq̄ de tota iudicandi ratione tam generali, quàm speciali, sint dicta. Quanquam plura ad iudicis officium pertinentia congeri possunt. Nam inter cætera decet iudicem facilitas in audiendo cum grauitate coniuncta, & animi

animi tranquillitas in respondendo. Sic enim l. 19. ff. de officio praesidis, Callistratus: Obseruanda (inquit) est ius reddenti, vt in adeundo quidem facilem se præbeat, sed contemni se non patiatur. Vnde mandatis adijcitur, ne Præsides prouinciarum in vltiorem familiaritatem prouinciales admittât: nam ex conuersatione æquali contemptio dignitatis nascitur. Sed & in cognoscendo neq; excandescere aduersus eos quos malos putat, neq; precibus calamitatorum illachrymari oportet: id enim non est constantis & recti iudicis, cuius animi motum vultus detegit: & summarim ita ius reddere debet, vt auctoritatem dignitati ingenio suo augeat. Ad eundem modum l. nec quicquam. 9. §. circa. ff. de officio proconsulis, Vlpianus: Circa aduocatos (inquit) patientem esse proconsulem oportet, sed cum ingenio, ne contemptibilis videatur: nec adeo dissimulare, si quos causarum concinnatores vel redemptores deprehendat. Illud denique addendum, indignum iudicis officio censendum, qui eloquentia facile moueatur. Conuenit enim iudicem virum esse sapientem. At eloquentia stultos mouet, non sapientes. Vnde & Cicero: Has (inquit) in Senatu minore apparatu agenda sunt. Sapiens enim est consilium. & Athenis affectus mouere etiam per praconem prohibebatur orator: quod testatur Quintilianus, addeus, nec bonos mores videri sic à vero iudicem auerti,

11 *offen*

*eloquentia
 non mouet
 sapientem*

Lib. 2. de Oratore.

Lib. 6. Inst. orat. cap. 4.

L nec

nec conuenire bano viro vitijs vti. Aristoteles quoq;
 lib. 1. Rhetor. in princ. interprete Trapezuntio, sic
 scribit: Quicunq; eloquentia artes ad presens vsq;
 composuerunt, paruam ipsius particulam adinue-
 nerunt. Nam cum fidem facere artificiosum tan-
 tummodo sit, cetera verò accedant: y de enthyme-
 matibus, qua persuasionis sunt nerui, nihil dicunt:
 de ijs autem, qua prater rem sunt, plurima pertra-
 ctat. Indignatio enim, misericordia, ira, ceteriq; ani-
 mi affectus non de ipsa re sunt, sed commouendi iu-
 dicis causa. Quare si quemadmodū in nonnullis ci-
 uitatibus fieri solet, maximeq; in ijs qua bonis legi-
 bus gubernantur, sic in omnibus quoq; iudicjs esset:
 nihil profectò haberent, quod dicerent. Nam omnes
 oportere legibus esse ita constitutū arbitrantur, par-
 tim etiam vtuntur, ac prohibent prater rem quic-
 quam dicere, vt Areopagita, rectè id ita putantes.
 Non enim oportet in iram, aut inuidiam, aut mise-
 ricordiam impellendo à recto iudicem flectere: ne si-
 miles ei simus, qui eam qua vsurus sit, regulam prius
 inslectit. Hac Aristoteles. Hactenus de expositione
 & argumentatione, qua in argumentationum in-
 uentione & iudicio consistit, adeoq; de vniuersa dis-
 ferendi ratione & arte, quam Dialecticā appellant,
 tribus libris est actum: quibus si vsus accesserit,
 pro leguleis habebimus Iuriskon-
 sultos.

DE

DE LITIS CON-
TESTATIONE LIBEL-
LVS TAM NECESSARIVS,
quàm haectenus fuit inco-
gnitus :

EODEM AVTHORE.

Lucretius lib. II.

*Quid dubitas, quin omne sit hoc rationi egestas ?
Nam veluti pueri trepidant, atq; omnia cecis
In tenebris metuunt : sic nos in luce timeamus
Inverdum nihilo qua sunt metuenda :*

L 2

PRAE-

Onscripsi aliquando de litis conte-
statione libellum, necnon Parado-
xa: quæ, quoniam nondû me isto-
rum pœnitet, atque eiusdem sunt
materiæ eum Dialectica iuris, recognoui, &
Dialecticæ subiunxi. Quòd si ea ijs qui in fo-
ro versantur, persuadere possem, vt istis in
causis disputandis & dijudicandis vteretur,
cum Triboniano triumphû eo nomine po-
stulare: quanquam talia sunt, vt declaratio-
ne magis quàm probatione indigeant: con-
stant enim sensu communi. Ideoq; vel rusti-
cis, qui Practica Bartoli & praua fori consue-
tudine nō sunt corrupti, nota sunt. Rusticus
enim quidam ex eorum numero, quos Sca-
binos vocant, aliquando me de iure consu-
lens, in hanc sententiam casum proposuit:
Petrus (inquiens) à Iacobo decem sibi solui
petit, tanquam à se ei mutuò data. Iacobus
objicit, se decem illa Ioanni, cui totidem Pe-
trus debuërit, soluisse. Petrus ait, solutionem
alij quàm creditori factam non prædesse. Ia-
cobus contra, quoniam Petrus per solutione
Ioanni factam obligatione sit liberatus, fru-
stra ab eo aduersus solutione excipi ait, quasi
alij factam. Negat hoc Petrus. Lis de eo est
(inquit)

(inquit) an solutio alij quàm creditori facta, qua tamé creditor obligatione liberatus est, proficiat debitori ad liberationem? In hanc sententiam rusticus mihi casum retulit, & in quo lis contestata esset, demonstravit: vt nō desideres planius dici. Constat enim ex eo genus actionis, scilicet condictio ex mutuo: item exceptio, videlicet solutionis: replicatio item, qua dicitur solutio alij facta: duplicatio quoq;, qua dicitur creditor obligatione liberatus esse: de cuius iure dubitatur, in eoque status causæ consistit. Dignum certè triumpho esset, si quis ijs qui in foro versantur, persuadere posset, vt ad eum modum litem contestarentur, & causæ statum indagarent. Plurimum enim ad lites expediendas hæc vna res valeret. Sed tuetur eos consuetudo, quo minus ad rationē, imò ad sensum communem redeant. Ita enim moribus receptum est, vt actor pluribus articulis suum argumentum seu actionem proponat, reus singulariter singulis respondeat; vnum negando, alterum multiplicem dicēdo, tertium iuris, quartum facti alieni asserendo, postea suam exceptionem similiter pluribus articulis exponat, cui ad eundem modū quem dixi, actor respondeat: hinc actor suos, reus item suos articulos probet alijs adiectis, vel nouis productis: tanta cōfusione vt tandem

nec aduocatus, nec iudex intelligat, quis totius negocij status sit, quæ principalis, quæ accessoria sit quæstio. Hisce rationibus perit inutiliter tempus, pereunt sumptus, exacerbantur inuicem litigatores, pertesus tandem litigandi iustus cedit iniusto, perit fides & iusticia ciuilis inter eas gentes, quæ de fide cœlesti & religione cum summo Rerumpubl. detrimento inter se disceptant. Istam de causis & controuersijs hominum disputandi diiudicandiq; rationem consuetudo grauis tyrannus introduxit, eosque qui in praxi iuris versantur, à primis practices principijs seduxit, vt ea ijs nunc sint paradoxa. Verùm præterquam quòd lex naturæ nullo iure ciuili vel consuetudine immutari potest, utilitas quoq; publica nobis diuersum debebat persuadere: præsertim cum grammaticos etiam, musicos & alios similes artifices arte potius, quàm erronea consuetudine probemus: & & medicum aspernemur, qui arte posthabita manifestum errorem in curando, sola consuetudine hoc suum factum defendens, sequatur.

QVID

QVID SIT LITIS CON- testatio?

CAP. I.

ALIVD esse litis contestationem, quam quod hodie pro litis contestatione vsurpant, ex l. vnica. C. de litis contestatione, conijci potest. At enim Imperator: Lis tunc contestata videtur, cum iudex per narrationem negocij causam audire cœperit. Hæc definitio si vera est, quemadmodum certe est: fatendum, hodie litis contestationem in iudicys non esse, nisi tunc cum acta iudici referantur iam iam dicturo sententiam. Siquidem antè causam audire non incipit, adeò vt post multas contentiones, probationes & testium examina, si interroges iudicem quæ sit causa, seu id in quo causa consistit, quod fuerit probandum, & de quo illi sit pronunciandum, plerunquæ responsurus sit se ignorare: nondum enim causam audiuit, nec acta illi sunt relata. At tamen interim multas dilationes partibus ad probandum concessit, ignarus adhuc quid fuerit in causa probandū. Sanè recepta est vulgò definitio hæc, quod litis contestatio sit principalis negocij apud competentem iudicem facta narratio, & ad eam secuta responsio. Quæ definitio cum ex iam dicta l. vnica constat, cum approbatur etiam l. rem non nouam. 12. §. patroni. C. de iudicys. vbi Imp. Cum lis fuerit contestata

L 4

(inquit)

(inquit) per narrationem propositam, & contradictionem obiectam, &c. Hisce accedit c. vnicum, extr de litiis contestatione, his verbis: Non per positiones & responsiones ad eas, sed per petitionem in iure propositam, & responsionem secutam litiis contestatio fit. Vera itaque est definitio proposita, sed à paucis hactenus intellecta. Quadam igitur ad eam declarandam adducemus, à vocabulo responsionis initium sumentes. Triplici autem ratione ad id quod propositum est, ab aduersario responderi solet: scilicet vel negando id quod propositum est, vel distinguendo, vel denique litem transferendo, vt Rhetores loquuntur, seu (vt Iurisconsulti aiunt) actionem differendo. Sit exempli gratia hæc causa in iudicium deducta: Pater cum pro filia dotē daret, pactus est, vt si intra biennium filia sine liberis decesserit, dos sibi à genere restitueretur. Sex mensibus præteritis celebrantur nuptiæ: moritur nullis relictis liberis filia intra biennium quidem à nuptiis celebratis, post biennium vero ab interposito pacto. Pater de dote reddenda generum conuenit. Narrat inter se & generum conuenisse, vt mortua in matrimonio sine liberis filia, dos sibi restitueretur. Filiam autem sine liberis in matrimonio decessisse. Perere itaque sese, vt iudex generum ad dotem restituendam condemnare velit. Hæc de longiore narratione exponi possunt. Triplici autem modo gener reus ad hanc actionem respondere potest. Primo negando pactum de reddenda dote

inter-

intercessisse, si putat actorem probatione destitui. Deinde distinguendo in hunc modum: si intra biennium a pacto interposito filia decessisset. Sed post biennium filia decessit. Ergo actionem tanquam conditione pacti deficiente actori denegandam, reumque absolvendum esse. Postremo litem transferendo, seu actionem differendo reus respondere potest, ut omissa causa, ex qua agitur, dicat iudicem incompetentem, vel alia simili exceptione dilatoria utatur. Quo casu ipsa causa principalis non disputabitur: nec igitur per huiusmodi responsionem litis contestabimur: cum (ut dictum est) litis contestatio principalis negotii, hoc est, causa ex qua agitur, sit narratio & ad eam secuta responsio. Nec enim ad ipsam causam respondet, qui dicit iudicem incompetentem, vel aliam similem exceptionem dilatoriam opponit. Sed nec si distinguendo respondeat reus, litis fit contestatio, quamvis ad ipsam causam principalem respondeatur. Nulla enim litis adhuc apparet iudici, actore dicente pactum de reddenda dote intercessisse: & reo respondente: Intercessit quidem, sed sub conditione hac: Si intra biennium filia decederet, at intra biennium non decessit. Videtur enim reus, qui distinguendo respondet, factum tacite consiteri, nisi expressim postea negauerit. Quemadmodum & in hac causa, cum dicit accusator, Hominem occidisti: & reus excipiendo respondeat, Sed vim vi repellendo occidi: videtur fateri se hominem occidisse. Quanquam

Marcellus Iurisconsultus: a Non utiq; (inquit) except.

L 5 existi-

ostendit, non affirmatione, sed sola negatione fieri litis contestationem. Si enim quis affirmat id quod aduersarius affirmauerat, non contradicit, nec contradictio obiecta dici potest: ergo nec litis contestatio. Sequitur ergo, neque litem transfereudo, neque distinguendo, sed negando tantum fieri litis contestationem. vtrpote cum affirmante a-
 ctore pactum de reddenda dote intercessisse, reus negat. Hac sola responsione fit litis contestatio: cum ex ea sola inter actorem & reum lis seu questio nascatur: vt in casu proposito, verum pactum de reddenda dote intercesserit, necne? Quod igitur in definitione proposita dicitur, Litis contestationem esse principalis negotij narrationem seu petitionem in iure propositam, & aduersus eam secutam responsionem seu contradictionem obiectam: nihil aliud est, quam quod Rhetores dicere solent Intentionem & depulsionem seu causarum conflictionem, ex qua status cause oritur. Ergo (dixerit forte aliquis) cum reus non negando, sed distinguendo respondebit, iudicium sine litis contestatione procedet? Nequaquam. Sed expectabitur aduersus eam distinctionem seu exceptionem actoris responsio, seu replicatio, qua similiter aut negabit id quod reus distinguendo proposuit, aut rursus distinguet, aut denique litem transferet, seu dilatoriam replicationem obijciat. Tot enim sunt ad exceptionem rei conueniens respondendi modi, quot ad actionem esse dictum est.

affirmatio
u. m. m.

Litis cont.

est. Sit exempli causa pacti conuerti de non petendo exceptio à reo opposita. Ad hanc actor respondens seu replicans, aut negabit pactum illud intercessisse, aut distinguet fortè hoc modo, Si non postea in contrarium conuenerit ut petatur: vel alio simili modo. aut denique litem à causa exceptionis ad alias eius circumstantias transferet: veluti hoc modo: Sed tibi ex eo pacto non comperit exceptio: pactum enim personale est, quod nulli alij quam paciscenti prodest. Igitur siquidem actor id quod in exceptione propositum est, replicando neget: quoniam ex ea responsione oritur questio: ibi lis constituenda, & litis contestationem factam esse dicendum est. Sin autem distinguat, vel litem transferat, erit ad duplicationem rei conuerti procedendum, & ad propositam replicationem respondeat, animaduertendum. Vbi eadem qua diximus, erunt obseruanda. Totidem enim replicatio, quod & actio & exceptio, rationibus elidi potest. Sit exempli causa aduersus repetitionem dotis supra propositam rei conuerti exceptio hac:

Pactum de reddenda dote intercessit sub hac conditione: Si filia intra biennium sine liberis deederet.

Sed post, non intra biennium filia decessit. Ergo:

Actori tanquam deficiente pacti conditione actio deneganda.

Sit item aduersus exceptionem hanc actoris replicatio talis:

Si

Si biennium illud à die pacti interpositi, & non à die celebratarum nuptiarum esset numerandum: exceptioni locus esset.

Sed à die potius celebratarum nuptiarum, quàm à die pacti interpositi biennium est numerandum. Quo casu intra biennium, non post, filia decessit. Ergo:

Exceptioni proposita locus non est.

Hac replicatione actor neq; negat id quod excipiendo propositum est, neq; transfert, sed distinguit. Proinde à replicatione hac ad duplicationem rei conuenienti procedendum. Qua fortè reus negabit assumptionem seu propositionem minorem. Quo casu lis seu questio talis orietur: Pacto de reddenda dote sub hac conditione facto, Si mulier intra biennium moriatur: utrum biennium illud à die interpositi pacti, an verò à die celebratarum nuptiarum sit numerandum? In qua questione lis constituta seu contestata erit. In hac enim tota causa consistit, *statis cas*
 qua decisa nulla lis, nulla controuersia supererit. *de his*

Quamuis autem (ut id obiter admoneamus) regulariter quidem à die pacti seu stipulationis interposita tempus, de quo conuenit, sit numerandum: tamen cum de dote intra certum tempus danda vel reddenda conuenit: non ante tempus currere incipit, quàm nuptia fuerint celebrata. atq; ita de casu proposito consultus respōdi ex l. tali stipulatione. 48 in prin. ff. de iure dotium. Sed hic rursus (credo) mihi obijcietur: Quoniam litis contestationem vis fieri

fieri non vna responsione, sed ab ea procedi ad replicationem actoris, à replicatione ad publicationem, & ulterius: non vno die litis contestatio fieri potest, sed multo tempore ad litem contestandam erit opus. Quoniam non solum reo ad excipiendum, sed actori quoque ad replicandum, reo rursus ad duplicandum, & sic deinceps dilatio dari solet. Quae dilationes saepe quinquennio vel sexennio litis contestationem perfici non paterentur. Quod absurdissimum erit. Huic obiectioni responderi haud difficulter potest. Quamquam enim dilationes hodie dari solent non solum ad excipiendum, sed etiam ad replicandum, duplicandum, triplicandum, & ulterius: tamen hoc fit contra formam iuris antiqui. Nam huiusmodi dilationes veteribus Iurisconsultis, qui litem eo, quem dixi, modo contestabantur, prorsus fuerunt incognita; nec vllò loco legibus Romanis conceduntur. Et sanè quòd l. qui in alterius. 42. in fin. ff. de reg. iuris, dicitur, Eum qui agit, antequam experiatur, certum esse debere, cum sit in potestate eius, quando velit experiri, & antè debere rem diligenter explorare, & tunc ad agendum procedere: non hanc solum habet significationem, vt actor secum certò constituat, quo genere actionis experiatur: sed etiam animaduertat, qua exceptione reus se sit defensurus, de qua replicatione obijcienda deliberet: item quo argumento ista sua replicatio ab aduersario possit elidi, quaque triplicatione istam aduersarij duplicationem possit refutare, diligenter

ter exploret. Istiſq; omnibus probè exploratis, tunc demum ad agendum procedat. Quo factò, alijs dilationibus præterquam probationum causa opus non habebit. Idem de reo conuenio dicendum, cui cum citatione libellus transmittitur, & terminus ad respondendum præfixitur. Interim enim cognita actione, qua conuenitur, deliberare debet, vtrum cedere, an contendere vltra debeat: & si contendendum putet, sese instruat, & diligenter omnia exploret, non solum qua vsurus sit exceptione, sed etiam qua replicatio isti exceptioni ab actore possit opponi, quaq; duplicatione istam actoris replicationem elidere queat. Hoc est quod l. i. in prin. ff. de edendo, dicitur: Vt veniat instructus ad agendum, cognita actione qua conueniatur. Vterque enim, tam actor quam reus, de iure suo certus esse debet, antequam ad agendum procedat, nec in ipso conflictu ad tela querenda dilationem petere. Ipsa enim iura non ideo in medijs constituta sunt, vt litigatores ad fouendas lites instruamus, litesq; in rebus publ. multiplicemus, sed potius vt ortas lites secundum ea decidamus. Expedi enim rei publ. lites minui, magisq; eas, quamuis iustas (modo ius earum in iudicio non sit propositum) sopiri, quam materiam suppeditando eas foueri ac multiplicari: quemadmodum etiam transactionum non minor quam rerum iudicatarum authoritas habetur, licet vsius alterius magnopere sit laesum. Hac fuit dubio procul veterum iuriconsultorum & iudicum

ratio,

ratio, propter quam ad replicationes, duplicationes, & triplicationes querendas dilationem non darent, sed vno eodemq; tempore hisce, si quas litigatores habebant, auditis & cognitis litem contestabantur, seu quid litem faceret inquirebant. Hoc etiam est quod Imper. Iustinianus in definitione litem contestationis supra proposita dicit, Litem contestatam tunc videri, cum iudex per narrationem negotij causam audire ceperit: id est, cum argumentis vtriusque partis ex negotio desumptis expositis, id in quo causa consistit, seu causam litem iudex audierit atque cognouerit: nec enim causam audire aliud spectare potest, quam vt iudex id, in quo causa consistit, seu statum cause inquirat & indaget: vt eo tantum causa & genere morbi cognito, facilius negotio medeatur, litemq; dirimat. Sane post litem etiam contestatam quandocunque ante sententiam licebat reo exceptionem, & actori replicationem ab initio commissam proponere. a Porro ex iam dictis constat, veteribus Iurisconsultis Litem contestationem nihil aliud fuisse, quam inquisitionem & constitutionem status cause. ~~Statum autem causa~~ Rhetores definiunt, ^b quod sit questio, qua ex prima causarum constitutione oriatur. Causa autem in hac definitione dicuntur argumenta vtriusque partis ex circumstantijs causa siue negotij desumpta. Siquidem causa vocabuntur duplici modo sumitur: primum quidem vniuersaliter pro casu seu negotio vel facti specie: deinde parti-

l.4. & l.8.
C. de exceptionibus
2. C. sententiam rescindi non posse.

Quiatil.
Inst. orat.
l.3. cap.6.

et ne qd?
acti spe

particulariter pro argumento ex casu, desumpto. Sic causa dicitur agendi argumentum, quo actor intendit rem sibi dari oportere: causa excipiendi argumentum, quo reus actionem elidit: causa repli-
 candi argumentum, quo actor elidit exceptionem rei conuerti, & sic deinceps. Ex huiusmodi causarum siue argumentorum conslictione oritur status. Con-
 slictio autem causarum constat ex intentione & depulsi-
 one, cum idem altera pars affirmat, altera negat, ut supra dictum est. Ex hac conslictione quaestio, non aliter ac ex duorum corporum collisione sonus oritur. ut puta cum dicenti actori, Centum mihi stipulanti promissisti: reus respondeat negando se promississe: oritur quaestio hac, An promiseris? qua quaestio status dicitur. Quoties autem alter id quod ab aduersario propositum est, non quidem negat, sed distinguit, & sic quadam conditione confitetur, conslictio cessat: ideoque nec status vel quaestio inde potest oriri. Vnde nec litis contestatio per illam respon-
 sionem (ut supra ostensum est) fieri potest. Testatur hoc etiam Quintilianus a his verbis: Sit accusato-
 ris intentio, Hominem occidisti: si negat reus, faciet statum qui negat. Quod si confitetur, sed iure à se adulterum dicit occisum: nisi accusator aliquid ei respondeat, nulla lis est. Non fuit (inquit) adulter. Ergo depulsio incipit esse actoris, ille statum faciet. Ita erit quidem status ex prima depulsione, sed ea fiet ab accusatore, non à reo. Hec Quintilianus. In eandem sententiam Rhodolphus Agricola:

hoc qd negat non est status sed affirmantis
 p. hic status quare dicitur non actor
 Quam-

arguta po
 de q m pta

arguta

Contrahio
 qd fac
 stat.

Status

In distinet
 habet no qd
 oritur
 ut. co

a Inst. ora-
 tor. lib. 3.
 cap. 7.

a lib. 2. de Inuentione cap. 12. *Quamdiu (inquit) consentanea dicant, certum est questionem esse non posse. Vbi ceperint consistere, ita ut alter non progredi longius alterum patiatur, questio erit. Porro non queuis questio, qua in controuersiam venit, causa status recte dicetur: sed ea demum, qua ex prima causarum cōslictione oritur, cuius occasione nascuntur alia. Vt puta si ex stipulatu actione conuentus, respondendo neget stipulationem esse factam: erit hac prima inter actorem & reum cōslictio, ex qua nascetur questio hac: An stipulatio facta sit? Hic status erit, & caput totius reliqua disputationis. Iam si actor probaturus quod stipulatio facta sit, instrumentum produxerit, quod reus falsum asserat, actor falsum esse neget: orietur alia questio minus principalis hac: An productum instrumentum falsum sit? qua quidem status cause non recte dicetur: quia non ex prima causarum cōslictione nata est. Similiter si reus non quidem stipulationem intercessisse neget, sed distinguendo respondeat, fortè se pupillum sine tutoris auctoritate promississe, vel causam stipulationis nullam vel iniustam fuisse, vel non secutam, aliudue quid simile: & actor ad exceptionem propositam negando respondeat: ex hac responsione actoris orietur questio principalis seu status cause: puta, An reus pupillus sit, vel sine tutoris auctoritate promiserit: vel causa stipulationis nulla aut iniusta fuerit, aut non secuta? Plane possunt eiusdem causa plures esse status, quoties scilicet plures actiones vel exceptiones*

B.
on op quis
gaur y fur
it lit. cont
plures status
ex pre.
plurim. alt.
cept. cumu.

cumu-

cumulantur, pluraue proponuntur arguuntur a principalia, quorum alterum alteri probando non adhibetur. Unde Quintilianus: a Ex coniuncta (inquit) propositione plures quaestiones & status esse possunt, si aliud negat reus, aliud defendit, aliud a iure actionis excludit. Idem Quintilianus alibi: b Hoc inter omnes (inquit) conuenit, in causis simplicibus singulos status esse causarum: quaestionum autem, quae velut subiacentes, & ad illud quo iudicium continetur referuntur, saepe in vnum cadere plures posse. In coniunctis vero posse duos vel tres inueniri, vel diuersos, vt si quis aliquid se non fecisse, aliud recte fecisse defendat: vel generis eiusdem, vt si quis duo crimina vel omnia neget. Rhodolphus quoque Agricola: c Status (inquit) est id, quo dato, necesse est de causa in hanc vel illam partem decerni. Quasi plura erunt, quorum vnum probando alteri non adhibetur, possitque quodlibet firmamentum esse quaestionis, plures erunt & status. Alioquin (vt Quintilianus ait) d simplex causa etiamsi variè defenditur, non potest habere plus vno, de quo pronuncietur, atque inde erit status causa: quod & orator praecipue sibi obtinendum, & iudex spectandum maxime intelligit. In hoc enim causa consistet. Porro ne quis pueret, definitionis verba superius proposita hac, Ex prima conflictione: ita strictè intelligenda, vt sine discrimine in quacunque re partes primum configant, in ea etiam status causa fit constituendus. Nam generalis petitio & responsio

a Inst. orator. libro 7 cap. 1.

b Inst. orator. libro 3. cap. 8.

c lib. 2. de Inuen. cap. 12. in fine.

d lib. 3. Inst. orator. capite 6.

p. prima 9: *neg, statum facit, neg, litis cōtestatio rectè dicitur.*
 Vt cum dicit actor, Debes mihi decem: & reus
 negat se debere: vt sit questio, An debeat? Status
 enim causa ex prima consflictione, non qua fit circa
 causam generalissimam, & nimium à sequentibus
 disputationibus remotam, sed qua fit circa causam
 propinquam & specialem, sumendus est. Vt ex eo:
 Vendidisti, Non vendidi: Bona mea rapuisti, Non
 rapui. non ex eo: Debes, non debeo. nam & actor
 specialem sua intentionis causam edere tenetur: a-
 lioquin libellus tanquam ineptus reijciendus. Hinc
 Quintilianus: a Inde (inquit) ingens malè inter-
 pretantibus innatus est error, qui quia primam cō-
 sflitionem legerāt, credidere statum semper ex pri-
 ma consflictione ducendum. Quod est viciosissimum.
 Idem alibi: b Status (inquit) non est tale: Habeo
 ius actionis, Non habes. vt sit questio, An habeat? &
 inde status. Accipiat enim actionem, necne, ad euen-
 tum pertinet, non ad causam: & ad id quod pronun-
 ciat iudex, non id propter quod pronunciat. Hoc illi
 simile est: Puniendus es, Non sum. videbit iudex, an
 puniendus sit? Sed non hic erit questio, nec hic sta-
 tus. Vbi ergo? Puniendus es, hominem occidisti:
 Non occidi. An occiderit? Honorandus sum, Non es:
 num statum habet? nō puto. Honorandus sum, quia
 tyrannum occidi: Non occidisti. Questio & status.
 Similiter, Non rectè agis, Rectè ago: non habet sta-
 tum. Vbi est ergo? Non rectè agis ignominiosus: que-
 ritur an ignominiosus sit, aut an agere ignominioso
 liceat?

licet? Et questio est, & status. Hac Quintilianus. —
 Ex his patet, quod Litis contestatio sit principalis *litig. def.*
 negocij apud competentem iudicem facta narratio,
 & ad eam secuta responsio, non generalis, sed spe-
 cialis, neq; in distinguendo, sed in negando consistens,
 ex qua status cause iudici constare possit. Quoties
 autem eiusdem cause plures sunt status, quod fieri
 posse diximus: tunc quoad litis contestationis esse-
 ctus, hoc est, quoad perpetuandam actionem, item
 exceptiones dilatorias non amplius opponendas, &
 quod procurator dominus fiat litis, dicendum est,
 primam quamq; causarum consilium proprie
 litis contestationem dici. Quinimo quoad dictos li-
 tis contestationis effectus attinet: etiamsi non ne-
 gando, sed distinguendo respondeatur: litis conte-
 stationem factam esse dicendum est. hoc enim casu
 cœpta litis contestatio pro impleta habetur: ut l.
 sed etsi. 25. §. si ante litem contestatam. ff. de petit.
 hered. præsertim nostro tempore, quo ad replican-
 dum, duplicandum & triplicandum contra formã
 iuris dilationes dari solent. Et sic potest admitti
 quod quidam dicunt, etiam affirmatiuè litis conte-
 stationem fieri posse. Sed hac proprie litis contesta-
 tio non est, sed pro ea habetur. Quemadmodum etiã
 pro litis contestatione habetur, si preces Imperato-
 ris sint oblatae, & ad eas rescriptum impetra-
 tum, licet aduersarius nihil ad-

huc responde-

rit.

Epilogo

l. i. cū l. se-
 quente. C.
 quando li-
 bellus prin-
 cipi datus.

INDICIA SINE LITIS CONTE-
 statione non rectè procede-
 re. CAP. II.

EX ijs qua hæcenus dicta sunt, liquet, quàm longè à litis contestatione absit formula ista, qua hodie passim in iudicijs pro litis contestatione vtuntur, hæc scilicet: Animo litem contestandi nego narrata prout narrantur, & dico petita fieri nõ debere. Seu (vt nostri loquuntur) Ich bin der Klagen in massen die fürbracht/ nicht gestendig. Wilt mich darvon zu absolvirn. Nam post huiusmodi litis contestationem iudex aequè incertus est, in quo lis consistat, ac fuit antè. Vera igitur litis contestatio hodie in iudicijs non est. Nam per articulatos libellos, & ad singulos articulos responsiones, quibus hodie vtuntur, non fieri litis contestationem, ex c. vnico, extr. de litis contestatione, cuius verba supra posuimus, manifestè probatur. Dicitur enim in eo, Non per positiones & responsiones ad eas fieri litis contestationem. Sed & ipsa ratio hoc dicit. Si enim causa triginta (vt fit) exponatur articulis, & ad singulos articulos singulariter respondeatur, plerosque negando, alios multiplices, alios captiosos, alios iuris, alios facti alieni dicendo, posteaq; haud pauciores opponantur articuli defensionales, quibus eodem modo actor respondet: haud facile constare iudici potest, quis totius negocij status sit, qua questio principalis, qua accessoria. Intricatur

negocium

negocium verius, quàm extricatur. Mihi sanè semel accidit, vt causa quadam in iudicio, eo quo nunc fieri solet, modo disputata, cum iam disputationi finis esset imponendus, & meo more breuiter argumenta vtriusq; partis enumerarem, statumq; causa iudici ob oculos ponerè: aduocatus aduersa partis negaret in eo statum esse, alio vestigio quo statum ficto. Ita post multam disputationem, & probationes, nondum inter nos constabat de statu seu questione, qua in disputationem venisset. Adeo omnia disputant & impugnant, ignari ad quod sibi potissimum sit respiciendum. Cum ergo in iudicijs hodie litis contestatio vera non fiat, & litis contestatio sit de substantia iudicij (quod etiam ij, qui quid sit litis contestatio ignorant, fatentur) nemini mirum videri debet, quod hodie tanta de iudicijs omnium hominum querela existat, propter litium tum diuinitatem, tum incertitudinem. Illud quoque mihi causas agenti semel accidit, vt si iudex litem voluisset contestari, hoc est, inquirere & constituere id in quo lis cõstitisset, nullam litem inuenisset. Ego enim pro reo conuento exceptionem rei iudicatae abieci-
bam, quam actoris aduocatus replicando non negabat; extabat enim de eare publicum instrumentũ. Sed distinguebat hoc modo: Rem inter alios esse iudicatam. Quod iridem verum erat, sed duplicando rursus distinguebam: Eos inter quos nunc ageretur, heredes eorum esse; inter quos antea actum & iudicatum esset. Exceptione autem rei iudicatae, qua

defuncto & in defunctum cōpeteret, etiam defuncti heredibus & in heredes dari. Nec hanc duplicationem aduocatus actoris negabat, sed triplicando repetebat suam replicationem. Ego quadruplicando repetebam meam duplicationem. Ita cum neuter id quod ab altero esset propositum, negaret, nec vlla lis esset: litigatum tamen & disputatum eo quo dixi modo inter nos est per totum annum. Tandem conclusa disputatione, per totum biennium per iudicem stetit, quo minus sententia ferretur. Ita totum triennium consumptum est in ea causa, quam iudex, si litem voluisset contestari, primo die sua sententia finire potuisset: nullam enim litem inuenisset. Nec dubito, mille huiusmodi causas hodie in iudicijs verri, in quibus si iudex litem contestaretur, nullam litem inuenturus esset, sed omnia plana atq; concessa: nisi quod de remotis controuerteretur: ut puta, Debes, Non debeo. In quibus (ut ostendi) lis constituenda non est. Proinde huiusmodi iudicijs conueniunt versus Lucretij:

Quid dubitas, quain omne sit hoc rationis egestas?
 Nam veluti pueri trepidant, atq; omnia cacis
 In tenebris metuunt: sic nos in luce timemus
 Interdum nihilo quae sunt metuenda.

Incertitudinem autem inde nasci, quod litis contestatio nulla fiat, nemo sana mentis negauerit. In arte altercandi (Quintilianus ait) a precipuum est, semper id in oculo habere, de quo queritur, & quod volumus efficere: quia propositū tenentes in rixam

non

non ibimus, nec causa debita tempora conuiciando cōteremus. gaudebimusq; si hoc aduersarius faciat. In eandem sentētiā Rhodolphus Agricola: a Marcus (inquit) Antonius putauit nihil aequē iuuare dicturum, quā respicere quā creberrimē ad id, de quo sit dicturus. Quod nedum in id prodest, ut quae latent in eo facilius acriori mētis intentione eruas: sed uti obserues (quod plerisq; difficilimum est) ut nec plura quā opus est, nec pauciora, nec quae nihil ad rem attinent, dicas. Hoc autem facere nemo potest, qui non antē fixam exploratamq; quāstionem habuerit, de qua sibi sit dicendum. Sed & Quintilianus: b Oratio (inquit) carens recta dispositione tumultuatur necesse est, & sine rectore fluitet, nec cohaereat sibi, multa repetat, multa transeat velut nocte in ignotis locis errans, nec initio, nec fine proposito, casum potius quā consilium sequatur. Li-
quet ergo, tam aduocatis in disputando, quā iudicibus in iudicando necessariam esse litis contestationem. Et sanē quemadmodum medico in curandis morbis ante omnia incumbit probē inquirere causam & genus morbi: ita quoq; iudici decidendis litibus in primis lis constituenda est, seu quid litem faciat inquirendum. Planē in extraordinarijs cognitionibus, & causis quae magis officio iudicis, quā iure actionis expediuntur, litis contestatio necessaria non est. In his enim iudex pro sua prudentia circumstantijs exploratis ac cognitis decernit: quemadmodum alibi copiosius ostensum. In appellationū

a lib. 2. de Inuent. capite 12.

b lib. 7. Inst. orator. capite 1.

2. de lib. 7. Inst. orator. capite 1.

Ca. 4. gen. morbi in q.

quoque, causis litis contestatione opus non est: sufficit enim in prima instantia litem contestatam esse, unde ex actis iudici appellationis, in quo lis consistat, constare possit: nisi forte reus nouis exceptionibus, vel actor replicationibus nouis uti velit: nam noua actio in causa appellationis deduci non potest. Planè ut appellans certam suæ appellationis causam reddat, appellatus huic respondeat, & ita iudex inquirat in quo lis appellationis consistat: omnimodò necessarium est, siue quis hoc litis contestationem, siue alio nomine appellet. Idem de causis quoque translationum, seu dilatorijs exceptionibus dicendum est. Quamuis enim, cum reus ad causam, ex qua agitur, non respondet, sed exceptione dilatoria utitur, inde non fiat litis contestatio, ut est ostensum: tamen tenetur reus certam suæ exceptionis causam seu rationem proponere, actor replicando ad id quod propositum est, respondere, ut iudex, in quo partes consistant, & lis proposita exceptionis dilatoria consistat, animaduertere, & sic certò & constanter de iure eius pronunciarè queat.

QUOMODO LIS CONTESTANDA. CAP. III.

Modus litis contestanda ex ijs quæ habentur dicta sunt, constare potest: scilicet ut actor suam proponat actionem, hoc est, quid petat, & ex qua causa: interdum etiam quo iure, si scilicet id obscurius sit, deinde reus huic actioni respondeat vel negan-

negando id quod in actione propositum est, vel distinguendo, vel exceptione aliqua dilatoria utendo. Nam aliud excipiendi vel respondendi genus non esse, alio loco dictum est. Si igitur negat reus id quod in actione propositum est, hoc est, vel ius vel factum actionis proposita: ibi conflictio erit, & questio seu status orietur, usque contestata erit. Sin autem reus excipiendo distinxerit, transeundum erit ad replicationem actoris, & quid ille ad oppositam rei conuenienti distinctionem seu exceptionem respondeat, videndum. Fingamus, Titium ab aliquo heredem institutum sub hac conditione, Si testatori filius natus esset, usque intra pubertatem decessisset; neque testatoris filium natum. Titium tamen nihilominus ex ea institutione hereditatem petere. Reum autem conuentum excipiendo respondere hoc modo: Titium actorem sub hac conditione heredem institutum, Si testatori filius natus esset, & intra pubertatem decessisset. At horum neutrum factum esse: neque filium natum, neque intra pubertatem decessisse. Ergo ex institutione Titio hereditatem competere non posse. Hac exceptione reus, non negat id quod in actione propositum est, sed distinguit. Iam ergo, quid ad hanc exceptionem actor replicando respondeat, animaduertendum. Fingamus autem eum replicando rursus distinguere hoc modo: Si non aliud voluisset testator. At testator voluit, ut etiam non nato filio Titius heres esset. Nondum litis contestatio perfecta est, cum iudici nondum constet status totius negotii.

Ab hac

Ab hac itaq; replicatione actoris ad duplicationem rei conuerti rursus illi procedendum est, & animaduertendum, utrum negando, an distinguendo reus respondeat: & si neget, utrum ius, an factum proposita replicationis neget. Ius autem negare non potest.

*Car. 1. Et
L. 1. ff. de
hered. inst.*
Siquidem apertissimi iuris est, voluntatem testatoris scripto praefendam. Si factum negauerit reus, hoc est, testatorem voluisse etiam non nato filio Titium heredem esse: quia ex hac responsione partes inter se confingere incipiunt, ista demum duplicatione rei conuerti litem contestatam esse dicendum est, & questionem ortam hanc: An testator non nato filio Titium heredem esse voluerit? Quae quaestio totius reliquae disputationis caput erit, ac status totius negotij. Hanc litem contestanda & status inquirendi rationem Quintilianus monstrat lib. 7. Instit. orator. cap. 1. Erat mihi cura (inquiens) in controversijs forensibus omnia nosse, quae in causis versarentur. Et primum (quod non difficile dictu est, sed tamen ante omnia intuendum) constituebam quid utraq; pars vellet efficere: tum quidem hoc modo cogitabam: Quid primum petitor diceret, id aut confessum erat, aut controuersum. Si confessum, non poterat ibi esse quaestio. Transibam ergo ad responsum partis alterius, idem intuebar. nonnunquam etiam quod inde obtinebatur, confessum erat. Vbi primum coeperat non conuenire, quaestio eriebatur.

*Quae
non negat.*
Ad tale est: Occidisti hominem: Occidi. conuenit, transgo. Rationem reddere debet reus quare occidit.

vit. Adulterum (inquit) cum adultera occidere licet, legem esse certum est. Tertium iam aliquid videndum est, in quo pugna consistat. Non fuerunt adulteri: Fœerunt. Questio, de facto ambigitur, cōiectura est. Interim ergo & tertium confessum est, Adulteros fuisse. Sed tibi (inquit accusator) illos nō licuit occidere: exul enim eras, & ignominiosus. De iure queritur. At si protinus dicenti, Occidisti: respondeatur, Non occidi: statim pugna est. Sic explorandum est, vbi pugna, vbi controuersia incipiat: & considerari debet, quæ primam questionem faciat. Hactenus Quintilianus, qui quamuis alijs verbis vtatur, non tamen aliam litis contestanda vel status inquirendi rationem monstrat. A qua non abhorrent ea quæ Imp. Iustinianus Inst. de replicationibus, & Vlpianus l. 2. §. illud tenendum. ff. de exceptionibus, disserunt.

DE QVÆSTIONVM FORENSIUM diuisionibus.

CAP. IIII.

PORRò ex his quæ hactenus proposita sunt, constat, litis contestationem perfici questione vel iuris infinita, vel facti orta. Nam cum omnis actio, omnis item exceptio, replicatio, duplicatio, & sic deinceps, ex iure simul & facta constet: nec questio oriri, neq; litis contestatio perfici potest, nisi vel ius, vel factum, vel vtrunque negetur. Et necesse est, vt vel de iure, vel de facto, vel de vtroque disceptetur.

Quem-

Quemadmodum ergo ignorantia aut facti aut iuris
 esse dicitur, l. 1. in prin. ff. de iuris & facti ignorantia:
 ita quaestio de qua in foro contenditur, aut facti est,
 aut iuris. Siue autem iuris quaestio sit, siue facti: si-
 quidem ex prima causarum conflictione oriatur in
 principali negotio facta: status appellatur, & lis
 contestata. Sin autem ex ea conflictione nascatur,
 qua sit non in principali negotio, sed in exceptione
 aliqua dilatoria: status quidem dici potest, litis au-
 tem contestatio nequaquam: nisi forte reus totum
 sua causa firmamentum in exceptione ista ponat,
 ut non tam differendi, quam perimendi negotij ani-
 mo eam opponat: puta si vel actori, vel aduersus se,
 actionem competere neget. Sin deniq; in argumen-
 to aliquo, quod alteri argumento probando adhibe-
 tur, conflictio fiat: quaestio inde orta nec status recte
 dici potest: quoniam non ex prima causarum con-
 flictione nata est: multa minus litis contestatio in
 ea facta dicetur. Porro tam iuris quam facti quaestio
 non vnus generis est. Nam iuris quaestio infinita,
 quae ex disputatione finita quaestiois resultat, aut
 generalis est, aut specialis: item in facti quaestione
 aut de ipso facto disceptatur, aut de facti circum-
 stantijs. de qua re alio quoq; loco à me est dictum.
 Sed & qua sit tam de iuris quam de facti quaestione
 disputandi & iudicandi ratio, in Dialectica
 mea copiosius ostendi. De litis ergo
 contestatione satis sit
 dictum.

PARA.

PARADOXA NI
COLAI VIGELII IV.
RISCONSULTI,

AB IP SO AVTHORE RE-
cognita & aucta.

I.

Omnis causa ex qua vel agitur vel ex-
cipitur, nihil aliud est, quam
argumentum.

AVS AB appellatio in iure duo si-
gnificat: primo *casum*, ex quo actio,
exceptio, replicatio, & similia argu-
menta sumuntur. Veluti: Testamen-
tum contra regulas iuris fecit Seius
miles, Titio herede instituto: testator post bien-
nium quam dimissus erat, decessit, non mutato te-
stamento. Queritur, an scripto heredi ex eo testa-
mento competat hereditas? Hic casus priore signi-
ficatione causa appellatione continetur, ex quo Ti-
tius agit, reus excipit, actor rursus replicat, & du-
plicat rursus reus. Nam Titius agit ex testamento,
quod in eo heres scriptus sit. Excipit reus *ex modo*,
quo factum est testamentum: scilicet, Quia contra
regulas iuris factum est, actori ex eo actionem danda
non esse: Replicat actor: Si non esset testamentum
militare. Duplicat, reus: Sed intra annum post mis-
sionem testator non decessit. Harationes singula,

Causa signi-
ficatio

Causa

ex

ibid. no. causus q. ex illis constat.
m. ph. m. d.
1. f. 1. r. 1. c.
 ex quibus agitur, excipitur, replicatur, duplicatur,
 posteriore significatione causa appellatione conti-
 nentur, seq. ad casum habent, quemadmodum par-
 tes ad totum: quoniam ex ipso casu sumuntur, ca-
 sus q. ex illis constat. Causa ergo posteriore signifi-
 catione sumpta nihil aliud est, quam argumētum, seu
 probabile inuentum ad faciendam fidem, quo vel
 actor sibi aliquid dari fieriue, vel reus se absolui de-
 bere conatur probare. Sic in casu proposito Titius
 petit hereditatem militis defuncti ex hac causa seu
 hoc argumento, quod ab eo heres scriptus sit. reus
 negat Titio actionem dandam, seq. absoluumdum
 affirmat ex hac causa vel hoc argumento, quod cō-
 tra regulas iuris Titius actor à defuncto heres scri-
 ptus sit. Quam exceptionem actor elidit hoc argu-
 mento, quod testamentum, in quo heres scriptus sit,
 militare sit, in quo solemnitas iuris non requiratur.
had. cor. opt.
q. p. n. d. u.
repl. r. i. p.
 Quod argumentum leges replicationem vocant.
 Sed & aduersus hanc replicationem reus aliud pro-
 ducit argumentum seu causam hanc: Quia testa-
 tor post annum quàm dimissus est, supervixerit, te-
 stamentum eius iure militari factum euannisse: i-
 deoq. actorem replicatione proposita non inuari.
 Quod argumentum duplicationem leges vocant:
 quemadmodum triplicationem vocant causam seu
 argumentum, quo eliditur duplicatio: Inst.

de replicationibus. l. 2. §. 1. ff.

de exceptionibus.

Omnis .

II.

Omnis causa, ex qua vel agitur, vel excipitur, in tria verba contrahi & potest & debet in iudicando.

Quoniam autem omnem causam, ex qua vel agitur, vel excipitur, replicatur vel duplicatur, argumentum esse ex iam dictis manifestum est: sequitur eam tribus verbis constare, hoc est (ut Dialectici dicunt) subiecto, predicato & copula. Siquidem omne argumentum nuda constat propositione: nec refert, quod copiosius exponi & amplificari possit, quod utique, praesertim in causis forensibus, est faciendum. Nam debent ij qui rem aliquam disputandam & dydicandam proponunt, in principio rem ipsam describere & declarare, ut sciatur qua qualisq; res disputanda sit. Quod & Cicero testatur dicens, Omnem qua a ratione suscipitur de aliqua re institutionem debere a definitione proficisci, ut intelligatur quid sit id, de quo disputetur. Proinde qui aliquam causam in iudicio proponit disputandam, etsi tribus (ut ostendi) verbis, quemadmodum aliud quodvis argumentum, proponi possit: tamen copiosius ea exponenda est, nec solum quid factum sit, sed, & quis qualisve fecerit, cui cum quo, per quem, ex qua causa, in qua re, quo loco, quo tempore, & quo modo factum sit, &c. est indicandum, resq; quae peritur, designanda: non quidem quod vel singula singulariter disputanda sint, vel iudici ad singulas huiusmodi circumstantias in iudicando respiciendum

N

(nam

(nam eam iudicandi rationem extraordinarijs tantum causis, non etiam ordinarijs competere, alio loco ostendi) sed ut causa & aduersario & iudici fiat nota: illi quidem, ut ad quam causam sibi respondendum sit: huic vero, ut de qua causa sibi sit iudicandum, sciat. Nam hic est proprius narrationis finis, in causis praesertim ordinarijs, ut causa nota atque perspicua fiat. Quanquam licet etiam narrando causam probabilem facere atque amplificare, ea etiam quae ad mouendum iudicem spectant adhibere, praesertim apud iudicem indoctum, qui magis incerto quodam animi motu ad pronuntiandum rapitur, quam ducitur ratione. Nam docti & sapientes verborum ampullas & lenocinia non curant, nec ijs flectuntur. Et si enim eloquentia res est praclarissima, quae animos hominum, quod velit, rapere possit, & stultis quidvis persuadere: ea tamen viri sapientes non mouentur. Hi enim res, non verba curant: nec vano animi motu, sed ratione ducuntur. Cuius elegans exemplum extat apud Ciceronem in Hannibale Carthaginensi, viro in re militari sapientissimo, coram quo Phormio philosophus peripateticus homo copiosus locutus esse dicitur aliquot horas de Imperatoris officio, & de omni re militari: tum cum ceteri, qui illum audierant, vehementer essent delectati, quarebant ab Hannibale, quidnam ille de illo philosopho iudicaret? hic Pænus respondisse fertur, multos se deliros senes saepe vidisse, sed qui magis quam Phormio deliraret, vidisse neminem: scilicet quod d

quòd pluribus verbis apud se diceret de rebus, quam
 ram longo usu factus esset peritissimus. Ita cum ca-
 teri oratione philosophi copiosa & diserta vehe-
 menter essent delectati: solus Annibal tanquam vir
 sapiens non fuit commotus.

III.

De actione & exceptione certius iudicari
 non potest, quàm si in formam syllogis-
 mi vel enthymematis redi-
 gatur.

Duplicem differēdi rationem Dialectici praescri-
 bunt: alteram inueniendi, alteram iudicandi. Prior
 viam ad inuenienda argumenta monstrat: posterior
 de argumentis inuentis docet iudicare, per modum
 scilicet argumentationis. syllogismi puta, vel enthy-
 mematis, &c. Quoniam autem omnis causa, ex qua
 vel agitur vel excipitur, replicatur vel duplicatur,
 argumentum est: iudex qui de huiusmodi causis cer-
 tius iudicare volet, debet eas in syllogismum vel en-
 thymema saltem conijcere, & tunc singulas propo-
 sitiones contemplari, num vera sint, & inter se co-
 hereant. Et si quidem maiorem propositionem nullo
 iure subsistere animaduertit: poterit istam actio-
 nem vel exceptionem, etiam antequam aduersarius
 ad eam responderit, ex officio reijcere. Quòd si alter-
 utram propositionem ab aduersario negatam videt,
 affirmanti probandi onus iniunget. Quòd si nihil eo-
 rum qua proposita sunt, ab aduersario negatum sit,
 sed omnia sub conditione quadam concessa atq; di-

stincta: distinctionem istam similiter in argumentationis formam rediget, de q², ea eodem, quo iam dixi, modo iudicabit.

III.

Ad omnem actionem & exceptionem propositam apertius ab aduersario responderi nequit, quàm aut negando vel factum vel ius propositum, aut distinguendo.

respondendi ratio: quarum una in negando, altera in distinguendo consistit. Nam cum litem transferimus, non ad id quod propositum est, respondemus. Duplex autem ista respondendi ratio auctoritate Dialecticorum approbatur, apud quos uulgaris regula est, Omnem argumentationem solui aut negando eo quod propositum est, aut distinguendo. Nec ergo reus ad actionem propositam excipiendo, neq; actor ad exceptionem propositam replicando, neq; rursus reus ad replicationem actoris duplicando, & sic deinceps apertius respondere potest, quàm actione, exceptione vel replicatione in syllogismi formam redacta, alterutram propositionem negando aut distinguendo. Exempli gratia: Seius agit ad recuperandum feudum antiquum à patre suo alienatum. Cuius actionis forma talis est:

Feudo antiquo alienato, filio alienantis eius reuocandi potestas iure feudali datur.

At pater actoris feudum antiquum N reo alienauit. Ergo:

Actori

Actori filio eius reuocandi à reo potestas datur. Ad banc actionem reus respondens aut negabit vel maiorem propositionem, quae ius continet: vel minorem, quae factum continet: aut distinguet. Distinguet forte sic: Nisi filius tempore alienationis nondum fuerit natus. Quae exceptio siue distinctio similiter in syllogismi formam redigenda est, hoc modo:

Major gra
mi Minor
factum

Feudo antiquo alienato, si filius alienantis tempore alienationis nondum fuit natus, reuocandi eius potestas ei denegatur.

Sed hoc casu feudo antiquo alienato, actor filius alienantis tempore alienationis nondum fuit natus. Ergo:

Hoc casu actori reuocandi eius potestas est denegata.

Ad banc exceptionem actor replicando rectius & apertius respondere nequit, quam aut negando maiorem vel minorem syllogismi propositionem, aut rursus distinguendo. Quae omnia cum precedentibus Dialecticorum constant autoritate: quae quidem in disputandi & iudicandi ratione potior haberi debet, quemadmodum Iurisconsultorum autoritas in iure: quoniam cuius in sua arte credendum. Quam ridiculum ergo sit, pluribus articulis propositis singulariter singulis (ut hodie in iudicijs fieri solet) respondere, alijs estimandum nunc relin-

Ridicula
articulos
Serna resp

quo.

N 3

Ome

V.

Omnia disputatio causæ ordinariæ ad quæ-
stionem vel facti vel iuris infinitam progreditur. Ideoq; causa non in personis, nec temporibus, sed in genere vniuerso à iudicibus est consideranda.

Si autem predicto modo in disputanda causa procedatur, peruenitur tandē ad aliquid, in quo partes inter se confligunt, quādo scilicet aduersarius ad id quod propositum est, non distinguendo, sed negando respondet. Nam tunc confligunt partes inter sese, quam confectionem veteres Iurisconsulti Litis contestationem appellant: ex qua oritur quæstio, quem Statum vocāt, in quo tota consistit cōtrouersia, est q̄, vel de facto, vel de iure: vt puta cū agitur hac causa vel quæstio finita: An ex permutatione cum Titio facta danda sit actio? Quoniā constat de genere, hoc est, ex permutatione dari actionē: presumendū quoque, ex permutatione cū Titio facta cōpetere actionem: donec contrarium probetur, non competere. Quod si reus contrarium probaturus excipiat hoc modo: Si nō Titius pupillus fuisset, cum permutationem faceret. At pupillus fuit. Ergo ex ista permutatione actio danda non est. iam si huius exceptionis maior propositio negabitur: quæstio iuris orietur insuita hac: An ex permutatione cum pupillo facta actio deneganda sit? Sin minor negabitur: de facto erit cōtrouersia: An Titius pupillus fuerit. Sin verd actor

actor replicando rursus distinxerit fortè hoc modo,
 Si non locupletior ex permutatione Titius pupillus
 factus esset: reus duplicando rursus aut negabit vel
 maiorem propositionem replicationis proposita, &
 iuris quaestio infinita orietur: vel minorem. & orie-
 tur quaestio facti, aut distinguet: quo casu ad tripli-
 cationem actoris procedendum, vbi idem eueniet,
 quod iam dictum est. Ita omnis circa finitas qua-
 estiones disputatio ad quaestionem vel facti vel iuris
 infinitam decurrit, in eaq; desinit. Hoc est quod Ci-
 cero lib. 2. de Oratore ait, *Causas nō in personis, nec
 temporibus considerandas, sed ad vniuersi generis
 vim & naturam referendas esse, de qua re licet in
 ipsum Ciceronem in d. loco differentem videre.*

VI.

Iudex nisi statum controuersiae in iudicando
 obseruauerit, certò pronunciare
 non potest.

Quoniam in disputanda causa tandem perueni-
 tur ad aliquod vnum, in quo tota causa consistit, quē
 dixi Statum vocari, & à veteribus Iuriscōsultis Li-
 tem contestatam: nisi iudex statum istum obserua-
 uerit, certò & constanter de iure causa pronunciare
 non potest: quemadmodum nec aduocatorum dispu-
 tationes certa esse possunt, nisi statu isto, ad quem
 dirigantur, proposito. Quod enim meta currentibus
 est, & scopus iaculatoribus: id aduocatis in dispu-
 tando, & iudicibus in iudicando est status causa. I-
 deoq; ante omnia is est inquirendus, & cōstituendus.

Constituitur autem per litis cōtestationem: de qua antea satis à me est dictum.

VII.

Iuris quæstio, quæ ex causarum conflictione oritur, non ex arbitrio iudicis, sed ex legum authoritate pendet.

Cum autem statum duplicem dixerimus esse: alium facti, alium iuris: status facti in arbitrio iudicis est, iuris autem status vel quæstio non est in arbitrio iudicis, sed ex legum authoritate pendet. De qua posteriore copiosius libro secundo Dialectices iuris, cap. de thesi disputanda, à me est actum.

VIII.

Facti quæstio in arbitrio iudicantis,

De priore aut, quod scilicet facti quæstio seu status in arbitrio iudicis sit, copiosius à me dictum est d. lib. 2. cap. De facti quæstione disputanda, in prin.

IX.

Dilatio amplius quàm semel dari non debet,

Merito inter Paradoxa hoc numeratur: quoniã ut nunc se status iudiciorum nostrorum habet, viginti, interdum triginta dilationes dari solent, eaq; ex causis plerunq; leuissimis: nec ad probandum solum sed & ad excipiendum, replicandum, duplicandum, triplicandũ, &c. Sed & conclusa disputatione, iudex etiam trium vel quatuor, interdum plurium annorum dilationem sibi sumit ad pronuntiandum. At legibus cautum est, amplius quàm semel dilatio-

nem

nem dandam non esse, aut ad summum lit̄, idq̄, ex magna causa, a nec nisi probationum causa: ut puta si instrumenta ex aliqua prouincia sunt adferenda, vel testes producendi. ^b Hac atq̄, huiusmodi alia, quamuis partim apertissimis legibus, partim etiam sensu communi consent, & reuera prima practices iuris ciuilis sint principia: tamen ab ijs qui hodie in praxi iuris versantur, & re & verbis negantur, illiq̄, sunt paradoxa: neq̄, ij qui reformandis iudicijs proficiuntur, tam crassos errores perspicunt: sed et si perspiciant, defendere tamen, quam emendare, malunt. Aded obsecrat animos fortuna, vbi vim suam ingruentem refringi non vult: ut Lilius ait. Veror itaq̄, ne Iurisperitorum, quem & clericorum auctoritas exitum sit

habitura. Dixi. *Janq̄ 20. hinc finis 28.*

N 5

RERVM

RERVM AC VERBORVM PRÆCIPVE memorabilium

I N D E X.

- A**
- A**bsentis loco quis habeatur 287
- absolvere quis possit 239
- absolutionis iniquæ præsumptio 411
- absurdorum causæ 197
- Accepisse quis non videatur 223
videri quis possit 436
- acceptilatio quid sit 20
- acceptoris ius ut resolvatur 207
- acceptum fieri quid non possit 208.
- accessorium quando tollatur 91
quid 217. ut mutetur 312
- accessorij natura 216
- accidens cuius rei 195
- accidentis appellatione quæ contineatur in dignitas ut augeatur minuaturque 192
- de Accidente 190. inde ad Accusandum inhabiles qui 377
- accusare qui possint 263
- actio ad exhibendum cur & quando detur 212
- actio an ius 282 de filiofamilâs corrupto ut recepta 296. 297 de in rem verso quando intentari possit 225 exceptio, &c. quomodo deficiant 507 exercitoria & institoria quando detur 299 ex stipulatu cui & cur denegetur 195 item quomodo nascatur 210 in causa latens ut indaganda 346 iniqua quæ sit 431 mandati quando competat 209 omnis quibus contineatur 447. 451 propter tempus nulla 512 quæ admittenda 345 quando deficiat 111 quid 297. 345 redhibitoria unde sumatur 184. 288 temporis præscriptione quæ non excluditur 441 tota quando intelligatur mandata 174 vel exceptio utilis quando danda 300 ut deficiat 393 utilis quando non detur 392 ut suspen-

I N D E X.

- suspendatur 73
 actionis cuiuslibet natura
 unde pendeat 383
 unde perspicatur 346
 actionis describendæ loci 79. diuisio 16. & rei
 differentia 220. ex pacto de retrouendendo
 natura 441. iudicialis
 generalis ad fine remedium 77. modus quis
 sit 381. ope annullanda
 quæ sint 308 pars 173
 persona quot modis
 consideretur 65 prædicatum 70. 71 præiudicialis fines 46 Publicianæ natura 234. qualitas vt præsumatur 486
 vocabulum 16 vox 12
 actionem denegare quis
 possit 274. quamlibet
 quæ præcedere debeant 542
 in Actione damni iniuriæ
 quid obseruandum 297
 de Actione & exceptione vt iudicetur 563
 in Actione iudiciali quid
 spectetur 66
 actiones ciuiles quæ 16
 dolum & culpâ rei conuenienti recipientes 388
 Ecclesiasticæ 16 & exceptiones vt confirmentur 345 famosæ perpetuæ 434 in factum cur
 plerunque desiderentur 300 in hæredem
 rei non competentes
 152 priuatæ 16
 actionum ad finia remedia 76 adiuncta 75 antecedentia 74 consequentia 76 diuisio 72. 277 forensium questiones speciales 97
 loci speciales 65 peculiaria nomina 345
 præparatoria 76
 actor & reus an eadē esse
 possit persona 259
 actor quis 65
 actoris persona quando
 excipiendi materiam
 suppeditet 377
 actore nō probante reus
 damnatus 504
 actus quarum sit reum.
 36 quid ibid.
 actus legitimi vt vicentur 364 natiui & accessorij 36
 actuum differentia 37 diuisio 36 subiectum 37
 ab Actibus ducta argumentatio 186
 actum ab omnibus quid
 videatur 185 per errorem 260 quando non
 valeat 169 quid sit, si
 non apparet, quid sequendum 475
 acta quæ videantur 159
 solenniter quæ videantur 474
Adeun-

I N D E X.

Adeundo vnam hæreditatis portionem quomodo reliquæ adquirantur	174	rarijs versari iudex vt debeat	525
adgnati quorum nulli	201	aduocatos audiendi modus	72
adgnatorum & cognatorum in tutela prærogatiua	324	Aedes vnde constent	170
adgnario vnde	201	ædium materia	30
adiacens vt inferatur	188	æquitas vt spectanda	396
adiacentia accessoria	35	æquitatis estimatio	351 effectus 394. 395 & stricti iuris pugna
inseparabilia. ibid. natiua. ibid. quæ dicantur	33	ætati quando succurratur	352
qualitatis & quantitatis 33. 34 quarum sint rerum 35. 36 quotuplicia 33. 35 separabilia	35	ad Agendū inhabiles qui	377
adiacentium diuisio	184	agentis officium	75
ab Adiacentibus ducta argumentatio	183	agi quæ verita	396
non Adiecta quæ habeantur	357	agni qui	106. 107
de Administratione rerū	65	de Agris conterminis	37
in Acquisitione quæ spectentur	64	Alienare partē in re communi quis possit	175
adessoris officio fungi qui non possint	394	alienari res quibus possint	239 sola quæ non possint
adulterij commissi præsumptio	411	alienationis verbum	23. 151
in Aduocationis dignitate qui præferantur	289	alienationi cōsentire quis possit	239
aduocatorum consortio quomodo quis societur	292	alienatum propriè quid.	23
disputationes sine quibus certæ esse non possint	567	Alfenus Varus.	61
in Aduocatorum hono-		allusiones vocabulorum	20
		per Alluionem quod accedit, quale	217
		in Ambiguus quid sequendum	117
		in Ambiguitatibus quæ obseruanda	309
		in	

I N D E X.

in Amiffione quæ spectetur	64	ceffaria 93 quid 493.418
amittendi res modus 294		quibus conflet 414 vt procedat. ibid. vt foluatur
amittere rem quis non videatur	56	339
amotarum rerum quando poffit agi	228	argumentationis loci artificiales 126 species 98
amplificandi materia unde fumatur	65	vfus
amplificationes unde fumantur	374	3
de Amplificationibus.		argumentationum species 415
373		argumentū ex conditione cōtractus fumptum 407
Annullanda quæ	508	argumentum quibus conflet 561 quid fit
antinomix iuris quò pertineant	57	94.
ἀντινομία ἰουρῶν vsus	343	559
Appius Claudius	62	argumenti & argumentationis differentia 27
Aquæ diuifio	72	quo vtitur actor ad confirmandum nomē
Aquilam legē plebifciturum effe	335	345
Arbitrio impunè quādo non pareatur	365	argumenta probandæ cui que rei fufficiētia 496
arbitrium inquirendi penes quos 505 iudicis vbi ceffet	496	quæ ad quem modum probandæ cuique rei fufficiant
ex Arbitrio iudicātis quæ pendeant	396	336
in Arbitrio iudicātis quæ fint, vel non	497	argumentorum neceffariorum loci 442 probabiliū loci
argumentādi à mutatione legis ratio 335 ratio ab vltiore descriptio		ibid.
ne iuris lege introducti	334	Aristoteles
argumentatio in quibus cōfiflat 339 perfectiffima quæ 421 quādo ne-		2.40
		ars quid fit
		3
		artium materia 43 tractandarum instrumentum
		74
		Artificum differentia 286
		in Affem pro hærede gefiffiffe quis videatur
		174
		affumptio quid
		438
		Aulus Ofilius
		61
		aurum

I N D E X.

aurum factum quod 20
authoritas hōminis 107
 prudentum quale sup-
 peditet argumentum.
 108
ab Autoritate locus 105
ab Autoritate quōmo-
 do argumentemur 112
Axioma commune om-
 nium accidentium 185
 B
Beneficiū cur detur 293
 Imperatoris vt inter-
 pretandum 484 **Princi-**
 pis quādo incipiat fieri
 iniquum 319 **vt defi-**
 ciat 307
beneficia principalia in-
 terpretari qui soleant.
 318
Boetius 5
bonus quis præsumatur.
 409. 475
boni vt efficiendi 286
bona propriè quæ nō di-
 cantur 232
bonorum possessio secū-
 dum tabulas cui detur
 206
bonorum possessionē pe-
 tere quis nō possit 202
bona fides quando præ-
 sumatur 483
bonæ fidei præsumptio.
 402
bonæ fidei quid sit 286
bona fide factū quid præ-
 sumatur 407

C

Cæcus an magistratū ac-
 ceptum retinere possit
 152. 155
capite quis non minua-
 tur 191. 273
carceris finis 214
C. Cassij Longini descri-
 ptio 61
casus quid 70
κατ' ἄρθερον **quid** 10
cauillationis propriū 27.
 29
causa à iudicibus vt con-
 sideranda 566 **efficiens**
 quæ 40 **impulsiva vt à**
 legibus nominetur 320
 materialis quæ 42 **nul-**
 la vt reddatur 223 **pro-**
 hibita *ibid.*
causa quid 39. 443
causæ appellatio 559 **co-**
 gnitionum quot. modi
 524 **consideratio** 362
 eiusdem plures status
 546 **ex qua vel agitur**
 vel excipitur, contra-
 ctio 561 **impulsivæ &**
 finalis differentia 320
 vocabulum quot. mo-
 dis sumatur 544
à Causa finali argumen-
 tatio 212
de Causa pecuniaria iudi-
 care quis non possit.
 240
in Causa quid inquiren-
 dum 526
 causæ

I N D E X

- causæ arbitrariæ, & extra-ordinariæ quæ sint 513
 corruptentes 42
 successivè agentes 40
 vnius rei plures ibid.
 causarum arbitrariarum propria 521 inde
 causarum conflictio quibus constet 545 Rhetorum 539
 causarum diuisio 41. 198
 efficientium genera 41. genera 39. 196. 203
 plurium idem effectus 441
 in Causis arbitrarijs quæ alleganda 110
 cautum debitori in sortem & vsuras, quomodo decedat 406
 Certum quid sit 114
 Chartæ appellatione quid veniat 476
 Cicero 9. 114
 ciuitatis nomine experiri cui permittatur 179
 Clericis & monachis cur indulgeatur 292
 Coercitionem mandare quis possit & quando 265
 cognaris quæ legata 182
 cognatorum successio. 277
 commendare quid 79
 committenda quæ non sint 292
 committi quæ quibus videantur 310
 cōmoda cuiusque rei quæ sequantur 186
 in Commodatis quæ requirantur 69
 comparata imparia quot generum 283 minorum 52 quæ sint 49
 quotuplicia 50. 233
 comparatorum & similiū differentia 232
 comparatio maiorum 51
 compromissi pœna an & quando competat 251
 concessum in genere 156. 331
 conclusio quam sequatur partem 434
 conclusionis materia 435
 condemnatus quis intelligendus 328
 condictio cui competat. 250 quoties detur 425
 condictioni an locus pro necessarijs impēsis dote soluta 283
 conditio fœminarum & masculorum 288 pro impleta quando habetur 450
 conditionales syllogisimi quotuplices 438
 cōductio quoties sit 157
 conductor an & quando expelli possit 143
 pro Confesso quis nō habetur 538
 confirmatio quid sit 93
 confir-

I N D E X.

confirmationis & confutationis discrimen	339	consentire quis præsumatur	227 qui non videantur	260.359
confiteri de intentione aduersarij quis nõ existimetur	538	consequens in syllogismo hypothetico quid	4.8	
confutandi ratio per instantiam	341	ad Consequentias quid non producendum	305	
confutatio formæ	342	consequentium & antecedentium inter se ratio	411	
confutatio in quibus versetur	390 quid sit	93		
quotuplex	339	realis quæ sit	341	
confutationis loci generaliores & speciales	342	consilij epitheton	529	
personalis vsus	340	consilium dare quando noceant	364	
coniecturâ à persona facti sumta	399	de cõstituta pecunia quis teneatur	297	
coniecturæ quando non sit locus	114.491	constitutio quid	444	
coniecturarum vsus	399	constitutionis personalis vsus	307	
coniugata quid sint	32	consuetudo quibus de causis custodienda.	296	
coniugatorũ natura	182	consuetudinem in ueteratã pro lege custodiendam	297	
à Coniugatis argumentatio	ibid.	à Consuetudine argumentum	105	
coniunctionis disiuuncti- uæ natura	136	consuetudines contrarius commune introductæ	305	
connexa quæ	38	contingetia quæ	48	quo- tuplicia
connexorum cum adiacentibus communio & differentia. ibid. diuisio	59	contingentiũ diuisio	48	uarietas
consensisse in quinq; qui videantur	164	contractus rei suæ an possit consistere	417	
consensisse qui uideantur.	186	contractus vt infirmetur	367	
consensus effectus	36			
consensui contrarium	54. 260.359			

contra-

I N D E X.

contractu sub conditione inito, quando ex eo agi possit 448	<i>λεπθυρον</i> quid 444
contractuum diuisio 74	Culpa lata quæ 114. 150
forma vade 211 instru- menta 74	leuis quid 68 leuissima 69 quid 67
in Cōtractibus quæ per sona consideretur 353	culpæ latæ species 68 finis 114
contradicientia quæ 361	culpæ species 67. 69
contradicientium natura 276	culpa quis careat 360
contrahere negocia qui non possint 287	curatoris terminus 213
contrahi quando videat- ur 154	curatoris dationem ante- cedentia 75
contraria quæ 365	curatores rationem curæ quādo postulentur 145
contrariorū allegatio 272	custodiæ quando audiri possint 71 vt audian- tur 70
disciplina 2 diuisio 35	D
natura 259	Damnum quod partici- pandum 186
contumelia vt crescat 375	damni & lucri compara- tio 119 infecti promif- sio an præstanda 195
contumelia iure adfici quis possit 303	damnum fecisse, quis vi- deatur 197
conualescere tractu tem- poris quæ non possint 205	datū repeti quando pos- sit 438
conuenticula illicita vbi prohibita 267	data quæ non videantur. 224
conuentio quæ non va- leat 144	Decessisse apud suos quis singatur 189
conuentionis natura 388	decretum propriè quid appelletur 514
species 22 verbum ibid. 86	decurionū appellatio 20
corpori accidentia 60	deductionis in legatis ra- tio 263
corrupti appellatio 133	defendere quid sit 128
Crimen qualitate vt con- sideretur 363	defensio quæ 348 quan- do necessaria vel non sit
crimen nullum quis pa- tiatur 360	O

est 347	quando per-	desisse quid non videatur	115	250
missa				
defensor mariti quatenus		Dialectica cur organum 2		
condemnandus	128	quid 1.2. 95		
deferri in publicam no-		plex 3.4 vnde dicta 1		
tionem quæ res debeat		Dialectica Agricolaæ ad-		
492		umbrata methodus 7		
definiendi difficultas 80		Dialectices diuisio 94		
definitio accidentalis quid		effectus 2 materia 95		
19 causalis quæ 18		pars <i>lyrica</i> 413 pro-		
essentialis quæ ibid.		prium 5 vsus 2		
ex consuetudine sum-		dicti veri vel falsi præsum-		
pta 106 nominis 19		ptio 410		
quid 17 viciosa 127		differentia absoluta quæ:		
definitionis proprium 18		26		
definitiones exemplares		differentia quæ 57 quid		
20		25 respectiua quæ 20		
definitionum genera 18		differentiæ diuisio ibid.		
defuncti iudicium agno-		differentiarum loci 27		
uisse qui dicantur 226		dignitatis cōtemptus vn-		
derecti & effusi quis non		de 47.529		
teneatur 365		à Dignitate hominis sum-		
delictorum species 357		ptum argumētum 290		
deminutionis natura 74		dilatatio quoties dari de-		
deminutiones vnde sumā		beat 568		
tur ibid.		dilationes hodie vt dari		
deportationis ius cui non		solent 342		
competat 240		dilemma quid 418		
depositum vbi restituen-		diligentiæ exemplum 286		
dum 70		discendi cupiditas. ibid.		
depositi quis teneatur 68		modus 2 munus ibid.		
pro Derelicto quæ habe-		disiunctiuum quid 260		
antur 169		disparata quæ 57		
descriptio quæ 19 quid 5		disparatorū genera. ibid.		
in Descriptione quæ ob-		dispositio generalis in		
seruanda 11		specie proposita inuti-		
desisse habere quis non		lis 14 in toto cessans		
videatur 249		174 partium ad totum		
		extensa		

I N D E X

extensa	175	Doctorem opinioniones cuius	108
dispositionis generalis ratio cessans	142	quem habeat vsum	524
dispositionis verbis quando standum	326	dolus malus quid	127
disputandi de iure ratio.	286	dolus quando praesumatur	483
disputatio causae ordinariae quod progrediatur.	566	quis intelligatur	150
differendi ratio Dialecticis quotuplex	563	vbi non praesumitur	404
dissimilitudinis exemplum	53	doli clausula	132
dissoluendi vnumquodque naturalis ratio	311	doli mali actio	519
distinctio quotuplex sit.	341	definitio	67
distinctiois causa favorabilis	304	natura	148
exemplum	350	doli praesumptio	407
distinctiones rei	342	de Dolo actione venditi	
distinguendi ratio	327	quis teneatur	252
distributio quid	5	dolo malo facere quis non videatur	360
distributionum in autoribus observatio	7	qui careant	422
diuisio nominis quid	5	dolo quid fiat	358
diuisio quid. ibid. quotuplex. ibid. rei	6	quis non careat	107
diuisiois a partitione differentia.	ibid.	dominium, ex qua causa non adquiratur	510
diuisiois loci. ibid. specialis praecipua.	ibid.	dominii intentio quando non absumatur	275
a Diuitijs & paupertate sumpta argumeta	290	dominus serui sui factum prestare an debeat	419
Docendi manus	2	domus tutissimum refugium	214
docendi ratio. ibid. quotuplex	3	donatio an possit retrahi	404
		ex post facto confirmata	255
		inter virum & uxorem quatenus prohibita.	280
		donationis inofficiosa querela introducta.	296
		donationis verbum	23
		& muneris collatio	58

I N D E X.

dos an & quando repeti possit 204 stipulanti sub cōditione promif- sa an debeatur 299 vt retineatur ibid.	producat 209
dotis actione quis obli- getur 253 non secutis nuptijs pactæ præsum- ptio 412 repetitio cui danda 220 retinenda ratio 326	effectus dignitas 196 prædicata ibid. effectuum cōtrarietas 265 diuisio 47 genera 200 numerus 47 origo ibid.
ex Dote quæ impediã de- duci debeant 516	Eloquentia quos moue- at 529
in Dubijs quid agendum. 116 quid sequendum 126. quid spectandum 121	Emancipatus nomen filij vt amittat 201 emancipati quæ iure ad hæreditatem vocentur 270
duplæ stipulatio pro par- te quinta præstanda 166	emancipatorum liberorū successio 276
duplicatio quid 56. 384. 560	emanforis à fugituo dif- ferentia 366
duplicationum inuenien- darum ratio 383	emere bona fide quis præsumatur 402
E	emptio nulla 359 nullius momenti 402
Ecclesiæ actiones quo tē- pore tollantur 318	emptio quando intelligen- tur esse 157 quarum sit rerum 10 valida 363
Edictum D. Hadriani 91 quando quiescat 324	emptionis verba quæ sint complexa 151
edicti D. Hadriani subla- tio 312	ab Emptione abiri quan- do possit 162
aduersus Edictum fecisse quis dicatur 107	ex Empto quādo agi posse sit 106
Effectus contingens 48 necessarius. ibid. quādo deficiat 200. 211 quando possit existere ibid. quid 47. vnde denominetur 210 vt	Enthymema quid 421. 423
	enumeratio quò pertine- at 417.
	Erroris effectus 48
	Euathlus 445
	euictionis nomine quis non

I N D E X.

<p>non obligetur 167 obligatio vt non denominatur 166</p> <p>de hominis probationū 497</p> <p>exemplum quid sit 421</p> <p>exempli mali res 126</p> <p>in Exemplum quæ non trahenda 158</p> <p>exempla quid sint 152</p> <p>exceptio a loco facti 364 a persona facti 351</p> <p>exceptio aduersus actionem de dolo 368 item empti & venditi 367</p> <p>ex stipulatu 368 ex stipulatu de euictione 370 hypothecariam 355</p> <p>exceptio aduersus contractus 367 fideicommissi petitionem. ibid. inaccessu crimen 362</p> <p>iniuriarum actionē 371</p> <p>interdictum Quod vi aut clam 355 interdictum Vnde vi 363.368</p> <p>legati petitionem 369</p> <p>legis Aquilię actionem 352 mandati actionem 366</p> <p>pœnam commissi 365 iudicatam 369</p> <p>sacrilegij accusationem 365 testamentum 370</p> <p>viucapionem 356</p> <p>exceptio casus fortuiti 360 compensationis quæ sit 341</p>	<p>exceptio cui competat 77.239</p> <p>dilatatoria 382</p> <p>doli cui competat 358</p> <p>exceptio doli mali cui competat 78 cui obstat 361 quando non desideretur 337</p> <p>exceptio erroris cui competat 358</p> <p>exclusoria 385</p> <p>ex quibus detur causis 274</p> <p>ex re petita 312</p> <p>ex specie facti sumpta 363</p> <p>fideiussori quæ detur 253</p> <p>fideiussoribus quæ denegetur 153</p> <p>in causa latens vti indaganda 346</p> <p>ineptæ actionis 381</p> <p>inepti libelli. ibid. in quibus consistat 347</p> <p>ipso iure nulla 310</p> <p>iracundiæ cui & quando competit 360</p> <p>metus cui & quando competit 359</p> <p>necessitatis quædo competit ibid. omnis in quibus versetur 390</p> <p>pacti conuenti 370</p> <p>pacti conuenti de non petendo cui competit 388 & aduersus quem. ibid. pacti quando detur 350</p> <p>preemptoria 382</p> <p>prohibitæ cumulationis actionum 381</p> <p>quid 56.88.264.345.350</p> <p>rei iudicatæ an noceat necne 284</p> <p>item cui</p>
--	---

I N D E X.

- noceat 59 ſenatusconſulti Velleiani vnde ſumatur 288 vt firmet vel reſtringat regulam 329. 330 vtilis quando danda 306
 exceptionis doli mali adiunctum 76
 exceptionis effectus 329. 330 inuentio 390 naufragij tempus ibid. non numeratę pecunię tempus 389 ope annullanda quę ſint 508 prædicatum 77 tempus quid valeat 389
 ad Exceptionem rei conuenti quot respondendi modi 339
 exceptione pacti quis ſubmoueat 309
 exceptiones à cauſa facti 357 à modo facti ſumptę 362 ab instrumento facti 367 actionem differentes 375 actionem in totum perimētes 375
 exceptiones aduerſus instrumenta vel contractus 362 pacta & transactiones 352 teſtamenta 367
 exceptiones dilatorię 340 quę dicantur 389 quando obijciantur ibi. vnde ſumantur 377
 exceptiones ex accidenti- bus ſumptę 356 ex loco actionis 380 ex modo actionis 381
 exceptiones ex perſona iudicis 379 procuratoris ibid. rei conuenti 378
 exceptiones ex re petita ſumptę 375 ex re 354 ex tēpore actionis 382 ex tēpore facti 366
 exceptiones iniuſtę 87 loci à conſequentibus 372 omnium vel plurimum actionum cōmunes 347 peremptorię quando obijciantur 389 perpetuę & peremptorię 375
 exceptiones vnde ſumantur 350 vt inueniantur 346
 exceptionum genera 87 in cauſis latentium inueniendarum ratio 382 loci 87 peculiaria nomina 345 perſonalium loci 353
 in exceptionibus quid conſiderandum 385
 excuſatio quarum rerum non ſit 287 eius cauſa 360
 exitus mali cauſa 197
 expilatorum pœna 515
 expoſitio quid 4
 expreſſorum & non expreſſorum ratio 325

Facere

F

Facere, & pati in eodem	fidei bonæ effectus	90
262	fidem bonam quis non	
factum iudicis irritum 213	habeat	158
factum per se improbabile	fideicommissum à quibus	
quomodo defendatur	possit relinqui	351
357 per se malum	inutile quod	298
ut reddatur bonum 216	fideicommissorum cuius ut	
factum quibus non tollatur	introducitur	417
188.357 ut præsumatur	fideiussori exceptio de-	
vel non	negata	316
193	fideiussores ut non obli-	
facti præsumptio vnde su-	gentur	218
matum 107 quæstio	fideiussorum finis	45
vnde pendeat 396.568	fideiussorius quæ excep-	
ad Facti quæstionem pro-	ptiones nō accommo-	
bandam quæ necessa-	dentur	152
ria	fideiussores pro tutore	
397	datos quis probare de-	
in Facti quæstionib ⁹ quid	beat	466
sequendum iudici 498	filiusne aliquis sit, an non	
facti status in quo sit	490. iustus quis	406
568	filij appellatione qui cō-	
stipulatio 195 varia si-	tineantur	155
gnificatio	filij ut exhibendi	252
477	fidorum finis	45
Falcidię quando sit locus	filijs naturalibus quātum	
343	relinqui possit	316
fama quatenus probet.	finis conferens	46 quod-
398 descriptio ibid.	tuplex. ibid. summus	
in probando vsus. ibid.	seu principalis. ibid.	
fauorabiliores qui	& officij. differentia. ib.	
119	quid.	45
fauoris interpretatio	finium dignitas. diuersa	
125	220	
fauore constituti ratio.	Fluminis & riuī differen-	
317	tia	107
Febris an. morbus fontic-	Fœmina clarissima quanta	
cus	diu censeatur	201
127 diem iudicij		
an differat		
422		
quid		
ibid.		
Fictionis exemplum		
190		
fides testibus quanta sit		
habenda		
397		

I N D E X

fori præscriptio 379 vn-
 de sumatur 290
 forma media seu Stata
 420
 forma quid 43
 Fructus ex quo fundo nõ
 debeantur 163 legatus
 194 quo iure percipia-
 tur 196 rei quis 23
 in Fructu esse quæ neque-
 ant 220 hominis quæ
 esse non possint 183
 fructuum finis 95
 in Fructuum perceptione
 quæ inspicienda 196
 frumentum instrumento
 an cedat 109
 Fundus cum mæcipijs le-
 gatus 138 legatus qua-
 lis dandus 35 instructus
 legatus 138 totus no-
 ster quis 171 vniuersus
 vt præstandus 168
 fundi communis portio
 quando debeatur 171
 fur ab abigeo quomodo
 discernatur 356 quis
 127
 furtum negatum quando
 non censeatur 150 quid
 430 vt fiat 364
 furti quando competat a-
 ctio 483 actio negata
 quid significet 149 non
 facti præsumtio 402
 pœna ratione loci 365
 in Furto quæ exigantur
 357

G

Generationis & corru-
 ptionis natura 274
 genus de quibus prædi-
 cetur 150 generalissi-
 mum 21 quid ibid.
 quætriplex ibid. sub-
 alterum ibid.
 generis & speciei natura
 149
 generi certa qualitas ad-
 iecta 139
 de Genere quæ prædicen-
 tur 152
 generum, quibus certæ
 sint species, natura 137
 Gladiatores prohibiti 324
 Grammatices partes 89
 grammaticorum metho-
 dus ibid.

H

Habere desisse quis vide-
 atur 65
 habere, verbum, vt acci-
 piendum 328
 habitatio legata quando
 videatur 139
 habitus quædo præsuma-
 tur 480. quomodo &
 vnde æstimetur 275
 hæres esse quis nõ videat-
 ur velle 187 necessa-
 rius quis fieri nõ possit
 205 qui legatum de-
 bet, quomodo sit obli-
 gatus 417
 hæredis potestas qualis,
 50.255

ad

I N D E X.

ad Hæredem per vniuersitatem quæ transeant	166	imperitiæ genus	69
hereditatis appellatio	150	imperium vt videatur mandari	222
diuisio	30	impossibilium natura	357
legitimæ non repudiatur signum	359	imprudentiæ quâdo succurratur	352-359
partes	32	Incile quid	44
Hermaphroditus cuius sexus	60	inconuenientium causa.	197
Hermodorus	61	indebitum non fuisse debitum, quis probare debeat	467
Historicorum ordo	8	non solum, vnde præsumatur	400
Homo quid	30	probare quis debeat.	408
hominum natura	286	indiciorum vsus	226
homicidij excusatio	216	indiuisibilia lege	169
instrumenta	74	inductio vt procedat	417
matéria	209	quid sit	416
honestiora quâdo sequenda	122	vt infirmetur	419
in Honoribus distribuendis quid sequendum	286	infectum fieri quid nequeat	188
Hypothesis quid sit	100.	inficiatio quæ	348
443		quæ	quæ
hypotheticus syllogismus	428	tuplex	ibid.
quis	428	infirmari iure civili quæ non possint	275
I		ingenuitatis argumenta.	290
Ignorantia quando præsumatur	482	ingenuus quis accipendus	398
quotuplex	558	iniuria atrox vnde æstimetur	874
ignorantiæ excusatio	266	iniuriæ æstimatio	375
præsumptio	406	quibus augeatur minuaturq;	192
Immunitatis argumentum	290	iniuriam remisisse quis dicatur	372
impensæ quæ non deducendæ	337	iniuriarum actio quæ	129
Imperatoris authoritas.	394		quando
imperitia vt detegatur.	260	O	5

I N D E X.

quādo extinguitur	372	521 in quibus causis	supplere possit vel nō
iniuriarum iudicium ex		509 quis 65 sine quib.	pronunciare non pos-
quibus causis non de-		fit	567
tur	362	iudicis descriptio	528. 529.
institutionum iuris me-		• circa probationem par-	
thodus	6	tes 459 in arbitrarijs	
instrumentum Juriscon-		causis officium 522 in	
sultis quid	128	dijudicandis causis mu-	
instrumento quæ cedant		nus 443 in supplendo	
138		eo quod partib. deest	
instrumenta quid sint	73	officium 501 officia 73	
instrumentorum appella-		392. 528 officium in bo-	
tione quæ accipienda		næ fidei iudicijs	53
74. 367 subiectum 74. 75		apud iudicem indoctum	
intentio ambigua ut ac-		quid agendum	562
cipienda	121	iudicum incitiam 444 offi-	
interdictum de migrando		cium	75
inuisitatum esse	334	iudicādi exemplum 447.	
interdictum Vti posside-		452 præcepta specialia	
ris 83 cui detur	284	443 ratio ubi cogno-	
interlocutionum impera-		scenda	445
toriarū authoritas	398	iudicandū quibus fit	308
interpretatio vitiosa	124.	iudicata inter certas per-	
125		sonas	397
interrogationis factæ pro-		iudicium-quandiu exten-	
batio cui imponi de-		dendum 382 sine causæ	
beat	466	cognitione in quem	
inventionis loci	94	competat	520
itineris natura	435	iudicij diem quæ differāt	
Iudex ad officium suum		422 fundamentum 451	
impetendum an te-		possessorij finis	45
neatur 512 audire quan-		iudicia hodierna	505
do incipiat 535 in diju-		iudiciorum adiuncta	75
dicandis causis quos		consequentia 76 incer-	
imitari debeat 479 in		titudo vnde nascatur	
quibus causis plenam		552 reformatio vnde	
cognoscēdi ac statuen-		peten-	
di potestatem habeat			

I N D E X.

petenda	445	89	
iudicia sine litis contestatione non rectè procedere	350	iuris vox	282
iustitiæ fundamentū	505	ius commune quæ non tollant	325
ius ad aliū transferri quod possit	255	ius reddentis officium	34
ius ciuile quod	28	in iure ciuili vt doceamur	393
ius constitui quomodo possit	276	iure concessum quid videatur	477
ius gentium quod	29	iura cur constituta	543
ius idē & diuersum quando sequendum	296	quibus opitulētur	287
ius legitimum quod	40.	iura diuersa conciliandi	
112		ratio	281
ius naturale quale	435.	iura eadem qui sibi vindicent	299
quod	28	iurifconsulti qui	108
ius originis vnde statuatur	289	iurifconsulorum auctoritatis exitus	569
ius publicum quādo non remittatur	145	iurisdicctio quatuorplex	3
ius quid 3. 11 quomodo accipiat	342	iurisdicctionis requisitum	222
rei species 150 singulare 297 vnde dictum 19 vnde sumatur 302. 391 vt præsumatur	477	datæ consequens	ibid.
iuris accidentia 12. 13 causæ efficientes 40 diuissio	37. 45. 213	iurisdicctione mādata quæ non transferantur	265
iuris mutatio 90 nomen vnde descendat 93 subiecta 11 quæstio quatuorplex 443 scripti definitio	18	iusiurandum à fideiussore exactum cui proficiat	254
iuris status vel quæstio vnde pendeat	568	iustus quis	157
iuris vltior descriptio	414	iustitiæ prædicata	183
		propriū	29
		ex iussu adijssæ quis non videatur	173
		L	
		Lanz appellatio	129
		Legari quæ non possint	414
		lega-	

I N D E X.

legatum an & quomodo debeat 317	conferri ut possit 326	& fidei- commissum ut extingua- tur 212	inutile 329	per quæ non vitietur 207	peti ut non possit 439	quibus nō vitietur 170
legatum plenius & exi- guius quæ efficiant 135	quæ amplificent 136	legato numero. numorū, nec appatente qualita- te, quæ exquirenda 399	legato quæ non contine- antur 218	legato signo, quale ponē- dum 405	legata data ut crescāt 263	plura quando intelli- gantur 102
legatorū deminutio 264	stipulatio qualis 33	in Legatis quæ scriptura valeat 369	lex militaris 85	naturæ 130	lex quid 18. 19 ut cesset 313	legis & rationis compa- ratio 302
legis exceptio 27	genus 18	Iulix Miscellæ sub- latio 312	mutanda ra- tio ibid. officium 84	propter necessitatem latæ vsus 306	ratio 85	virtus 36. 84
in Legem quis commit- tat 314	lege Pompeia de parrici- dijs quis teneatur 209	leges cur abrogentur 323	cur nos teneant 40	ut constitui possint 335	ut introducantur 311	legum antimonstra 86
cau- sæ efficientes 18	decla- ratio 86	finis 18	inter- pretatio quibus per- missa 304	materia 18	priorum per postero- res explicatio 310	leges extendēdi ratio cui permittenda 300
extendere cui concessum 394	novas constituen- di ratio 301	sanctas esse 182	per Libellā expediri quæ non possint 326	liberationis causæ 274.	276	causæ efficientes 42
species 151	liberatus in solidum quis non dicatur 174	liberi qui non sint 211	quorum conditionem sequantur 289	liberorum illegitimorum causa 193	liberos habere quis dica- tur 35. 261. 439	libertæ connubium qua- tenus adimatur 314
libertas nullius momenti 406						

liber-

I N D E X.

tur	265	minorum auxilium	318
mādata certa quæ sint	518	scriptio	59
incerta quæ sint	ibid.	privilegium	53
manumissio quando nihil operetur	273	minus cui liceat	164
manumissionis origo ibi.		quo insit	158
instrumenta	74	Modi & conditionis differentia	73
maritus in quantum facere potest, quatenus cōdemnandus	251	modi subiectum	72
materiæ significata	42	mora quando fieri intelligatur	516
matrē quis sequatur	130	moram facere quis non videatur	361
in Matrimonijs contrahendis quæ inspicienda	423	passus quis intelligatur	165
Medici finis	46	morbis fonticus	35
ibid.		moribus improbata quæ	126
medico in curandis morbis quid incumbat	553	Mulctæ dicendæ modus	523
medij in argumento natura	434	mulier, adulterij accusari vt non possit	71
mentiri quis præsumatur	408	an & quatenus testis esse possit	265
merces quæ	66	pro alio intercedens vt defendatur	511
meum esse quid videatur	171	mulieres in quæstionibus læsæ maiestatis an audiendæ	153
Miles in quid credatur pecunias accipere & expendere	402	mulieribus vt subueniatur	295
milites à barbaris remissi vt restituendi	400	mutatio iuris	90
milites vbi prædia comparare prohibeantur	314	mutationum causa	395
militari iure qui possint vt	421	mutuum vnde dictum	231
minor in integrū restitui quando non possit	493	mutui datio in quib. consistat	37
		natura	147
		N	
		Narrationis finis	562
		natio quæ suppeditet argumenta	290
			in

I N D E X.

in Natura rerum esse qui intelligantur	190	nuptiarum causa efficiens	40
navis instrumentum	156	vetitarum causa	321
Necessitate recepta	305	O	
pro Negante quādo p̄sumatur	465	Obligatio fideiussoria ut extinguatur	294
ex Negatiuis solis nihil sequi	433	obligatio in quantum videatur contracta	164
Nocere & nō nocere quæ videantur	187	inter quos consistat	417
noſte cuius sit	274	naturalis quid sit	98
nomen de quo p̄dicetur	49	quarum rerum nulla sit	357
quid	ibid.	quid sit	96
nominis in argumentando vsus	229	unde oriatur	40
p̄prij vsus	230	ut tollatur	252
nomina quorū inuenta	198. 231	obligationis effectus	47
nominum & rerum fœda confusio	258	obligationis & actionis causæ	40
notorium quod	114	differentia	27
notoria natura & vsu	115	obligationis tollendæ ratio	151
nouatio quid	20. 229	obligationem quæ conditio pariat	299
novationis nomen	230	quæ non vitient	180
nouorum constituendum ratio	395	obligatione generali quæ non continentur	142.
Nulla ipſo iure quæ sint	507		143
per ſe quōtuplicia ſiō		obligationum ſpecies	96
nullitas	205	in Obscuris quid agendum	116
numis indistinctè legatis, quales legati videantur	490	quid inspiciendum	475
nupta duobus eadem esse non potest	321	quid sequendum	484
nuptiæ inter quas personas prohibitiæ	315	Occasio quòd referatur	41
quid	18	occidisse quis dicatur	230
		occupanti quæ concedantur	434
		Odiorū interpretatio	125
		Officiū nemini suum debere dānosum esse	341
			ab.

I N D E X.

- ab Officio legis argumen-**
tum 295
officijs ciuilibus abstinere
qui debeant 289
pro Omisso quid habendum
 410.
Opem ferre quando no-
ceat 364
opposita priuatiua 56
opus tollere quis & cur
non cogendus 1295
Oratio inordinata 553
oratio quid 74.368
orationis Milonianæ prin-
cipalis syllogismus 427
orationis perfectæ munus
 2
orationis proprium. ibid.
ornamenta muliebria le-
gata 140
originais locus 41
P
Pacifici ne à se petatur, an
sine tutoris authorita-
te pupillo concessum
 415
pactio quid sit 86
pactionis nudæ effectus.
 47
pactum prius per posteri-
us quando elidatur 509
vnde dictum 86 vt tol-
latur 213 **utile** 416
pacta conuenta quæ ser-
uanda 86.131
pacta seruanda quæ non
fiat 126
pactorum nouissima par-
te quæ soleant inferi
 210
paradoxa aliquot 559
parentibus an obediendū
 419
de Paribus iudicium 233
à Paribus loci species 234
pars à toto separata 167
de quo prædicetur 158
pro derelicto an haberi
possit 169
partis appellatione quid
significetur 168
partem in iudicium quis
deduxerit 159
partes caducæ fisco peti-
tæ 173 *ἐπιγυραι* 341
partium differentia. ibid.
partibus cōmutatis quæ
res intelligatur 180
ex Particularibus solis ni-
hil sequi 433
particularum Maximè,
Præsertim, Etiam, &c.
vsus 266
partitio equiuocationis 5
partitionis exemplum 8
partus perfectus quo tē-
pore nascatur 406
partus quid 172
partus genus 211
patria dignitas vt depo-
natur 201
patronus accipiendus quis
sit 264 **quando non**
puniatur 142
patroni arbitrium quate-
nus sit ratum 521
Peccandi

I N D E X.

Peccandi materia	42	ne quæ nō possunt	142
peculium quod dicatur.		Plagij crimine quis teneatur	528
iii		Platonis autoritas	110
peculium qui habere non possint	291	plebis à populo differentia	27
perfectum quid	30.177	Plinius	8
permisceri quæ non debent	285	pluuiæ futuræ signa	229
permutatio qualis species contractus	430	Pœna actoris plus petentis	376
quid sit an emptionis species	157	pœnæ persecutio unde pendeat	397
perpetua ad defendendū quæ sint	389	subiecta	350
persecutio in criminibus stellionatus qualis	53	pœnam quæ nō mereatur	105
iusta & iniusta respectu		in Pœnalibus controuersijs quæ sequenda	118
uē	349	portio mulieris quæ dicitur	172
persona quotupliciter spectetur	353	possessio æstiuorum hybernorumque saltuum quatenus retineri possit	268
personæ qualitas vt præsumatur	486	significatio	12
personam non transgredientes leges	307	personam non transgredientes leges	307
in Persona eius, à quo alimenta relicta sunt, quæ spectanda	253	in Persona eius, à quo alimenta relicta sunt, quæ spectanda	253
personarum differentiarum diuisio 7 loci speciales	285	personarum differentiarum diuisio 7 loci speciales	285
petitionis quantitas	163	petitionis quantitas	163
Pignus quarum sit resum	231	Pignus quarum sit resum	231
unde dictum. ibid.		unde dictum. ibid.	
pignoris datio prohibita	149	pignoris datio prohibita	149
ius vt euancescat	207	ius vt euancescat	207
pignorari priuata pactio-		ne quæ nō possunt	142
		Plagij crimine quis teneatur	528
		Platonis autoritas	110
		plebis à populo differentia	27
		Plinius	8
		pluuiæ futuræ signa	229
		Pœna actoris plus petentis	376
		pœnæ persecutio unde pendeat	397
		subiecta	350
		pœnam quæ nō mereatur	105
		in Pœnalibus controuersijs quæ sequenda	118
		portio mulieris quæ dicitur	172
		possessio æstiuorum hybernorumque saltuum quatenus retineri possit	268
		eius quod serui vel coloni possident, quomodo amittatur.	275
		ignoranti vt non tollatur ibid. in suo loco quando remaneat.	471
		quarum sit rerum	174
		reipetularis	79
		vt amittatur	275
		vt retineatur	64
		uxori cur aduocata	275
		possessiois emptori traditæ præsumptio	418
		iura cum sint obscura, quid agendum	472
		titulum dicere quis cogatur,	

P gatur,

I N D E X.

gatur, vel non	494	camentorum differen-	
possessioni renunciassē q̄s		tia	10
non videatur	284	prædicamenta vnde dicta	
possessionum accessiones		ibid.	
in quo consistant	516	prædicamentis quæ diffe-	
genera	25	rant	58
possessor, hereditatis ven-		prædicatum quid	9
ditione per argentariū		prædicari de inuicem quæ	
facta, quatenus teneat-		possint vel non	6
tur	281	prædicationum subiectū	
quis necne		II	
sit	203	prædium nomini familie	
possessoris bonæ fidei ius		relictum, quandiu reti-	
	238	nere emptor possit	208
possessores bonæ fidei q̄		pignori obligatum qua	
non videantur	191	actione peti possit	257
possidendi commodum		prædij seruitus qualis.	
in quo sit	471		258
possidere quis non desi-		prædiorum iura	34-35
nit	201	prædo quis non sit	187
quis non pos-		præfationum vtilitas	223
sit	433	præscriptio fori	379
quis non videat-		quid	348
tur	186	temporalis	
possideri quæ non pos-			382
sint.	235	præscriptis verbis actio	
quis dicatur		quomodo cōpetat	151
	433	præsidis nomen	22
postliminij effectus	189	præsides quibus cōsiliū	
postulandi ius in iudicio		impertire non debeant	528
cui non competat	377	præsūmēdi forma & mo-	
postulare qui prohibeant-		modus	474
tur	511	in repugnan-	
potestatis patriæ amissio		tibus ratio	479
	201	ratio,	
modus	72	si inter duo iusta, vtrum	
in potestatem patriā qui		sit iustus, quærat	477
redigi nequeant	236	præsūmendum quid	488
Præceptio restitui an de-		præsūptio à persona e-	
beat	332	ius, per quem aliquid	
prædicabile quid	10	factum	
prædicabilia quot sint	11		
prædicabilium & prædi-			

I. N. D. E. X.

quæ 95 iudiciorum	qualitatis species. ibid.
quotuplex 40 iuris	Quintus Fabius 61.62
quæ sit 99 iuris & facti	R
quotuplex 558	
iuris, quæ ex causarum	Rapina quid 431
conflictione oritur, unde	ratihabitionis comparatio
pendeat 568 iuris	rationes ubi reddendæ 70
quotuplex 100 quid	ratum quod non sit 214
sit 94 quomodo constituitur	rata quæ non sint habenda 79
556 unde oriatur 545	Recusatoria iudicis exceptio 379
quæstionis diuisio 95	de Reductione syllogismorum 456
indefinitæ species 97	regerendi vsus 340
infinite disputandæ ratio 391	regula, Actore non probante, reus absolutur: quando obtineat 506
ad Quæstionem vel facti vel iuris infinitam ut perueniatur. ibid. iuris infinitam ut procedatur 456	regula per quæ declaratur 334 quatenus perdat officium suum 130. 281 ut firmetur 264
in Quæstione facti pronunciata quæ 104 iuris pronunciata quæ sint. 105	regulæ per regulam distinctio 373
quæstiones locorum specialium 97	regulæ ut standum 478
quæstionum diuisio 477	regularum iuris auctoritas 110
diuisio Dialectica 101	regularum vis & auctoritas 336
quæstionum forensium diuisio 557 genera 99 præcepta 344	relata quæ 55
ad Quæstiones definitas ut respondeatur 103	relatiuorum diuersa ratio 257 iura 251
qualitas de subiecto prædicata 35	remissionis reuocatio 194
qualitas generi ex abundantia adiecta 141	renunciare quibus liceat 187
qualitas quid 34	repetita in posteriori contractu quæ præsumantur

I N D E X.

tur	409	humani iuris.	ibid.
repeti quæ non solcant.		inanimatae 16	incorporales. ibid.
424		in nullius bonis 79	nullius alicuius fieri possint
repetitio qua ex causa cesset 425		354	mobiles 16
quarum rerum non sit	204	tae 15	publicæ. ibid.
replicandi materia	389	religiøsa. ibid.	sacræ. ibid.
replicatio aduersus exceptionem, qua vitur patronus interdicto Vnde vi conuentus	368	solæ	16
aduersus repetitionem dotis 540	culpæ 387	rerum describendarû loci 64	diuinarum & humanarum comparatio 301
quid	56.384.385.560	diuisio 354	diuisio 355
replicationis, quæ distinguendo fit, exempla.	388	diuisio 355	diuisio 355
replicationes ex modo & tempore exceptionis oppositæ sumptæ	390	responsendi ad actionem & exceptionæ modus	564
probabiles	313	respondendi ad id quod ab aduersario propositum est, quot modis possit	536
replicationum inueniendarum ratio	383	respondendi ad id quod ab aduersario propositum est, quot modis possit	536
replicationû, loci	386.388	responsa comparatiua	336
repudiari quæ non possint	273	restitui in integrum quis non debeat 395	quis & qua de causa possit. 395
repugnantia quæ	54	restitutionum in integrû iudicium penes quem	519
quotuplicia	55	in Retentione quæ spectentur	64
res aliena pecunia emptæ cuius sit	348	retro in ciuitate fuisse quis credatur	189
rei appellatio 12	describendæ loci 79	reus partibus actoris quædo fungatur	462
diuisiones 15	incorporalis natura 432	quis	65
qualitas vt præsumatur	486	rei conuenti officia	390
vocabulum	14	Rhetorices officium	2
res animatae 16	corporales 15	diuini iuris, ibid.	

Rodol-

Rodolphus Agricola	7.	medio nulla	508
43. 74. 94. 95. 104. 113.		sententię contra commu-	
340. 545. 547. 553		nem doctorum opinio-	
Roma quatenus intelliga-		nem latę authoritas.	
tur	106	108	
Rustici cuiusdam consu-		sententię lationem quid	
lentię prudentia	532	antecedat	75
		à Sententię qualitate ar-	
		gumentatio	113
S		separatorum natura	284
Sabinus	61	ratio	158
sacrilegij pœna	522	sepulchri violati actio in	
tione loci	365	quem detur	422
salarij constitutio quate-		sermonis eiusdem duę	
nus firma fit	517.	sententię vt intelligen-	
Salomonis iudiciũ	502	dę	124
sanctę res quę	79	Seruiana quando non cõ-	
sanctum quid sit	182. 425	petat	143
sapientia ciuilię	36	seruitus quatenus nõ ad-	
Scientia quando præsu-		quiratur	168 quid 432
matum 482 vera & cer-		vt extinguatur	258
ta perficienda	358	seruitutis comparatio	50
Scipio Nasica	62	impositio phibita	149
scriptura ambigua	129	Seruius Sulpitius	62
scripturę nouissimę vbi		seruus ciuitatis pro quo	
valcant	371	torqueri possit	172
Sempronius	62	seruus in caput prioris	
senatoris filius quis	201	domini interrogari an	
sententia ad similes casus		possit	322 malus quis
trahi quę possit	308	credatur esse	237
capitalis vt ferēda	492	serui corrupti actio	270
de minori summa	119	& filijfamiliãs differen-	
humanior quando se-		tia	26
quenda	118 inualida	serui contra dominũ torti	
521 iudicis quatenus		an publicandi	298
valeat	107 perappel-	manumitti vel alichari	
lationem annullanda		quando ptohibeantur	
508 quę dicatur	514	323 vt torquendi	493
sine appellationis re-			

seruorum appellatio	19	beantur	310
supplicium	322	statuit, verbum, quid si-	
seruis, qui deliquerunt, vt		gnificet	327
ignoscatur	360	status causæ à Rhetoribus	
Simul vera esse quæ pos-		vt definiatur	544
sint	278	qualis	567
signa antecedētia, adiun-		quomodo conti-	
cta & consequentia	48	tuatur	568
signorum in probando		rhetoribus	
vsus	226	quis	444
à Significatione verborū		vt inueniatur	445. 451. 556
quatenus recedendum		status quid	547
323		quotuplex	568
singulas res possedisse		unde oriatur	545
quis non videatur	170	in Status quæstione cui	
Societas coita quatenus		incubat probatio	472
nullius sit momēti	259	stipulata ad calendæ la-	
vt finiatur	213	nuarias, quando peti	
solutionis factæ præsum-		possint	509
ptio	418	stipulatio conditionalis	
sophistici syllogismi quo		410 inutilis	210. 354.
tuplices	441	356. 364 legatorum	33
sortes quid	432	pœnalis	220
433		quando	
sortis debitum unde præ-		non committatur	193
sumatur	226	quatenus obliget	282
Species à quibus remo-		vt accipienda	195
ueatur	149	stipulatio utilis	190. 193
media	23.	vt non vitietur	176
24. negatiuè de aliquo		stipulationem qui non	
prædicata	150	contrahant	66
quid	22	stipulationum diuisio	356
specialissima	3. 24	formæ	176
à Specie ad genus argu-		in Stipulationibus fide-	
mentatio	155	iusorum, quæ obser-	
de Specie quæ non præ-		uanda	474
dicentur	147	in Stipulationibus quid	
specierum diuisio	23	sequendum	405
sponsalia prohibita	223	Subdiuinctiui genera	262
Stare quæ non] prohi-		subiectum quid	9. 37
		vt	
		inferatur	185
		subiecti diuisio	38
		de	

de Subiecto quæ prædicentur 183 quot modis prædicetur 81	uisio 440 hypotheticæ partes 437 in prima figura propria 430 in secunda figura propriâ ibid. partes 423 partiû numerus 426 tertie figure propriâ 431 quartæ figure propriâ 432
subrogati natura 254	sylogismi conditionales qui 429 expositiui qui 431 hypothetici ut diuidantur 437 Sophistici unde fiant 441
substitutio ut rumpatur 319	sylogismorû diuisio 428 hypotheticorum iudicium 440 quot termini 435
substitutus muto, cui postmodum filius natus est, an succedat 318	T
subtilitas quando vitanda 123	Tempus in stipulationib. cuius gratia adiectum 485 item in testamentis ibid.
subtilitati quid opponatur 124	temporis differentie 71 natura 151 partes 71 præsumptio 485 subiectum 71
successoris iura 255	de Tempore quæstiones 72
succurri quib. soleat 286	termini quatuor ut fiant 435
Suetonius Tranquillus 61	terra partes 8
sui iuris qui 262	testamentum an rumpatur 420 & codicilli an idem 439 impune suppressum 328. propria quod dicatur ibid. pupillare quale 219 vique euanescat. 165
summa minor quâdo præsumenda 484	P 5
sumptuum restitutio 224	teste
supellex quid 20	
supellestilis appellatio 197	
de Supplendo eo quod partibus deest 501	
supplere defectum quando iudici liceat, vel non 506.507	
suum quid non videatur 284	
Sylogismus categoricus quis 428 quotuplex 429	
sylogismus conditionalis 437 copulatiuus 439 disiunctiuus ibid. hypotheticus 436 quid sit 421 ut procedat 415	
sylogismi ex materia di-	

I N D E X.

testamentum qua de cau- sa non rumpatur 318 quando iure deficiat 177 quibus non infir- metur 178. 179	themata Iurifconsultorū ibid.
testamenti appellatio 20	thesaurus in loco pignori accepto inuentus ad quem pertineat 293
factionis adiuncta 75	thesis quid sit 100
factionem qui habeant 431 paterni pars 219	de Thesi disputanda 391
testes vt examinandi 495	thesium genera 101
testium præsentium & absentium differentia 500	Tiraquellus 458
testibus quanta fides sit habenda 495	Totum efficaciz 158 ge- nerale 31 imperfectum 177 quantitatis 31 quod 30 quomodo inferatur 175 substantiale 31 vir- tutis ibid. vniuersale ibid.
testes examinandi ratio 499	totius & partium natura 161
testimonium dicere qui non possint 496	totius ratio in parte ces- sans 165 species 31
testimonia quæ sequenda 146 & quando 498	à Toto ad partem causa- lem argumentum 171
testatoris voluntas quate- nus valeat 107	item ad partem nega- tiuam 172
Thema compositum 11 quod sit 80 simplicis naturam quando for- tiatur 82	de Toto quæ prædican- tur 173
thema quid et quotuplex ibid. simplex ibid.	Traditionem quæ res non recipiant 355
thematis compositi & simplicis conuenientia ibid.	transactio nõ metus cau- sa facta 410
thematis compositi loci 78 loci speciales 82	transactio nullius momē- ti 370. 526
questiones speciales 97	transactionis irritæ ratio 523
thematis simplicis gene- ra dialectica 12	transactionis quantitas 73
	transactionum authoritas 543

de

I N D E X.

de Translationum causis	uatur	208. 259
354	verisimilitudo in quibus	
triplicatio quid sit	cesset	175
384	vetitum in futurum quid	
Tubero	295	
61	vetita in futurum	331
Turcorum Imperatoris	Vizæ latitudo quæ intelli-	
judicium	gatur	33
303	viudicari à legatario quæ	
tutela vt finiatur	possint	181
101 vt	virtutum regulæ	286
interrumpatur	vitæ humanæ breuitas	112
213	vitiorum regulæ	286
tutelæ subeundæ ordo	Vniuersitas vt obligetur	
324	179	
tutelæ subiectum	vniuersitatis quæ sint	172
191	ab Vniuersitate ad singu-	
tutor quando dari possit	las eius vniuersitatis	
71	personas argumenta-	
tutoris datio inutilis	tio	175
291	vniuersorum distributio	
tutores qua ex causâ dam-	vt perficiatur	5
nandi	ad Vniuersos quid refe-	
144 qui consti-	ratur	179
tuendi	Vocare in ius ex ciuibus	
318	aliquem, cui permis-	
tutorum appellatio	sium	172
20	vocis ambiguz quæ signi-	
authoritas	ficatio præsumēda	484
318	voluntas libera vt præsu-	
V	matur	483
Varietatis vtilitas	voluntatis defuncti quæ-	
439	stio	498
Velle quis non credatur	mutatæ proba-	
359	tio cui incumbat	481
vendere prædia sua cui	quæstio quando non	
non permittatur	admittenda	327
240	Vsucapio in quib. rebus	
vendicationis adfinia re-	non procedat	213
media 76 subiçta quã		
titas		inteli-
ibid.		
venditionis in fraudem		
creditorum factæ præ-		
sumptio		
403 rescissio		
219		
venditionum materia		
66		
veneni venditio		
209		
venter in possessionem		
mitti vt debeat		
520		
verba vt intelligenda		
193		
verborum interpretatio		
327 obligatio vt resol-		

I N D E X:

interrumpatur	189	gam eius 233 vt non ex-	
vsucapionem quæ res nõ		tinguatur 293. vt tolla-	
recipiant	355	tur	191
vsucapere quis nequeat		vsusfructus datio prohi-	
433 per seruũ cur quis		bita 149 diuisio 161 &	
non possit 237 quis		vsus differentia 160	
possit 423 quis non		genus ibid. ius in quo	
possit	200	fit 191 legati admini-	
vsucapi quæ & quando		cula	221
non possint 170. 432		vsusfructum vindicare	
vsucapiendi tempus 170		quis non possit 160	
vsus quando intelligatur		vsuræ ex quo tempore	
legatus	221	currant	426
vsus improprie habere		non Utendo amitti quæ	
quis dicatur	161	non possint	176
vsusfructus capitis demj-		utilitatis publicæ priua-	
natione vt amittatur		tæq; comparatio 221	
274 desinere vt acci-		Vuillichius	21
piatur 250 domus 139		vulneris diuisio	405
legatus quatenus de-		Vxor diuertisse quæ non	
beat 332 partus an		dicatur 360 matrimo-	
possit legari 190 qui-		nij tempore vnde quæ-	
bis constitutur	37	sierit	482
quid 18. 160. 171 serui		vxores qui quas ducere	
an amittatur per fu-		prohibeantur	257

F I N I S.

ANT 1319044

Paucos si reges abstinentione digna, multis
ac minimis artificum solent.

9809

Digitized by Google
A72.

XXI
B31